491.542-82
R-61

50

B. 711

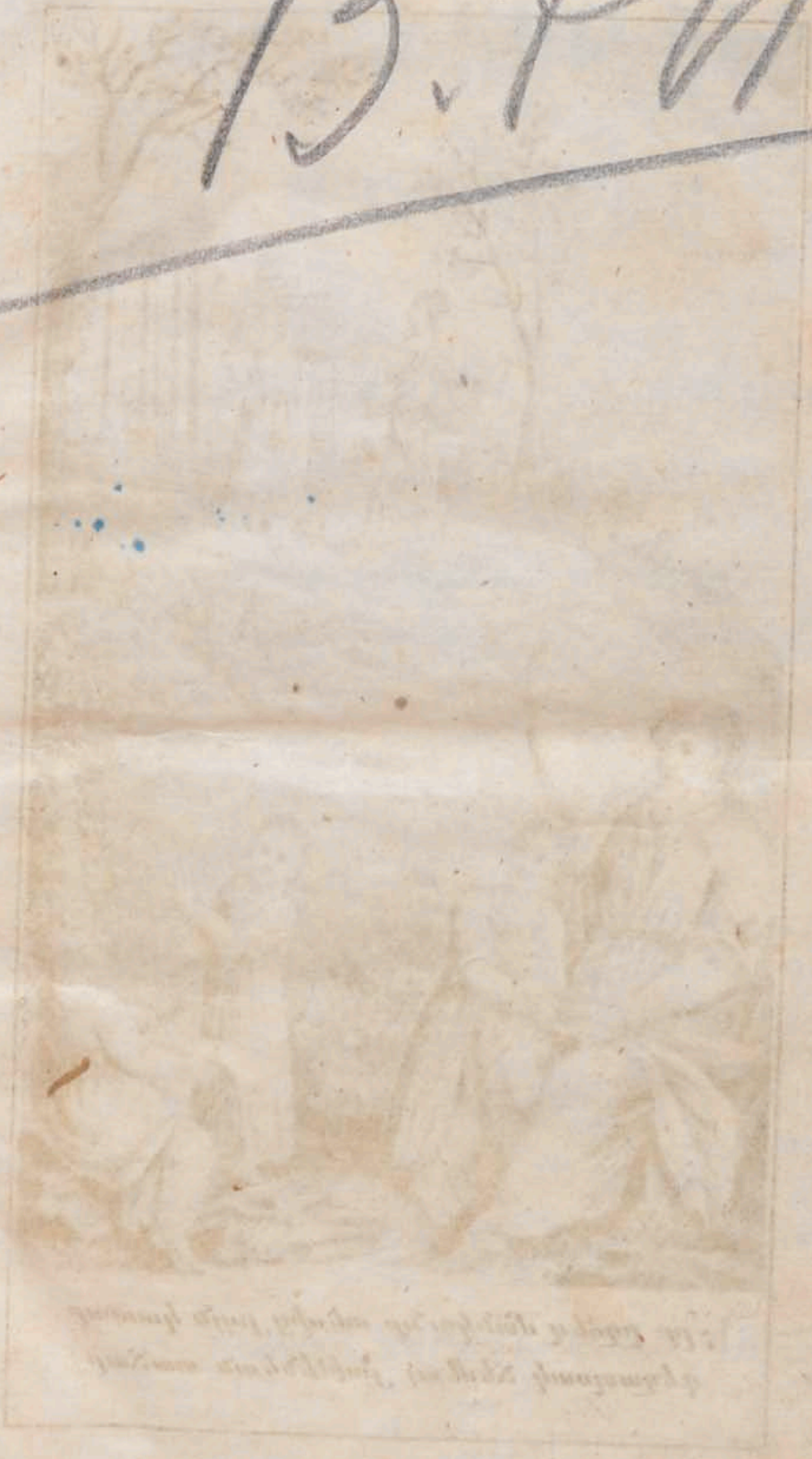

2004

Երբ ըղձեղ մանկունք տեսից յայն կատար,
գեղապսակ ճեմեալ յաթենեան տաճար:

243/306 2412 7 5 453-44 5 30
428/42-Բժ
491.542-82 Բ-61

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՆԿԱՆՑ

ՏՆ. Հ. ՄԻՆԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԲԺՇԿԵԱՆ

Ի ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵՆԷ

ԵՐՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1002/8624

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Публичная Библиотека
7/XI 1922
имени А. Мясникиана
Ա. ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՎԱՆՍ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

1848

Եկ բեր, մանուկ, զունկըն քո յիս,
Լուր և անսա՛ իմում բանիս.
Բաբուն լինիմ բղխմամբ սրտիս,
Ուսուցանել քեզ ըզբարիս.
Սիրեա՛ զուսումն որով պատուիս
Ի յերկնայնոցն և 'ի յերկրիս.
Երանելի և մեծ լինիս,
Եթէ զերկիւղ տ̄ն ուսանիս:

ՇՆՈՐՀԱԼԻ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

Ա· ԴԱՍ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ԳՐՈՑ ԵՒ ՀԵԳԵԼՈՒ

Նօտրգիր·

ա· բ· գ· դ· ե· զ· է· ը· Թ· ժ· ի· լ· խ·
ծ· կ· հ· ձ· ղ· ճ· մ· յ· ն· շ· ո· չ· պ· ջ·
ռ· ս· վ· տ· ր· ց· ւ· ֆ· ք· օ· ֆ·

Խոշոր տառեր.

ա. բ. գ. դ. ե. զ. է. ը. թ. ժ. ի. լ. խ.
ծ. կ. հ. ձ. ղ. ճ. մ. յ. ն. շ. ո. չ. պ. ջ.
ռ. ս. վ. տ. ր. ց. ւ. փ. ք. և. օ. ֆ.

Նրբիկ-տառեր.

Ա. Բ. Գ. Դ. Ե. Զ. Է. Ը. Թ.
Ժ. Ի. Լ. Խ. Ծ. Կ. Հ. Ձ. Ղ. Ճ.
Մ. Յ. Ն. Շ. Ո. Չ. Պ. Ջ. Ռ. Ս.
Վ. Տ. Ր. Ց. Ւ. Փ. Ք. Օ. Ֆ.

աա. բբ. գգ. դդ. եե. զզ. էէ. ըը.
թթ. ժժ. իի. լլ. խխ. ծծ. կկ. հհ. ձձ.
ղղ. ճճ. մմ. յյ. նն. շշ. ոո. չչ. պպ.
ջջ. ռռ. սս. վվ. տտ. րր. ցց. ււ. փփ.
քք. եւև. օօ. ֆֆ.

աբգ. ադդ. աղե. աեզ. ալէ. աէը. ալթ.
աթժ. աժի. ախլ. ալխ. ախծ. աճկ. ակհ.

ահձ · աձղ · աղճ · աճմ · ամյ · այն · անշ · աշո ·
առչ · աչպ · ապջ · աջռ · առս · ասվ · ավտ ·
ատր · արց · ացւ · աւփ · ափք · աքև · աևօ ·
աօֆ · աֆա ։

եգդ · եդե · եզէ · եէը · երթ · եթժ · եժի ·
եիլ · ելխ · եխծ · եծկ · եկհ · եհձ · եձղ · եղձ ·
եճմ · եմյ · եյն · ենշ · եշո · եոչ · եչպ · եպջ ·
եջռ · եռս · եսվ · եվտ · ետր · երց · եցւ · եւփ ·
եփք · եքև · եևօ · եօֆ · եֆե ։

աբգ · բգդ · գդե · դեզ · եզէ · զէը · էրթ ·
ըթժ · թժի · ժիլ · իլխ · լխծ · խծկ · ծկհ · կհձ ·
հձղ · ձղճ · ղճմ · ճմյ · մյն · յնշ · նշո · շոչ · ոչպ ·
չպջ · պջռ · ջռս · ռսվ · սվտ · վտր · տրց · րցւ ·
ցւփ · ւփք · փքև · քևօ · ևօֆ · օֆա · ֆաբ ։

ՈՐՈՇԻՉ	ՀԱՐՅՈՒՐ	ՀԱՐՅՈՒՐ	ՀԱՐՅՈՒՐ	ՀԱՐՅՈՒՐ	ՀԱՐՅՈՒՐ	ՀԱՐՅՈՒՐ	ՀԱՐՅՈՒՐ
ՈՐՈՇԻՉ	ՀԱՐՅՈՒՐ	ՀԱՐՅՈՒՐ	ՀԱՐՅՈՒՐ	ՀԱՐՅՈՒՐ	ՀԱՐՅՈՒՐ	ՀԱՐՅՈՒՐ	ՀԱՐՅՈՒՐ

	ա	ե	ի	ը	ի	ո	օ
Ձ	ձա	ձե	ձի	ձը	ձի	ձո	ձօ
Ղ	ղա	ղե	ղի	ղը	ղի	ղո	ղօ
Ճ	ճա	ճե	ճի	ճը	ճի	ճո	ճօ
Մ	մա	մե	մի	մը	մի	մո	մօ
Յ	յա	յե	յի	յը	յի	յո	յօ
Ն	նա	նե	նի	նը	նի	նո	նօ
Շ	շա	շե	շի	շը	շի	շո	շօ
Ո	ոա	ոե	ոի	ոը	ոի	ոո	ոօ
Չ	չա	չե	չի	չը	չի	չո	չօ
Պ	պա	պե	պի	պը	պի	պո	պօ
Ջ	ջա	ջե	ջի	ջը	ջի	ջո	ջօ
Ռ	ռա	ռե	ռի	ռը	ռի	ռո	ռօ
Ս	սա	սե	սի	սը	սի	սո	սօ
Վ	վա	վե	վի	վը	վի	վո	վօ
Տ	տա	տե	տի	տը	տի	տո	տօ
Ր	րա	րե	րի	րը	րի	րո	րօ
Ց	ցա	ցե	ցի	ցը	ցի	ցո	ցօ
Ւ	ւա	ւե	ւի	ւը	ւի	ւո	ւօ
Փ	փա	փե	փի	փը	փի	փո	փօ
Ք	քա	քե	քի	քը	քի	քո	քօ
Օ	օա	օե	օի	օը	օի	օո	օօ
Ֆ	ֆա	ֆե	ֆի	ֆը	ֆի	ֆո	ֆօ

	ա	ե	ի	ը	ի	ո	օ
Ձ	ձա	ձե	ձի	ձը	ձի	ձո	ձօ
Ղ	ղա	ղե	ղի	ղը	ղի	ղո	ղօ
Ճ	ճա	ճե	ճի	ճը	ճի	ճո	ճօ
Մ	մա	մե	մի	մը	մի	մո	մօ
Յ	յա	յե	յի	յը	յի	յո	յօ
Ն	նա	նե	նի	նը	նի	նո	նօ
Շ	շա	շե	շի	շը	շի	շո	շօ
Ո	ոա	ոե	ոի	ոը	ոի	ոո	ոօ
Չ	չա	չե	չի	չը	չի	չո	չօ
Պ	պա	պե	պի	պը	պի	պո	պօ
Ջ	ջա	ջե	ջի	ջը	ջի	ջո	ջօ
Ռ	ռա	ռե	ռի	ռը	ռի	ռո	ռօ
Ս	սա	սե	սի	սը	սի	սո	սօ
Վ	վա	վե	վի	վը	վի	վո	վօ
Տ	տա	տե	տի	տը	տի	տո	տօ
Ր	րա	րե	րի	րը	րի	րո	րօ
Ց	ցա	ցե	ցի	ցը	ցի	ցո	ցօ
Ւ	ւա	ւե	ւի	ւը	ւի	ւո	ւօ
Փ	փա	փե	փի	փը	փի	փո	փօ
Ք	քա	քե	քի	քը	քի	քո	քօ
Օ	օա	օե	օի	օը	օի	օո	օօ
Ֆ	ֆա	ֆե	ֆի	ֆը	ֆի	ֆո	ֆօ

ֆ	ֆա	ֆե	ֆէ	ֆը	ֆի	ֆո	ֆօ
ք	քա	քե	քէ	քը	քի	քո	քօ
փ	փա	փե	փէ	փը	փի	փո	փօ
ւ	ւա	ւե	ւէ	ւը	ւի	ւո	ւօ
ց	ցա	ցե	ցէ	ցը	ցի	ցո	ցօ
ր	րա	րե	րէ	րը	րի	րո	րօ
տ	տա	տե	տէ	տը	տի	տո	տօ
վ	վա	վե	վէ	վը	վի	վո	վօ
ո	ոա	ոե	ոէ	ոը	ոի	ոո	ոօ
ջ	ջա	ջե	ջէ	ջը	ջի	ջո	ջօ
պ	պա	պե	պէ	պը	պի	պո	պօ
չ	չա	չե	չէ	չը	չի	չո	չօ
շ	շա	շե	շէ	շը	շի	շո	շօ
հ	հա	հե	հէ	հը	հի	հո	հօ
յ	յա	յե	յէ	յը	յի	յո	յօ
մ	մա	մե	մէ	մը	մի	մո	մօ
ձ	ձա	ձե	ձէ	ձը	ձի	ձո	ձօ
ղ	ղա	ղե	ղէ	ղը	ղի	ղո	ղօ
ճ	ճա	ճե	ճէ	ճը	ճի	ճո	ճօ
	ա	բ	գ	դ	ե	զ	է

Ա	Բ	Գ	Դ
այբ · բյա	բեն · նեբ	գիմ · միգ	դայ · յադ

Ե	Զ	Է	Ը	Թ
եչ · չե	զայ · յազ	է · է	ըթ · ըթը	թայ · յոթ

Ժ	Ի	Լ	Խ	Ծ
ժէ · էժ	ինի · ինի	լուն · նուխ	խէ · էխ	ծա · ածծ

Կ	Հ	Ձ	Ղ
կէն · նէկ	հօ · օհ	ձա · ածձ	ղատ · տաղ

Ճ	Մ	Յ	Ն
ճէ · էճ	մէն · նէմ	յի · էյ	նու · ւոն

Շ	Ո	Չ	Պ
շայ · յաշ	վո · ով	չայ · յաչ	պէ · էպ

Ջ	Ռ	Ս	Վ
ջէ · էջ	ռա · առ	սէ · էս	վեվ · վեվ

Տ	Ր	Ց	Ւ
տիւն · նուիտ	րէ · էր	ցո · ոց	ւիւն · նուիւ

Փ	Ք	ԵՒ	Օ
փիւր · րուիփ	քէ · էք	եւ · ւե	օ · օ

Ֆ

ֆէ · էֆ · էօֆ · իւֆ · ուֆ · եօֆ · ույֆ · էօյֆ

պա պա · մա մա · նէ նէ · տէ տէ · փա փա ·
մար մար · տէր տէր · աբ բա Հայր · աբ բա֊
Համ · ամ բա կում · ան Թա ռամ ծա ղիկ ։

Ա. աբ գար . Թա գա ւոր . Հա ւա տաց .
գիր . գը րեց . յի սու սի .

Բ. բար Թու ղի մէ ոս . ա ռա քեա լըն .
Հա յոց . քա րո զեց .

Գ. գաբ րի էլ . Հը րեշ տա կըն . ա ւե տիս .
տը ւաւ . կուսին .

Դ. դա ւիթ . մար գա րէն . տը ղայ . էր .
գո ղի աթն . ըս պան նեց .

Ե. ե րե մի ա . մար գա րէն . Հը րէ այք .
քար կո ծե ցին :

Զ. զա քա րիա . մար գա րէն . տա ճա րին .
մէջ . մե ռու ցին .

Է. էն . աս տու ծոյ . ան ճա ռե լի . և .
յա տուկ . ա նու նըն . է .

Ը. ըն ծայ ե ցաւ . տի րու Հին . տա ճա րը .
ի րեք . տա րուան .

Թ. Թա դէ ոս . ա ռա քեալ . աբ գար .
Թա գա ւո րը . լաւ ցուց .

Ժ. ժո ղով . նի կի ոյ . նը զո վեց . զա րի ոս .
Հայ Հո յիչ .

Ի. իգ նա տի ոս . Հայ րա պե տը . առ իւ-
ծին . կեր ցու ցին .

Լ. լե ւոն . Հա յոց . մեծ . Թա գա ւոր . կի
լի կի ա . նըս տաւ .

Խ. խոս րով . ե պիս կո պոս . էր . նբ . նա-
րե կա ցւոյն . Հայ րը .

Ծ. ծե րու նին . սի մէ ոն . ի րեք . Հա րիւր .
տա րի . կե ցաւ .

Կ. կոս տան դի ա նոս . մեծ . Թա գա ւոր .
շի նեց . ըս տամ պօլ .

Ա. Հայկ · էր · հայ · ազ գին · զը լու խը ·
որ · ըս պան նեց · բէլը ·

Բ. Ձըկն որս · է ին · ա ռա քեալ նե ըը ·
ե զան · քա ըո զկէ ·

Գ. զու կաս · էր · բը ժիշկ · զը ըեց · ա ւե ·
տա ըան · յի սու սի ·

Դ. Ձգ նա ւոր · էր · ՝ոբ · ան տոն · որ ·
յաղ ԹԵց · սա տա նա յի ·

Ե. մա ըի ամ · կոյս · էր · զաւ Թի · ցե զէն ·
ե զաւ · մայր · փըրկ չին ·

Զ. յա կո բոս · ա ռա քեալ · հե ըով զե ·
սէն · ըս պան նուե ցաւ ·

Է. ներ սէս · հայ ըա պետ · էր · լու սա ւոր ·
չայ · Թո ռան · Թո ռը ·

Ը. չը մա ւոն · ե պէս կո պոս · ե զաւ ·
ե ըու սա զե մի ·

Թ. ո նե սի մոս · էր · ա շա կերտ · պօ զոս ·
ա ռա քե լոյն ·

Ժ. չար · յու լի ա նոս · ու ըա ցաւ ·
հա լա ծեց · քը ըին տոս ·

Ի. պետ ըոս · ա ռա քեալ · զը լուխ · էր ·
ա մէն · ա ռա քե լոց ·

Լ. ջըր հե զե զը · բո լոր · աշ խարհ · չար ·
մար դի կով · կո ըուց ·

Խ. ռու բէն · քաջ · ե զաւ · հի մը · կի լի ·
կե ցուց · տէ ըու Թեան ·

Ծ. սուրբ · սա հակ · պար Թև · Թարգ մա ·
նեց · մեր · աստ ուա ծա շունչ չը ·

Կ. վըր Թա նէս · էր · հայ ըա պետ · մեծ ·
որ գին · լու սա ւոր չի ·

Տ. տի մո թէ ոս · տի տոս · ա շա կերտ · է լին · պօ ղը սի ·

Ր. րա քե լոս · էր · քաջ · է պիս կո պոս · է դե սի ա յի ·

Ց. ցո լակ · էր · եղ բայր · գե ղա մայ · թո ռը · ար մե նա կայ ·

Ւ. ւիւս նա կանք · տոհմ · էր · հա յոց · ար շակ · ար քա յինն · օրը ·

Փ. փի լիպ պոս · ա ռա քեա լը · թա թար · ազ գինն · քա րո ղեց ·

Ք. քը րիս տոս · ա նու նը · օ ծեալ · աս տու ծոյ · ա սել է ·

ԵՒ. եւ գի նէ ոս · պապ · ժողով · ա րաւ · փը ր ը բեն տիա ·

Օ. օ գոս տոս · կայ սեր · ժա մա նա կը · քը րիս տոս · ծը նաւ ·

Ֆ. Ֆը ռանգ · ա զատ · ա սել · է · որ · շատ · խել քով · ա զատ · են ։

Ա է րի · եր սու նը · վեց · գը րե րը · գը տաւ · սուրբ · Աես րոպ ·

եւ · օ · Ֆէ · գը րե րը · յայ ըց · ա ռին · ա ւել ցու ցին ·

ա սոնց · եօթն · է · ձայ նա ւոր · ա · է · է · ը · ի · ո · օ ·

ա սոնք · ալ · ի րա րու · քով · գա լով · ձայ նա ւոր · կըլ լան ·

ու · իւ · եւ · եօ · էօ · այ · աւ · էյ · իյ · ըյ · ոյ · օյ · ուվ · ուհ ։

Բ. ԴԱՍ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ԽՕՍՔ ԿԱՊԵԼՈՒ

Գիր ցրուած.

Ա. յ. ն. բ. ա. ն. ը. ն. ո. ր. դ. ո. ւ. ն. չ. ե. ս. ո. ւ. զ. ե. ր. ք. ե. զ. ի. ա. ն. ե. ն. դ. ո. ւ. ն. ո. ւ. ր. ի. շ. ի. ն. մ. ի. ա. ն. ե. ր.

Գիր շարած.

Այն բա նըն որ դուն չես ու զեր քե զի ա նեն, դուն ու րի շին մի՛ ա ներ։

Գիր ցրուած.

Ա. յ. ն. բ. ա. ն. ը. ն. ո. ր. կ. ո. ւ. զ. ե. ս. ք. ե. զ. ի. ա. ն. ե. ն. դ. ո. ւ. ն. ա. ր. ա. ո. ւ. ր. ի. շ. ն. ե. ր. ո. ւ. ն.

Գիր կապած.

Այն. բա նըն. որ. կու զես. քե զի. ա-նեն. դուն. արա. ու րիշ նե րուն։

Գիր ցրուած.

Թ. է. ո. ր. կ. ո. ւ. զ. ե. ս. ա. ս. տ. ո. ւ. ա. ծ. ք. ե. չ. ս. ի. ր. է. դ. ո. ւ. ն.

ա . մ . է . ն . բ . ա . ն . է . ն . ա . ւ . ե . լ . ի .
ս . ի . ր . է . զ . ա . ս . տ . ո . ւ . ա . ծ .

Դիր վանկ եղած .

Թէ . որ . կու . զես . աստ . ուած . քեզ .
սի . րէ . դուն . ա . մէն . բա . նէն . ա . ւե . լի .
սի . րէ . զաստ . ուած :

Դիր ցրուած .

Թ . է . ո . ր . կ . ո . ւ . զ . ե . ս . ծ . ը .
ն . ո . ղ . ք . ը . դ . և . ը . ն . կ . ե . ր . ը . դ .
ք . ե . զ . ս . ի . ր . ե . ն . դ . ո . ւ . ն . ա . լ .
զ . ա . ն . ո . ն . ք . ս . ի . ր . է . ք . ո . ւ . ա . ն .
ձ . ի . դ . պ . է . ս . զ . ի . ա . ս . ո . ն . ք . ե . ն .
օ . ր . է . ն . ք . բ . ը . ն . ա . կ . ա . ն . և .
ա . ս . տ . ո . ւ . ա . ծ . ա . յ . ի . ն .

Դիր բառ եղած :

Թէ . որ . կու զես . ծը նող քըդ . և . ըն-
կե ըըդ . քեզ . սի ըեն . դուն . ալ . զա նոնք .
սի ըէ . քու . ան ձիդ . պէս . զի . ա սոնք . են .
օ ըէնք . բը նա կան . և . աստ ուա ծա յին :

Դիր բան եղած .

Մի ձանձ ըա նար օգ նել ըն կե ըիդ կա-
ըօ տու թեա նը . թէ որ կու զես օգ նու-

Z.U.Kh.Z ՀՈՒՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
S.S.R.A Публичная Библиотека
7/XI 1922
ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ ՀԱՅԿԱՆ

Թիւն գրտ նեէ քու կա բօ տու Թեա նըդ։ զի մէկ ձեռ քը կը լսվայ ա կա լը։ Ե՛ւ կու սը կը լը վան ասեսը։

Ծո՛ որ կու զես եր ջա նիկ ըլ լալ, ջա նա ըլ լաս պար կեշտ ու ա ռա քի նի. զի ա ռանց ա ղէ կու Թեան եր ջան կու Թիւն չըլ լար աշ խար հիս վը րան։

Ո՛ւե լի ջա նա յաղ Թել Թըշ նամ ւոյն բա րի ա նե լով վո խա նակ չա րի. զի բա րե ըս րու Թիւնն է ազ նը ւա կան վը րէժ խընդ րու Թիւն։

Ա՛ի պար ծիր ա րած աղէ կու Թեա նըդ վը րան. զի ով որ կը պար ծի իր գործ քին վը րա, բո ը րը կը կոր սըն ցը նէ։

Ա՛ի զար մա նար չա րա գործ նե րուն ա ղէ կու Թեա նը վը րա. զի չա րա գոր ծաց յա ջո ղու Թիւ նը նը ման է ա նանկ պա տու զի, որ վը րա յէն լաւ կե րևնայ, մէ ջը որդ նո տած է։

Ջ՛ա նա՛ որ կամ քըդ կոտ րես Հը նա զան դու Թեամբ. զի մեծ և զե զե ցիկ յաղ Թու Թիւն է յաղ Թել ի րէն ան ձէն։

Ջ՛ա նա՛ որ ժա մա նա կըդ ա ղէկ ան ցը նես. որ ան գէն է. զի ով որ ժա մա նա կը կը կոր սըն ցը նէ մեզ կու Թեան ա տե նը, ծե րու Թեան ա տե նը կու լայ։

Ա՛յն բա նըն որ այ սօր կար նաս ա նե լու, մի՛ ձգ զե ր վաղ վան. ով որ ժա մա նակ ու նի, պէտք չէ ը պա սել ժա մա նա կի։

Աոր վի՛ չա փա ւո րել բաղ ձան քըդ և

քիչ բա նով շա տա նալ. զի գոհ սիրտն է թա գա ւոր աշ խար հի ։

Տը ղա յու թեան ժա մա նա կի չար սովո րու թիւ նը կը մը նայ մին չև ծե րութիւն. զի օ ձը կը փո խէ շա պի կը. բայց չի փո խէր բը նու թիւ նը ։

Բա նի որ ժա մա նակ ու նիս շըտ կէ պակա սու թիւ նըդ. զի մատ ղաշ ծա ռը դիւրաւ կը շըտ կի. հին ծա ռը ան հը նա րին է շըտ կե լու ։

Չե ռու կե ցի՛ր չար ըն կեր նե րէ ։ զի մար դուն ինչ ըլ լա լը ըն կեր նե րէն կիմաց վի. ա ռակ է. ա սա՛ ին ձի ո րուն հետ կը տես նը վիս. ես քե զի ա սեմ ինչպէս մարդ ըլ լա լըդ ։

Ջ ա նա՛ ա ղէկ ա նուն ու նե նաս. զի ա ղէկ ա նու նը աշ խար հիս բո լոր գան ձին հետ կըշ ռե ցին, ա ւե լի ե կաւ ։

Մի՛ հաւ նիր քու խել քիդ և քու գործքիդ. նա յէ որ խե լա ցի նե րէն բան սորվիս. զի ինք նա հա ւան մար դը ան ա նուն կը մը նայ աշ խար հիս վը րան ։

Ըլ լայ թէ հը պար տա նաս բա նի մի վը րա, զի հը պար տու թիւնն է ծը նօղ տը գի տու թեան և ա մէն չար եաց ։

Ամե նե ւին չի խաբ վիս ու տե լի քի համար, և ան կարգ բաղ ձան քիդ չի հե տեւիս. զի ձու կը բեր նէն կը բըռ նը վի. և ա մէն չա փա զանց է մո լու թիւն ։

Լախ պէտք է լաւ ճանչ նաս դուն քեզ,

և ձը գես պա կա սու Թիւն նե ըրդ. զի ա-
ռա ջին գի տու Թիւն է ին քը զին քը ճանչ-
նալ:

Երբ որ բա ըի բան կա նես մի՛ նա յիր որ
ու ըիշ նե ըը գիտ նան և գո վեն. հա պա
պէտք է որ աստ ուած գո վէ:

Չե ռու կե ցիր վը նա սա կար պատ ճառ-
նե ըէն որ չիյ նիս. զի Թի Թեռ կեն դա նին
ճը ըա գին բո լո ըը պը տը տե լով վեր ջա-
պէս կե ը ի:

Մի՛ ծաղը ա ներ և մի՛ տըր տըն ջար ու-
ըի շին վը ըա. զի ով որ կու զէ այ լոց դա-
տա ւոր ըլ լալ, պէտք է որ ին քը պա կա-
սու Թիւն չու նե նայ. չէ Թէ իր աչ քին գե-
ըա նը Թո ղուլ այ լոց աչ քին շու ղը քըն նել:

Մի՛ սո վո ըիր սուտ ա սե լու. զի սու տը
շու տով կը յայտ նը վի, ու ճըշ մա ըիտ խօս-
քիդ ալ մարդ չի հա ւա տար:

Ջա նա՛ որ յար գու Թիւ նըդ և պա տի-
ւըդ չի կոր սըն ցը նես, որ մէյ մալ չի դառ-
նար. զի լաւ է ա ղէկ ա նու նով մեռ նիլ,
քան գէշ ա նու նով ապ ըիլ:

Թէ որ տը կա ըու Թեամբ սը խա լիս,
պարզ սըր տով խոս տո վա նէ՛ պա կա սու-
Թիւ նըդ. զի խոս տո վա նան քը ա մէն բան
կը կոր սըն ցը նէ:

Օ՛ա ւա կին ա ղէ կու Թիւ նը գէ շու-
Թիւ նը մօր մէն կը ճանչ ցը վի. զի մօ ըը
կէս նէ տը ղան. ա սաց Ա՛ըիս տո տէլ:

Ա՛ռ ջե ւի օ ըըդ ա ղէկ ան ցը նե լու հա-

մար, միտ քըդ դիր թէ այն է քու վեր ջի օ ըըդ, և ան կէց 'ի զատ օր չու նիս։

Ջ ա նա՛ որ ա ռա ւել ա ռողջ ըլ լաս հոգ-ւով քան մարմ նով. զի հո գին ա ռա ւել է քան մար մին, որն որ պի տի անց նի։

Թէ որ մէ կին ա ղէ կու թիւն ա նես, պէտք չէ որ յի շես. իսկ թէ որ մէ կէն բա-րի ըն դու նիս, միշտ յի շէ։

Ան տառ նե րուն մէ ջի չար գա զան նե-րըն են արջ գայլ ա ռիւծ. իսկ քա ղա քին մէ ջի չար գա զան նե րըն են բամ բա սօղ-նե րը զըր պար տօղ նե րը և նա խան ձօղ-նե րը։

Աղ քատ նե րուն կեան քը նը ման է ծո-վե զեր քէն նա ւո ղին, իսկ իշ խան նե րուն և մե ծա տուն նե րուն՝ խո րունկ ծո վէն գը նա ցօ ղին, ո րոնց կո րուս տըն է սար-սա փե լի։

Մի՛ քը նա նար մին չև որ քե զի չի հար-ցը նես, թէ ի՞նչ բա նի մէջ սը խա լե ցար. ի՞նչ գոր ծե ցիր. և ի՞նչ զանց առ նե լով թո ղու ցիր։

Թէ որ շա տա խօ սու թիւ նը վայ լէր ի մաս տուն նե րուն, ա պա ծի ծեռ նիկ-նե րը շատ ի մաս տուն պի տի ըլ լա-յին։

Շ ատ ա ղէկ է խա ղաղ մըտ քով գետ-նին վը րա պառ կիլ. քան խը ռո ված սըր-տով ոս կէ զարդ ան կո ղի նի մէջ պառ կիլ։

Այս ա լէ կո ծեալ աշ խար հիս ծո վուն

մէջ նա ւո ղաց՝ մա հէն 'ի զատ ու բիշ նա-
ւա հան գիստ չի կայ ։

Ծը նած օ բըդ ու բիշ նե բը կու բա խա-
նա յին դուն կու լա յիր, նա յէ՛ որ մե ռած
օ բըդ եր բոր ու բիշ նե բը կու լան, դուն
խըն դաս ։

Ան միտ մար դուն մե ծու թիւն տալ, և
հի ւան դին բեռ դը նել մէկ է. զի ան մի-
տը խել քով հի ւանդ է ։

Բա բի գոր ծօ ղըն է ազ նը ւա կան, ոչ
թէ մե ծա տու նը, կամ գե ղե ցի կը. որ
ըստ ւե բի նը ման կանց նին ։

Բա բի վար քըն է Ճըշ մա բիտ ի մաս-
տու թիւն, իսկ գի տու թիւ նը մի այն զարդ
է հո գուն. ա սաց Պը ղա տոն ։

Մի՛ տըրտ միր մե ռե լի վը բա. զի հարկ
է մեռ նել. հա պա լա՛ց չար մեռ նող նե-
բուն վը բա ։

Մա հը եր կու խը բատ տը վօղ ու նի.
մէ կը ժա մա նա կըն է, մէ կա լը քու նըն
է. ա սաց Ա՛նաք սա քո բաս ։

Հա բիւր մարդ կար նան մէկ տան մէջ
ըլ լա լու. բայց եր կու կա նայք չեն կար-
նար ըլ լա լու. ա սաց Մե նան դրոս ։

Եր բոր մէ կին հետ պի տի ա ւըր վիս,
նախ մը տա ծէ՛ թէ նո բէն պէտք է բա բե-
կա մա նաս, չըլ լայ թէ յե տոյ ա մըչ նաս ։

Յա ջո ղու թեան մէջ այն պէս պի տի
վա յե լես, ինչ պէս աշ նան ժա մա նա կի
մէջ. ո բուն մօտ է ձը մե ռը ։

Թէ որ կու զես ու զած տե ղըդ հաս նիլ՝ մէկ ճամբա յէ գը նա՛, և մի՛ փո խեր ճամ-բադ. զի այն մո լո ըիլ է և ո՛չ եր թալ։

Խե լա ցի մար դը ո՛չ յա ջո ղու թեամբ կը բարձ ըա նայ, և ո՛չ ձա խոր դու թեամբ կը կոր ծա նի. զի եր կուս նալ ան ցա ւոր են։

Նա խան ձոտ մար դիկ ի ըենք ի ըենց տան ջանք են. և այ լոց ա ղէ կու թեամբ ի ըենք կը տան ջը վին։

Գիտ նաս որ ա ռա քի նու թիւ նը բար-ձըր տեղ բազ մած է, ու ըիշ կեր պով չես կար նար ձեռք ձը գե լու, ե թէ ոչ աշ խա-տան քով։

Շատ գե ղե ցիկ բան է, որ ու ըիշ նե-ըուն՝ սը խալ մուն քէն բան սոր վինք ու շըտ-կը վինք, որ մենք ալ չի սը խա լինք։

Նա յէ՛ ըս պա սէ՛ մէկ բա նին վախ ճա-նին. զի գոր ծըն վախ ճա նը կը պը սա կէ. և օ ըը ի ըի կու նը գո վե լի կա նէ։

Մար դըս ծը նած է օգ նա կան ըլ լա-լու մար դու, և պի տի ապ ըի հայ ըեն եաց հա մար։

Եր կու բան կան, մէ կը միշտ կայ ու ոչ եր բէք կըլ լայ, և սա աստ ուած է. իսկ մէ կա լը ոչ եր բէք կայ ու միշտ կըլ լայ. և այս ժա մա նա կըն է. ա սաց Պը ղա տոն։

Ախ տա ւոր մար դիկ ա մէն բան ծուռ կըմ բըռ նեն, և չա ըա չար կը դա տեն. իսկ բա ըի մար դիկ շի տակ կը տը ըա մա-բա նեն ա սաց Ա. ըիս տո տէլ։

Ով որ կու զես ըլ լալ ար դար դա տա-
ւոր ա մէն քա նի մէջ. միշտ միտ քըդ դիր
Թէ չի կայ մարդ ա ուանց յան ցան քի։

Ինչ պէս որ ցա ւոտ մար դու քով կէ նաս
ցա ւը քե զի կանց նի. այս պէս է Թէ մա-
րի մար դու մօտ ըլ լաս մո լու Թիւ նը քե-
զի կանց նի կը վը նա սիս չա րա չար։

Նա րի մար դը կու րա խա նայ եր բոր
մէ կէն յան դի մա նու Թիւն լը սէ պա կա-
սու Թեա նը Հա մար. իսկ չար մար դը Թըշ-
նա մի կըլ լայ ի րեն խը րատ տը վո ղին։

Ով որ զին քը բը նա կան կար գի մէջ
կը պա հէ, աղ քա տու Թիւ նը ծանր չե-
րև նար ի րեն. իսկ ով որ բը նա կան կար-
գէն դուրս է, Հա րուստ ալ ըլ լայ միշտ
կա րօ տու Թեան մէջ է։

Ա՛մե նայն ա ռա քի նու Թեան պահ պա-
նօղն է՝ ան վա յել բա նե րէն Հե ռա նա-
լը, և գո վե լի բա նե րու Հե տե ւողն է
ա մօթ խա ծու Թիւ նը։

Կա տա րեալ ի մաս տա սէր չէ այն որ
շատ բան գի տէ. Հա պա այն է որ ի րեն
ախ տին վը րա տի րե լով կը Հր նա զան-
դե ցը նէ, ա սաց Պը ղա տոն։

Ա՛ռա ւել պայ ծառ են ինչ քա սրտ ռի լըն
քան ժող վի լըն. զի ա գա Հու Թիւ նը միշտ
ա տե լի է, և ա ռա տա ձեռ նու Թիւ նը
գո վե լի։

Ա՛ստ ուած ծով է ա մէն վա յել չու-
Թեանց և ա մէն բար եաց. ո րուն Հա զորդ-

վե ըվ մար դըս կըլ լայ ե րա նե լի. ա սաց Պը ղա տոն:

Թէ որ ա ռա քի նու Թիւն նե ըը տի-ըեն մար դուս կե նա ցը, ա մե նե ւին Թըշ-ուառ չըլ լար մար դըս, Թէ պէտ ռա միկ-նե ըուն ա նանկ չե ըև նար:

Թէ որ մէկ ա ռա քի նու Թիւն ու նիս, ու մէ կա լոնք պա կաս են, կամ Թէ մէ կը պա կաս է, ա մեն նալ չու նիս:

Յա ջո ղու Թեան մէջ շատ բա ըե կամ կար նաս ու նե նալ, բայց ձա խոր դու-Թեան մէջ խիստ քիչ կը գըտ նես:

Նախ մար դուս պէտք է որ ին քըն բա-ըի ըլ լայ, ետ քը նա յի որ ու ըիշ նե ըըն ալ ի ըեն նը ման ա նէ:

Չիյ տես Թէ ուր տեղ մա հը քե զի կըս-պա սէ. ա պա պէտք է որ դուն ըս պա սես ա նոր յու սով:

Հո ղը հա ւա սար կա նէ մեծ նալ պըզ-տիկ նալ. Թէ պէտ այլ և այլ կեր պով կը-ծը նա նինք, բայց մի օ ըի նակ կը մե ռա-նինք. ա սաց Սե նե քայ:

Հօ ըէ յան դի մա նու Թիւ նը քաղց ըա-ճա շակ դեղ է. զի մի այն կօգ տէ ու չի-ցաւ ցը նէ. ա սաց Ն պի կու ըոս:

Կըտրօղ այգեպան՝ երբ մըտաւ այգին,
որԹ և ուռն իրեն՝ մէկէն ձայնեցին.
կաղաչենք քեզի՝ մի՛ դըպչիր մեզի,
մի՛ տար մեզ բերան՝ քու սուր դանակի,

Աստանանք թէ որ թոյլ տաս այս տարի,
պըտղաբեր ըլլանք՝ քան զուրիշ տարի.
Թէպէ մընան Ձիւղերս՝ կանանչ պըտղալի,
տեսլեամբ գեղեցիկ՝ պըտղով բարեբեր։
Պըտրելով Ձիւղերս՝ ինչ օգուտ քեզի.
ոչ բանի կուգան՝ ոչ նիւթ կըրակի.
Հողէն ծըծած հիւթս՝ բոլոր այս տարի,
կուզես արտասուեմ՝ նորէն տամ դետնի։
Ըսեց այգեպանն՝ հաւատաց խօսքին,
չի կըտրեց Թողուց Ձիւղերն որ աձին.
տեսաւ գեղեցիկ զարդարած այգին,
շատ խաղող առաւ՝ քան զուրիշ տարին։
Այս ուրախութիւն՝ չի տեւեց երկար,
հետևեալ տարին՝ զըղջաց չարաչար.
զի գօսացան Ձիւղք՝ որթք եղան անշահ,
ոչ պըտուղ տըվին՝ այլ չունեցան շահ։
Այսպէս թէ մընան՝ շուտով չի կըտրին
ախտ անկարգ բաղձանք՝ խակամիտ մանկին,
շուտ կաձին կըլլան՝ կործանուին անձին,
այն գութը կըլլայ՝ մեծ ցաւ ծընօղ քին։

Գ. ԴԱՍ:

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՑ

Ա. ա. ա.

Ա. բիս տո տէլ փի լի սո փա յին հար ցու-ցին թէ սը տա խօս նե բը ինչ վաս տակ ու-նին. պա տաս խան տը վաւ թէ ա նոնց շա-հը այս է որ ճըշ մա բիտ ալ ա սեն, մարդ ի բենց չի հա ւա տար:

Բ. բ. բ.

Բար կա ցաւ սոկ բա տէս փի լի սո փան ի բեն ծա ռա յին, եր բոր պի տի զար նէր՝ միտ քըն ե կաւ թէ բար կու թիւն կայ վը-բան, հան դար տե լով ա սաց ծա ռա յին. պի տի ծե ծէ ի քեզ թէ որ բար կա ցած չըլ լա յի:

Գ. գ. գ.

Գի նէ մոլ նե բուն և բար կա ցօղ նե-բուն խը բատ կու տար պը ղա տոն փի լի-սո փան, որ հայ լի ին մէջ նա յին. որ պէս զի ի բենց դէմ քին գէ շու թե նէն հաս կը-նան այն ախ տե բուն գէ շու թիւնն ու շըտ-կը վին:

Դ. դ. դ.

Դի ո գի նէս փի լի սո փա յին հար ցու-
ցին թէ ո՞ւր է քու տու նըդ. պա տաս խան
տը վաւ թէ ես որ ուր եմ տուն սալ հոն
է. զի կա րա սըն էր բը նա կա րա նը. ուր
եր թար հե տը կը տա նէր։

Ե. ե. ե.

Եւ կղի տէս փի լի սո փա յին հար ցու-
ցին թէ կուռ քե ըը ի՞նչ են, և ի՞նչ բա նով
կը զը վար ճա նան. պա տաս խան տը վաւ
թէ այս գի տեմ որ հե տա քըր քիր մար-
դիկ ա տե լի են ա նոնց. ա սով խը րա տեց
որ հե տա քըր քիր չըլ լան.

Զ. զ. զ.

Զ ե նոն փի լի սո փան շա տա խօս տը-
ղայ մի տե սաւ. ա սաց թէ մենք ա նոր հա-
մար եր կու ա կանջ ու նինք և մէկ բե րան,
որ շատ լը սենք ու քիչ խօ սինք. բայց քու
ա կանջ նե ըրդ լե զու ե ղած են։

Է. է. է.

Էս քի նէ ոս աշ կեր տը սոկ րա տին չու-
նէր որ ըն ծայ մի տար վար պե տին, ա սաց,
թէ ու ըիշ նե ըը ինչ ըն ծայ որ ա ըին շա-
տը ի ըենց թո ղու ցին. ա հա ես զիս քե զի
կըն ծա յեմ, թէ պէտ ոչ ինչ եմ. պա տաս-
խա նեց սոկ ըատ. թէ այն ին ձի մեծ պար-

գև է որ դուն քեզ ոչ ինչ ճանչ ցեր ես. ես ալ կը ջանամ որ ա ւե լի ըն տիր ըլ լաս։

Ը. Ը. Ը.

Ըն դու նայ նա սէր կը ըե սոս թա գաւո ըը զար դար ված նըս տեր էր գա հը. հար ցուց սո ղոն փի լի սո փա յին թէ արդեօք տե սէ՞ր ես այս պի սի փառք. հը ըամեր ես ա սաց, ա քա ղա ղին փառ քը ա ւե լի մեծ է, որ բը նա կան գու նով զարդար ված է։

Ա. Թ. Ա.

Ա՝ ո աս մա նու կը վի շա պի մի ձագ կը պա հէր և կը խա ղար հե տը. եր բոր մեծ ցաւ՝ գը նաց ա նա պա տը. մա նուկ նալ մեծ ցաւ. եր բե մըն ճամ բայ եր թա լով՝ ըն կաւ ա ւա զակ նե ըուն ձեռ քը. եր բոր ա ղա ղա կեց ա նա պա տին մէջ, վի շա պը ձայ նը ճանչ ցաւ գը նաց ա զա տեց։

Ա. Ժ. Ժ.

Ա՝ ա մա նակ նէ հայր ա մէն բա նի, եղբայր մա հու, վար դա պետ խո հե մութեան և ար ուես տից. որ կը մա շէ մէրմէ ռը, կը փո փո խէ ա մէն գե ղեց կութիւն, կը փո խէ մար դուս դէմ քը, և բոլոր աշ խարհ վեր ու վար կա նէ, ա սաց փի լի սո փան։

Ի. ի. ի.

Ի մաս տուն սոկ րա տէ սը տե սաւ մե-
ծա տուն մի, որ ա մե նե ւին բան չիյ տէր,
ա սաց. ա հա ա նա սուն ոս կե ղէն: Հար-
ցու ցին ի րեն թէ ո՞ր կեն դա նին գե ղե-
ցիկ է. պա տաս խա նեց թէ խը րա տած
մար դը:

Լ. լ. լ.

Լը սեց փի լիպ պոս թա գա ւո րը թէ
ա թ՝ե նա ցիք ի րեն հա մար գէշ կը խօ սին.
ա սաց թէ շը նոր հա կալ եմ ա նոնց. զի
այս պատ ճա ռաւ ա ւե լի հոգ կու նե նամ,
որ ա նոնց խօս քը սուտ հա նեմ իմ բա րի
գործ քո վըս:

Խ. խ. խ.

Խը րի սիպ պոս եր բոր հար կիք կեր թար՝
լուռ կը կե նար չէր խօ սէր. բայց միշտ ոտ-
վը նե րը կը շար ժէր. ա նոր հա մար ա ղա-
խի նը ա սաց թէ խը րի սիպ պո սի մի այն
ոտ քե րը կար բե նան, ին քը չի ար բե նար:

Ծ. ծ. ծ.

Ծեր դես պան մի շա տա խօս՝ գը նաց
մօ ռա. օր մի զար դար ված և մա զե րը
ներ կած գը նաց իշ խան նե րուն և թա-
գա ւո րին հետ եր կար խօ սե ցաւ. թա-
գա ւո րը պա տաս խա նեց թէ ի՞նչ ճըշ մա-

ըիտ կար նայ ա սել այն մարդն որ չէ թէ մի այն սիր տը , այլ և դը լուխն ալ սը տով լեց վաճ է ։

Կ · կ · է ·

Կոյս աղ ջիկ մի այն չափ պար կեշտ եր մօ ուա յի մէջ , եր բոր հար ցու ցին թէ ինչ էն քու օ ժիտ քըդ (ձի հէ զըդ) · պա տաս խան տը վաւ թէ պար կեշ տու թիւն նէ իմ օ ժի տըս ։

Ւ · հ · հ ·

Ւար ցու ցին դի ո դի նէս փի լի ստ փա յին թէ ին չու հա մար դե ղին է ու կին · պա տաս խա նեց թէ ղին քը ու զօղն այն չափ շատ է որ վա խուն դեղ ներ է ։

Ղ · ճ · յ ·

Ղայ նեց ա նի րա ւու թեամբ եւկ ղի տե սին եղ բայ րը թէ կը կոր սը վիմ թէ որ քեզ մէ վը րէ ժըս չաւ նում · պա տաս խան տը վաւ եւկ ղի տէս · ես ալ կը կոր սը վիմ մին չև որ սիր տըդ քաղց րա ցը նե լով չի հաշ տը վիմ հե տըդ ։

Ղ · ղ · ղ ·

Ղ ե ւոն դի էս լա կե դե մի նա ցին եր բոր քիչ մար դով պա տե րազմ կեր թար ա սին ի րեն թէ այդ չափ քիչ զօր քով ինչ պէս պի տի յաղ թես · պա տաս խա նեց

թէ ի լա ւի քիչ են, բայց ամ մէն քը յո-
ժար սըր տով կեր թան, ալ ա ղէկ կը
յալ թեմ։

Ա. Ա. Ճ։

Ա՛ար տար նը կա րի չըն ա պե ղէս քա-
շած պատ կեր քը ցը ցուց կօշ կա կա րին,
որ կօ շի կին չի հաւ նե ցաւ, պատ կե լա-
հան նալ շըտ կեց. միւս օրն ե կաւ ու րիշ
տե ղե րուն ալ ըս կը սաւ չի հաւ նիլ. ան
ա տե նը ա սաց ա պե ղէս թէ կօշ կա կա
րը կօ շի կէն վեր դա տաս տան թող չա նէ։

Ա. Մ. Տ.

Ա՜ա նուկ մի կեր թար զե նո նին դըպ-
րա տու նը, եր բոր տուն դար ձաւ հայ րը
հար ցուց թէ ինչ սոր վե ցար. տը ղան պա-
տաս խա նեց թէ սոր վե ցայ որ ա մէն բա-
նի համ բե րեմ. եր բոր հայ րը ի րեն բար-
կա ցաւ, սի րով համ բե րեց։

Յ. Յ. Յ.

Յու լի ոս կե սար գը նաց ափ րի կէ, եր-
բոր նա ւէն դուրս ցաթ կեց վար ըն կաւ.
ըս կը սան զօր քը մը տա ծել, թէ չար նը-
շան է Թա գա ւո րին իյ նի լը. բայց ին քը
չար տա րու Թեամբ մէ կէն համ բու րեց
վե տինն ու կան չեց. բըռ նե ցի քե զի ափ-
րի կէ. ո րոնք այս քա չա լե րու Թեամբ
յաղ Թե ցին։

Ն. Ն. Ն.

Նա խան ձե լով քը շել տը վին դի մոս-
թե նէս. եր բոր կեր թար՝ նա յե ցաւ որ
թըշ նա մի նե րը ե տե ւէն կու գան, և ի-
րեն պա շար բե րե լով կը մը խի թա րէին,
որ չի դըժ վա րի. պա տաս խան տը վաւ
թէ ի՞նչ պէս չի դըժ վա րիմ. զի ա նանկ
քա ղա քէ կը բաժ նը վիմ, ուր տե ղի
թըշ նա մի նե րուս պէս բա րե կամ ալ
չեմ կար նար գըտ նե լու ու րիշ տեղ:

Շ. Շ. Շ.

Շատ մեծ բան էր սէ րը փի լի սո փա-
նե րուն մէջ. մինչ զի պը ղա տոն կա սէր
թէ սի րե մէն ա ւե լի մեծ բան չու նիմ.
և սիր վի մէն ա ւե լի գե ղե ցիկ բան չու-
նիմ աշ խար հիս վը րա:

Ո. ո. ո.

Ու սում նա սէր կայ սըր աւ րե ղի ա-
նոս ծեր էր ու միշտ կեր թար սիս դոս փի-
լի սո փա յէն բան սոր վե լու. եր բոր հար-
ցու ցին թէ ո՞ւր կեր թաս, պա տաս խան
տը վաւ թէ ծե րուն սոր վիլ նալ գե ղե ցիկ
է. ա նոր հա մար կեր թամ որ չի գիտ ցած
սալ գիտ նամ:

Չ. չ. չ.

Չա րա գործ մարդ մի տուն շի ներ էր

ու դը լա նը վը լան գը լեր էր թէ չա լա-
գործ մարդ ներս չի մըտ նէ . դի ո գի նէս
փի լի սո փան եր լոր տե սաւ , ա սաց թէ
Հա պա ա սոր տէ լը ուս կից նեղս պի տի
մըտ նէ :

Պ . պ . պ .

Պը ղա տոն տե սաւ մէկ տը ղայ , որ մեծ
մեծ կը խօ սէր ծը նող քին դէմ , սաս տիկ
յան դի մա նե լով ա սաց , թէ ի՞նչ պէս կը
Հա մար ձա կիս ծը նո ղա ցըդ դէմ խօ սե-
լու . ո րոնք քե զի տը վեր են կեանք և զօ-
րու թիւն խօ սե լու :

Ջ . ջ . ջ .

Ջ ա նա ցէք կա սէր սոկ լաւ ա շա կերտ-
նե րուն , որ պատ վէք ձեր վար պե տը ծը-
նող քէն ա ւե լի . զի ծը նօղ քը ձեր ըլ լա-
լուն պատ Ճառ նէ . իսկ վար պե տը քա րի
ըլ լա լուն պատ Ճառ նէ :

Ռ . ռ . ռ .

Ռա միկ մարդ մի եր քե մըն դի ո գի նե-
սին աղ քա տու թիւ նը ե րե սին զար կաւ .
ան ալ պա տաս խան տը վաւ թէ մէ կը չեմ
տե սած որ աղ քա տու թեան Հա մար տան-
ջը վի . բայց չա րու թեան Հա մար տան ջը-
ված մարդ շատ տե սեր եմ :

Ս . ս . ս .

Սոկ բա տէս փի լի սո փան եր բոր փոք-
բիկ տուն մը կը շի նէր , հար ցու ցին թէ ին-
չու այդ չափ փոք բիկ տուն կը շի նես . պա-
տաս խան տը վաւ թէ , է բա նի՞ էր է թէ
կա բե նա յի աս ալ լե ցը նե լու ճըշ մա բիտ
բա բե կամ նե բով ։

Վ . վ . վ .

Վ ը բէժ խըն դիր մարդ մի հար ցուց դի-
ո գի նե սին , թէ ի՞նչ պէս կար նամ վը բէժ
առ նե լու իմ թըշ նա մի էս . պա տաս խա-
նեց , թէ ան ա տե նը կառ նուս վը բէժ , թէ
որ ա նոր ա ղէ կու թիւն ա նես , ու ան կէ
ա ղէկ ըլ լաս ։

Տ . տ . տ .

Տը ղայ մի լաւ սոր վե ցաւ պը ղա տո նին
քով . եր բոր տուն դար ձաւ տե սաւ որ՝ օր
մի հայ բը խև խև կը պօ ռար . տը զան զար-
մա նա լով ա ղա ղա կեց , թէ ես ա սանկ
բան պը ղա տո նին քով չեմ տե սած . ա-
սով գո վեց վար պե տն ու խը բա տեց հայ բը ։

Բ . բ . բ .

Բե տոր լա կո նը կաղ ըլ լա լով պա տե-
բազմ կեր թար . ի բեն ա սին թէ ի՞նչ պի-
տի ա նես պա տե բազմ կեր թաս . պա տաս-
խան տը վաւ թէ յաղ թու թիւ նը վա զող-

նե բուն չէ. Հա պա ջա նա ցօղ նե բուն և ի մաս տուն նե բուն է:

Ց. ց. ց.

Ցա ւակ ցե լով ա բիս տիպ պոս ա ղա-չեց բա բե կամ նե բուն Հա մար դի ո նե-սի ո սի. բայց նա չէր ու զեր լը սե լու. ուս-տի ոտքն ըն կաւ խընդ բեց. եր բոր տե սան, մե ղադ բե ցին զին քը. ան ալ ա սաց, թէ ես չեմ մե ղադ բե լի, այլ դի ո նե սի ոսն է, որ ա կանջ նե բը ոտ քը դը բեր է. ես ա նոր Համար ոտքն ըն կայ, որ լը սել տամ:

Ի. ւ. ա.

Իւ ծեալ սա պա տող մի կա ղա ղա կէր դա տաս տա նին մէջ, թէ ին ձի ուղ ղու-թիւն ա բէք. պա տաս խան տը վաւ դա տա-ւո բը. թէ մի այն մայ բըդ կա բօղ էր ուղ-ղու թիւն ա նել քեզ:

Փ. փ. ֆ.

Փի լիպ պոս թա գա ւո բը չի Հը պար տա-նա լու Հա մար Հը բա մայ եր էր մէկ ծա-ռա յին որ ա մէն օր մարդ քո վը չի մը տած և ին քը դուրս չե լած ա սէ ի բեն, թէ փի-լիպ պէ մարդ ես դուն:

Ք. ք. ք.

Քը սե նոկ բա տէս փի լի սո փան ա մե-նե ւին չէր սի բէր շա տա խօ սութիւն. և

շատ ան գամ լուռ կը կե նար չէր խօ սէր. եր բոր պատ ճա ռը ի րեն հար ցու ցին, ա-սաց թէ խօ սե լով շատ ան գամ զըղ ջա ցեր եմ. բայց լուռ կե նա լով ո՛չ եր բէք:

Լ. և. Ն.

Լ. ըո նի մոս ճար տա սա նը ի մաս տու-թեամբ աշ կերտ նե ըուն կը սոր վե ցը նէր. օր մի ի րեն հար ցու ցին, թէ այս չափ բան գի տես ու ին չո՞ւ աղ քատ ես. պա տաս խան տը վաւ թէ զար մանք չէ. զի շատ բան սոր-վե ցայ, բայց ար ծաթ սի ըու թիւն չի սոր-վե ցայ:

( ). ο. ο.

( ) գոս տոս կայ սըր բար կու թեան հա-մար դեղ խընդ ըեց. փի լի սո փան ի րեն խը ըատ տը վաւ թէ քանի ան գամ որ վը-ըադ բար կու թիւն գայ, ո՛չ բան ա սա՛, և ո՛չ բան ա ըա՛, մին չև որ չի կար դաս քը սա-նը չորս գի ըը այբ ու բե նից:

Ֆ. Ֆ. Ֆ.

Ֆի լօ սօֆ ո մը տուն շի նեց. բայց հի-մը վեր դը ըաւ, և ա ռաս տա ղը վար. եր-բոր հար ցու ցին պատ ճա ռը, ա սաց թէ աշ խարք պի տի մըտ նեմ. թէ որ ե կած կի նը տու նըս վեր ու վար ա նե լու ըլ լայ, ան ա տե նը կը շըտ կի:

Գ. ԳԼՈՒԽ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

Ը. ա. ա.

Ը. րամ էր քաջ նա հա պետ հայ կայ Թոռ նե րէն. բայց ա մե նէն ան ուա նի ըլ լա լուվ տի րեց ասի ա յի, և ա մէն ազ գի հը րա մա յեց որ հա յե րէն խօսէն. ա սոր ան ւամբ հայ ազ գը ար մէն ան ւա նե ցաւ. և տէ րու Թիւ նը ա րամ եան աս վե ցաւ. իսկ եր բոր ար շակ Թա գա ւո րը տի րեց՝ ար շա կու նեաց Թա գա ւո րու Թիւն կոչ վե ցաւ։

Ը.րամ քաջն եմ ես՝ յաղԹօղ ամենուն,
վերջապէս ընկայ՝ բերան սև մահուն.
խըրատ կուտամ քեզ՝ որ ըլլաս արԹուն,
տիրես քու անձիդ՝ չե փուճ բաներուն։

Ն. բ. է.

Նա գա րատ քաջ իշ խան ըլ լա լուվ վա ղար շակ հա յոց Թա գա ւո րը զինքն ա րաւ Թա գա դիր նա խա րար՝ Թա գա ւո րին Թագ դը նօղ. ա սոր ցե ղը նա բու գո զո նո սո րին ժա մա նա կը գե րի և կած էր հայ աս տան. ո րոնց մէ յետոյ ե լաւ ա շոտ

իշ խան բագ րա տու նի. որ ե ղաւ ա ռա-
ջին թա գա ւոր բագ րա տու նեաց ար շա-
կու նի նե րէն ե տև:

Բագարատ դընօղ՝ թագ արքաներուն,
իմ նախնեաց թագն էր՝ ա̄ծպաշտութիւն.
Ջանա՛ դուն ալ թագ՝ դընես քու գլխուն,
չէ այս անցաւոր՝ այլ այն մընայուն:

Գ. գ. գ.

Գե ղամ ար մե նա կայ թո ռան որ դին
էր. որ տի րե լով հա յոց ազ գին գե ղե ցիկ
քա ղաք ներ շի նեց սև ան ծո վուն մօտ.
որ կո չե ցաւ ծով գե ղա մայ, և տե ղը գեղ-
ար քու նիք. և այս կող մե րը բաշ խեց ա-
ղու ան ւամբ քաջ որ դուն, որ տի րեց մին-
չև կաս պից ծո վը. և իւր ազ գը այս ա-
նուամբ ա ղուանք կոչ վե ցան:

Գեղամ շինօղ եմ՝ մեծ քաղաքներուն,
անունս է ազնիւ՝ շէնքերս գեղանուն.
դուն շինօղ եղիր՝ գործոց բարեբուն,
բարեպաշտ արի՝ խոհեմ իմաստուն:

Դ. դ. դ.

Դատ ան ուամբ իշ խա նը՝ սուրբ վը-
թա նէ սին և նա խա բար նե բուն կող մա-
նէ գը նաց ըս տամ պօլ կոս տանդ կայ սեր՝
որ ի բենց օգ նէ, ու դը նել տայ տըր դատ
թա գա ւո բին որ դին խոս բով՝ հօ բը տե-
ղը թա գա ւոր. կայս բը հա ճե լով գը բեց
թուղթ սուրբ վըր թա նէ սին. և շատ զօր-

քով օգ նեց ի րենց, որ դը րին թա գա ւոր. բայց խոս րով փոք րա հո գի և փոք րա մար-մին ըլ լա լով հօ րը տե ղը չի բըռ նեց:

Դատ դընել տըվաւ՝ խոսրով թագաւոր,
որ չէր քաջ արթուն՝ նըման իւր ՝ոբ հօր.
Ջանա՛ դուն ըլլաս՝ արի զօրաւոր,
զի օգուտ չանէր՝ լաւութիւն հօր մօր:

Ե. Ե. Է.

Ե՝ րուանդ էր որ դին հայ կա կայ՝ պա-րոյր թա գա ւո րին ցե ղէն, որ չորս տա րի մի այն թա գա ւո րեց: Իսկ երկ րորդ ե-րուանդ սա նա տրու կէն ե տև թա գա-ւո րեց քը սան տա րի. որ այն չափ քաջ ա-հա ւոր էր, որ մարդ չէր հա մար ձա կէր ե-րե սը նա յե լու. Թէ պէտ վար ցե ղէ էր բայց քա ջա սիրտ ըլ լա լով շատ մեծ ցաւ, և ա նուա նի քա ղաք շի նեց ու ա նու նը դը րաւ ե րուան դա շատ:

Երուանդն ասէ քեզ, մանուկ՝ զօրացի՛ր,
առաքինութեամբ՝ գըլխուդ պըսակ դի՛ր.
կարդա՛ գործք քաջաց՝ իրենց հետեւի՛ր,
գէշ ընկերներէն՝ ծուլից հեռացի՛ր:

Զ. Զ. Ղ.

Զա ւան նա հա պետ էր հայ կայ ցե-ղէն, որ շատ քա ջու թեամբ տի րեց հա յոց եր սու նը եօ թը տա րի՝ յով սէփ գե ղե-ցի կին ժա մա նակ նե րը. ա սոր օ րը կեկ-րոպ ե գիպ տա ցին գը նաց ա թէնք թա-

գա ւո րու թիւն հաս տա տեց . ո րոնք ոչ գիր ու նէ ին , ոչ օ րէնք , ոչ քա ղաք , և ոչ ար ուեստ գի տէ ին . յե տոյ ա մե նէն խե լա ցի և ղան գի տու թեամբ ։

Օ աւան զօրաւոր՝ կասէ մի կենար ,
գընա՛ որ ելլես՝ իմաստուԹեան ծար .
չըլլայ ծուլուԹեամբ՝ մընաս մուԹ խաւար ,
ինչպէս չար մարդիկ՝ տըգէտ և յիմար ։

Լ . հ . է .

Լ՚ր մէ նակ կամ ար մե նակ էր որ դի քա՛ ջին հայ կայ , որ քառ սու նը վեց տա րի տի րեց ազ գին խո հե մու թեամբ . ա սոր տեղն ան ցաւ ա րա մա յիս որ դին , և որ դոց որ դի նըս տաւ ա րամ քա՛ջ նա հա պե տը , որ կաս ուխին հայ կազ եան նա հա պետք . Թէ պէտ ա սոնք Թա գա ւո րի ա նուն չու նէ ին , այլ է ին իբ րև ինք նա կալ կայսր , որ աշ խարհ կը դո ղա ցը նէ ին քա՛ջու Թեամբ ։

Լ՚րմէնակ ասէ՝ որդի եմ հայկին ,
չեմ կարօղ հասնիլ՝ զօրուԹեան քաջին .
եԹէ դուն յաղԹես՝ մարմնոյ աշխարհին ,
գերազանց տիրող՝ ես տիեզերին ։

Լ . ը . ե .

Լին ձակ էր նոյն պէս հայ կազն նա հա պետ , որ տաս նը հինգ տա րի Թա գա ւո րեց հայ ազ գին . այս ժա մա նակ քու զան իշ խա նը շի նեց քիւ զան դի ան կամ ըս

տամ պօլ. և ան կէ ե տև բաց վե ցաւ տը-
րո յի ա յի մեծ պա տե րազ մը, և տի րեց
հա յոց զար մայր քաջ նա հա պե տը. որ գը-
նաց օգ նու թիւն տը րո յա ցւոց, և հոն ըս-
պան վե ցաւ քաջ ա քիլ լե սէն:

Ընձակ ասէ թէ՝ քեզ արա՛ ընծայ,
ո՛չ սուտ աշխարհի՝ որ կանցնի կերթայ.
այլ ըստեղծողիդ՝ որ քեզ կեանք կուտայ,
և պըսակ փառաց՝ անմահ մըշտակայ:

Ա. Թ. Ռ.

Ասոր գոմ էր որ դի գա մե րայ, և թոռն
յա բե թի. որ ծը նաւ հայկ նա հա պե տը
հա յոց. ա սոր ան ւամբ հա յե ըը թոր գո-
մեան կոչ վե ցան, և այ լազգ նե ըը թիւրք
կամ թիւրք մէն. ու նէր եօթն որ դի որ
աշ տա րա կա շի նու թե նէն ե տև զա նա-
զան ազ գեր ե ղան ա սի ա յի մէջ:

Ասորգոմ թոռն եմ ես՝ նոյ նահապետին,
որ անցաւ ծովէն՝ մեծ ջըր հեղեղին.
թէ արդար մընաս՝ հակառակ չարին,
չեն կարնար մօտիլ՝ քեզ հեղեղք դիւին:

Ա. Ժ. Ծ.

Ասո ղո վե ցան հին ա տե նը ի րեք մեծ
իշ խան ներ. պա ըոյր հա յոց նա հա պե տը,
բե ղե սի բա բե լա ցին, և վար բա կէս մե-
դա ցին. ա սոնք ե լան նի նուէ ի վը րա, ա-
ռին, և թա գա ւո ըը սար դա նա բաղ ին-
քը զին քըն ե րեց. իսկ վար բա կէս թա-

գա ւոր նըս տաւ նի նուէ, և մեր պա բու-
ըին ալ թագ դը բաւ թա գա ւո բե ցուց
հա յաս տա նու վը բան. զի ան կէ ա ռաջ
ա ռանց թա գի կը տի բէ ին հայ նա հա-
պետ նե ըը:

Ժողով իշխանաց՝ կասէ մէկ եղիր,
ընկերաց եղբարց՝ հետ միշտ միացիր.
Թագաւոր երկրի՝ ահա դուն կըլլաս,
ամէն բանի մէջ՝ փառքով կը մեծնաս:

Ի. ի. ի.

Իշ խա նու թիւ նը հա յոց հին ժա մա-
նա կը հայ կէն ըս կը սաւ, և տե ւեց մին-
չև մե ծըն ա ղէք սանդր. ան կէ ե տև կու-
սա կալ իշ խան նըս տաւ. յե տոյ ար շա կու-
նիք թա գա ւո բե ցին, յե տոյ մարզ պան
նըս տաւ. ա պա բագ բա տու նիք թա գա-
ւո բե ցին. և վեր ջը ռու բի նեանք տի բե-
ցին. ա պա վեր ջա ցաւ հա յոց իշ խա նու-
թիւ նը չորս հա բիւր յի սուն տա բուա նէ
'ի վեր:

Իշխանութիւն է՝ պատկեր արարչին,
որ տր է երկնից՝ ծովու ցամաքին.
մարդիկ քիչ ատեն՝ իշխան կը նըստին,
այլ հաւասար են՝ երբ հող կը մըտնին:

Լ. Լ. Լ.

Լ ե ւոն մեծ իշ խա նը հա յոց ռու բե նին
ցե ղէն էր. որ այն չափ զօ բա ցաւ քա ջու-
թեամբ և մե ծա մեծ գործ քե բով, մին չև

ար ժա նի եղաւ թա գա ւոր օծ վե լու. ուս-
տի թուղթ գը րեց կե լէս տի ա նոս սըր բա-
զան պա պին, և խըն դրեց ար քա յա կան
թագ և օրհնութիւն. ե կաւ ի րեն փա ռա-
ւոր թագ. և նէմ ցէ ի կայսր նալ ղըր կեց
ի րեն դրօ շակ ա ռիւ ծա նը շան. որ օծ-
վե ցաւ լև ոն առա ջին թա գա ւոր կի լի-
կե ցւոց:

Լ եւոն ասէ թէ առիւծ եմ հըզօր,
ազգաց օտարաց՝ յաղթօղ ահաւոր.
բայց ինչ շահ երբ գայ՝ մահըն սրգաւոր,
կը յաղթէ բազկացս՝ կանէ զիս անզօր:

Խ. խ. Խ.

Խոս րով մեծ՝ էր որ դի վա ղար շայ և
հայր տըր դա տայ. որ սաս տիկ զօ րու-
թեամբ և մեծ քա ջու թեամբ շար ժեց
պար սից թա գա ւո րու թիւ նը, և ա նոնց-
մէ վը րէժ առ նե լով շի նեց եօթն պա ըրս-
պեան մեծ քա ղաք. և ա նու նը դը րաւ
դաւ րէժ, կամ դա վը րէժ. ուս տի ար-
տա շիր թա գա ւո ըը պար սից ղըր կեց ա-
նակ նա խա րա ըը. որ ե կաւ խա բէ ու-
թեամբ ըս պան նեց խոս րով. եր բոր կը
փախ չէր հա սան ըս պան նե ցին զին քը
իւր տը նո վը. մի այն սու րէն և գրի գոր
որ դի քը ա զա տե ցան:

Խոսրով քեզ ասէ՝ իմ վարքէս սորվէ,
մի հաւտար մարդու, քեզի խեղճ կանէ:

որչափ թըշնամիդ՝ է անարգ անզօր ,
դուն ըզգաստ եղիր՝ հեռացիր անկէ ։

Ծ . ծ . ծ .

Ծո փաց նա խա րա րու թիւ նը հաստա տեց վա ղար շակ թա գա ւո րը , որ շատ գե ղե ցիկ կար գեր և օ րէնք ներ դը րաւ . ա մէն թա գա ւո րա կան գործ քե րու ժամա նակ դը րաւ , և ա մէն մէկ նա խա բարնե րուն մէյ մէկ պաշ տօն տը վաւ . ո րոնք որ դոց որ դի կը տի րէ ին իբ րև փոք րիկ թա գա ւոր , ու շատ զօ րա ւոր է ին և փառա ւոր . հա րիւ րէն ա ւե լի է ին . ո մանք ու նէ ին տա սը հա զար զօրք և ո մանք ա ւե լի կամ պա կաս ։

Ծոփաց նախարարք՝ կասեն արի տես ,
կարգ վաղարշակայ՝ և օրէնք պէսպէս .
զի կարգ և կանոն՝ են տիրօղ ազգաց ,
և ոչ զօրութիւն՝ արքայից զօրաց ։

Կ . կ . կ .

Կու սա կալ ե ղաւ հա յոց վը րա նախ միհ րան ա ղէք սանդ րին կող մա նէ . որ պա տե րազ մե ցաւ վա հէ հա յոց թա գա ւո րին հետ . վա հէ յաղ թը վե ցաւ և մեռաւ պա տե րազ մին մէջ , և վեր ջա ցաւ հայ կա զանց թա գա ւո րու թիւ նը . անկէ ե տև վեց կու սա կալ ներ նըս տե ցան հա յաս տան . յե տոյ ե լան պար թև նե րը

և հաս տա տե ցին ար շա կուն եայ Թա գա
ւո րու Թիւ նը ։

ՅուսակալուԹիւն՝ եղաւ հայաստան ,
վերցաւ հայկազանց՝ տիրօղ գաւազան .
զի քաջ տէրուԹիւնք՝ որչափ մեծ ըլլան ,
վերջապէս կանցնին՝ ոչինչ կը դառնան ։

Ն . Հ . Կ .

Հայկ էր որ դի Թոր գո մայ յա քե Թայ
ցե ղէն , և հի մին հայ կա զանց Թա գա ւո
րու Թեան . ո րուն ան ւամբ ազ գը հայ կոչ
վե ցաւ և աշ խար հը հա յաս տան . որ այն
չափ քաջ և խո հեմ մարդ էր , որ երբ բեղ
ա ստ ըւոց Թա գա ւո րը ու զեց պա տե րազ
մով հայ կը հը նա զան դե ցը նել , որ ի րեն
եր կրը պա գու Թիւն տայ , հայկ քա ջու
Թեամբ դէմ է լաւ . ու հե ռու էն զար
կաւ նե տով ծա կեց եր կը Թէ զը րա հը
սըր աւն և սա տա կեց բե լը ։

Հայկն ասէ նայէ՛ իմ յաղԹօղ բազկայ ,
այն հըպար չարտ բէլը՝ ինչպէս կործանեաց .
ով որ կը պաշտէ՝ զինքն իբրև աստուած ,
այսպէս խայտառակ՝ կ՚ինի սատակած ։

Ձ . Ձ . յ .

Ձո վիկ էր կին հը մա յեակ նա խա րա
բին եղ բօ րը սուրբ վար դա նայ , և մայր
մե ծին վա հա նայ . սուրբ վար դան և հը
մա յեակ նա հա տակ է զան մեծ պա տե րազ
մին մէջ պար սից դէմ. վա հան մեծ ցաւ

ձո ւիկ մօ ըը քով բա ըե պաշ տու թեամբ. որ յե տոյ այն չափ մեծ յաղ թու թիւն ներ ա ըաւ պար սից դէմ, և ա զա տեց ազ գը գե ըու թե նէ. մին չև զին քը ազ գին գը-լուխ դը ըին, որ փա ռա ւո ըա պէս վա-ըեց իւր իշ խա նու թիւ նը:

Ձուիկ խըրատ տայ՝ լաւ սորվէ՛ որդեակ,
ծնողաց վարպետիդ՝ եղիր հըպատակ.
թէ հիմա ջանաս՝ օգտակար գործքով,
կը մընաս անմահ՝ անուամբ մեծագով:

Ղ. ղ. ղ.

Ղ ե ըուբ նա էր ե ըև ե լի դը պիր, որ գը ըեց աբ գար թա գա ւո ըին և սա նա-տրուկ թա գա ւո ըին գործ քե ըը. այս սա նա տրուկ քը ըոջ որ դի էր աբ գա-ըու. բայց կը ռա պաշ տու թեան հե տև-ե լով նա հա տա կեց իւր ի մաս տուն զա-ւա կը կոյ սըն սան դուխտ, և թա դէ ոս ա ռա քեա լը. ա նոր հա մար պատ ժը վե-ցաւ. իւր ծա ռան դի պուա ծով զար կաւ զին քը նե տով սա տա կեց. որ խե լա ցի քաջ էր:

Ղ երուբնա կասէ՝ եղիր բարեպաշտ,
պարկեշտ բանիբուն՝ խոհեմ և ըզգաստ.
անանկ բարի վարք՝ և գործք ունենաս,
որ գիտուններուն՝ գըրոց մէջ մըտնաս:

Ճ. ճ. ճ.

Ճի ւան կամ յո հան նէս էր պայլ և մեծ

իշ խան լե ւոն թա գա ւո րին օ ըը՝ ու հօ-
ըը կող մա նէ լա տին էր, իսկ մայրն էր
զաբ լուն թա գու հին լե ւո նին աղ ջի կը.
բայց լե ւոն ան որ դի ըլ լա լով՝ ճի ւա նը օ-
ծե ցին թա գա ւոր. ու ա նու նը կոս տան
դին դը րին. որ հայ ազ գէ չըլ լա լուն հա-
մար ազ գին լաւ չի նա յե ցաւ, և ան կարգ
ըլ լա լով ըս պան նե ցին զին քը, և տե ղը
նըս տաւ եղ բայ ըը քաջ գո ւի տոն:

Ճիւան կասէ թէ՝ ազգիդ լաւ նայէ,
ուր որ հաց կուտես՝ աղէկ աշխատէ.
ամէն ազգաց հետ՝ եղբօր պէս վարվէ,
զի ամէնքս ալ ենք՝ ծընած նոյն հողէ:

Մ. մ. Տ.

Մարզ պա նու թիւնն էր մեծ իշ խա նու-
թիւն. որ պար սիկ նե ըը հաս տա տե ցին
հա յաս տան ար շա կուն եաց թա գա ւո-
րու թիւ նը վեր ցը նե լէն ե տև՝ ուր եր-
բե մըն հայ նա խա բար ներն ալ կըլ լայ ին
մարզ պան ինչ պէս էր չար վա սակ, որ թա-
գա ւոր ըլ լա լու հա մար մատ նիչ ե ղաւ
իր ազ գին. ու կը բա կա պաշտ կու զէր ա-
նե լու հայ ե ըը. հայ աս տան ոտ նա կոխ
ա բաւ. բայց չա բա չար պա տու հա սով
որդ նա լից սա տա կե ցաւ:

Մարզպան էի ես՝ ասէ չար վասակ,
ուզեցի առնուլ՝ արքայից պըսակ.
հետևեալ դիւին՝ մոռացայ զաստուած,
կորուսի զամէնն՝ եղայ որս դիւաց:

Յ. յ. ՝.

Յա բէթ էր անդ բա նիկ որ դի նոյ նա-
հա պե տին, որ ջըր հե ղե ղէն ե տև ե լաւ
հա յաս տան հօ ըը հետ մէկ տեղ բը նա կե-
ցաւ. ու նե ցաւ ու թը որ դի. գա մեր որ-
դւոյն ցե ղէն ե ղան հայք. մա գո գէն ըս-
կիւ թա ցիք. մա դա յէն մարք. յա ւա նէն
յոյնք. թո բա ղէն վը բա ցիք. մո սո քէն
մոս կով նե ըը. թի բա սէն թը բա կա ցիք.
և ե ղի սա յէն ե ղան մո ռա ցիք:

Յաբէթն ասէ քեզ՝ լըսէ՛ իմ ձայնիս,
ախտաւոր կամքիդ՝ չըլլայ հետևիս.
որ քեզ չընկըղմեն՝ ջըրհեղեղք երկրիս,
այլ մընաս զաւակ՝ դու որդւոց որդիս:

Ն. ն. ն.

Նոյ նա հա պետ էր որ դի ղա մե քայ,
և ար դար ա ռա ջի աս տու ծոյ. իր ժա մա-
նակ ւան մար դիկ չար ճամ բայ եր թա լով
այն պէս ապա կա նե ցան, որ աստ ուած զի-
րենք պատ ժե լով ջըր հե ղեղ տը վաւ.
բայց նոյ հա րիւր տա րի աշ խա տե ցաւ
մեծ տա պան մի շի նեց նա ւու ձե ւով, և ա-
նոնց քա րո զեց որ խը րատ վին. բայց ա-
նոնք չու զե ցին լը սե լու. ապա նոյ եօթը
հո գւով մը տաւ տա պա նին մէջ և ա մէն
տե սակ կեն դա նի նե րէն ալ ա ռաւ. յե-
տոյ ե կաւ ջըր հե ղե ղը բո լոր աշ խարհ
ա պա կա նեց կո րուց. իսկ տա պա նը ե-

կաւ հայ աս տան ա բա բատ լե ռան վը բա
նըս տաւ ։

Նոյ ասէ երկրորդ հայր եմ աշխարհի ,
իմ տապանակս էր իբր եկեղեցի ։
ով որ դուրս մընայ՝ չարին հետևի ,
հեղեղաւ դիւին՝ հարկաւ կըկորի ։

Շ ։ շ ։ շ ։

Շ ա պուհ թա գա ւոր հայ ոց՝ էր պար-
սիկ յաղ կերտ թա գա ւո րին որ դին ։ վա-
սըն զի վը ռամ շա պուհ հայ ոց թա գա-
ւո ըը մեռ նե լէն ե տև պար սիկ նե ըը շա-
պու հը դը ըին , որ յա փըշ տա կեն հայ աս-
տան ։ բայց հայ նա խա բար նե ըը զօ բա-
ւոր ըլ լա լով՝ զին քը թա գա ւո ըի տեղ չի
դը ըին ։ որ քիչ ժա մա նա կէն ե տև գը-
նաց պարս կաս տան մե ռաւ ։ և հայ ոց
թա գա ւոր ե ղաւ ար տա շիր որ դին վը-
ռամ շա պու հին , որ կոր ծա նեց տէ բու-
թիւ նը գէշ վար քով ։

Շ ապուհ ասէ թէ այլոց մի ցանկար ,
որչափ որ ունիս՝ քեզ բաւական ա՛ռ ։
ես հայոց աշխարհ առնել ջանք արի ,
իմս ալ կորուսի՝ կորայ չարաչար ։

Ո ։ ո ։ ո ։

Ոս տի կա նու թիւ նը հաս տա տե ցաւ
հայ աս տան եր բոր այլ ազգ նե ըը զօ բա-
ցան , ու տի բե լով հայ ոց ոս տի կան կը
ղըր կէ ին ։ ո բոնք կա տա բեալ իշ խա նու-

թեամբ կը բերու նա նա յին և տուր քը կը ժող վէ ին . բայց շատ կո ղոպ տե ցին , և շատ հա լա ծե ցին մեր ազ գը . եր բե մըն հայ նա խա րար նե րէն պատ րիկ կը դը նէ ին . որ նոյն իշ խա նու թիւնն ու նէր . եր բոր հո ռոմ նե րը կը տի րէ ին , հայ ոց մէ կիւ րա պա զատ կը դը նէ ին :

Պատիկան էին՝ այլազգաց իշխան ,
Եկան բըռնացան՝ մեր ազգին վըրան .
Երբ մարդ իրեն մէջ՝ է անմիաբան ,
ուրիշին կըլլայ՝ գերի անպիտան :

Ղ . է . ը .

Ղը մըշ կիւկ յո հան նէս էր հայ իշ խան պա ռա ւոր , գե ղե ցիկ , և ի մաս տուն , որ ըս տամ պօլ յու նաց թա գա ւո րին դուռն ըլ լա լով շատ սի րե լի է ղաւ ա մե նուն . և քա ջա գոր ծու թեամբ է ղաւ զօ րա պետ . մինչ զի եր բոր մե ռաւ ռո մա նոս կայս ր , չը մըշ կիւկ տէ րու թիւ նը ա ղէկ նա յե ցաւ վեց տա րի . յե տոյ ին քըն է ղաւ կայսր . վեց տա րի քա ջու թեամբ տի րե լէն է տև՝ կայսր դը րաւ ռո մա նո սի որ դին , ու ին քը վանք մը տաւ Ձըգ նեց :

Ղըմըշկիւկ կասէ՝ ես էի իշխան ,
արարիչն ատաւ՝ զիս կայսր յունական .
որոնք քաջ գիտուն՝ բարեպաշտ կըլլան ,
գերագանց անուամբ՝ միշտ կը բարձրանան :

Պ . պ . պ .

Պար թևք եբ րայ ե ցե րէն հե ծեալ կը նը շա նա կէ . որ կը բը նա կին պարս-կաս տա նու և խո րա սա նու կող մը . աբ-րա հա մու ցե ղէն կու գան . այս զօ րա-ւոր ազ գէն է ին ար շակ և վա ղար շակ . որ ե կան հայ աս տան ու պարս կաս տան տի րե ցին . ե լան քաջ և փա ռա ւոր ար-շա կու նի թա գա ւոր ներ . ո րոնց մէ էր քա ջըն տըր դատ և ՝ոբ գը րի գոր լու սա-ւո րիչ :

Պարթև մեծ արշակ՝ տիրօղ աշխարհաց ,
հիմն եղաւ թագին՝ քաջ արշակունեաց .
զի արի իշխանք՝ են պատճառ բարեաց ,
թէ՛ իւրեանց տոհմին՝ թէ՛ օտար ազգաց :

Ջ . ջ . ջ .

Ջ ու ան շիր մեծ իշ խան սիւն եաց աշ-խար հին՝ շի նեց փա ռա ւոր վանք մի . ա-սոր որ դին վա հան բա րե պաշտ և բա նի-բուն ըլ լա լով ընտ րե ցին ե պիս կո պոս սիւն եաց . ա նա նիա կա թու ղի կո սը գը-նաց հոն ե պիս կո պոս ձեռ նադ րեց սիւն-եաց վը րա . նա և ի րեն զար մին և աշ-խար հին պա տիւ ըլ լա լու հա մար՝ հը րա-ման տը վաւ որ առ ջև էն խաչ տա նի :

Ջ ուանշիր ասէ , իմ՝ որդին վահան ,
մանկութենէն էր՝ հետևող ուսման .

իւր բարի վարքը՝ զինքն արաւ արժան,
մեծ եպիսկոպոս՝ եղաւ սիւնեաց տան:

Ռ. ռ. ռ.

Ռու բէն էր փա ռա ւոր և քաջ իշ խան հայ ոց, ազ գա կան գա գիկ թա գա ւո րին. որ մե ծա մեծ քա ջա գոր ծու թեամբ շատ զօ րա ցաւ և շատ տե ղե րու տի րեց կի-լի կի այ ի կող մը. մին չև ե ղաւ ինք նա-գը լուխ իշ խան, և հիմ նա դիր կի լի կի-այ ի թա գա ւո րու թեան հայ ոց. և ա-սոր ցե ղէն որ դւոց որ դի թա գա ւո րե ցին ու ռու բի նեանք ա նուա նե ցան:

Ռուբէն քաջանուն՝ փառաւոր իշխան,
կասէ զօրացիր՝ մըլլար անպիտան.
ես հաստատեցի՝ թագըն ռուբինեան,
դուն ալ դիր քեզ թագ՝ ա̄ծպաշտութեան:

Ս. ս. ս.

Սուր էր հայ նա հա պետ, որ տի րեց փառ նա կէն ե տև, և զօ րա ւոր ըլ լա-լով ա նուա նե ցաւ սու սեր հա տու ընդ դէմ թըշ նա մեաց. ա սոր օ րը իս րայ է լա ցիք տի րե ցին երկ րին ա ւե տեաց, և մով սէս մար գա րէն վախ ճա նե ցաւ. ուս տի քա-նա նա ցւոց մէ ո մանք փա խըս տա կան ե-կան հայ աս տան սուր նա հա պե տին ըն-կան. ո րոնց ա ռաջ նորդն էր քա նա նի-դաս ե րե ւե լին. ո րուն մէ ե ղաւ գըն-թու նի նա խա րա րու թիւ նը:

Սուր եմ հատանօղ՝ կասէ սուր կըտրուկ,
այլ յաւէտ յաղթօղ՝ եմ քաղցըր բարուք.
Թէպէտ և ըլլաս՝ հարուստ մեծ փառօք,
շահէ ամէն մարդ՝ քաղցրախօս լեզուօք:

Վ. վ. վ.

Վա հագն էր որ դի տիգ րան թա գաւո ըին, որ զար մա նա լի քա ջու թեամբ աշ խարհ դո ղա ցուց, մին չև զին քը կուռքե ըուն կար գը դը ըին. և իւր ար ձա նը նախ վը ըաս տան պաշ տե ցին, և ա պա հայ աս տան ալ դը ըին կը պաշ տէ ին. հայ ոց քըր մա պետ նե ըը ա սոր ցե ղէն կըլ լայ ին, ո ըոնք կա նուա նէ ին վա հունիք:

Վահագն ասէ թէ վեհն եմ իմ ազգին,
քաջութեանս համար՝ կուռքըս պաշտեցին.
բայց ո՛հ կըտանջի՝ դըժոխքն իմ հոգին,
դու մի՛ հետևիր՝ աշխարհիս փառքին:

Տ. տ. տ.

Տիգ ըան ե ըուան դեան շատ մեծ և զօրա ւոր թա գա ւոր էր հայ ոց. ո ըուն նըման խո հեմ և քաջ թա գա ւոր քիչ ե ղած է. որ ըս պան նեց աժ դա հակ մա ըաց թա գա ւո ըը և վեր ցուց ա նոնց թա գա ւորու թիւ նը. մին չև հո ռոմ նե ըուն ալ տի ըե լով՝ ըն դար ձա կեց հայ ոց տէ ըութիւ նը. հին պատ միչ նե ըը շատ կը գովեն տիգ ըա նին ի մաս տու թիւ նը և ան-

պար տե լի քա ջու թիւ նը, շի նեց տիգ-
րա նա կերտ մեծ քա ղա քը ։

Տիգրան խըրատ տայ՝ այն մեծ թագաւոր,
հետևէ՛ բարւոյն՝ կըլլաս փառաւոր.
թագը չանէր մարդն՝ ազգաց ահաւոր,
այլ գործք քաջութեան՝ և ջանք շահաւոր ։

Ր · ը · ր ·

Բո գո հէ էր կին ա նա կայ և մայր լու-
սա ւոր չին. եր բոր ա նակ պի տի ըս պան-
նէր խոս րով՝ ե լաւ պարս կաս տա նէն հա-
սաւ ար տազ գա ւա ռը, բը նա կե ցաւ իւր
ըն տան եօքն այն տե ղը, ուր էր գե րեզ-
մա նը թա դէ ոս ա ռա քեա լին. ա հա հոն
յը ղա ցաւ բո գո հէ լու սա ւո րի չը. ա-
նոր հա մար կաս վի պար գև նըշ խա րաց
ն̄բ թա դէ ո սին. բայց եր բոր փա խու ցին
տը ղան սե բաս տիա, մը կըր տե ցին՝ գրի-
գոր կո չե ցին ։

Բոգոհէ ծընող՝ սուրբ լուսաւորչին,
չի հասաւ լուսոյ՝ իւր ն̄բ զաւակին.
դուն եղիր զաւակ՝ շնորհալից անգին,
զարդարէ ազգըդ՝ լուսով քո անձին ։

Ց · ց · ց ·

Ցո լակ նա հա պետ էր որ դի ա մա սի-
ա յին, և եղ բայր գե ղա մայ. ո րուն աչ-
քե րը պայ ծառ գե ղե ցիկ և ին քը զուար-
թե րես ըլ լա լուն հա մար՝ ցո լակ ը սուե-
ցաւ. ա սոր հայ րը քա ղաք շի նեց մա սիս

լե ռա նը մօտ ու տը վաւ ցո լա կին, որ հոն կը բը նա կէր, և տե ղը շատ ա ղէկ շէն ցը նե լուն հա մար ցո լա կերտ ա նուա-նե ցաւ։

Ցոլակ կասէ թէ ցոլացաւ դէմք իմ,
բայց միտքս է խաւար՝ երբ ուսում չունիմ.
թէ իմաստութեան՝ լոյսն հասնի մըտքիդ,
դուն կըլլաս ցոլած՝ պայծառ քան զարփին։

Ի. ւ. ա.

Իւր կա նոս կամ հիւր կա նոս էր քա-հա նա յա պետ և թա գա ւոր հը րէ ից. ո րուն վը րա ե լաւ բա զափ րան ըս պա-րա պետ տիգ րան թա գա ւո րին հայ ոց, և բըռ նեց բե րաւ տիգ րա նին. զի ան տի-գո նոս հը րէ այն շատ բան խոս տա ցեր էր բա զափ րա նին, որ ինքն եր թայ ե րու-սա ղէմ նըս տի քա հա նա յա պետ. ուս տի եր բոր տե սաւ հիւր կա նո սը կա պած՝ վա-զեց վը րան ըն կաւ, ու խա ծեց փըր ցուց ա կան ջը հիւր կա նո սին, այս մըտ քով որ ե թէ ա զա տի ալ՝ չի կար նայ քա հա նա յա-պետ ըլ լա լու. զի ան ա րատ պէտք էր ըլ լալ։

Իւրկանոս ասէ՝ մըլլար փառասէր,
շուքին ետևէն՝ սըրտանց մի վազեր.
դու որչափ վազես՝ այն կը հեռանայ,
դուն անկէ փախչիս՝ շուտ կը մօտենայ։

Փ · փ · ֆ ·

Փարս ման էր նա խա բար ման դա կու-
նի, և ըն կեր սըր բոյն վար դա նայ · եր-
բոր պա տե բազ մե ցան պար սից հետ հա-
ւատ քի հա մար մի ա տեղ խայ տա ռա կե-
ցին պար սիկ ներն, որ հայ ե ըը կը բա կա-
պաշտ կու զէ ին ա նե լու · վասն զի հայ ե-
ըը ա ռաջ նոր դու թեամբ քաջ վար դա-
նայ՝ վաթ սու նը վեց հա զար հո գի ե ղան,
և զար մա նա լի քա ջու թեամբ պա տե-
բազ մե ցան · ուր քաջ վար դան նա հա տակ
ե ղաւ եր կու հա բիւր ին նը սու նը վեց
հո գւով ։

Փարսման ասէ թէ ես եմ նախարար,
ոչ փուճ աշխարհիս՝ այլ երկնից համար.
ջանա՛ աւելի՝ հոգուդ աշխատիս,
որ քեզ պըսակէ՝ փառքն անմահարար ։

Ք · ք · ֆ ·

Քաջ բե բու նիք էր նա խա բա բու թիւն
ա նուա նի քա ջու թեամբ, որ կը տի բէ ին
վաս պու բա կան աշ խար հը հայ ոց, այս
ցե ղէն էր հրա շա լի քա ջը ներ սեհ նա-
խա բար, որ զար մա նա լի սի բով ըն կեր
ե ղաւ ՆԲ վար դա նայ այն մեծ պա տե բազ-
մին մէջ, և ան հը նա բին քա ջու թեամբ
նա հա տակ ե ղաւ եօ թը հո գւով · ո բոնք
ի բենց սուրբ ա բեամ բը. մա բե ցին կը բա-
կը կը բա կա պաշտ պար սից ։

Բաջբերունիք քաջք՝ ասեն թէ եղիր
քաջ ը՞դէմ դիւին՝ ոտքիդ տակը դի՞ր .
մի՞ վախնար ջանա՝ վասն արքայութեան ,
վասն այն փառքերուն՝ որ կան յաւիտեան :

Եւ . և . և :

Եւ թա ղէ էր մե ծա տուն կե սա րա ցի և եղ բայր սո փի ա յի . որ ե կան հայ աստան , և սո փի ա ե ղաւ լու սա ւոր չայ սընու ցիչ կաթ մայր . եր բոր խոս րով թագա ւո րը հո գին բե րա նը՝ ա սաց ջըն ջեցէ՛ք տու նը ա նա կայ՝ եւ թա ղէ ա ռաւ տը ղան պա հեց , և յե տոյ փա խուց կեսա րի ա մը կըր տել տը վաւ , ա նու նը դըրին գրի գոր , ինչ պէս որ հրեշ տա կը աղաւ նա կերպ ե րև նա լով ճամ բան՝ ասեր էր :

Եւ թաղէ կասէ՝ թէ եղիր պատճառ ,
աղէկ բաներու՝ սրբոց բարերար ,
թէ մանուկ գրիգորն՝ ես չազատէի ,
հայոց ազգն հիմա՝ կը մընար խաւար :

( ) . ο . ο .

( )շին էր որ դի լե ւոն թա գա ւո րին . զոր խա բէ ու թեամբ ըս պան նեց թաթար նե րուն իշ խա նը . եր բսր լը սեց օշին. որ դին ե լաւ նախ քա ջու թեամբ թըշնա մի նե րը հա լա ծեց , և ա պա նըս տաւ սուգ իշ խան նե րով . մին չև ա մէն քը ե կան ժող վե ցան և օ ծե ցին օ շին թա գա

ւոր, որ շատ խո հե մու թեամբ կար գա-
ւո րեց թա գա ւո րու թիւ նը. նա և ժո-
ղով ա նել տը վաւ ա տա նայ մի ա բա նու-
թեան հա մար. և գը րեց հը ռոմ, որ քը-
րիս տո նէ ից մէ ի րեն օգ նու թիւն գայ.
իսկ ին քը տաս ւի րեք տա րի տի րեց:

( )շին խըրատ տայ, մանուկ իմաստուն,
լաւ մըտիկ արա՝ խոհեմ ծերերուն.
մը՛լլար կամապաշտ՝ այլ անուշ սիրուն,
որ թագաւորես՝ սիրով ամենուն:

Ֆ. Ֆ. Ֆ.

Ֆի լիպ էր որ դի կոմ սին ան տի ո քայ,
հօր կող մա նէ լա տին, և մօր կող մա նէ
հայ, որ ա ռաւ զա պէլ թա գու հին, և օծ-
վե ցաւ թա գա ւոր հա յոց. բայց նախ եր-
դում ա նել տը վին որ հա յոց ծէ սը չի փո-
խէ. իսկ նա եր կու տա րի էն ե տև եր դու-
մին դէմ ա նե լով ազ գին ծուռ նա յե ցաւ.
մին չև թա գա ւո րա կան ծան րա գին զար-
դե րը և թա գը ան տի ոք ղըր կեց. ուս տի
հայ իշ խան նե րը զին քը բան տը դը րին,
որ բե րել տայ զար դե րը. ուր նա տա րի-
էն ե տև մե ռաւ տըրտ մու թեամբ:

Ֆիլիպ թագաւոր՝ քեզ իմաց կուտայ,
մի՛ կեղծաւորիր՝ այլ շիտակ գընա՛.
եթէ ամէն մարդ՝ սիրես մէկ սըրտով,
դուն ալ ամենէն՝ կը սիրվիս սիրով:

Ե. ԴԱՍ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

Ա. ա. ա.

Աբ բա համ էր որ դի թա բայ ի քաղ-
դէ ա ցի՝ սե մայ ցե ղէն. իւր հայ ըը կուռք
կը շի նէր, իսկ աբ բա համ միշտ աստ ղե-
բուն նա յե լով կը մը տա ծէր թէ այս գե-
ղե ցիկ կար գը պէտք է որ գե ղե ցիկ ըս-
տեղ ծող մի ու նե նայ, չէ թէ ձե ռա գործ
կուռ քե ըը: Ա հա այս պի սի մը տած
մունք նե բով այն չափ լու սա ւո ըե ցաւ,
և աս տուա ծա յին սի բո վը վառ վե ցաւ,
մին չև հայր ազ գաց բազ մաց ե ղաւ, և
հը ըեշ տակ նե ըը տունն ե կան զին քը
օրհ նե ցին. և եր բոր մէկ հա տիկ սի բա-
կան սա հակ որ դին աս տու ծոյ զոհ պի տի
ա նէր, աս տուած ա նոր տե ղը ոչ խարն
ըն դու նեց, ու նո ըէն օրհ նե լով խոս տա-
ցաւ որ իր ցե ղէն փըր կիչ տայ աշ խար հի:

Աբրահամն եմ ես՝ հայր իսրայէլի,
իմ գոգս է հանգիստ՝ աղքատ ղազարի.
բայց չեմ կարող ես՝ օգնել իմ որդւոց,
երբոր չեն զղջար՝ չունին գործ բարի.

Բ. Բ. Բ.

Բե նի ա մին էր փոք ըիկ որ դի յա կոբ նա հա պե տին. որ երբ յով սէփ գե ղե ցիկը՝ եղ բայր նե ըը ծա խե ցին իս մայ ե լացոց ու գը նաց ե գիպ տոս գե ըի ե ղաւ, յա կոբ շատ մեծ կըս կիծ ու նե ցաւ, ու ա նոր տե ղը դը նե լով բե նի ա մի նը կը սի ըէր, և ա նով կը մը խի թար վէր. սակայն յով սէփ փա ըա ւո նին ե ըա զը մեկնե լով մեծ իշ խան ե ղաւ ե գիպ տո սի մէջ, և քո վը բե ըել տը վաւ բե նի ա մին եղ բայ ըը՝ զինքն ի մա ցուց. յե տոյ հայրն ալ բո լոր ըն տան եօ քը գը նաց ե գիպ տոս որդ ւոյն քով մե ռաւ:

Բենիամին եմ՝ եղբայր յովսեփին,
մըխիթար եղայ՝ ծերունի հօրն իմ.
դուն ալ հընազանդ եղիր որ ըլլաս
ծնողիդ և այլոց՝ մըխիթար սրտին:

Գ. Գ. Գ.

Գե դէ ոն խոր տա կող կը նը շա նա կէ, որ խոր տա կե լով թըշ նա մի նե ըը դա տաւոր ե ղաւ իս ըայ ե լա ցւոց՝ ո ըոնք գե ըի է ին մա դի ա մու. եր բոր գե դէ ոն ցո ըեն կը ծե ծէր՝ հը ըեշ տակ ե ըև ցաւ ի ըեն ասաց. տէր ընդ քեզ հը զօր զօ ըու թեամբ. այն ալ պա տաս խան տը վաւ. եթէ ա՞ր մեզի հետ ըլ լար՝ ա սանկ գե ըի չէ ինք մընար. այն ժա մա նա կը հը ըա ման տը վաւ

ի ըեն որ եր թայ զար նէ թըշ նա մի նե ըը, բա հա ղին կուռ քը կոր ծա նէ, և քո վի ան տա ռը ջար դէ. ա սոնք ա մէ նը կա-տա ըե լով՝ քառ սուն տա ըի դա տեց ժո-ղո վուր դը, և եօ թա նա սուն որ դի ու-նե ցաւ:

Դեդէոն եմ՝ ես՝ խորտակող չարին,
զարկի թշնամիս՝ փրկեցի զազգն իմ.
Թէ յուսաս յա̅ծ՝ դէմ ելլես ախտին,
կազատես հոգիդ՝ ձեռքէն չար դիւին:

Դ. դ. դ.

Դա ւիթ մար գա ըէն էր որ դի յես-սեայ յու դայ ի ցե ղէն, որ հե զու թեամբ և խո նար հու թեամբ՝ հոգ ւով սըր բով լեց ված զօ ըա ցաւ, ու զար կաւ քա ըով գո ղի ա թը սա տա կեց, և սա ւուղ թա-գա ւո ըին փե սայ ե ղաւ. մին չև թա գա-ւոր օծ վե ցաւ սա մու էլ մար գա ըէ ին ձեռ քո վը. Թէ պէտ շատ հա լա ծանք քա-շեց սա ւու ղէն բայց վեր ջա պէս թա գա-ւոր նըս տաւ. ու մե ծա մեծ պա տե ըազ-մեր ա ըաւ քա ջու թեամբ մին չև ծե ըու-թիւ նը, ո ըուն տե ղը նըս տաւ սո ղո մոն որ դին տաս վեր կու տա ըուան:

Դաւիթ մարգարէն՝ կասէ թէ ընկայ,
բընութեանըս դէմ՝ յաղթող չի կեցայ.
Թէ որ հաստ ծառերն՝ այսպէս վար կիյնին,
հապա թոյլ եղէգն՝ ի՞նչ ուժ կունենայ:

Ե. Ե. Է.

Ե սայ ի մար գա րէն էր որ՝ դի ա մով-
սայ ե րու սա ղե մա ցի. որ յայտ նա պէս
մար գա րէ ա ցաւ քը րիս տո սի ծը նըն դեան
և չար չա րա նա ցը վը րա. ա նոր հա մար
կաս վի ա ւե տա րա նիչ մար գա րէ. այս
զօ րա ւոր մար գա րէն շատ աշ խա տե ցաւ
և խը րա տեց որ ուղ. ղին թէ՝ ժո ղո վուր-
դը և թէ թա գա ւոր նե րը. եր բոր մա-
նա սէ թա գա ւո րը կըշ տամ բեց չար գործ-
քին հա մար՝ հը րա մա յեց որ գըլ խէն 'ի
վայր եր կուս ճըղ քեն սը ղո ցով. ո րուն
մար մի նը ժա մա նա կէն ե տև գը տան
ըս տամ պօլ տա րին, ան կէ ալ ա րև մուտք
տա րին:

Եսայի կասէ, մարգարէ էի,
տըվի մարմինս որ՝ սըղոցով կըտրի.
մի՛ սիրեր մարմինդ՝ որ պիտի անցնի,
անարատ պահէ՝ հոգիդ որ չանցնի:

Զ. Զ. Ղ.

Զօ րա բա բէլ էր որ դի սա ղա թի է-
լի, որ կը ծա ռայ էր դա րեհ թա գա ւո-
րին պար սից. օր մի թա գա ւո րը կը քը-
նա նար՝ ա սոնք ի րեք ըն կեր մէյ մէկ խե-
լա ցի բան գը րե ցին, ու թա գա ւո րին
բար ձին տա կը դը րին. եր բոր ե լաւ կար-
դաց, առ ջի նը գը րեր էր թէ ա մե նէն
զօ րա ւոր գի նին է. երկ րոր դը գը րեր

էր թէ ա մէն բա նէն զօ րա ւոր թա գա-
ւորն է. իսկ զօ րա բա. բէլ գը րեր էր թէ
ա մէ նէն զօ րա ւոր կը նիկ ներն են, և ա-
մէն բա նի յաղ թող է ճըշ մար տու թիւն:
Այս բան այն չափ հա ճե լի ե ղաւ թա-
գա ւո րին, որ զօ րա բա բէլ փա ռա ւո-
րե ցաւ, և գը նաց ե րու սա ղէմ տա ճա-
րը շի նեց:

Զօրաբաբէլ եմ՝ զօրաւոր արի,
մանկութեան միտքըս՝ գիտութեանց տըվի.
երբ տ̃ր յաջողեց՝ ազգըս հոգացի,
դուն է՞ր չես հոգար՝ քու ազգըդ գերի:

Է. Է. Է.

Է լա էր որ դի բա ա սայ իս րա յէ լա-
ցւոց թա գա ւո րին, ո րոնք կը տի րէ ին
մեծ մա սին հը րէ աս տա նի. իսկ յու-
դա յի թա գա ւոր նե րը մի այն ե. րու սա-
ղէմ կը տի րէ ին. բայց յե րո բո վամ եր-
կու ոս կի է հորթ շի նեց ու դը րաւ բար-
ձըր տե ղեր, որ ժո ղո վուր դը ե րու սա-
ղէմ չեր թայ՝ հոն եր կըր պա գու թիւն
ա նէ ա նոնց. այս չա րու թեա նը հե տե-
ւե ցաւ բաաս և իւր որ դին է լա, ո րոնք
չա րա չար պա տու հա սե լով կո րան:

Էլա կասէ եմ՝ որդի արքային,
գընա ցի ճամբան՝ չար րոբովամին.
խըրատ ըլլա՛ քեզ՝ որ չի գայթակղիս,
ո՛չ այլոց գործքով՝ ո՛չ քու ծընող քին:

Ը. Ը. Ը.

Ըփ սի բա կամ եփ սի բա էր կին ե զեկի ա՝ թա գա ւո րին, և մայր մա նա սէ ին. որն որ տաս վեր կու տա րուան էր՝ հօ ըը տեզը թա գա ւո րեց յի սու նը ի նը տա րի. շատ ան զգա մու թիւն ա րաւ. հօ ըը կործա նած կուռ քե ըը բո լոր նո ըո գեց, քուրմե ըը, վը հուկ նե ըը և կա խարդ նե ըը բազ մա ցուց. մին չև իր զա ւակ ներն ալ կուռ քե րուն զո հեց. ու ե րու սա ղե մայ տա ճա րին մէջն ալ կուռք դը րաւ կը պաշտէր. ուս տի ա՜ծ բար կա ցաւ. ա սո ըւոց թա գա ւո ըը բըռ նեց զին քը կա պա նօք տա րաւ բա բե լոն. ուր զըղ ջաց բո լոր սըր տով, ա սաց ա՜ր ա մե նա կա լը. ուստի դար ձաւ ե րու սա ղէմ բո լոր կուռքե ըը կո րուց:

Ըփսիբաս մայրն եմ՝ մեծ մանասէի,
աւա՛ղ իմ զաւակս՝ եղաւ չարեօք լի.
դուն չըլլայ երթաս՝ ետևէ չարին,
ու գերի մատնիս՝ անշէջ գեհենին:

Ա. Թ. Բ.

Ա՛ո բէլ էր որ դի սել լայ ի կայ ե նի ցեղէն. թէ պէտ կայ էն ա նի ծած էր՝ բայց իր ցե ղէն խե լա ցի մար դիկ շատ ե լան, ո մանք քա ղաք ներ ալ շի նե ցին. յովբաղ հը նա րեց ե ղա նակ նե ըը և նուագա րա նը թըռ չուն նե րէն սոր վե լով.

իսկ թո բէլ հը նա ըեց դարբ նու թիւնն, ու ըս կը սաւ շի նել պը ղըն ձէ և եր կը թէ ա ման ներ. և ա սոնց քոյ ըը նո յե մա տեսնե լով մա մուկ նե ըուն շի նած սար դը՝ հը նա ըեց կը տա ւա գոր ծու թիւ նը:

Մոբէլ եմ թէպէտ՝ ցեղէն կայենի,
բայց տուրքն ա՜յ՝ լաւ գործածեցի.
դուն ալ աշխատէ՝ պիտւական բանով,
որ քեզ յիշատակ՝ թողուս աշխարհի:

Ա. Ժ. Ֆ.

Ամանտ կը նը շա նա կէ ա նու նըս նաբաղ, որ էր մե ծա տուն հը ըէ այ ժան տաբա ըոյ. բայց կի նը ա բի գեա շատ խե լացի և գե ղե ցիկ էր. եր բոր դա ւիթ սաւու ղին ձեռ քէն փա խըս տա կան կը քալէր, ու լը սեց որ նա բաղ ոչ խար նե ըը կը կըտ ըէ, քա ղա քա վա ըու թեամբ իրմէն օգ նու թիւն ու զեց. բայց նա ծանր խօս քե ըով վը ռըն տեց դաւ թին մար դը. դա ւիթ բար կա նա լով գը նաց որ զի ըենք ջար դէ, ա բի գեա կի նը լը սե լով՝ ա ռաւ հաց գի նի և շատ բան, վա զեց գը նաց դաւ թի ոտքն ըն կաւ, ու թո ղու թիւն խընդ ըե լով ա զա տեց իւր տու նը վըտան գէն:

Ամանտ նաբաղն եմ ես՝ այլ կինս է բարի,
որ անոյշ խօսքով՝ յաղթեց քաջ դաւթի.
քու զէնքդ ալ ըլլայ՝ քու անոյշ լեզուն,
որով կարենաս՝ յաղթել ամենուն:

Ի. ի. է.

Ի սա հակ էր որ դի հայր աբ րա հա մին որ ման կու թե նէն բա րե պաշտ կըր թը-ված էր նը ման հօ րը, և այն չափ հը նա-զանդ էր, որ երբ հայ րը զին քը կա պեց սե ղա-նին վը րա դը րաւ՝ որ մոր թէ ու աս տու-ծոյ զոհ ա նէ՝ ա մե նե ւին ձայն չի հա նեց. ա նոր հա մար աս տու ծոյ օրհ նեն քը ժա-ռան գեց, սի րե լի ե ղաւ, ու շատ ապ րե-ցաւ մին չև աչ քե րը չէ ին տես նէր. ուս-տի յա կոբ որ դին ե կաւ անդ րան կու-թեան օրհ նու թիւնն ա ռաւ. ու ե սաւ մեծ եղ բօ րը վա խուն գը նաց լա բան քե-ռուն քով, ուր ու նե ցաւ տաս ւեր կու որ դի, ո րոնց մէ է ին տաս ւեր կու ցեղ իս րայ է լաց ւոց:

Իսահակ որդի՝ եմ աբրահամու,
Թողի որ անէ՝ զիս զոհ աստուծոյ.
Թէ կոտրես կամքըդ՝ հետևիս բարւոյ,
դուն ալ զոհ ընտիր՝ կըլլաս բարձրելոյ:

Լ. լ. ւ.

Լիւ սի աս էր հե թա նոս մեծ իշ խան ան տի ո քոս թա գա ւո րին. որ երբ լը-սեց թէ յու դա մա կա բէ հը րէ աս տա-նու մէջ քա ջու թեամբ կը հա լա ծէ հե-թա նոս նե րը, լիւ սի ա սի յանձ նեց որ շատ զօր քով եր թայ կոր ծա նէ հը րէ աս-տան: Հը րէ այք եր բոր տե սան ա հեղ զօ-

րու թիւ նը լիւ սի ա սին, սոս կա լով ծոմ կե ցան, ու օ րի նաց գիր քը և քա հա նայ-ա կան ըզ գեստ նե րը ա ռաջ նին դը րին լա ցին ա ղա ղա կե ցին առ ա̅ծ, որ ի րենց օգ նէ. ուս տի յու դայ մա կա բէ ա նանկ զօ րա ցաւ, որ բո լո րը հա լա ծեց, ու շատ ա ւա րով մը տաւ ե րու սա ղէմ՝ օրհ-նե լով զաս տուած:

Լ իւսիաս կասէ՝ վախցիր արարչէն,
չես կարնար փախչիլ՝ ահաւոր ձեռքէն.
զի ոյժ արքայից՝ խայտառակ եղան,
աղ քատ բարեպաշտք՝ ա̅վ մեծցան:

Խ. խ. խ.

Խե ւա ցիք էին քա նա նա ցի ազ գէն ե-րու սա ղե մայ կող մը. եր բոր իս րայ ե լա-ցիք ե գիպ տո սէն ե լան և ան ցան կար-միր ծովն ու ե կան մօ տե ցան ա ւե տեաց երկ րին ա ռաջ նոր դու թեամբ մով սէս մար գա րէ ին, խե ւա ցիք թա գա ւոր ու-նե նա լով՝ մի ա ցան ու րիշ ազ գե րու հետ ու դէմ ե լան իս րայ ե լա ցւոց, բայց յե-սու որ դի նա ւեայ ա ռաջ նորդ ըլ լա լով զար կաւ ջար դեց բո լոր ազ գե րը ի րենց թա գա ւոր նե րով ու ժա ռան գե ցուց իս րայ ե լա ցւոց ա նոնց եր կիր նե րը:

Խեւացին կասէ՝ լսէ մովսեսին,
հաւատա հրաշից՝ ըստեղծօղ ձեռին.
եթէ խստասիրտ՝ անհաւատ մնաս,
կըլլաս կերակուր՝ չարաչար դիւին:

Ն. Ճ. Ճ.

Ընը նօտ կաս վէ այն տեղն յու դայ ի երկ րին մէջ, ուր ըս պան նեց սամի սոն հա զար այլ ազ գի՝ ի շուն ճը նօ տո վը. վա սըն զի սամի սոն այլ ազ գի նե րուն վը րէժ խըն դիր ըլ լա լով այ րեց ի բեն ց ար տե րը. ա նոնք ալ յու դայ ի ցե գին մարդ խըր կե ցին, որ բըռ նեն կա պեն սամի սո նը, որ ին քը գին քը կա պել տը վաւ իւր կամ քո վը. եր բոր այլ ազ գի նե րը վը րան Թա փե ցան, սամի սոն աս տու ծոյ զօ րու Թեամ բ փըր ցուց կապն ու գը տաւ ի շուն ճը նօ տը, ա նով սատ կե ցուց այլ ազ գի նե րը. բայց յե տոյ ծար ւե ցաւ սամի սոն, ա զա զա կեց առ աս տուած. նայ ես այն ճը նո տէն ջուր ե լաւ, խը մեց զօ րա ցաւ. ա նոր հա մար այն տե ղը ճը նօտ աս վէ ցաւ։

Ընընօտ սամիսոնին՝ կասէ արԹ ընցիր,
աստուծոյ պարգևն՝ աղէկ գործքի դիր.
եԹէ չար կանանց՝ քեզ անես գերի,
խայտառակ կանէ՝ քեզ չար Թշնամի։

Կ. Կ. Կ.

Կորիս եր սա հա ռայ որ գին, որ մի ա բա նե ցաւ դա Թա նին և ա բի րո նին հետ հան դերձ եր կու հա րիւր գըլ խա ւոր նե րով ա պըս տամ բե ցան մով սէ սի և ա հա րո նի դէմ ա նա պա տին մէջ, տըր տըն ջե լով Թէ ին չո՞ւ դուք մի այն խո րա նին

կը մօ տե նաք . ուս տի բուր վառ շի նե ցին ի րենց՝ եր կու հա րիւր յի սուն հո գի ու գը նա ցին վը կայ ու թեան խո րա նին դը-րան քով կե ցան . ա հա րոն ալ ա ռաւ բուր-վա ռը՝ գը նաց . բայց եր բոր ժո ղո վուր-դը ի րար մէ զատ վե ցան , յան կարծ բաց վե ցաւ գե տի նը՝ ի րենց ժո ղո վըր-դով ըն կան հո ղին մէջ կո րան :

Կորխ ասէ հըլու՝ եղիր քու մեծին ,
հոգևոր գլխուդ՝ ծնողաց՝ արքային .
մի գըլուխ քաշեր՝ ընդդէմ իշխանին ,
ա՛ծ դրաւ նա՝ իշխօղ քու գլխին :

Հ . հ . հ .

Հա բէլ էր պըզ տի որ դին ա դա մայ , որ բա րե պաշ տու թեամբ լաւ ոչ խար նե-րը զոհ կա նէր աս տու ծոյ , և ի րեն զո հը ըն դու նե լի կըլ լար . իսկ կայ ին մեծ եղ-բայ րը երկ րա գործ ըլ լա լով՝ լաւ պը-տուղ նե րը չէր հա նէր պա տա րագ աս-տու ծոյ , և ա նոր հա մար ըն դու նե լի չէր ըլ լար . ուս տի չար նա խան ձով կուր ցած տա րաւ եղ բայ րը դաշտն ու զար կաւ մեռ ցուց , և ա նէծք ա ռաւ աս տուծ մէ , որ ե րե րեալ և տա տա նեալ ըլ լայ . մինչ զի ղա մէք իւր թոռ նե րէն մէ կը ան տա-ռին մէջ տե սաւ կայ ի նը՝ կեն դա նի կար-ծե լով զար կաւ մեռ ցուց :

Հաբէլն ասէ թէ՝ առաջ զիս ըս պան ,
չէ կային եղբայրս՝ այլ նախանձ գազան .

եթէ չար կրից՝ դուն ալ հետևիս,
կըլլաս չար կային՝ և եղբայրասպան։

Ձ. ձ. ձ.

Ձոր յով սա փա տու կը նը շա նա կէ ձոր դա տաս տա նի, ինչ պէս որ ա նուա-նեց յո վէլ մար գա րէն. և է ե րու սա ղե-մայ և ձի թե նեաց լե ռան մէ ջը. ուս կից կանց նի կեդ րո նի հե ղե ղա տը. զի մար-գա րէ նե րը գու շա կե ցին որ քը րիս տոս հոն պի տի ա նէ վեր ջի դա տաս տա նը. ինչ պէս ա սաց յո վէլ, թէ այն ժա մա-նա կը պի տի ժող վեմ բո լոր ազ գե րը, և պի տի ի ջեց նեմ յով սա փա տու ձո րը, և հոն պի տի դա տեմ զա նոնք։

Ձորն յովսափատու՝ ձայն կուտայ քեզի,
թէ հոս պիտի գաս՝ համար տաս օր մի.
եթէ շատ բարի՝ գործքեր ունենաս,
արդար կշռին մէջ՝ արդար կերևնաս։

Ղ. ղ. ղ.

Ղ ովտ էր եղ բօր որ դի աբ րա հա մու, որ կը բը նա կէր յոր դա նա նու կող մը սո դոմ. բայց ան օ րէն սո դո մա ցիք սո-դո մա կան մեղ քով լե ցուն ըլ լա լով՝ աս-տուած խըր կեց ի րեք հը րեշ տակ, որ եր-թան ազա տեն ար դար ղով տը. եր բոր հա նե ցին ղով տը հա սու ցին սե գովը եր-կու աղ ջիկ նե րով, մե կէն եր կին քէն կը-րակ ի ջաւ ե րեց սո դոմ գո մոր բո լոր բը-

նա կիչ նե բով. իսկ զով տայ կի նը ետ դարձաւ, ու ե զաւ ար ձան ա զի:

Ղ ովտ ասէ փախիր՝ սոդոմայ մեղքէն,
որ երեց զանոնք՝ հրրով երկինքէն.
Թէ ջանաս ապրիլ՝ նման հրեշտակի,
ազատ կը մնաս՝ ամէն փորձանքէն:

Ճ. Ճ. Ճ.

Ճան Ճիկ էր կուռք ակ կա բո նի, որ կան ւա նէր բէ եղ զե բուզ, այս ին քըն տէր Ճան Ճից. զի կը ռա պաշտ նե ըը կը հա ւատայ ին Թէ կա զա տէ զի բենք Ճան Ճերէն, ուս տի Ճան Ճի պատ կերք մի շի ներ կը պաշ տէ ին. իս բայ ե լա ցիք ալ եր բեմըն կը պաշ տէ ին այս կուռ քը. ուս տի եր բոր ո քո զի ա Թա գա ւո ըը վեր նատը նէն վար ըն կաւ՝ մարդ խըր կեց Ճանճիկ կուռ քին հար ցուց Թէ կապ ըիմ Թէ չէ. ո ըոնց դէմ ե լաւ ե զի ա մար գա ըէն ու ա սաց, Թէ դուք աս տուած չու նիք որ Ճան Ճի կին կեր Թաք, պատ մե ցէք Թա գա ւո ըին որ պի տի մեռ նի:

Ճանճիկ կուռքն ասէ՝ Թէ զիս պաշտեցին,
անմիտ մարդիկ զիս՝ բան մի կարծեցին.
դուն պարտիս Ճանչնալ՝ արարիչն երկնի,
պաշտել դաւանիլ յարգութեամբ սրտի:

Մ. մ. մ.

Մով սէս ջը ըէ ե լած ա սել է. զի երբոր ծր նաւ՝ փա ըա ւոն հը ըա ման հա ներ

էր որ իս րայ ե լա ցւոց մանչ տը ղաքն ըս-
պան նեն ծը նած ժա մա նա կը. մով սէս
կայ տառ ըլ լա լով պա հե ցին ու սըն տու-
կին մէջ դը րին ծե փե ցին, և գե տը ձը-
գե ցին, ուր որ կը լը վաց վէր փա րա ւո-
նին աղ ջի կը. եր բոր տե սաւ սըն տու կը՝
հա նեց ա ռաւ տը ղան որ դե գիր ա րաւ
ի րեն, ու ա մէն գի տու թիւն սոր վե ցուց
մով սե սի: Իսկ մով սէս եր բոր ե լաւ գը-
նաց քո րեբ լե ռը՝ հը րեշ տակ ե րև ցաւ
մո րե նի ծա ռին մէջ բո ցի նը ման, և հը-
րա մայ եց մով սէ սի, որ գը նաց ե գիպ-
տոս մե ծա մեծ հը րաշք նե րով ա զա-
տեց ժո ղո վուր դը ե գիպ տո սէն, ու ան-
ցուց կար միր ծո վէն. ե լաւ սի նա լե ռը՝
ա ռաւ տա սը պա տուի րան նե րը և օ րէնք-
ներն ու տը վաւ ժո ղո վըր դեան. և երբ
մօ տե ցաւ ա ւե տեաց եր կի րը՝ մե ռաւ
նա բաւ լե ռա նը վը րան, ու գե րեզ մա-
նը ան յայտ ե ղաւ, որ չի պաշ տեն:

Մովսէս խըրատ տայ՝ աստուծով պարծէ՛,
մի՛ հպարտանար՝ թէ ուժըդ շատ է.
մահ փարաւոնին՝ միշտ միտքըդ պահէ՛,
զի չար հպարտաց՝ վախճանն այսպէս է:

Յ. յ. ։

Յե սու էր օգ նա կան մով սէ սի, որ ան-
տուա ծայ ին շը նոր հօք զար դար ված ըլ-
լա լով՝ մով սե սի տեղն ան ցաւ, ու ժո ղո-
վուր դը յոր դա նան գե տէն ան ցուց տա-

բաւ ա ւե տեաց եր կի ըը, և մե ծա մեծ
քա ջու թեամբ զար կաւ ջըն ջեց կը ռա-
պաշտ նե ըը, և վի ճա կով տաս ւեր կու
ցե ղին ժա ռան գե ցուց այն եր կի ըը. ուր
բե ըին թա ղե ցին ե գիպ տո սէն յով սէփ
գե ղե ցի կին ոս կոր նե ըը. իսկ յե սու
լաւ կա ռա վա ըե լով ժո ղո վուր դը՝ հա-
ըիւր տա սը տա ըուան մե ռաւ:

Յեսու ասէ թէ՝ զօրավար էի,
միշտ հաւատարիմ՝ եղայ մովսեսի.
թէ դուն ալ ըլլաս՝ քաջ հաւատարիմ,
քաջաց փառք պսակ՝ գլխուդ կը կապվի:

Ն. Ն. Ն.

Նի նուէ ա ցիք կը բը նա կէ ին տիգ ըիս
գե տին ձախ կող մը. այն չափ մեծ և փա-
ռա ւոր քա ղաք էր, որ ի ըեք օր ւան ճամ-
բայ էր մէկ դըռ նէն մէ կալ դու ռը. աս-
տուած խըր կեց յով նան մար գա ըէն որ
եր թայ քա ըո զէ նի նուէ ա ցւոց. մար-
գա ըէն վախ ցաւ թէ սուտ կել լէ, փա-
խաւ նա ւով. եր բոր կեր թար, սաս տիկ
ա լէ կո ծու թեան հա մար ծո վը նե տե-
ցին զինքն որ դադ ըե ցաւ. մէ կէն կէտ
ձու կը կըլ լեց զին քը տա ըաւ նի նուէ ի
մօտ հա նեց. յով նան մար գա ըէ ին քա-
ըո զու թեամբ նի նուէ ա ցիք դար ձան առ
աս տուած:

Նինուէի մարդիկ՝ մեղաւոր էին,
ողորմածն իրենց՝ ներեց մեղքերնին.

Թէ դուն ալ զըղջաս՝ ճշմարիտ սրտով,
կազատիս պատժէն՝ արդար դատողին ։

Շ . Հ . Հ .

Շա մու նէ էր հը ըէ այ կին բա ըե-
պաշտ . որ մա կա բայ ե ցւոց ժա մա նակ-
վան հա լա ծան քին ա տե նը բըռ նե ցին
եօ թը որդ ւով . նախ որ դի քը զար հու ըե-
լի տան ջան քով մէ կիկ մէ կիկ աչ քին ա-
ռա ջը նա հա տա կե ցին . շա մու նէ քա-
ջու թեամբ որ դւո ցը կե ցէր խը ըատ կու-
տար որ քա ջու թեամբ նա հա տակ վին ,
համ բե ըեն ու չու ըա նան զաս տուած .
այս քա ջա սիրտ կը նիկ մար դը աշ խարհ
զար մա ցուց , մինչ զի կը ռա պաշտ թա-
գա ւո ըը կատ ղե ցաւ , ու զա ւակ նե ըէն
ե տև զինքն ալ նա հա տա կեց ։

Շամունէ կասէ՝ թէ եօթըն որդի ,
տըվի աստուծոյ՝ զոհ ընդունելի .
դուն ալ տուր կամքըդ և սիրտդ արարչին ,
որ անմահ մընաս՝ գոգն աբրահամին ։

Ո . ո . ո .

Ո զի ա էր որ դի ա մա սի ա թա գա ւո-
ըին . տաս նը վեց տար ւան թա գա ւո ըեց
յու դայ ի վը ըան ե ըու սա ղէմ , որ աս-
տու ծոյ ճամ բան բըռ նե լով՝ շատ քա ջու-
թիւն և շի նու թիւն ա ըաւ , ա մըր ցուց
պա ըիս պը և մին չև ե գիպ տոս տի ըեց .
բայց այս մե ծու թիւ նը բարձ ըա ցուց սիր-

տը, մին չև հա մար ձա կե ցաւ տա ճա րին
մէջ խունկ ծը խե լու՝ նը ման քա հա նայ ից.
ութ սուն քա հա նայք ե տե ւէն մը տան
հը րա մայ ե ցին որ դուրս ել լէ. եր բոր
ո զիա բար կա ցաւ քա հա նայ ից, մէ կէն
պատ ժը վե լով բո րո տե ցաւ, ու սար սա-
փե լով փա խաւ դուրս ե լաւ գը նաց տու-
նը նըս տաւ, և յո վա թամ որ դին կը կա-
ռա վա րէր տէ րու թիւն նը:

Ոզիա կասէ՝ իմ պատժէս սորվէ՛,
հոգևոր բանէն՝ վախնալով քաշվէ՛.
մի՛ քահանայից՝ բանին խառնըվիր,
ինչ խըրատ կուտան՝ զայն աղէկ պահէ՛:

Ը. չ. չ.

Ըար հա ման էր ա մա ղե կա ցի իշ խան
ար տա շէս թա գա ւո րին, որ նա խան ձե-
լով մուրթ քէ ին, որ էր հը րէ այ հօր եղ-
բօր որ դի ես թեր թա գու հի ին, կը ջա-
նար որ մուրթ քէն կա խել տայ, ու բո լոր
հը րէ ա նե րը ջըն ջէ. իսկ ես թեր լը սե-
լով՝ մի ա բան ա ղա ղա կե ցին առ աս տուած
պա քով և ա ղօթ քով. յե տոյ գը նաց ես-
թեր թա գա ւո րին ոտքն ըն կաւ. թա գա-
ւո րը հը րա մայ եց հա մա նայ, որ մուրթ-
քէն թա գա ւո րա կան ձին նըս տե ցը նէ
ու փա ռա ւո րա պէս քա լե ցը նէ հա ւա-
տար մու թեա նը հա մար. յե տոյ թա գա-
ւո րը հը րա մայ եց որ կա խեն հա մա նը

այն փայ տէն, որ մուրթ քէ ի հա մար պատ-
րաս տեր էր։

Զար համանկասէ՝ ես իմ կորստեան,
իմ հպարտութեամբ՝ պատճառ եմ միայն.
դուն մի՛ չարանար՝ ուրիշին վըրան,
չըլլայ թե անարգ՝ ըլլաս ինձ նման։

Պ. պ. պ.

Պի ղա տոս էր ազ գաւ հը ռո մայ ե ցի
պոն տի ա կըղ զի էն ի տա լի ոյ, ու հը ռո-
մայ ե ցւոց կող մա նէ դա տա ւոր նըս տեր
էր ե րու սա ղէմ տի բե րի ոս կայ սեր ա-
տե նը. հը րէ ա նե րը եր բոր քը րիս տոս
պի ղա տո սի դի մաց հա նե ցին՝ ի մա ցաւ
ան մե ղու թիւ նը, բայց հը րէ ից հա ճոյ
ըլ լա լու հա մար վը ճիռ տը վաւ որ խա-
չեն քը րիս տոս. այս ա նի րա ւու թիւն եր-
բոր հը ռոմ լըս վե ցաւ՝ ձը գե ցին զին քը
իշ խա նու թե նէն, ու հը ռոմ կան չե ցին,
որ պա տաս խան տայ. իսկ պի ղա տոս վա-
խուն ծո վը նե տեց զին քը կո րաւ։

Պիղատոս կասէ՝ ի՞նչպէս կուրացայ,
լոյսն առաջս եկաւ՝ ես խաւարեցայ.
որդւոյն միածնի՝ դատաւոր եղայ,
հոգւով և մարմնով՝ յաւիտեան կորայ։

Ջ. ջ. ջ.

Ջ ուր մա ռո նայ է լիճ գա լի լի այ ի ծո-
վուն մօտ, ո րուն մէ ջէն կանց նի յոր դա-
նան գե տը. եր բոր յե սու պա տե րազ-

մով է ըու սա ղէմ հա սաւ՝ կը ռա պաշտ-
նե ըուն հինգ թա գա ւո ըը մե կէն բըռ-
նեց, ու հը ըա ման հա նեց զօր քին որ նախ
ոտ քով կո խեն այն թա գա ւոր նե ըուն
վը զին վը ըա, և ա պա սա տա կեց ա մէնն
ալ. իսկ մէ կալ թա գա ւոր նե ըը լը սե-
լով մի ա բա նե ցան ան թիւ զօր քով է կան
այս լը Ճին քով՝ ըս կը սան պա տե ըազ միլ.
բայց յե սու աս տուա ծայ ին զօ ըու թեամբ
ա մէ նուն ալ յաղ թեց և թա գա ւոր նե-
ըը բըռ նեց սատ կե ցուց:

Ջ՝ ուր և հող երկրին՝ երուսաղէմի,
կասեն թէ պաշտէ՝ արարիչն երկնի.
մըլլար ապերախտ՝ նման հըրէի,
չարաչար կըլլաս՝ կորստեան որդի,

Ռ. ռ. ա.

Ռո բո վամ էր որ դի սո ղո մոն ի մաս-
տու նին. հայ ըը քառ սուն տա ըի թա գա-
ւո ըե լէն է տև՝ որ դին նըս տաւ քառ սու-
նը մէկ տար ւան, բայց ա մե նե ւին խելք
չու նէր. եր բոր իշ խան նե ըը ժող վե ցան
խընդ ըե ցին իր մէն որ տուր քը թե թև-
ցը նէ, խոր հըր դա կան ծե ըե ըը խոր-
հուրդ տը վին որ լը սէ ժողո վըր դեան. իսկ
նա մա նուկ տը ղոց խոր հուրդ հար ցուց,
և ա նոնց խոր հըր դով ծա նըր խօս քեր ա-
սաց ժո ղո վըր դեան. մին չև է ըես դար ձու-
ցին ռո բո վա մէն իս ըայ է լա ցիք ու ի-
ըենց թա գա ւոր դը ըին յե ըո բո վամ

ծա ռան սո ղո մո նի . և ռո բո վամ մի այն յու դայ ի ցե ղին վը րա մը նաց թա գա-ւոր :

Որբովամ ասէ՝ թէ էի որդի ,
հըզօր իմաստուն՝ մեծ սողոմոնի .
բայց հօրըս խելքը՝ շահ չարաւ ինձի ,
երբոր ես անկիրթ՝ անմիտ մնացի :

Ս . ս . ս .

Սա ւուղ ե ղաւ ա ռա ջին թա գա ւոր իս րայ ե լա ցւոց . զի երբ սա մու էլ մար-գա րէն ծե րա ցաւ , իս րայ ե լա ցիք թա-գա ւոր ու զե ցին . ան ալ օ ծեց ի րենց թա գա ւոր սա ւուղ կի սեան , որ շատ փա-ռա ւոր մարդ էր . եր բոր մար գա րէ նե-րուն մէջ մը տաւ , ինքն ալ մար գա րէ ա-ցաւ , և շատ զօ րա ցաւ քա ջու թեամբ . նոյն պէս էր իւր որ դին յով նա թան : Սա-կայն ա մա ղե կա ցիք զար կած ա տե նը ան հը նա զանդ ե ղաւ սա մու է լի ու չի սա տա կեց ի րենց թա գա ւո րը , և ազ-նիւ բա նե րը պա հեց . ա նոր հա մար ե-րե սէ ըն կաւ . ու պա տե րազ մին մէջ մե-ռաւ որ դւոյն հետ . իսկ դա ւիթ մար գա-րէն տեղն ան ցաւ :

Սաւուղ ասէ թէ՝ թագաւոր եղայ ,
այլ սամուէլի՝ ունկնդիր չեղայ .
Ջանա՛ որ դնես՝ քու գլխուն վըրա ,
աստուծոյ օրհնէնքն՝ որ միշտ կը մնայ :

Ա. վ. ՀԼ.

Ա՝այ քա բովթ դը րին փե նէ հե սի որդ-
ւոյն ա նու նը եր բոր ծը նաւ. ո րով հե տև
հե ղի ի րեն պա պը որ ծեր քա հա նայա-
պետ էր՝ մը նաց տու նը ու որ դի քը ա ռին
տա պա նա կը պա տե րազմ գը նա ցին այլ-
ազ գեաց դէմ. իս րայ ե լա ցիք չա րա չար
ա ւըր վե ցան, ու տա պա նակն ալ գե րի
ե ղաւ. իսկ հե ղի քա հա նայ ա պե տին որ-
դի քը ան խը րատ չա րա գործ ըլ լա լով՝
չա րա չար կո րան հոն. եր բոր հե ղի լը սեց
զա սոնք՝ ըն կաւ ա թո ռէն մե ռաւ, նոյն
սըր տա դո ղով ծը նաւ վայ քա բովթ, որ
ա սել է վայ փա ռաց. իսկ այլ ազ գի նե-
րը դը րին տա պա նա կը ի րենց կը ռա-
տու նը, և մէ կէն կուռ քե րը ըն կան ջար-
դը վե ցան, ու ի րենք ալ պա տու հա սե-
ցան. մինչ զի չի դի մա ցան՝ մեծ պատ ւով
դը րին խըր կե ցին տա պա նա կը:

Ա՝այքաբովթ կասէ՝ վա՛յ այն ծնողքին,
որ խըրատ չի տար՝ իւր չար զաւակին.
զաւակ և ծնողք՝ մէկ տեղ կը պատժին,
ինչպէս որ եղաւ՝ իմ տան իմ զարմին:

Տ. տ. ա.

Տո բիթ էր բա րե գործ իշ խան հը րէ այ,
որ գե րի ըլ լա լով կը բը նա կէր նին ուէ,
և շատ ո զոր մու թիւն կա նէր գե րի հը-
րէ ա նե րուն. իւր որ դին տո բիա խըր կեց

մա ըաց եր կի ըը որ բե ըէ պահ տը ված
ըս տա կը. եր բոր ճամ բայ պի տի ել լէր՝
պա հա պան հը ըեշ տա կը ճամ բոր դի հա-
գուս տով ըն կեր ե ղաւ ի ըեն. և երբ տիգ-
ըիս գե տը հա սան՝ տու բի ա մը տաւ ջու-
ըը՝ մեծ ձուկ մի վը ըան վա զեց. հը ըեշ-
տա կը հա սաւ ի ըեն՝ դուրս հա նել տը վաւ,
ու սիր տը, լեր դը և լե ղին պա հել տը-
վաւ. ան կէ գը նա ցին հը ռա գու էլ ազ-
գա կա նին տու նը, աղ ջի կը դի ւա հար
ըլ լա լով՝ ո ըուն որ տայ ին՝ առ նո ղը կը
մեռ նէր. եր բոր տու բիա խունկ ծը խած
կը ըա կին վը ըա դը ըաւ ձը կան սըր տէն
ու լեր դէն՝ դե ւը ե լաւ, և տու բի այ ի
հետ պը սակ վե ցաւ. իսկ եր բոր հօ ըը տու-
նը դար ձան՝ ձը կան լե ղին քը սեց հօ ըը
աչ քին՝ բաց վե ցաւ աչ քը, և շատ մեծ ու-
ըա խու թիւն ե ղաւ. ա պա հը ըեշ տակն
ան ե ըե ւոյթ ե ղաւ:

Տոբիթ կասէ թէ՝ եղիր ողորմած,
ուր տեղ որ ըլլաս՝ ջերմ պաշտէ զաստուած.
իւր ողորմութիւն՝ ամէն տեղ լիք է,
շուտով կը հասնի՝ սըրտանց խնդրողաց:

Ը. ը. ը.

Ը ո կոմ էր թա գա ւոր մա դի ա մու,
որ ու ըիշ թա գա ւոր նե ըու հետ միա բա-
նած ե լաւ իս ըայ ե լա ցւոց դէմ եր բոր
կեր թայ ին ա ւե տեաց եր կի ըը. բայց
իս ըայ ե լա ցիք բո լորն ալ ջար դե ցին,

ու ապ բանք ներն ա ռին և քա ղաք նե ըը կոր ծա նե ցին. Հոն ըս պան նե ցին բա-ղա ամ կա խար դը, որն որ կան չեր է ին ա ռա ջուց որ ա նի ծէ իս բայ է լա ցի քը. Ճամ բան հը բեշ տակ ե բև ցաւ՝ չի թո ղուց որ ա ռաջ եր թայ է շը. իսկ բա ղա ամ ի-շուն զար նե լով ա ռաջ կու զէր եր թալ. է շը լե զու ե լաւ ու ե բե սը զար կաւ իւր չա բու թիւ նը. ուս տի բա ղա ամ փո խա-նակ ա նի ծե լու օրհ նեց իս բայ է լա ցի-նե ըը:

Բոկոմ կասէ թէ՝ զիս անմահ դըրի,
հըրաշքն աստուծոյ՝ միտքըս չի բերի.
շուտով հասաւ մեզ՝ սուրն իսրայելի,
կորայ չարաչար՝ ընդ բաղաամի:

Ց. ց. ց.

Ցա ւա լի շու շան էր յո վա կիմ իշ խա-նին կի նը, որ շատ գե ղե ցիկ և փա ռա-ւոր ըլ լա լով՝ եր կու չար հը բէ այ ծեր դա տա ւոր՝ ցան կա ցան շու շա նին. բայց պար կեշտ կինն ա նոնց չի հա ւա նե լուն հա մար՝ վը կայ ու թիւն տը վին թէ ան-պար կեշտ գործք ա բաւ, ուս տի վըճ ռե-ցին որ քար կոծ վի. եր բոր կը տա նէ ին, դա նի էլ մա նու կը մար գա բէ ա կան հոգ-ւով շար ժե ցաւ, ու ե լաւ ճամ բուն վը բա կան չեց, թէ ես ան պարտ եմ այդ ար դա-բին ար եա նը. և այս պէս դար ձուց ժո-ղո վուր դը, և չար ծե բե ըը ի բար մէ զա-

տեց, ու ա նանկ հար ցուց. և եր կու սին խօս քը ի բար սը տեց. ուս տի շու շա նին տե ղը ծե բե բը դա տա պար տե ցան:

Ցաւալի շուշան՝ ասէ արթընցի՛ր,
մի՛ չար ցանկութեանց՝ բընաւ հետևիր.
մի՛ ընկեր եղբայր՝ բընաւ զրպարտեր,
խայտառակ կըլլաս՝ որպէս չար ծերեր:

Ի. ւ. ա.

Իւ բի կամ ու բի էր հայր բե սէ լի էլ ճար տա բա պե տին, որն որ բա բա կա միտ մարդ ըլ լա լով՝ աս տուա ծայ ին ի մաս տու-թեամբ լեց վե ցաւ, ու շի նեց տա պա նակն ուխ տի մեծ սըն տու կի ձե ւով՝ բո լոր ոս-կի ա պատ և վը բան եր կու քե բո բէ, ուր կիջ նէր աս տուա ծայ ին փառ քը, և կըլ-լար աս տուած խօ սու թիւն. շի նեց նա և խո բան վը կայ ու թեան ա մէն զար դով, աշ տա նա կով, սե ղա նով խըն կոց, ուր քա հա նայք խունկ կը ծը խէ ին. շի նեց և ու բիշ սե ղան, ո բուն վը բայ զոհ կըլ-լար. ա սոնք ա մէ նը շի նեց բե սե լի էլ մով սե սի հը բա մա նաւ. ուր եր բոր ա-հա բոն կը մըտ նէր բուր վա ռով և ըզ գես-տով, եր կին քէն լոյս կիջ նէր վը բան. ա-նոր մէջ կը պա հէ ին տա սը պա տուի բա-նին տախ տա կը, մա նա նան, և գա ւա-զանն ա հա բո նի:

Իւրի կասէ թէ՝ ջանա՛ ունենաս,
իմաստուն զաւակ՝ կիրթ և խելահաս.

զի անգին գանձ է՝ բարի ծընողաց,
ոչ արծաթ ոսկի՝ այլ զաւակ օրհնած ։

Փ · փ · ֆ ·

Փսոմփ թոմ փա նէ դը բաւ փա բա ւոն յով սէփ գե ղե ցի կին ա նու նը, որ կը նը-շա նա կէ փըր կիչ աշ խար հի · զի յով սէփ թա գա ւո րին յե բա զը մեկ նե լով մեծ իշ-խան ե ղաւ ե գիպ տոս, և եօ թը տա րի ա ռա տու թիւն ըլ լա լով՝ շատ ցո րեն ժող-վեց · և երբ եօ թը տա րի սով ե ղաւ, այն ցո րե նով պա հեց ժո ղո վուր դը · մին չև յա կոբ նա հա պետն ալ հե ռու էն լը սե-լով խըր կեց որ դիքն որ ցո րեն ա ռին · յով սէփ ի րենց տա բած ար ծա թը ծա-ծուկ դը նել տը վաւ ա ման նե բուն մէջ · ու երկ բորդ ան գամ որ գը նա ցին ցո րեն առ նե լու՝ յայտ նեց զին քը ի րեն եղ բարց, և ա պա հայ ըը բե րել տը վաւ ։

Փսոմփթոմփանէ՝ փրկիչ աշխարհի,
անուն դրվեցաւ՝ յովսէփ գեղեցկի ·
Թէ բարի ըլլաս՝ նման յովսեփին,
տէր ես աշխարհի՝ փրկօղ քու անձին ։

Ք · ք · ֆ ·

Քաբ րին էր իշ խան բե տիղ ուայ քա-ղա քին հը րէ ից · եր բոր հո ղե փեռ նէս ե կաւ պա շա րեց քա ղա քը, որ պի տի տայ ին, մէ ջեր նէն այ րի կին մի մե ծա-տուն յու դիթ ան ւամբ շատ գե ղե ցիկ՝

ե լաւ զար դար վե ցաւ, կան չեց իշ խան-
նե ըը, խը ըա տեց որ չի վախ նան, հա պա
ջերմ ե ռանդ ա զօթք ա նէն. ին քը գը-
նաց հո ղե փեռ նէ սին, որ երբ տե սաւ՝
պա ղե ցաւ մը նաց, և ու ըա խու թե նէն
խը մեց հար բե ցաւ. խակ յու դիթ խընդ-
ըեց օգ նու թիւն 'ի տեառ նէ, և զօ ըա-
ցաւ. և ա ռաւ հո ղե փէռ նե սին սու ըը՝
զար կաւ կըտ ըեց գը լու խը ու գի շե ըով ե-
լաւ բա նա կէն գը նաց քա ղա քը. եր բոր
տե սան փառք տը վին աս տու ծոյ զար-
կին հո ղե փեռ նէ սին բա նա կը աւ ըե ցին:

Քարբին կասէ թէ՝ տե՛ս յուդիթ տիկին,
ի՞նչպէս քաջութեամբ՝ կորուս թըշնամին.
թէ արի ըլլաս՝ ընդդէմ չար դիւին,
դուն կըլլաս ժառանգ՝ երկնից պսակին:

Եւ. և. Ե.

Ե ւա կեանք կը նը շա նա կէ, զի ա ռանց
ծը նո ղաց՝ ա դա մայ մէկ կո ղէն կեանք ա-
ռաւ, և ե ղաւ օգ նա կան ա դա մայ, որ
դը ըախ տին ան մեղ վի ճա կին մէջ զար-
դար ված էին ա մէն բա ըեաւ. այս եր ջան-
կու թեան նա խան ձե լով դե ւը՝ խա բեց
ե ւան օ ձին կեր պա ըան քո վը ու կեր ցուց
ար գե լած պը տու ղէն. մե կէն կո ըու սին
այն եր ջան կու թիւ նը, մեր կա ցան աս-
տու ծոյ լոյ սը, և ըս կը սան ա մըչ նալ.
աս տուած ձայն տը վաւ որ ա պաշ խա ըեն.
ա նոնք ի ըա ըու վը ըա պա կա սու թիւ նը

ձը գե լով պատ ժը վե ցան, ու դը բախ տէն դուրս ըն կան:

Եւա կասէ թէ՝ խաբվեցայ օձէն,
խաբեբայ խօսքով՝ խաւարեց միտք իմ,
այս իմ մեծ վընաս՝ քեզ խըրատ ըլլայ,
որ մտիկ չանես՝ խորամանկ դիւին:

( ) . ο . ο .

( )ս տեր էր յո բայ վի ճա կը, ուր մեծ իշ խան էր և ու նէր ան չափ հա ըրս տու-թիւն. սա տա նան նա խան ձե լով ու զեց զին քը փոր ձել աս տու ծոյ թոյլ տու ու-թեամ բը, ու ա մէն ապ բան քը մե կէն կո-րուս, և բո լոր զա ւակ նե ըը մէկ տան մէջ մե ռան. յոբ ե բա նե լին եր բոր լը սեց՝ աս տու ծոյ եր կըր պա գե լով ա սաց, մերկ ե կայ աշ խարհ, և մերկ պի տի դառ նամ. ա̅ր տը վաւ և ա̅ր ա ռաւ, ե ղի ցի կամք ա̅ն օրհ նեալ. յե տոյ ըս կը սաւ մար մի-նը չար չա բել վեր քե բով և որդ նե բով. բայց ե բա նե լին միշտ նոյն բան ա սե լով խայ տա ռակ ե ղաւ սա տա նան, և ա̅ծ տը-վաւ նո բէն ա ռող ջու թիւ նը, մե ծու-թիւ նը, և զա ւակ նե ըը:

( )ստեր կը տիրէր՝ յոբ երանելին,
որ համբերութեամբ՝ տարաւ մեծ վըշտին.
օրինակ եղաւ՝ քեզ և բոլորին,
եթէ համբերես՝ կը հասնիս փառքին:

Ֆ. Ֆ. Ֆ.

Ֆի լո պա տոր կը Թարգ մա նի հայ բա-
սէր, որ էր մակ ա նուն պըտ ղո մէ ոս Թա-
գա ւո րին ե գիպ տա ցւոց, որ ե լաւ պա-
տե բազ մով ան տի ո քոս Թա գա ւո րին
վը բա ու ըս պան վե ցաւ. իսկ ան տի ո-
քոս գը նաց ե բու սա ղէմ՝ իբր պատ ւոյ
հա մար ու զեց տա Ճա բը մըտ նել, պա-
տու հա սե ցաւ և դուրս փա խաւ. բայց
շատ նե ղու Թիւն տը վաւ հը րէ ից մա կա-
բայ ե ցոց ժա մա նա կը: Սա կայն շատ
ժա մա նակ չան ցաւ ե կաւ յաշ խարհ փըր-
կի չը տի ե զե բաց, ինչ պէս որ մար գա-
րէք մար գա րէ ա ցեր է ին. վե բուց կը-
ռա պաշ տու Թիւ նը և հաս տա տեց քը-
րիս տո նէ ա կան սուրբ և ուղ ղա փառ
հա ւատ քը:

Ֆիլոպատորն այն՝ ցաւագին կողբայ,
Թէ կուռք պաշտելով՝ ինչպէս կուրացայ.
յիսուսի տեսլեան՝ արժանի չեղայ,
չարաչար գործքով՝ յաւիտեան կորայ:

Զ. ԴԱՍ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

Ա. ա. ա.

Ա ռա քեալք էին ե կե ղեց ւոյ սիւ նը, ո րոնք հոգ ւով սըր բով լեց ված գը նա ցին ա-մէն աշ խարհ լու սա ւո րե ցին ա շա կերտ-նե րով, և ա պա կա տա րե ցան. ուս տի պետ րոս գը լուխն ա ռա քե լոց կա տա-րե ցաւ հը ռոմ, անդ րէ աս խաչ վե ցաւ ա քայ ի ա, յա կո բոս ե րու սա ղէմ գըլ-խատ վե ցաւ, յով հան նէս ծե րու թեամբ վախ աճ նե ցաւ ե փե սոս, փի լիպ պոս կա տա րե ցաւ յե րա պօ լիս, բար դու-ղի մէ ոս հայ աս տան, թով մաս հընդ կաս-տան, մատ թէ ոս ա սո րես տան. հոն կա-տա րե ցաւ յա կո բոս ալ փեայ, թա դէ ոս կամ յու դայ կա տա րե ցաւ որ մի քա ղա-քը ռըշ տու նեաց, շը մա ւոն քա րո զեց ափ րի կէ, մա տա թի ա կա տա րե ցաւ ե-թով պիա:

Առաքեալք ասեն՝ չի՛ մնաս խաւար,
լոյս սուրբ հաւատքին՝ միշտ մնա քեզ վառ.

խաչըն յիսուսի՝ սիրով վըրատ առ,
որ հաղորդ ըլլաս՝ փառացըն անճառ։

Բ. Բ. Բ.

Բառ նա բաս ա ռա քեալ կիպ րա ցի էր եօ թա նա սուն ւեր կու ա շա կեր տաց կար գէն. ո րոնք շը նոր հօք զար դա րած ըլ լա լով ա ռա քեալ նե րուն գոր ծա կից է ին. և ա նոնց նը ման հը րաշք նե րով լու սա ւո րե ցին աշ խարհ, ա մէն տեղ ե-կե ղե ցի ներ շի նե լով. և ա շա կերտ ներ հաս տա տե լով. ինչ պէս մէկն ալ թա-դէ ոս էր որ բը ժըշ կեց աբ գար հայ ոց թա գա ւո րը, և լու սա ւո րեց հայ աս-տան. իսկ բառ նա բաս եր բոր կա ւե տա-րա նէր կիպ րոս քար կո ծե ցաւ հը րէ ա-նե րէն, և մար մի նը մար կոս եղ բօր որ-դին ժող վեց պա հեց, որ հը րաշ քով յայտ-նե ցաւ։

Բառնաբաս ասէ՝ զարթիր աշխատէ,
վասն արքայութեան՝ որ շատ բան կարժէ.
աշխարհ և մարմին՝ հոգւոյդ զոհ արէ,
մարդէ չի վախնաս՝ երբ ա̅ծ հետդ է։

Գ. Գ. Գ.

Գը րի գոր լու սա ւո րիչ որ դի ա նա կայ պար թե ւի ե կաւ հայ աս տան տըր դատ թա գա ւո րին հետ. եր բոր հը րա ման ե-ղաւ ի րեն որ կուռ քին գը լու խը պը սակ մի դը նէ՝ հա մար ձակ քա րո զեց ճըշ մա-

ըիտ հա ւատ քը, և ան տա նե լի չար չա-
րանք նե ըով խոր վի ըա պը ձը գե ցին օ-
ձե ըուն մէջ, ուր պահ վե ցաւ հը ըաշ քով
տաս նը հինգ տա ըի. ա պա թա գա ւո ըին
քոյ ըը տե սիլ քով հա նել տը վաւ. որ ե-
լաւ բը ժըշ կեց տըր դատ, լու սա ւո ըեց
հայ աս տան և ե պիս կո պոս ձեռ նադ-
ըե ցաւ, կը ռա տուն նե ըը կոր ծա նեց,
ե կե ղե ցի ներ շի նեց, ու ծաղ կե ցուց
հա ւատ քը. ա պա հը ռովմ եր թա լէն ե-
տև՝ իր ա թո ռը դը ըաւ ա ըիս տա կէս որ-
դին ու ա ռանձ նա ցաւ սե պուհ լե ռը
ճըգ նեց:

Գրիգոր կասէ քեզ՝ իմ սիրո՛ւն որդի,
տե՛ս հոգւոյդ համար՝ ինչե՞ր քաշեցի.
դուն ջանա՛ ապրիս՝ իմաստուն բարի,
որ նորէն խաւար՝ քեզ չի պատահի:

Գ. դ. ր.

Գի ո նե սի ոս ա ըիս պա գա ցին էր ա-
թե նա ցի գըլ խա ւոր փի լի սո փայ և դա-
տա ւոր ա ըիս պա գո սին մէջ. եր բոր պօ-
ղոս ա ռա քեալ հոն գը նաց քա ըո զեց,
հա ւա տաց քը ըիս տո սի ու ձեռ նադ-
ըե ցաւ ե պիս կո պոս ա թե նա ցւոց և շատ
ծաղ կե ցուց հա ւատ քը գը ըով և քա ըո-
զու թեամբ. մինչ զի կը ռա պաշտ նե ըը
նա խան ձե լով նա հա տա կե ցին սը ըով.
և ըստ ո մանց գաղ ղիա քա ըո զե լով գըլ-
խատ վե ցաւ:

Դիոնեսիոս՝ կասէ մի՛ կենար,
Հետևէ՛ փրկչին՝ շիտակ Ճանապարհ.
այս իմաստութիւն՝ քեզ կանէ արդար,
շնորհալից դպիր՝ աշակերտ խոնարհ:

Ե. Ե. Է.

Եր կո տա սան վար դա պետք է ին հին սուրբ հայ րա պետք որ գը րով և բա նիւ ծաղ կե ցու ցին հա ւատ քը, և խայ տա-ռա կե ցին հե րե տի կոս նե րը և են, դի ո նե սի ոս, յը ռե թէ ոս, սեղ բեստ-րոս, ա թա նաս, կիւ րեղ ե րու սա ղե մա-ցի, եփ րեմ, բար սեղ, գրի գոր նիւ սա-ցի, գրի գոր աս տուա ծա բան, ե պի փան, յով հան ոս կե բե րան և կիւ րեղ ա ղեք-սանդ րա ցի: Նոյն պէս ծաղ կե ցան չորս վար դա պետք ե կե ղեց ւոյ. օ գոս տի նոս, ամբ րո սի ոս, մեծն գրի գոր և հե րո նի-մոս. և ըստ հայ ոց, սա հակ, մես րովպ, գրի գոր նա րե կա ցի և ներ սէս շը նոր-հա լի. իսկ լու սա ւո րիչ մեծ վար դա պե-տաց կար գէն է:

Երկոտասան կարգ՝ ՆԲ վարդապետաց,
քեզ կը խըրատեն՝ հետևէ ուսմանց.
Թէ մանկութենէ ըլլաս բարեզգեաց,
լուսատու կըլլաս՝ քեզ և օտարաց:

Զ. Զ. Ղ.

Զա քա րի ա հայ ըն յով հան նու մը-կըրտ չի էր ա հա րո նի ցե ղէն քա հա նայ,

որ ար դար է ին թէ՛ ին քը և թէ՛ կի նը ե-
ղի սա բէթ որ ա մուլ էր. զա քա րի ա
եր բոր մը տաւ տա ճա րը խունկ ծը խե-
լու ա ռա ջի տեառն, և ե րև ցաւ գաբ-
րի էլ հը րեշ տակն ա ւե տիս տը վաւ, թէ
որ դի ծե րու թեան պի տի ու նե նաս.
զա քա րի ա տա րա կու սե լուն հա մար
լե զուն կապ վե ցաւ. եր բոր տը ղան ծը-
նաւ ու յով հան նէս դը րաւ ա նու նը, լե-
զուն բաց վե ցաւ օրհ նե լով ա̅ծ. և երբ
յով հան նէս ա ռանձ նա ցաւ ա նա պա-
տը զա քա րիա ա ըս պան վե ցաւ հե րով-
դե սէն:

Զաքարիա հայր՝ ն̅բ կարապետին,
կասէ թէ որդւոյս՝ հետևէ՛ վարքին.
խոնարհ հընազանդ՝ մանուկ լուսածին,
պանծալի վերնոց՝ բարեկամ փրկչին:

Ի. է. է.

Ի լև թիւ րոս հը ռո մայ ե ցին այն չափ
սըր բա կաց և ի մաս տուն էր որ քը սան
տար ւան ե պիս կո պոս ձեռ նադ րե ցին
լիւ րի կեց ւոց աշ խար հին ուր շատ քը-
րիս տո նեայ ե ղան մին չև դար ձուց ադ-
րի ա նոս կայ սեր մեծ նա խա րա րը. ուս-
տի դը րին զին քը հը րա ցեալ մահ ճի վը-
րա, ան վը նաս մը նաց. ա պա դար ձուց
քը րիս տո նեայ ա րաւ ե պար քո սը որ
զին քը կը րա կը պի տի ձը գէր. յե տոյ
սուր բը ձը գե ցին ե ռա ցեալ խալ կի նի

մէջ, և ա ռիւծ նե րու առ ջին ան վը նաս մը նաց. վեր ջը մօ րը հետ մէկ տեղ գըլ-խատ վե ցաւ:

Լլևթիւրոս քաջն՝ ասէ զօրացի՛ր,
յաղթէ՛ չար դիւին՝ շնորհօք մեծացի՛ր.
Թո՛ղ որ չարչարի՝ անցաւոր մարմին,
Ճոխանայ փառօք՝՝ի յաւիտենին:

Ը. ը. ը.

Ը ղի կո նիս սըր բու հին էր թե սա ղո-նի կե ցի. բըռ նե ցին զին քը կը ռա պաշտ-նե րը, բայց չի կար նա լով պա տաս խան տալ ի մաս տուն խօս քե րուն տան ջե լով կը ռա տուն տա րին. բայց կուռ քերն ըն-կան կոր ծա նե ցան. եր բոր կը րա կէն ան-վը նաս ե լաւ՝ եօ թա նա սուն հո գի հա ւա-տա ցին դար ձան. յե տոյ ձը գե ցին գա-զա նաց առ ջին, ան վը նաս մը նաց. վեր-ջա պէս սը րով կա տա րե ցաւ, ու ար եան տեղ կաթ վա զեց:

Ը ղիկոնիս կին՝ տկար բնութեամբ,
տե՛ս ինչպէս յաղթեց՝ այնչափ բռնութեան.
Թէ դուն ալ յուսաս՝ ինչպէս է արժան,
ոտքի տակ կառնուս՝ դժոխք սատանան:

Թ. Թ. Ռ.

Թարգ մա նիչ կան ւա նին սուրբ սա հակ պար թև լու սա ւոր չայ թոռ նե րէն, և սուրբ մես րովպ ի րենց ա շա կերտ նե րով. ո րոնք մեծ ջան քով նախ գը տան հայ ոց

գի ըը. յե տոյ ըս կը սան թարգ մա նել
յու նաց լե զուէ հայ ե ըէն բո լոր աս տուա-
ծա շուն չը, որ ա ռաջ հոռ մե ըէն կը կար-
դայ ին, ու մարդ չէր հաս կը նար. ա պա
ու ըիշ շատ պիտ ւա կան գիր քեր ալ թարգ-
մա նե ցին թէ ի ըենք և թէ ա շա կերտ-
նե ըը. ո ըոնց մէ ե ըե ւե լի ե պիս կո պոս-
ներ ե ղան, ինչ պէս էր ե ղի շէ, մով սէս
խո ըե նա ցի, դա ւիթ ան յաղթ ԼԵ:

Թարգմանիչք ասեն՝ արիք սորվեցէք,
մեր գրվածներէն՝ ձեզ ուսումն առէք.
անգին ժամանակն՝ պարապ մանցնէք,
գիտութեան լուսով՝ լուսաւորեցէք:

Ի. Ժ. Ֆ.

Ի՞ո ղովն է գու մար ՆԲ հայ ըա պե տաց.
ո ըով հե տև եր բոր ե կե ղե ցա կան հար-
կա ւո ըու թիւն կըլ լայ ա մէն ե ըե ւե լի
հայ ըա պետ ներ մէկ տեղ գա լով վը ճիռ
կը հաս տա տեն, հե ըե տի կոս նե ըը կը
նը զո վեն, ու ճըշ մար տու թիւ նը կը յայտ-
նեն. բայց նախ ա ռա քեալ նե ըը ժո ղով
ա ըին ե ըու սա ղէմ բա ըե կար գու թեան
հա մար, յե տոյ ա ըի ոս հե ըե տի կո սին
դէմ նի կի ոյ ժո ղովն ե ղաւ ի ըեք հա-
ըիւր տաս նը ութ հայ ըա պե տով. ա պա
զա նա զան հե ըե տի կոս նե ըու դէմ զա-
նա զան ժո ղով ներ ե ղան ա ըե ւելք և ա-
ըեւ մուտք:

Ժողովք սրբոց հարց՝ քեզ խրատ կուտան,
որ ամուր կենաս՝ հաւատքիդ վրան.
սուրբ եկեղեցին՝ քեզ կըլլայ պաշտպան,
չար աղանդաւորք՝ քեզ Թոյն մի չի տան:

Ի. ի. ի.

Իգ նա տի ոս աս տուա ծազ գեաց հայ-
րա պետն էր այն տը ղան որ քը ըիս տոս
գիրկն ա ռաւ օրհ՝ նեց. եր բոր մեծ ցաւ՝
յով հան նէս ա ւե տա րա նի չին ա շա կեր-
տե ցաւ, ու ե պիս կո պոս ե ղաւ ան տի ո-
քայ. բայց այն չափ լու սա ւո րու Թիւն
ա րաւ, որ տը րայ ի ա նոս կայս ըը լը սե լով
հը րա մայ եց որ բան տը դը նեն և տա նին
հը ռոմ գա զա նաց կե րա կուր տան. եր-
բոր իշ խան նե ըը կը ջա նայ ին որ զին քը
ա զա տեն, գը ըեց ի ըենց ա ղա չեց որ Թո-
ղուն զին քը որ նա հա տակ ըլ լայ, ինչ պէս
ե ղաւ:

Իգնատիոս քաջն՝ ասէ յաղԹեցի,
Թէ՛ բելիարին՝ և Թէ աշխարհի.
տըվի մարմինս ու հոգիս պահեցի,
կը փայլիմ հոգւով՝ 'ի փառս յիսուսի:

Լ. Լ. Լ.

Լաւ ըեն տի ոս էր նա խա սար կա ւագ
սուրբ քը սես տոս պա պին. եր բոր վա ղե-
ըի ա նոս նա հա տա կեց սուրբ պա պը՝ լաւ-
ըեն տի ոս Թա ղեց մար մի նը. ուս տի ինքն
ալ բըռ նը վե ցաւ, և շատ տան ջանք նե-

ըով բան տը մը տաւ . ուր շատ հի ւանդ-
ներ լաւ ցը նե լով բան տա պե տը հա ւա-
տաց . և շատ չար չա րանք նե րէն ե տև
դը րին սուր բը հը րա ցեալ կաս կա րայ ի
վը րա . մայրն ալ քո վը կե ցած ա ւե տա-
րա նը ձեռ քը սիրտ կու տար . իսկ սուր բը
ա սաց բըռ նա ւո րին թէ մար մի նիս մէկ
կող մը խոր վե ցաւ , մէկ ալ կողմն ալ դար-
ձուր . և այս պի սի քա ջու թեամբ նա հա-
տակ վե ցաւ :

Լաւրենտիոսն եմ՝ որ զիս խորվեցին ,
այլ իբրև փիւնիկ՝ անմահ կը փայլիմ .
վայ որ դրեր է՝ յոյսն անցաւորին .
կորուստն յաւիտեան՝ է անոր բաժին :

Խ . խ . խ .

Խադ էր սար կա ւագ սըր բոյն ներ սե-
սի և վե րա կա ցու ե ղեր էր հի ւանդ նե-
րուն և աղ քատ նե րուն . այն չափ աղ քա-
տա սէր էր որ ամ բար նե րը կը պար պէր
տա լով և ա ղօթ քով կը լե ցը նէր . յե-
տոյ ե պիս կո պոս ձեռ նադ րե ցաւ , ու երբ-
որ մե ծըն ներ սէս գը նաց ըս տամ պօլ՝
ինքն ե ղաւ տե ղա պահ մեծ բա րե կար-
գու թեամբ . բայց եր բոր ար շակ թա գա-
ւո րին ան գը թու թիւ նը յան դի մա նեց ,
թա գա ւո րը բար կու թեամբ հը րա մայ եց
որ քար կո ծեն . սա կայն ազ գա կան նե-
րը զինքն ա զա տե ցին , որ հան գեաւ խա-
ղա ղու թեամբ :

Խադ կասէ ինչպէս՝ ես հետևեցայ,
սրբոյն ներսեսի՝ դուն ալ նոյն արա՛.
հետևէ՛ սրբոց՝ ծնողաց վարպետիդ,
երբ երկնից ճամբան՝ քեզի ցոյց կուտայ:

Ծ. ծ. ծ.

Ծը նողք սուրբ աս տուա ծած նին է ին յո վա կիմ և ան նա. յո վա կիմ էր դաւիթ մար գա րէ ին ցե ղէն, իսկ ան նա ահա րո նին ցե ղէն. եր կուսն ալ ծեր և ամուլ է ին եր բոր հը րեշ տակ ա ւե տիս տը վաւ ի րենց աս տուա ծած նայ ծը նըն դեանը հա մար. իսկ երբ ծը նաւ ա նա րատ կոյ սը՝ նը ւի րե ցին աս տու ծոյ, և ի րեք տար ւան տա ճա րը տա րին ըն ծայ ե ցին, ու եօ թը տար ւան դը րին տա ճա րին կուսա նո ցը. որ ու րիշ ուխ տեալ կու սա նաց հետ կը ծա ռայ էր աս տու ծոյ ան պատմե լի սըր բու թեամբ. բայց սուրբ յո վակիմ ա ռաջ վախ ճա նե ցաւ, իսկ սուրբ ան նա տե սաւ քը րիս տոս ու մե ռաւ:

Ծնողք ՆԲ կուսին՝ այնչափ ցնծացին,
երբոր ունեցան՝ զաւակ լուսածին.
դուն եղիր զաւակ՝ իմաստուն անգին,
որ պարծանք ըլլաս՝ ծնողացդ ու ազգին:

Կ. կ. կ.

Կոս տան դի ա նոս էր որ դի կոս տանդ կայ սեր. և նըս տաւ հօ րը տե ղը կայսր հըռո մայ եց ւոց. եր բոր պա տե րազմ ե լաւ՝

կէս օր ւան ժա մա նա կը տե սաւ եր կին-
քը լու սա փայլ խաչ աստ ղա նիշ գը րու-
թեամբ թէ այ սու յաղ թեա՛ . նոյն նը-
շանն ա րաւ ի րեն դը ր՝ շակ , ու յաղ թեց
թըշ նա մւոյն . յե տոյ մը կըր տե ցաւ և
լու սա ւո րե ցաւ սեղ բեստ րոս հայ րա պե-
տէն , ու մեծ պաշտ պան ե ղաւ հա ւա տոյ՝
շի նե լով շատ վը կայ ա րան ներ և ե կե-
ղե ցի ներ . մին չև փո խե ցաւ երկ նից թա-
գա ւո րու թիւ նը :

Կոստանդիանոս՝ կասէ տիրեցի ,
չէ անցաւորիս՝ այլ անանց թագի .
թէ սուտ աշխարհիս՝ սրտով կապվէի ,
երկու թագէն ալ՝ զուրկ կը մնայի :

Հ . Հ . Հ .

Հը ռիփ սի մեանք է ին սըր բա սէր կու-
սանք հը ռո մայ ե ցիք . եր բոր դի ոկ ղե տի-
ա նոս կայսրն ու զեց առ նե լու հը ռիփ-
սի մէ կոյ սը , գայ ի ա նէ մայ րա պետն ա-
ռաւ զին քըն ըն կեր նե րով փա խաւ հայ-
աս տան վա ղար շա պա տու մօտ . տըր դատ
թա գա ւորն լը սե լով ու զեց առ նուլ ի-
րեն կին , և տա րաւ իր պա լա տը . բայց
հը ռիփ սի մէ զօ րա ցեալ հոգ ւով սըր բով
յաղ թեց թա գա ւո րին , ու գը նաց ըն-
կեր նե րուն քով . ա նոր հա մար նախ լե-
զուն կըտ րե ցին , և կը տոր կը տոր նա հա-
տա կե ցին հան դերձ ըն կեր նե րո վը . եր-
բոր լու սա ւո րիչ խոր վի րա պէն ե լաւ՝

ժող վեց նըշ խարք ներն ու ի ըեք վը կայ ա-
րա նի մէջ ամ փո փեց ։

Հրռիփսիմէ կոյսն՝ ասէ ամենուն ,
պարկեշտ ապրեցէք՝ սրբասէր արթուն ։
այս գանձը ձեզմէ՝ հանել չէ կարօղ ,
ոչ իշխան դիւաց՝ ոչ կայսր վեհագոյն ։

Զ ։ ձ ։ չ ։

Զո ըոյ վանք էր բը նա կա ըան սըր բա-
սէր ճըգ նա ւո ըաց ա ըա ըա տեան կող-
մըն հայ աս տա նու ։ ո ըոնց մէկն էր սար-
գիս ե պիս կո պոս , որ թո ղուց ե պիս կո-
պո սու թիւ նը նախ գը նաց ե ըու սա ղէմ ,
և մի ա բա նե ցաւ տը ըա պի զոն ցի կի ըա-
կոս քա հա նայ ին հետ , ու դար ձան հայ-
աս տան ձո ըոյ վան քին կող մը ճըգ նա-
ըան ներ շի նե ցին ։ շատ մի ա բան ներ ու-
նե ցան , կար գեր կա նոն ներ սահ մա նե-
ցին ։ մին չև ա մէն տեղ ի ըենց սըր բա կաց
ա ռա քի նու թիւ նը յայտ նի ե ղաւ ։

Զորոյ վանքն ասէ՝ սրբոց տեղ էի ,
երկնաւոր կարգօք՝ միշտ կը պանծայի ։
բայց երբ այն սուրբերն՝ իզմէ հեռացան ,
քանդեցայ եղայ՝ օձերու կայան ։

Ղ ։ ղ ։ ղ ։

Ղ և ոն դեանք է ին ՝ն բ քա հա նայք ա-
ռաջ ՝նորդք հայ աս տա նու՝ յազ կեր տի
հա լած ման ժա մա նա կը ։ ՝ն բ վար դա-
նանք կա տար վե լէն ե տև կը ռա պաշտ-

նե ըը կեղ ծա ւոր վա սա կին ձեռ քով բըռ-
նե ցին այս սուր բե ըը տա ըին պարս կաս-
տան՝ շատ վըշ տա ցու ցին . բայց ա նոնք
բան տին մէջ դար ձու ցին հը ըաշ քով մոգ-
պե տը . ուս տի շատ տան ջանք նե ըէն ե-
տև ա ռաջ ար շէն ե ըէ ցը նա հա տա կե-
ցին . յով սէփ կա թու ղի կո սին գը լու-
խը կըտ ըե ցին . նոյն պէս ղև ոնդ ե ըէ ցը՝
որ ժայ ռե ըուն վը ըա քար շե լով՝ ոս կոր-
նե ըը ջար դե ցին . յե տոյ սա հակ ե պիս-
կո պո սը , մու շէ ե ըէ ցը , և քա ջաջ սար-
կա ւա գը նա հա տա կե ցին . ուր մեծ հը-
ըաշք ներ ե ղան և լու սա ւոր ար ծիւ ե-
ըև ցաւ նըշ խարք նե ըուն վը ըա :

Ղ և ոնդեանք ասեն՝ փախիր գէշ մարդէ ,
կեղծաւորութեամբ՝ անոյշ խօսողէ .
զի չար թոյնն իրեն՝ չար լեզուին տակն է ,
քեզ և քու ազգին՝ մեծ վնաս կանէ :

Ճ . Ճ . Ճ .

Ճա կուն դոս կամ յա կին թոս էր փա-
ռա ւոր պա տա նի քը սան տար ւան , և
սե նե կա պետ հը ռո մայ ու կայ սեր . որ
այն չափ ջեր մե ռանդ աս տուա ծա պաշտ
էր , որ բա ըի սո վո ըու թեամբ միշտ յի-
սու սի ա նու նը կը յի շէր . ուս տի թա-
գա ւո ըը հը ըա մայ եց , որ ու ըա նա լով
քը ըիս տոս՝ զո հէ կը ռոց , բայց նա քա-
ջու թեամբ կո խեց թա գա ւո ըին հը ըա-
մա նը . մին չև տան ջան քով և ա նօ թի

պա հե լով կա տա րե ցաւ. ուր հը րեշ տակ
ե րև ցաւ բան տին մէջ, և մե ծա մեծ հը-
րաշք նե րով յայտ նի ե ղաւ ա մե նուն:

Ճակունդոս կասէ՝ տէրն յայտնի պաշտէ,
մի ծածկեր հաւատք՝ ուր որ պատահէ.
աստուծոյ հրաշքն՝ ամէն տեղ յայտ է,
սրտանց խնդրողաց՝ շուտ կը հասանէ:

Մ. մ. Տ.

Մի նաս էր ա թե նա ցի ե րե ւե լի ի-
մաս տուն իշ խան, որ գը նաց ա ղեք սանդ-
րիա իշ խան նե րուն մէջ խա ղա ղու թիւն
հաս տա տե լու հա մար. ուր բա րե պաշտ
գործ քով ծաղ կե ցուց քը րիս տո նէ ու-
թիւ նը, և ու նե լով շը նորհ բը ժըշ կու-
թեան՝ ա մէն կերպ հի ւան դու թիւն կա-
ռող ջա ցը նէր. լը սե լով մաք սի մի ա նոս
կայսր խըր կեց վը րան եր մո գի նէս ե պար-
քոսն որ զին քը դար ձը նէ. բայց նա յաղ-
թը վե լով ՝ն բ մինա սայ զօ րա ւոր բա նէն,
բըռ նեց լե զուն կըտ րեց, աչ քե րը հա-
նեց, և ոտ քին ծայ րե րը կը տըր տեց ու
բան տը դը րաւ. եր բոր ՝ն բ մի նաս ա ռող-
ջա ցաւ հը րեշ տա կէն՝ եր մո գի նէս հա-
ւա տաց. որ յե տոյ ե պիս կո պոս ալ ե ղաւ.
եր բոր լը սեց կայս րը նախ եր մո գի նէս նա-
հա տա կեց, յե տոյ ՝ն բ մի նաս իւր գը րա-
բոս գը րա գրով. նոյն ա տե նը նա հա տակ-
վե ցաւ մի նաս զօ րա կա նը քիւ թա
հեա ցի:

Մինաս քաղցրախօս՝ կասէ զօրացի՛ր,
վասն արքայութեան՝ մեծ ջանք ունեցի՛ր.
մի՛ վախնար թէ որ՝ մարմինդ չարչարի,
հոգւով կը մնաս՝ փառօք կենդանի:

Յ. յ. յ.

Յա կոբ մըծ բը նայ հայ րա պետն էր հօ րա քեռ որ դի ՆԲ լու սա ւոր չին, որ ման կու թե նէն կե սա րիա սոր վե ցաւ. յե տոյ ա նա պա տը ՃԸգ նեց. մին չև արժա նի ե ղաւ քը րիս տո սի տես լեա նը. յե տոյ ձեռ նա դրե ցաւ ե պիս կո պոս մըծ բին քա ղա քին, և շատ հը րաշք նե րով ծաղ կե ցաւ. գը նաց նի կի ոյ ժո ղո վը, ուր հը րեշ տակ ներն ի րեն կը ծա ռայ էին, ինչ պէս տե սաւ կոս տան դի ա նոս. որ մե ռել ներն յա րու ցա նե լուն հա մար բա րե խօս է մահ տա րա ժա մէ և յանկար ծա կան մահ ուա նէ ա զա տե լու հա մար:

Յակոբ հայրապետ՝ խրատ կուտայ քեզ,
իմաստուն եղի՛ր՝ բարի հոգետես.
մ՚երթար ետևէն՝ ռամիկ տըգիտաց,
որոնց վարքն է չար՝ միտքն է խաւարած:

Ն. ն. ն.

Ներ սէս մե ծըն էր լու սա ւոր չայ թոռնե րէն, որ ի մաս տու թեամբ և աս տուածպաշ տու թեամբ կըր թը ված ըլ լա լով՝ կա թու ղի կոս ե ղաւ հայ ոց. եր բոր ձեռ-

նադ րե ցաւ՝ հո գին ՆԲ ա ղաւ նա կերպ ե-
րև ցաւ վը րան. որ շատ բա րե կար գու-
թեամբ ծաղ կե ցուց հայ աս տան. շի նեց
ան թիւ վան քեր, կու սա նոց ներ, և հի-
ւան դա նոց ներ. բայց յան դի մա նե լով
պապ թա գա ւո րը վասն ան կար գու թեան՝
թոյ նով կա տա րե ցաւ, ու մար գա րէ ա-
կան հոգ ւով պատ մեց հայ ոց ազ գին դա-
լիք նե րը: Իսկ ներ սէս շը նոր հա լին նոյն-
պէս էր լու սա ւոր չայ ցե ղէն, որ յե տոյ
փայ լե ցաւ ի մաս տու թեամբ և սրը բու-
թեամբ. նոյն պէս փայ լե ցաւ այն ժա մա-
նա կը ներ սէս լամբ րո նա ցի ՆԲ ե պիս կո-
պո սը:

Ներսէս քաջ հովիւն՝ ասէ քեզ ով մարդ,
բոլորէ գլխուդ՝ իմաստութեան վարդ.
Թէ իմ խրատիս՝ չի դնես ականջ,
կերթաս չար դիւին՝ բերան չարատանջ:

Ը. Շ. Շ.

Ը ու շան էր ե րէց դուս տըր ՆԲ վար-
դա նայ, որ տը վեր էր վազ գէն բը դեշ-
խին վը րաց. ՆԲ վար դան նա հա տակ վե-
լէն ե տև՝ վազ գէն ու րա ցաւ հա ւատ քը.
ո րուն հա մար շատ յան դի մա նեց զին քը
շու շան տի կի նը, իսկ վազ գէն կը չար չա-
րէր շու շանն որ դար ձը նէ հա ւատ քէն.
մին չև վեց տա րի այս պէս հա լած վե լով՝
բո լոր մար մի նը տը բո րե ցաւ. և օր մի
այն չափ չար չար վե ցաւ ծե ծով՝ որ տը-

կա րա ցաւ , ու նբ հա ղոր դու թիւ նը ա-
ռաւ ա ւան դեց հո գին , բայց նախ նու-
նեայ խա չը հայ աս տան փա խուց ։

Շ ուշան վարդանեան՝ կասէ ինձ նայէ՛ ,
մի՝ վախնար չարէն՝ թէ քեզ հալածէ .
վահան հաւատոյ՝ միշտ ամուր պահէ ,
պանծալի փառօք՝ քեզ կը պսակէ ։

Ո . ո . ո .

Ոս կեանք է ին սուրբ ճըգ նա ւորք , որ
ա ռաջ կը ռա պաշտ դես պան էին հը ռո-
մայ էն ե կած սա նատ րուկ թա գա ւո րին
հայ ոց . եր բոր տե սան թա դէ ոս ա ռա-
քեա լին հը րաշք նե րը , հա ւա տա ցին ,
մա նա ւանդ եր բոր եղ նիկ մի ան տա ռէն
կան չեց ու տը վաւ ոս կեանց որ ու տեն ետ-
քէ ոս կոր նե րը ժող վեց կեն դա նա ցուց .
ուս տի ա շա կեր տե լով հե տե ւե ցան ա-
ռա քեա լին . յե տոյ գը նա ցին եփ րատ
գե տին քով ճըգ նե ցան , ա պա ժա մա նա-
կէն ե տեւ գը նա ցին ար տա շէս թա գա-
ւո րին հայ ոց քա րո զե ցին , ու սա թի նիկ
թա գու հի ին ազ գա կա նը սու քիաս դար-
ձու ցին , ա նոր հա մար նա հա տա կե ցան
ար տա շե սէն ։

Ոսկեան քահանայք՝ շնորհօք փայլեցան ,
երկնային տեսլեան՝ արժանի եղան .
թէ մաքուր պահես՝ սիրտդ իբրեւ ոսկի ,
դուն ալ կը հասնիս՝ փառաց յիսուսի ։

Չ. չ. չ.

Չար յու լի ա նոս էր կայսր յու նաց եղ բօր որ դի մեծ կոս տան դի ա նո սին, որ կայ սըր ըլ լա լու հա մար հե տե ւե ցաւ դի ւա կան կա խար դու թեանց. մին չև ու րա նա լով՝ կը ռա պաշտ ե ղաւ ու մեծ հա լա ծան քով կը ջա նար վեր ցը նել քը րիս տո նէ ու թիւ նը. ի րեն գար շե լի պատ կեր քը խըր կեց հայ աս տան տի րան թա գա ւո րին, որ ե կե ղե ցին դը նեն պաշ տեն. բայց սուրբ յու սիկ լու սա ւոր-չայ թո ռը, որ կա թու ղի կոս էր, վա զեց ե կե ղե ցին ու ա ռաւ պատ կեր քը ոտ քին տա կը պատ ռեց, ա նոր հա մար ծե ծի տակ մար տի րոս ե ղաւ. շատ չան ցաւ յու-լի ա նոսն ալ սատ կե ցաւ պարս կաս տան:

Չար յուլիանոս՝ կուլայ ցաւագին,
ինչպէս ուրացօղ՝ եղայ ես փրկչին.
մեծնալու համար՝ խաբվեցայ դիւին,
մատնեցի հոգիս՝ անշէջ գեհենին:

Պ. պ. պ.

Պօ ղոս ա ռա քեալ էր տար սո նա ցի սօ-ղոս ան ւամբ, ա շա կերտ գա մա ղի է լի. որ նա խան ձա ւոր ըլ լա լով օ րի նաց՝ շատ հա լա ծեց ե կե ղե ցին. մին չև ե րև ցաւ ի րեն քը րիս տոս. ու կու րա նա լով գը-նաց դա մաս կոս՝ լու սա ւո րե ցաւ ա նա-նի ա ա ռա քեա լէն. և մէ կէն ըս կը սաւ

քա ըո զել քը ըիս տոս, և մե ծա մեծ հը-
ըաշք նե ըով ծաղ կե ցուց ե կե ղե ցին.
նա և ան ւա նե ցաւ ե ըեք տա սան ա ռա-
քեալ. ա պա պետ ըոս ա ռա քեա լին հետ
մէկ տեղ ա ղօ թե լով՝ սա տա կե ցաւ սի-
մոն մո գը. ա նոր հա մար նոյն օ ըը եր կու
ա ռա քեալն ալ նա հա տա կե ցան նե ըո-
նէն:

Պօղոս կասէ թէ՝ նախ սօղոս էի,
ապա արժանի՝ եղայ յիսուսի.
թէ դուն ալ դառնաս՝ այլ չի մեղանչես,
մեծամեծ շնորհաց՝ կըլլաս արժանի:

Ջ. Ջ. Ջ.

Ջ ը ըա բաշխ է լեառն ան ւա նի ա ըա-
ըա տեան աշ խար հը, որ յե տոյ կոչ վե-
ցաւ սու կաւ էտ սուրբ սու քի ա սայ ան-
ւամ բը, որ Ճըգ նե ցաւ ան տա նե լի վըշ-
տով նոյն լե ռան վը ըա քառ սու նը չորս
տա ըի՝ հան դերձ ըն կեր նե ըով. ո ըոնք
ա շա կերտ է ին ոս կեանց քա հա նայ ից,
ուր նա հա տա կե ցան ի ըենց ըն կեր նե-
ըով. սու քի աս իշ խան էր թա գա ւո ըին
ա լա նաց, և ազ գա կան սա թի նիկ թա գու-
հւոյն:

Ջ ըաբաշխ լեռն այն՝ ասէ թէ ե՛կ տե՛ս,
սուրբ սուքիասանք՝ Ճգնեցան ի՞նչպէս.
դուն քանի՞ մէկ թոյլ՝ կը մնաս այսպէս,
ինչո՞ւ չես հոգար՝ հոգիդ բարեպէս:

Ռ . ռ . ա .

Ռո մա նոս մի այ նա կեաց էր ան տի ո-
քա ցի , որ յան դի մա նե լով կը ռա պաշտ-
նե րը՝ շատ չար չա բանք քա շեց , ու տան-
ջան քին մէջ միշտ կը քա բո զէր թէ մի է
ա̅ծ . տը ղայ մի տե սաւ՝ հար ցուց թէ ո՞ր
ա̅ծ պի տի պաշ տենք . տը ղան լե զու ե-
լաւ ա սաց թէ մէկ ա̅ծ ճըշ մա բիտ ա բա-
բիչ երկ նի և երկ բի , որն որ կը պաշ տեն
քը բիս տո նեայք . բըռ նա ւո բը բար կա-
նա լով տան ջեց տը ղան ու մօրն առ ջին
գը լու խը կըտ բե ցին , որ տը ղուն սոր վե-
ցու ցեր էր . յե տոյ ա̅բ ռո մա նո սը չա-
բա չար տան ջե լով խեղ դե ցին ։

Ռոմանոս ասէ՝ ա̅րն արա քեզ յոյս ,
օգնական սրբոց՝ փրկիչ մեր յիսուս .
ինչպէս ես անոր՝ անւամբ յաղթեցի ,
դուն ալ կործանէ՝ թշնամին անյոյս ։

Ս . ս . ա .

Սար գիս զօ բա վար էր կե սա բա ցի
քաջ և նը շա նա գործ՝ կոս տան դի ա նո-
սին ժա մա նա կը . որ հա մար ձակ կը կոր-
ծա նէր կը ռա տուն նե բը . բայց եր բոր
չար յու լի ա նոս թա գա ւո բեց , սուրբ սար-
գիս չու զեց ի բեն ծա ռայ ե լու . ա ռաւ
մար տի բոս որ դին ու գը նաց պարս կաս-
տան , և իւր զօր քը դար ձուց քը բիս տո-
նէ ա բաւ . շա պուհ թա գա ւո բը պար սից

լը սե լով՝ հը րա ման հա նեց սար գի սին, որ պաշ տէ ի րեն տաս ւեր կու կուռ քե-
րը. բայց քաջ նա հա տա կը յայտ նի դա-
ւա նե լով քն, զար կաւ ման րեց կուռ քե-
րը. կը ռա պաշտ նե րը վը րան թա փե-
ցան՝ նախ մար տի րոս որ դին նա հա տա-
կե ցին, յե տոյ ն՝բ սար գիս գըլ խա տե-
ցին տաս նը չորս զի նուո րով:

Սարգիս զօրավար՝ կասէ քաջացիր,
կռապաշտ թշնամին՝ կոխէ ու անցիր.
շնորհօքն աստուծոյ՝ գլխուդ պսակ դիր,
անուամբն յիսուսի՝ յայտնի պարծեցիր:

Վ. վ. Հ.

Վ ը՝ր թա նէս ն՝բ հայ րա պետն էր մեծ
որ դ՝ին ն՝բ լու սա ւոր չայ, որ ծը նաւ և
սը նաւ կե սա րիա. և եր կու զա ւակ ու-
նե նա լէն ե տև քա հա նայ ձեռ նադ րե-
ցաւ. իսկ ն՝բ ա րիս տա կէս պըզ տի եղ բայ-
րը վան քի մէջ մեծ ցաւ կը ր՝օ նա ւո րու-
թեամբ, ու յե տոյ լու սա ւոր չայ տե ղը
նըս տաւ. և երբ յան դի մա նեց ա նօ րէն
իշ խա նը ար քե զայ ոս՝ Ճամ բուն վը րա
նա հա տա կե ցաւ. ան ա տե նը վըր թա-
նէս կա թու ղի կոս նըս տաւ. և շատ բա-
րե կար գու թեամբ ծաղ կե ցուց ազ գը,
մին չև հան գեաւ 'ի քն:

Վ ը՝թանէս որդի՝ ն՝բ լուսաւորչին,
շատ աշխատեցաւ՝ վասըն իւր ազգին.

դուն ալ աշխատէ՝ ամենուն համար,
որ վարձք յիսուսէն՝ առնուս անհամար:

Տ. տ. ա.

Տըր դատ էր որ դի խոս ըով թա գա ւորին. եր բոր հայ ըը ըս պան վե ցաւ՝ փախաւ հը ռոմ, ուր մե ծա մեծ քա ջու թեամբ պը սակ վե ցաւ թա գա ւոր, ու գը նաց տի ըեց հայ ոց. եր բոր նա հա տա կեց հըռիփ սի մէ կոյ սը, պա տու հա սե ցաւ խոզա դէմ կեր պա ըան քով. բայց քոյ ըը խոս ըո վի դուխտ տե սիլ քով հա նել տըվաւ խոր վի ըա պէն լու սա ւո ըիչն ու մըկըրտ վե ցան ա մէն քը ան թիւ բազ մութեամբ, մին չև ե ըև ցաւ լու սե ղէն խաչ. իսկ տըր դատ յով հան նէս կոչ վե ցաւ ու լու սա ւոր չայ գոր ծա կից ե ղաւ զար մանա լի ա̅ծ պաշ տու թեամբ. եր բոր ծե ըացաւ՝ ա ռանձ նա ցաւ սե պուհ լե ռը կը ճըգ նէր. իսկ իշ խան նե ըը բե ըել տը վին զինքն որ նո ըէն նըս տի, եր բոր չի կե ցաւ՝ թոյ նով մե ռու ցին:

Տրդատ կասէ թէ՝ շատ բաներ տեսայ,
շնորհօքն աստուծոյ՝ լուսաւորեցայ.
զանցաւոր թագս իմ՝ ձգեցի ելայ,
երկնաւոր թագին՝ վերջապէս հասայ:

Ր. ր. ր.

Ռու սի նոս կամ ռու սի նոս էր հայ աստան ցի կը ըօ նա ւոր, որ ջեր մե ռան դու-

թեամբ և ա̅ծ պաշ տու թեամբ կը ծա-
ռայ էր եղ բարց, և այն չափ խո նարհ ու
հո գե սէր էր որ յայտ նեց աս տուած ա-
նոր սըր բու թիւ նը մի ա բան նե րուն.
ուս տի եր բոր ըս կը սան զին քը փա ռա-
ւո րել. ո րո շեց որ փախ չի եր թայ ծա-
ծուկ ա̅ծ պաշ տու թիւն ա նէ. ի մա ցան
ըն կեր նե րը՝ վան քին դըռ նե րը փա կե-
ցին. սա կայն րու սի նոս խա չա կըն քա-
ծին պէս մէ կէն դըռ նե րը բաց վե ցաւ.
ու գը նաց սըր բու թեամբ ծա ռայ եց ա̅յ
ա ռանձ նու թեան մէջ:

Բուսինոս փախաւ՝ մարդկային փառաց,
խոնարհ յիսուսի՝ ն̅բ ճամբան գնաց.
դուն ինչո՞ւ հպարտ՝ գէշ ճամբայ կերթաս,
որ քիչ ատենէն՝ հող պիտի դառնաս:

Ց. ց. ց.

Ցը րու մըն ազ գաց ե ղաւ եր բոր մար-
դիկ շատ ցան հայ աս տան և ե լան գը նա-
ցին պաղ տա տու քով մեծ աշ տա րա կը շի-
նել ու զե ցին. բայց ա̅ծ. բար կա նա լով
յան կարծ մէկ փո փո խու թիւն մը ե ղաւ,
ու ա մե նուն ալ լե զուն փոխ վե ցաւ. ա-
նանկ որ ի րա րու խօսք չի մա նա լով ցըր-
վե ցան այլ և այլ եր կիր ներ ու զա նա զան
ազգ ե ղան, որ օ րի նակ էր յ̅ն ա շա կերտ-
նե րուն. ո րոնք վեր նա տան մէջ հոգ ւով
սըր բով լեց վե ցան, ու մէ կէն ա մէն լե զու
ըս կը սան խօ սիլ. և ան կէ ե լան ա մէն

աշ խարհ ցըր վե ցան ու քը ըիս տո նէ ու-
թիւ նը հաս տա տե ցին ։

Յրվեցան մարդիկ՝ մեծ աշտարակին ,
խառնեցաւ պատժով հոն տեղ լեզունին .
Ջանա՛ որ գործես՝ ըստ կամաց փրկչին ,
ո՛չ աջ խոտորիս ո՛չ ահեակ կողմին ։

Ի . ւ . ա .

Ի՛իւ սի քոս կամ հիւ սի քի ոս էր ան ւա-
նի զին ուոր մաք սի մի ա նո սի , որ քը ըիս-
տո նէ ու թեան հա մար ձը գեց զին քը
պատ ւէն , ու ա նարգ հա գուս տով ա ղա-
խին նե ըուն կար գը դը ըաւ , որ ծա ռա-
նե ըուն հետ աշ խա տի . յե տոյ կան չեց
առ ջին ու ե ըե սը տը վաւ այն նա խա տին-
քը և առ ջի պա տի ւը . խոս տա ցաւ հիւ-
սի քո սի նո ըէն պատ ւե լու թէ որ եր-
կըր պա գէ կը ռոց . բայց սուր բը ար հա-
մար հեց՝ չի հա ւա նե ցաւ կայ սեր . ուս-
տի բար կա նա լով՝ վի զը քար կա պել տը-
վաւ՝ գե տը ձը գեց ։

Ի՛իւսիքոս ասէ՝ իզմէ խըրատ ա՛ռ ,
հոգւոյդ ճրագը՝ աղէկ պահէ՛ վառ .
ինչ տեղ որ ըլլաս՝ ա՛ծ մի՛ մոռնար ,
յիսուսի խաչը համբերութ՝ը տար ։

Փ . փ . ֆ .

Փի լիպ պոս ա ւե տա ըա նիչ ա շա կերտ
ըլ լա լով , էր ըն կեր ՆԲ ըս տե փա նո սի
եօ թը սար կա ւագ նե ըուն մէ կը . որ քա-

ըո զեց հը ըէ աս տան և սա մա ըի ա . նա-
և մը կըր տեց ե թով պա ցի ներ քի նին .
յե տոյ շըր ջե լով ա սիա քա ըո զեց և լու-
սա ւո ըու թիւն ա ըաւ . մին չև ե պիս կո-
պոս ձեռ նադ ըե ցաւ տը ըա ղաց ւոց , ուր
շատ չար չա ըանք նե ըով նա հա տա կե-
ցաւ , որ ու նէր չորս աղ ջիկ կոյս մար գա-
ըէ , ինչ պէս մէկն էր եր մո նէ կոյ սը շը-
նոր հա լից :

Փիլիպպոս ասէ՝ թէ մի՛ ծուլանար ,
վասն արքայութեան՝ ջանա՛ անդադար .
իրիկուն առտու՝ ժամէ մի՛ մնար ,
որ ըլլաս հոգւով՝ աստուծոյ տաճար :

Ք . ք . *

Քա ռա սուն ման կունք է ին քաջ զօ ըա-
կանք հայ աս տան ցիք , որ զօ ըա ցան հը-
ըաշք նե ըով , և յաղ թե ցին թըշ նա մի-
նե ըուն . եր բոր է ին սե բաս տի ա՝ դա տա-
ւո ըը զի ըենք տան ջեց ու բան տը դը ըաւ .
ուր ե ըև ցաւ ի ըենց քը ըիս տոս ու քա-
ջա լե ըեց . ա պա հը ըա ման ե ղաւ որ զի-
ըենք ձը գեն սե բաս տի այ ի լը ճին մէջ
սաս տիկ ցըր տին ա տե նը . ի ըենց մէ մէ-
կը չի համ բե ըե լով ե լաւ լը ճէն գը նաց
բաղ նի քը մե ռաւ , որ շի ներ է ին հոն .
եր բոր ըն կեր նե ըը լա լով կա զօ թէ ին
որ զօ ըա նան , գի շե ըը եր կին քէն լոյս
ծա գե լով տաք ցուց ջու ըը և ի ըենց վը-
ըա քառ սուն պը սակ ե ըև ցաւ . եր բոր

տե սաւ պա հա պա նը ա ղա ղա կե լով լիՃն ըն կաւ , թէ ես ալ քը ըիս տո նեայ եմ. միւս օ ըը հա նե ցին լը Ճէն ու ոս կոր-նե ըը ջար դե ցին և այ ըե ցին ։

Քառասուն մանկունք՝ քեզ խրատ կուտան ,
հետևէ՛ սիրով՝ ձայնի փրկչական .
ձգէ՛ այս աշխարհ՝ ձգէ՛ ամէն բան ,
որ հասնիս փառաց՝ ՆԲ արքայութեան ։

Եւ . և . ե .

Եւս տա թէ ոս էր ըստ ըա տե լատ այր բա ըե սէր , որ որս գը նա լով տե սաւ եղ-նիկ մի . եղ ջիւր նե ըուն մէջ կար յի սու-սի խաչն ու պատ կեր քը լու սա փայլ , որ զար հու ըե լով եր կըր պա գեց . և ա պա բո լոր տը նով քրիս տո նեայ ե ղաւ , որ յե տոյ շատ մեծ նե ղու թեան մէջ ըն կաւ . բայց զար մա նա լի համ բե ըու թեամբ նո-ըէն զօ ըա ցաւ և փա ռա ւո ըե ցաւ . մին-չև ի մա ցաւ թա գա ւո ըը ա նոր քրիս տո-նէ ու թիւնն ու նա հա տա կեց բո լոր տը-նո վը ։

Եւստաթէոս մեծ՝ ազնիւ բարեսէր ,
ասէ յաղթեցի՝ դիւաց և կայսեր .
յիսուսի խաչը՝ առի ինձ սուսեր ,
և համբերութեամբ՝ եղայ երկնից տէր ։

( ) . օ . օ .

( )ք սեն տի ոս կամ աւք սենտ էր սըր-բա կաց քա հա նայ ըն կեր եւստ ըա տի ոս

վը կայ ին . ա սոնք է ին հինգ , որ շատ չար-
չա րանք ներ քա շե ցին կը ռա պաշտ նե-
րէն . բայց ա մե նէն ա ռաջ սուրբ օք սեն-
տի ոս նա հա տակ ե ղաւ սը րով . և եր բոր
գը լու խը կըտ րե ցին՝ մէ կէն ա նե րև ոյթ
ե ղաւ . յե տոյ գը տան ծա ռին վը րա . որ
յայտ նե ցաւ ագ ռա ւին ձայ նէն :

( )քսենտիոս քաջ՝ տըւաւ իւր մարմին ,
հոգին ազատեց՝ վերացաւ յերկին .
Թէ հոգիդ Թողուս՝ մարմնոյդ հետևիս ,
հոգւով և մարմնով՝ ես դիւաց բաժին :

Ֆ . Ֆ . Ֆ .

Ֆօ տի նա կամ փո տի նէ , այս ինքն լու-
սե ղէն էր կի նըն սա մա րա ցի , որ սիւ-
քար քա ղա քին ջըր հո րին քով խօսե ցաւ
յի սու սի հետ , ու հա ւա տաց . մին չև ե-
ղաւ պատ ճառ քրիս տո նէ ու Թեան սա-
մա րա ցւոց . ու համ բարձ մա նէն ե տև մը-
կըր տե ցաւ պետ րոս ա ռա քեա լէն . և
ա նոր հը րա մա նաւ գը նաց Թու նու զի
եր կի րը քա րո զեց քն . եր բոր դար ձաւ
ե րու սա ղէմ՝ հը րէ ա նե րէն հա լած վե-
լով գը նաց հը ռոմ . ուր նե րոն Թա գա-
ւո րը շատ տան ջեց զինքն ու բան տը դը-
րաւ . բայց կինը շը նորհք բը ժըշ կու Թեան
ու նե նա լով շատ հը րաշք նե րէն ե տև մե-
ռաւ բան տին մէջ . նոյն ա տե նը նա հա-
տա կե ցան ի րեն եր կու որ դի քը յով սէ
և վիկ տոր :

Ֆօտինա ՝ն բ կին՝ կասէ ՝ն բ ապրէ՛,
յիսուսի սէրը՝ սրտիդ մէջ վառէ՛.
ամէն հալածանք՝ նոյն սիրով քաշէ՛,
անճառ փառքերով՝ միշտ փառաւորէ՛:

Է. ԴԱՍ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԵԱՑ

Ա. ա. ա.

Այբն է ա ռա ջին գիր հայ ոց, որ ի-
րեք սիւ նո վը օ րի նակ է սուրբ եր բոր-
դու թեան. առ ջի սիւնն է օ րի նակ հօր
աս տու ծոյ, երկ բորդ սիւնն է օ րի նակ
որդ ւոյն աս տու ծոյ, իսկ եր բորդ սիւնն
է օ րի նակ հոգ ւոյն սըր բոյ. և ինչ պէս
որ ի րե քը մէկ տեղ մէկ այբ է՝ այս պէս
ալ ի րեք ան ձը հայր՝ որ դի՝ հո գին ՝ն բ մէկ
ա՝ծ է: Ահա այս օ րի նա կը մե զի կը սոր-
վե ցը նէ, թէ ան ւամբ սուրբ եր բոր դու-
թեան մը կըր տած ըլ լա լով՝ սըր տով պաշ-
տենք և եր կիր պա գա նենք հօր և որդ ւոյ
և հոգ ւոյն սըր բոյ:

Այբն առաջ քեզ՝ խրատ կուտայ,
սորվիս չըլլաս՝ անգէտ տըղայ.
իրեք սիւներն՝ իմաց կուտան,
թէ հաւատա՝ երրորդութեան:

Բ. բ. բ.

Բա նա կան կաս վին ա նոնք որ բան և միտք ու նին, ինչ պէս են հը րեշ տակք և մար դիկ. բայց հը րեշ տակ նե ըը պարզ հո գի ու միտք են, իսկ մար դիկ բա նա-կան հոգ ւով և մարմ նով ե ղած են. հո-գին ո չըն չէ ըս տեղծ ված է ան մահ՝ ա-զատ՝ և ի մա ցօղ. ա նոր հա մար կը կոչ-վի պատ կեր աս տու ծոյ: Ահա այս պատ-ճա ռաւ պար տա կան ե ղաւ մարդ որ բա-նա կան վար վի քա ղա քա վար պար կեշտ խո հեմ և մի ա բան, չէ թէ ան կիրթ, ան ու սում, և ան պար կեշտ ան բա նի նը ման:

Բենըն կասէ՝ բանական ես,
չըլլաս անուս՝ անբանի պէս.
բարի գործոց՝ թէ հետևիս,
բարեպաշտօն՝ գիտուն լինիս:

Գ. գ. գ.

Գիրն է գիծ նը շա նա կող ձայ նի, որ ի րա րու հետ կապ վե լով կամ հե գե լով կը յայտ նէ մրտ քին մէ ջի բա նը. և այս-պէս խե լա ցի մար դիկ ի րենց մրտ քին ի-մաս տը գը րի տակ առ նե լով կըլ լայ

գիրք, և հե ռու էն ի րա րու գը րե լով կըլ լայ թըղ թա գրու թիւն։ Իսկ թէ որ բա ռե րուն որ պի սու թիւ նը և կա նոնով ի րա րու քով շար վի լը գըր վի՝ կըլ լայ քե րա կա նու թիւն. և ե թէ գե ղեցիկ բա ռե րը վար պետ ձև ով և կա նոնով շար վին ու գըր վին՝ կըլ լայ ճար տասա նու թիւն և բա նաս տեղ ծու թիւն. իսկ թէ որ ու սում նա կան բա նե րուն վըրայ պատ ճառ նե րով շա րադ րու թիւն ըլ լայ՝ կըլ լայ գի տու թիւն և ի մաստու թիւն։ Հին ա տե նը չի սոր ված մարդը մարդ չէ ին սե պեր, այլ ա նա սուն կը հա մա րէ ին։

Գիմն գրոց՝ աշակերտիս,
գիշեր ցորեկ՝ ասէ սերտիս.
գիտութեան համ՝ թէ քեզ բերիս,
գերազանց մարդ՝ պիտի սեպվիս։

Դ. դ. դ.

Դը րախտն էր զար մա նա լի գե ղե ցիկ պար տէզ մի հայ աս տա նու մէջ էր զը րումայ կող մը, ուս կից կել լեն դը րախ տին չորս գե տե րը. հոն ոչ հի ւան դու թիւն կար և ոչ մահ, ոչ ցաւ, ոչ նե ղու թիւն. եր բոր մարդ ծե րա նար՝ կե նաց ծա ռին պը տուղն ու տե լով կը նո րոգ վէր. ադամ ե ւա ա սանկ եր ջան կու թեան մէջ է ին. մենք ալ ա նոնց նը ման պի տի ըլ լայ ինք, թէ որ աս տու ծոյ պա տուի րա նը

չի կո խէ ին ու ար գե լած պը տու ղէն չու-
տէ ին ։ Այս պէս եր բոր պա տուի րան նե-
ըը լաւ պա հենք իբր թէ դը րախ տին մէջ
եր ջա նիկ կըլ լանք շը նոր հօքն ա̅յ ։

Դան խրատէ՝ թէ լաւ ըլլաս ,
դրախտին մէջ՝ ապրած կըլլաս .
որպէս ադամ՝ հոն ցաւ չունէր ,
ամէն բարեաւ՝ երջանիկ էր ։

Ե . Ե . Է .

Եր բոր դու թեան խոր հուր դը թէ պէտ
մըտ քէ վեր է ու խելք չի հաս նիր , բայց
ի մաս տուն նե ըը ա րե գա կը օ րի նակ
կը բե րեն . ինչ պէս որ ա րե գա կը մէկ է
և ու նի լոյս ու տա քու թիւն ան բա ժա-
նե լի ի րեն մէ , այս պէս աս տուա ծայ ին
է ու թիւ նը մէկ է , և ան ձե ըը ի րեք .
զի հայր ա̅ծ իբր ա րե գա կը ու նի բան
կամ ճա ռա գայթ , որ է որ դին ա̅ծ . հայր
և որ դի ու նին սէր իբր տա քու թիւն ա-
րե գա կան , որ է հո գին ս̅բ . ո րով կը մը-
կըր տինք և կը դա ւա նինք , ինչ պէս որ
կը դա ւա նի ս̅բ ե կե ղե ցին . ո րուն հը-
նա զանդ պի տի ըլ լանք աս տուած պաշ-
տու թեամբ , և պա տուի րա նա պա հու-
թեամբ ։

Եչն ասէ ս̅բ՝ եկեղեցւոյն ,
հնազանդ եղի՛ր՝ որդի՛ սիրուն .
հինգ պատուիրանն՝ աղէկ պահէ՛ ,
երեք անձանց՝ երկըրպագէ՛ ։

Զ. Զ. Ղ.

Զ ըղ ջումն է սաս տիկ ցաւ սըր տի, որ խոս տո վա նո ղը պի տի ցա ւի մե ծա պէս, որ աս տու ծոյ դէմ մե ղան չեր է և պա-տուի րան նե ըը խոր տա կեր է: Քա նի ան-գամ որ պա կա սու թեան մէջ իյ նինք, պի տի զըղ ջանք և ցա ւինք ու ա ռա ջադ-րե լով խոս տա նանք, որ ու ըիշ ան գամ չի սը խա լինք: Ապա ո՛վ որ կու զէ մեղ քէ թե թև նալ և ար դա րա նալ՝ նախ պէտք է ցա ւիլ զըղ ջալ աս տու ծոյ սի րուն հա-մար, և ա պա խոս տո վա նիլ ճըշ մա ըիտ ա պաշ խա րու թեամբ:

Զ ան խրատէ՝ թէ զօրացի՛ր,
զղջմամբ սրտի՝ զգաստացի՛ր.
զարթուն հոգիդ՝ արդար պահէ՛,
զարդարելով՝ շնորհօք փայլէ՛:

Լ. Է. Է.

Լ ն աս տու ծոյ ան ճա ռե լի ա նունն է. եր բոր մով սէս մար գա ըէն ի մա նալ ու զեց ա՜յ ա նու նը, պա տաս խան է կաւ ամ պէն ես եմ որ էն, կամ որ է. ա՛հա մեր լե զուին մէջ այս խօս քըս հա մա ռօ-տե լով է գի ըը դըր վե ցաւ ան ճա ռե լի ա նու նը յայտ նե լու հա մար, որ է գիր, վանկ և բառ: Այս՛ ա նու նը ա ւե լի վայ ել չա կան է ա՜յ. իսկ մէ կալ ան բաւ ա նուն ներն են նը մա նա կան. սա կայն ա՜յ

յա տուկ ա նուն չի տըր վիր , պի իւր ա-
նու նը միայն ին քը կի տէ . իսկ եր բոր ա-
դամ ըս տեղծ վե լով չանչ ցաւ ուծ՝ ա մէն
բա նէն ա ռաջ ըս տեղ ծո պին ա նու նը տը-
վաւ . ո րուն ան չա ռե լի ան ւան եր կըր-
պա գե լով պա րապ տե ղը չըլ լայ որ յի-
շէնք :

Լ՚ան ասէ Թէ՝ ես եմ աստուած ,
պարգևատու՝ առաքինեաց .
բարի գործքով՝ Թէ աստ ջանաս ,
անդ իմ փառաց՝ տեսող կըլ լաս :

Լ՚. Ը. Ե.

Լ՚ն կեր սի րու Թիւնն է յա տուկ մար-
դուս . ո րով հե տև մար դըս ըն կե րա կան
ըս տեղծ վե ցաւ , պէտք է որ ի րար սի րե-
լով և ի րա րու օգ նե լով ըն կեր սի րու-
Թեան օ րէն քը կա տա րէ . ա պա ի րար
ա տել , չը մի ա բա նիլ , և ի րա րու ա ղէ-
կու Թիւն չու ղե լը է գա զա նի քը նու-
Թիւն : Այր բոր մար դիկ վայ րե նի է ին ի-
րար կը բըռ նէ ին կը մոր Թէ ին ու կու տէ ին .
բայց եր բոր քա ղա քա կան և մի ա բան է-
ղան ըն կեր սի րու Թեամբ՝ ի րա րու հետ
սէր և մի ա բա նու Թիւն ու նե ցան . ուս-
տի ան ա տե նը մար դը մարդ աս վե ցաւ ,
ու գա զա նայ ին քը նու Թիւ նը Թո ղուց :

Լ՚ն ասէ Թէ՝ ընդ ընկերաց ,
անոյշ վարվի՛ հանց հրեշտակաց .

մի նախանձիր այլոց բարեաց,
դուն ալ ջանա՝ շատ կունենաս։

Ա. Թ. Ռ.

Ա գա ւո րու թիւ նը ըս կը սաւ ջըր-
հե ղե ղէն ե տև. նախ բէլ ե ղաւ թա գա-
ւոր ա սո րի նե րուն վը րա. որ հը պար-
տա նա լով ու զեց որ զին քը պաշ տեն. ա-
նոր հա մար քաջն հայկ հայ ոց նա հա պե-
տը զար կաւ զինքն ըս պան նեց։ Ն կէ ե-
տև սո վո րու թիւն ե ղաւ որ ա մէն ազգ
ի րեն գը լուխ կամ թա գա ւոր դը նէ.
ո րոնք թա գով պը սակ վե լուն հա մար
մեր լե զու ին մէջ թա գա ւոր աս վե ցան.
սա կայն գի տուն ներն ա սին որ բուն մար-
դուս թա գա ւո րու թիւնն է ի րեն բը-
նու թեան վը րայ տէր ըլ լալ, ու գի տու-
թեան և ա ռա քի նու թեան թա գով պը-
սակ վիլ։

Ոն խրատ տայ՝ քեզ թագ կապել,
իմաստութիւն՝ պսակ դնել.
զի մարդուս թագն՝ է գիտութիւն,
ոչ ունայն թագ՝ իշխաններուն։

Ա. Ժ. Ձ.

Ա մա նակն այն կէ տին ըս կը սաւ եր-
բոր առ ջի օրն ա՜ծ ըս տեղ ծեց աշ խար-
հըս ու եր կինքն ըս կը սաւ ման գալ քը սա-
նը չորս ժա մը. իսկ չոր րորդ օրն ա ռա-
ւել կար գա ւո րե լով աստ ղե րը՝ յայտ նի

ե ղաւ ժա մը, օ րը, շա բա թը, ա մի սը, և տա րին. բայց ա՜ծ ա նոր հա մար ժա-մա նակն ո րո շեց որ մար դիկ ի րենց ա-մէն բա նը ժա մա նա կով տես նեն ու ժա-մա նա կը պա րապ չան ցը նեն. նա և ժա-մա նա կա ւոր բա րե գոր ծու թեամբ ան-ան ցա նե լի բա րի քը ժա ռան գեն: Հին ա տե նը ժա մա նա կը մէկ թև ա ւոր ծեր կը ձև ա ցը նէ ին, որ միշտ կը դառ նայ:

Ի՜էն խրատ տայ՝ ժամանակի,
Թէ անցանէ՝ նման հովի.
մի՛ խաբվիր թէ՝ հոս կը մնաս,
կանցնիս կերթաս՝ հանց ստուերի:

Ի. ի. ի.

Ի մաս տու թիւնն է բարձ րա գոյն գի-տու թիւն, որ խո րունկ պատ ճառ նե րով այն պէս կը լու սա ւո րէ միտքն որ հը րեշ-տա կի նը ման բա րակ գի տու թեանց և աս տուա ծա բա նա կան ուս մանց հա սու կըլ լայ. ա նոր հա մար ի մաս տուն մար-դը հը րեշ տա կի նը ման է. և պիւ թա-գո րաս փի լի սո փան ա սաց որ ի մաս տուն ա նու նը մի այն աս տու ծոյ կը վայ լէ. իսկ մար դուս կը վայ լէ ի մաս տա սէր ա-նու նը. որ է ըլ լալ սի րող ի մաս տու թեան. սա կայն բուն ի մաս տու թիւնն է խոհեմ պար կեշտ և ա ռա քի նի ըլ լալ ա մէն բա-նի մէջ:

Ինին կասէ՝ լեր իմաստուն,
խոհեմ գործքով՝ մտօք արթուն.
ինչ որ գործես՝ վերջն խորհէ,
իմաստութեան՝ միշտ հետևէ:

Լ. Լ. Լ.

Լոյ սը կը պատ ճա ռի ա րե գա կին շա-
ռա ւի ղէն, որ ցո լա նա լով կը լու սա ւո-
րէ օդն ու ա մէն ա ռար կա նե րը, և ա-
սով մեր աչ քը ա մէն բան տես նող կըլ լայ:
Այս պէս ա̅ծ այ ին լոյ սը կը կոչ վի լոյս
փա ռաց, որ է իբր հայ լի. ե րա նեալ հո-
գիք ա նով կը տես նեն զաս տուած, և աս-
տուա ծայ ին փառ քե րը. ա պա ո՛վ որ ա-
ւե լի ա̅ծ սի րու թիւն ու նի՝ ա ւե լի պայ-
ծառ կը տես նէ ա̅ծ. նա և ա նով ա մէն
բաղ ձա լի բա նե րը կը տես նէ և կը վայ-
ե լէ եր ջան կու թեամբ. ա նանկ որ ե րա-
նեալ հո գիք բը նաւ կա ր օ տու թիւն չու-
նին ար քայ ու թեան մէջ:

Լ իւնըն խրատէ՝ թէ միտքըդ բաց,
տեսող եղի՛ր՝ լուսոյն փառաց.
չի կուրանաս՝ ըստ տգիտաց,
չի՛ զրկըվիս՝ յանբաւ բարեաց:

Խ. խ. խ.

Խոս տո վա նու թիւնն է խոր հուրդ ե-
կե ղեց ւոյ, որ ք̅ս հաս տա տեց քը րիս տո-
նէ ից փըր կու թեա նը հա մար. ինչ պէս
որ մը կըր տու թեամբ հո գին կը սըր բի

ու քրիս տո սի ան դամ կըլ լայ, ա սանկ ալ մե ղա ւոր հո գին ճըշ մա ըիտ զըղջ մամբ և հաս տատ ա ռա ջադ ըու թեամբ մեղ-քե ըը կը խոս տո վա նի քա հա նայ ին ու ար ձակ վե լով թո ղու թիւն կառ նու, նո-ըէն կար դա ըա նայ և քրիս տո սի ան դամ կըլ լայ. ա նոր հա մար մը կըր տու թիւնն ու ա պաշ խա ըու թիւ նը կաս վին խոր-հուրդ մե ռե լոց, իսկ մէ կալ հինգ խոր-հուրդ նե ըը կաս վին խոր հուրդ կեն դա-նեաց. զի ար դա ըա ցած նե ըուն կը տըր-վին:

Խէն խորհուրդ տայ՝ խոստովանէ,
մէկիկ մէկիկ՝ մեղ քըդ ասէ.
Ճշմարտութեամբ՝ առաջադրէ,
որ սըրբըվիս՝ ամէն մեղքէ:

Ծ. ծ. ծ.

Ծա գումն ա ըև ու կըլ լայ եր բոր ա-ըե գա կը աշ խար հիս տա կէն անց նե լով կու գայ հո ըի զո նէն վեր կել լէ. ան կէ բարձ ըա նա լով եր բոր նո ըէն կը հաս նի հո ըի զո նը՝ կաս վի մուտ ա ըև ու. և ո-ըով հե տև ա ըե ւը ա մէն օր մէյ մէկ աս-տի ճան ե տև քա լե լով միշտ իր տե ղը կը փոխէ, հո ըի զո նին ծագ ման կէտն ալ միշտ կը փո փո խի. ա պա դեկ տեմ բե ըէն ե տև ա մէն օր ա ըե ւը բարձ ըա նա լով օ ըը կեր կըն նայ, և գի շե ըը կը կար ճը-նայ մին չև յունիս. ան կէ ե տև կըս կը-

սի օ ըը կար ճը նալ, և գի շերն եր կըն-
նալ մին չև դեկ տեմ բեր ։ Ա. պա ա մէն
մարդ պար տա կան է որ ա ըև ու ծագ-
ման ժա մա նա կը ել լէ փառք տայ ա̃յ և
ու ը ա խու թեամբ վայ ե լէ ա̃յ լոյսն ու
բա ըի քը ։

Ծան ասէ թէ՝ զքեզ ծանի՛ր,
ծերոց խօսքէն՝ դուրս մի՛ ել լիր.
լուսով շնորհաց՝ պայծառացի՛ր,
կենաց ծառով՝ անմահ եղի՛ր ։

Կ. կ. կ.

Կամքն է իշ խան մարդ կայ ին բը նու-
թեան, իսկ հո գին է թա գա ւոր անձն իշ-
խան և ան մահ. ո ըուն գըլ խա ւոր զօ-
րու թիւնն է միտքն ու կամ քը. միտ քը
կըմ բըռ նէ և կը ճանչ նայ ճըշ մար տու-
թիւ նը, իսկ կամ քը հե տև ե լով նոյն ճըշ-
մար տու թեան կը կա մի ա զա տօ ըէն բա-
ըին, և կը փախ չի չա ըէն՝ թէ որ խաբ ված
չըլ լայ ։ Ա. պա ա մէն մարդ պար տա կան
ե ղած է որ եր բոր մըտ քով ճըշ մար տու-
թիւ նը ճանչ ցաւ՝ պէտք է ա զատ կամ-
քով հե տե ւի ու գոր ծէ բա ըին, և հե-
ռա նայ չա ըէն. որ պէս զի ան ցա ւոր
կեան քէս ե տև ա նանց կե նաց հաս նի ։

Կենըն կասէ՝ լաւ մտածէ՛,
անանց կենաց՝ սիրտդ վառէ՛.
սուտ կենցաղոյս՝ դուռն է կրկին,
մտար կելլես՝ մերկ յաշխարհէ ։

Հ. Հ. Հ.

Հա ղոր դու թեան ն̄բ խոր հուր դը ա-
նոր հա մար դը րաւ քն̄ ա ւագ հինգ շաբ-
թի օրն որ քը րիս տո նեայ ե ղո ղը խոս-
տո վա նու թեամբ և ա պաշ խա րու թեամբ
մաք րե լով խիղ ճը ճա շա կէ քը րիս տո սի
սուրբ մար մինն ու հա ղորդ ըլ լայ ա̄ծ ու-
թեան. ի բըր թէ սըր բը վե լով կապ վի
ըս տեղ ծո ղին հետ այս կեան քիս մէջ և
մեռ նե լէն ե տև միշտ հա ղորդ ըլ լայ յա-
ւի տե նա կան ան ճա ռե լի փա ռաց ա-
րար չին: Ա. պա ով որ զատ կէ զա տիկ և
մեծ տօ նե րուն չի հա ղորդ վի՝ յի սու սի
հետ հա ղոր դու թիւն չու նե նար, ու կը
կոր սը վի:

Հոն խըրատէ՝ հնազանդ ըլլաս,
խիղճըդ մաքուր՝ սիրտըդ սրբած,
հաղորդութեան՝ սուրբ խորհըրդին,
փափաքելով՝ միշտ մօտենաս:

Զ. ձ. ֆ.

Զայ նը կը պատ ճա ռի եր բոր օ դը կը
ցըն ցը վի. նոյն պէս կըլ լայ եր բոր մար-
դուս բեր նէն օ դը դուրս կել լէ ու դըր սի
օ դին հետ կը հա ղոր դի ձայն կել լէ, և
պըռ կունք նե րով ու լեզ ւով խօսք կը կապ-
վի: Սա կայն վեր ջի դա տաս տա նին օ ըը
այս ա մէն ձայն պի տի խա փա նի. ու մի-
այն գաբ րի էլ եան փո ղին ա հեղ ձայ նը

պի տի լըս վի, որ հը ըա մա նաւ ա̄յ երկինք և բո լոր աշ խարհ կը սա սա նի. մեռել ներն յա ըու թիւն կառ նուն, կել լեն ի ըենց գե ըեզ մա նէն դա տաս տա նի կերթան. ար դար քը նո ըէն կը պը սա կին հոգ ւով և մարմ նով. իսկ դա տա պարտեալ նե ըը յա ւի տեան կը կոր սը վին:

Ձան ձայն տայ քեզ՝ արթուն կեցիր,
սուտ բաներով՝ մի՛ զբաղիր.
երբ ձայն լսես՝ սուրբ փեսային,
երթաս բազմիս՝ հարսնարանին:

Ղ. Ղ. Ղ.

Ղ ե կը ο ըի նակ է խո հե մու թեան, որ մար դըս կը կա ռա վա ըէ և կա տա ըելու թեան կը հաս ցը նէ. և ինչ պէս որ ամէն նաւ ղե կով կը կա ռա վար վի ու առանց ղե կի կը մո լո ըի. այս պէս ա մէն մարդ խո հե մու թեամբ պէտք է կա ռավար վի. զի ա ռանց խո հե մու թեան և առանց մը տա ծու թեան ինչ որ գոր ծէ կը մո լո ըի, և մե ծա մեծ վը նաս նե ըու պատճառ կըլ լայ. իսկ խո հեմ շար ժե լով ամէն բա նի մէջ կե ըև նայ բա ըի գի տուն և շնոր հա լի:

Ղ ատըն խրատէ՝ ղեկով շարժէ՛,
ամէն բանըդ՝ կարգով գործէ.
որ հոգւոյդ նաւն՝ անցնի ծովէն,
ազատ մնայ՝ փորձութենէ:

Ճ. ճ. ճ.

Ճըշ մար տու թիւնն է մի ան փո փոխ և յա ւի տե նա կան, և մէկ բան մի կա-
րող չէ զայն յաղ թե լու. միշտ յաղ թող
է ա մէն բանի. ա նոր հա մար ա սաց քն.
ես եմ ճա նա պարհ, ճըշ մար տու թիւն,
և կեանք: Ա պա ճըշ մար տա սէր մար դը
քնի է. ոչ սուտ կը սի րէ, ոչ խա բէ ու-
թիւն և ոչ կեղ ծա ւո րու թիւն, զի այս-
պի սի մար դը սա տա նայ ին է. որն որ սու-
տին հայրն է. իսկ ճըշ մար տու թիւ նը կը
խայ տա ռա կէ զայն պի սին, ու կը փա-
ռա ւո րէ ճըշ մար տա սէ ըը. ա նանկ որ
ճըշ մար տու թեան ճամ բայ էն դուրս չել-
լէր, ա ղէկ բան կը սի րէ, ու հո գև որ և
ի մաս տուն ան ձանց հետ կը տես նը վի
միշտ:

Ճէն ճանապարհ՝ քեզ ցուցանէ,
չի հեռանալ՝ 'ի ճշմարտէ.
ոչ սուտ խօսիլ՝ ոչ երդւըննալ,
զի ճշմարիտն՝ աստուծոյ է:

Մ. մ. մ.

Մարդն է փոք ըիկ աշ խարհ ա մէն կա-
տա րե լու թեամբ զար դա րած բա նա-
կան հոգ ւով և մըտ քով լու սա ւո րած.
որ է ի ըեն ա րե գա կը, և ա նով կաս վի
պատ կեր ա՜յ, իսկ մար մինն ու նի ջուր,
բոյս, կեն դա նի: Ա պա ա մէն մարդ նախ

պի տի մը տա ծէ թէ մարդ եմ, ան մահ հո գի ու նիմ. երկ րորդ պի տի մը տա ծէ թէ քրիս տո նեայ եմ, և մը կըր տու թեամբ ա դա մայ ըս կըզ բը նա կան մեղ քէն ա զա-տած եմ, ու քն̄ի ան ւամբ դը րոշ մած եմ և ան դամ ե ղած եմ յն̄ի. երրորդ մահ կայ՝ պի տի մեռ նիմ, և ա̄յ պի տի հա մար տամ. ե թէ բա րի է գործ քըս ե րա նի՛ է ինձ, ե թէ չար՝ վա՛յ ինձ:

Մ՚ե նըն մտքիդ՝ իմաց կուտայ,
մահուան վըրայ՝ միշտ մըտմըտա՛.
մեղաց բաներ՝ միտքըդ չի գայ,
մարդ ես մարդու՝ վայլածն արա՛:

Յ.յ.յ.

Յոյսն է ա̄ծ ա բա նա կան ա ռա քի նու-թիւն, որ ա ռաջ կու գայ կեն դա նի հա-ւատ քէն. ո րով հե տև ով որ ճըշ մար տու-թեամբ կը հա ւա տայ աս տու ծոյ, պէտք է որ բո լոր սըր տով յոյս ու նե նայ ա նոր ո ղոր մու թեա նը և հաս տատ յու սով ա պա ւի նի ո ղոր մած ըս տեղ ծո ղին, որ զին քը չի պի տի կոր սըն ցը նէ. զի բա րե-գոր ծաց հա մար ար քայ ու թիւն խոս տա-ցեր է. ա հա այս պէս սէրն ալ կը բոր բո-քի. ա նանկ որ միշտ կը փա փա քի որ եր-թայ մի ա նայ ըս տեղ ծո ղին հետ յա ւի-տե նա կան սի րով. ուս տի հա ւատք յոյս սէր միշտ կապ ված են ի րա րու հետ:

Յին յոյս տայ քեզ՝ յա̅ծ յուսա,
մի կտրեր յոյսդ՝ երբ ցաւ մի գայ.
եթէ՛ յաջող՝ եթէ՛ ձախորդ,
ամէն մէկ բանն՝ ա̅ծ կուտայ:

Ն.ն.ն.

Նա խանձն է գէշ մո լու թիւն, որ կը-
րա կի նը ման կայ րէ նա խան ձոտ մար դը
ու րի շին բար եա ցը վը րան. ա մե նե ւին
այ լոց ա ղէ կու թիւ նը չու զէր. կը տըրտ-
մի թէ որ մէ կին ա նու նը կամ բա նը գո-
վեն. թէ որ ձեռ քէն գար՝ ա ղէ կու թիւ-
նը աշ խար հէս կը վեր ցը նէր որ մար դու
չըլ լայ, որ է դի ւա կան բը նու թիւն: Ա-
պա ա մէն քրիս տո նեայ պէտք է որ այս
մո լու թե նէ հե ռու փախ չի ու բա րի նա-
խանձ ու նե նայ. եր բոր այ լոց վը րա ա-
ղէկ բան տես նէ՝ ինքն ալ հե տե ւի որ ու-
նե նայ, և բա րի ա նուն ա̅ծ ա պաշտ ըլ-
լայ աշ խար հիս վը րայ:

Նուն նախանձին՝ համար կասէ,
թէ կըրակի՝ շատ նըման է.
նախ ունեցողն՝ այրէ խանձէ,
ապա այլոց՝ սիրտը կերէ:

Շ.շ.շ.

Շ ը նորհքն է ձը րի պար գև ա̅յ, որ կու-
տայ քրիս տո նէ ից. որ պէս զի բա րի ըլ-
լա լով փըր կու թեան հաս նին, ու քա̅ի չար-
չա րա նա ցը պը տուղ նե րը վայ ե լեն. ա-

պա ա մէն մար դու հար կա ւոր է շը նորհք. զի ա ռանց շը նոր հաց մարդ մի չի կար նար ար դա րա նալ, ու մեղ քէ սըր բը վիլ արքայ ու թեան որ դի ըլ լալ: Ուս տի պէտք է միշտ շը նորհք խընդ րել ա րար չէն, ու ան շը նորհք չի մը նալ. զի ան շը նորհք մար դը սա տա նայ ի որս կըլ լայ կը կորսը վի յա ւի տեան:

Շ ան շնորհազարդ՝ ասէ եղիր,
ունայն մարմնոյդ՝ մի հետևիր.
շնորհօք փրկչին՝ կարնաս միայն,
վեր ելլելու՝ յերկնից խորան:

Ո. ո. ո.

Ու սումն է տե ղե կու թիւն ա մէն հարկա ւոր բա նե րու և գի տու թեանց ո րով մար դը սոր ված և լու սա ւո րած կըլ լայ. իսկ ան ուս չի սոր ված մար դը ան բա նի նը ման կապ րի՝ ու թէ՛ մարդ կայ ին ըն կերու թեան և թէ՛ բո լոր աշ խար հի ծանրու թիւն կըլ լայ. ուս տի հար կա ւոր է որ որ չափ կապ րինք՝ ա ղէկ բան սոր վե լու ջա նանք. ա պա ով որ փուճ բա նե րու ետև է ըլ լա լով չու զեր բան սոր վիլ՝ կոյր կը մը նայ, և մար դու սի րե լի չի կար նար ըլ լա լու. ա նանկ որ ա մէ նը իր մէ կը փախ չին, և մարդ ե րե սը չի նայ իր:

Ոն հետևէ՝ կասէ ուսման,
և մի ըլլար՝ անուս անբան.

քանզի ուսմամբ՝ և հանճարով,
մարդը միայն՝ մարդ կը ճանչնան ։

Չ. չ. չ.

Չար չա բանքն յի սու սի ե ղաւ բո լոր աշ խար հիս հա մար, ո բով բաց վե ցաւ ար քայ ու թեան դու ռը ա մէն հա ւա տա-ցե լոց. և ա մէն քրիս տո նեայ պար տա-կան ե ղաւ որ բա րի ըլ լայ ու ար քայ ու-թեան հաս նի. նա և միշտ յի սու սի խաչն ու ցա ւը միտ քը բե րէ և համ բե րէ ինչ ցաւ որ ու նե նայ. ոչ հը պար տա նայ, և ոչ բար կա նայ այ լոց վը բան. ա մէն նե-ղու թեանց զին քը ար ժա նի հա մա րի, որ-պէս զի՛ի հան դեր ձեա լը նոյն ՝ոբ չար չա բա-նաց շը նոր հօ քը պը սակ վի. ո բով հե տև ինչ պէս որ ոս կին կը բա կին մէջ չա պա-կա նիր, այլ ա ւե լի կը մաք րի, այս պէս համ բե բող հո գին խաչ քա շե լով ա ւե լի կը լու սա ւո րի և ՝այ հա ճոյ կըլ լայ ։

Չան խրատ տայ՝ հոս չարչարուէ,
համբերութիւն՝ թող համբերէ.
այլոց չարեաց՝ թէ դուն տանիս,
նըման փրկչին՝ մարդ կը շահիս ։

Պ. պ. պ.

Պատ ուի բանն է ճը բա գի նը ման որ շի տակ ճամ բան ցոյց կու տայ մար դուս. ա նոր հա մար ՝ած ա դամն ըս տեղ ծա ծին պէս պատ ուի բան տը ւաւ որ չի սը խա լի.

իսկ մով սէս մար գա րէ ին ձեռ քով տը ւաւ տա սը պատ ուի րան սի նա լե ռը եր կու քա րէ տախ տակ նե րու վը րայ, որ հաստատ պա հեն ու չի մո լո րին: Այս պատուի րան նե րը հը րա մայ եր են որ աստուծ մէ 'ի զատ ու րիշ բան չի պաշ տեն, ա̅յ ա նու նը պա րապ տեղ չի յի շեն, կիրա կի տօն օր չի բա նին, ծը նող քը պատուեն, մարդ չըս պան նեն, չի շը նան, չի գող նան, սուտ չի վը կայ են, բա նի չի նախան ձին ու չի ցան կան: Ա հա ա սոնք ամէն մարդ պար տա կան է պա հե լու:

Պէն պատուիրանն՝ ա̅ծային,
պահէ՛ ասէ՝ զերթ գանձ անգին.
որ անմոլար՝ երթաս ուղին,
արքայութեան՝ Ճանապարհին:

Ջ. Ջ. Ջ.

Ջ եր մե ռան դու թիւնն է ա̅ծ սի րութիւն, որ բա րի հո գին վա ռած ջերմ սիրով կա ղօ թէ ա̅յ, ու կը բաղ ձայ մի ա նալ ըս տեղ ծո ղին հետ. ա հա ա սանկ ջեր մեռանդ հո գին նը ման է հը րեշ տա կի, որ մեղ քէ և աշ խար հէ թե թև նա լով կը վե րա նայ հոգ ւով, ու ա̅ծ ա փայլ ե րանե լի կըլ լայ: Ուս տի ջեր մե ռանդ մարդը ա մէն ան գամ միտ քը պի տի բե րէ ըստեղ ծո ղին բա րիքն ու սիր տը բոր բո քէ ա̅ծ այ ին սի րով և ջեր մե ռան դու թեամբ. ինչ պէս որ սուր բե րը կա նէ ին:

Ջէն ջերմեռանդն՝ ասէ եղի՛ր,
Ջերմ աղօթքով՝ տաճար մտի՛ր.
մի՛ ծուլանար՝ հոգևորին,
Թէ չէ կըլլաս՝ դիւաց բաժին:

Ռ. ռ. ա.

Ռաբ բի քրիս տո սի ա նունն է, որ եբ-
րայ ե ցե րէն կը նը շա նա կէ վար դա պետ
կամ ու սու ցիչ. այս մըտ քով ա րա բա ցիք
ալ ռաբ բի ա նուն կու տան աս տու ծոյ:
Եր բոր քո՞ յար եաւ ու մա րիամ մագ դա-
ղե նա ցւոյն ե րև ցաւ, մէ կէն րաբ բու նի
կան չեց, որ նոյն բա նը կը նը շա նա կէ. իսկ
ա ռա քեալ նե րը ի՛նչ որ պի տի հար ցը նէ ին
քրիս տո սի, և ի՛նչ նե ղու Թիւն որ ու նե-
նայ ին ռաբ բի կը կան չէ ին: Այս պէս ա-
մէն քրիս տոն եայ ինչ նե ղու Թիւն որ ու-
նե նայ՝ պէտք է երկ նա ւոր վար դա պե-
տին օգ նու Թիւնն ու շը նորհ քը խընդ րէ,
որ ա զա տի փոր ձու Թե նէ:

Ռան քեզ խրատէ՝ խնդրէ՛ ռաբբին,
լսէ՛ զձայն՝ վարդապետին.
ռամիկներէն՝ հեռու փախի՛ր,
դիտնոց ծերոց՝ միշտ ունկն դիր:

Ս. ս. ա.

Սէրն է ա ռա քի նու Թիւն սի րուն և
գե ղե ցիկ, ո րով կը սի րենք զա՜ծ իր ան հուն
բա րու Թեա նը հա մար, և ըն կեր նիս
կը սի րենք ա՜յ սի րոյն հա մար. ա պա ա՜ծ ա-

պաշտ մար դը պէտք է նախ ա մէն բա նէն ա ռաջ և ա մէն բա նէն վեր իւր ըս տեղ-ծո ղը սի րէ, և ա նոր սի րոյն հա մար մեղ-քէ փախ չի ու բա րե գոր ծու թեան հե-տե ւի. նա և պի տի սի րէ ըն կե րը և ա-ղէ կու թիւն կա մե նայ, ինչ պէս որ ի րեն հա մար կը կա մե նայ. և իւր բա րեա ցը վը րայ ինչ պէս որ կու րա խա նայ, պի տի ու րա խա նայ ըն կե րին բար եա ցը վը րա. ա հա՛ այս է օ րէնք ա̅ծ սի րու թեան և եղ բայր սի րու թեան:

Սէն սիրտդ ասէ՝ սիրով փրկչին,
միշտ բորբոքէ՝ նըման բոցին.
չըլլայ թէ սէր՝ սուտ աշխարհին,
մտնէ այրէ՝ սիրտդ ու հոգին:

Վ. վ. վ.

Վ՝ ախ ճանն է պատ ճառ ա մէն գործ քի, որ՝ կաս վի վախ ճա նա կան պատ ճառ. զի ա մէն բան մէկ վախ ճա նի հա մար կըլ լայ, և ա ռանց վախ ճա նի բան մի չըլ լար աշ-խար հիս վը րայ. ուս տի նիւ թա կան բա-նե րը ե ղան մար դուս հա մար. բոյ սե-րուն, հան քե րուն, և ա նա սուն նե րուն վախ ճա նը մարդս է. իսկ մար դուս վախ-ճա նը ա̅ծ մի այն է. զի մարդն ու հը րեշ-տակն ա̅ծ ի րեն հա մար ըս տեղ ծեց, որ զին քը ճանչ նան, սի րեն և պաշ տեն, ու իւր փա ռա ցը ար ժա նի ըլ լան: Ա՝ պա ո-րուն վախ ճանն որ բա րի է, և բա րի վախ

ճա նի հա մար կաշ խա տի, ա նոր վերջն ալ բա րի կըլ լայ ։

Վ եվն ասէ թէ՝ վախճանդ ըլլայ,
ա՜ծ միայն՝ այլ բան չըլլայ.
վարքդ ու շարժմունքդ՝ աղէկ արա՛,
հարկաւ վերջդ՝ բարի կըլլայ ։

Տ. տ. տ.

Տօն կամ տօ նա խըմ բու թիւն կըլ լայ տէ րու նա կան օ րե րուն և սուր բե րուն կա տար մա նը հա մար. զի ե կե ղե ցին դը-րեր է որ ա մէն քրիս տո նեայ տօն օ րը ե-կե ղե ցին եր թայ պա տա րագ տես նէ, ու փա ռա ւո րէ զա՜ծ, և հո գև ո րա պէս ու րա խա նայ նոյն օր ւան հան դի սին հա-մար, խընդ րե լով ըս տեղ ծո ղէն, որ շը-նորհք տայ ի րեն ու զօ րա ցը նէ. որ պէս զի սուր բե րուն նը ման յաղ թէ մարմ նոյ և սա տա նայ ի, ու ա ռա քի նա կան վար-քով յա ւի տե նա կան տօ նա խըմ բու-թեան ար ժա նի ըլ լայ, ուր յա ւի տեան փա ռա ւո րէ զա՜ծ ։

Տիւնըն ասէ՝ թէ տ՜ր ունիս,
տիրող տերանց՝ տիեզերիս.
պատուիրանէն՝ չի խոտորիս,
սրբոց դասէն՝ դուրս չի վարվիս ։

Բ. ր. ր.

Բե նա տես ա՜ծ ա տես ա սել է. զի յա-կոբ նա հա պետ եր բոր տե սաւ հը րեշ-

տակն, որ ա̅յ կող մա նէ հե տը խօ սե ցաւ, իս բայ էլ կամ բե նա տես աս վե ցաւ. իսկ քրիս տոն եա նե բը նոր իս բայ էլ կոչ վե-ցան, որ է նոր բե նա տես կամ ա̅ծ ա տես: Բայց ա̅ծ ա տե սու թեան փա փա քող մար-դը պի տի ս̅բ սիրտ ու նե նայ, հո գե ւո բին մօտ ըլ լայ, խո նարհ, հը նա զանդ և խա-ղա ղա սէր. իբր թէ սիրտն ըլ լայ ար քայ-ու թիւն՝ ա̅յ սի բո վը վառ ված. ա նանկ հո գին ա̅ծ ա տես է թէ հոս և թէ եր-կին քը:

Բէն խրատ տայ՝ խոնարհ եղիր,
բարեպաշտօն՝ հըլու ընտիր.
անճառ լուսոյն՝ երանական,
բարի գործով՝ ըլլաս արժան:

Յ. ց. ղ.

Ցան կա կան կա բո ղու թեամբ մար դըս կը բաղ ձայ բար ւոյն, և ցաս մ̅նա կան կա-բո ղու թեամբ կը փախ չի չա բէն. բայց շատ ան գամ ըզ գայ ու թիւ նը խաբ վե-լով՝ բա բին կը թո ղու չա բին կը հե տե ւի, ցան կա նա լով ան կարգ բա նե բու. ուս-տի ա ռա քի նի մար դը պար տա կան է որ ցան կա կան կա բո ղու թիւ նը չա փի մէջ պա հէ, ու չար ցան կու թեան չի հե տե-ւի, բա բի բա նե բու ցան կայ. նոյն պէս պէտք է կա նո նով վա բէ ցաս մ̅նա կան կա-բո ղու թիւնն ալ, որ ո՛չ յան դուգն հա մար-ձակ ըլ լայ, և ո՛չ վախ կոտ փոք բո գի. քա-

ջու թեամբ դէմ կե նայ չա րին, և հար-
կա ւոր տե ղը ա րի ու թիւն անէ ։

Ցոն ցուցանէ՝ քեզ այլ խրատ,
ցանկականին՝ խլէ՛ արմատ.
զցասմնականն 'ի կարգ պահէ՛,
առաքինի՝ ըլլաս քաջ մարդ ։

Ի. ւ. ա.

Իւ ծու թիւնն է հի ւան դու թիւն
մարմ նաւոր և հո գե ւոր. մարմ նա ւոր
հի ւան դու թիւն կը պատ ճա ռի եր բոր
ներ սի հիւ թե րը կայլ այլ ին, կամ ջեր-
մու թիւ նը կա ւել նայ և կամ ցըր տու-
թիւ նը, կամ չո րու թիւ նը, և կամ թա-
ցու թիւ նը. թէ որ ճա րով չի լաւ նայ,
մահ կը պատ ճա ռի, ու մար մի նը հող կը
դառ նայ ուս կից որ ըս տեղծ ված է ։ Իսկ
հո գե ւոր հի ւան դու թիւնն է զըր կու-
մըն շը նոր հաց, տը կա րու թիւն բը նա-
կան կա րո ղու թեանց; տը գի տու թիւն
մը տաց, մո լո րու թիւն կա մաց, և ան-
կար գու թիւն ըզ գայ ա կան բաղ ձա նաց ։
Ա. հա այս հի ւան դու թիւ նը պա տա-
հե ցաւ մեզ՝ ա դա մին մեղ քո վը, և այս
հի ւան դու թե նէն ա զատ կըլ լանք թէ
որ բա րի ապ րինք ։

Իւնըն կասէ՝ հոգւով հիւանդ,
տգիտութիւն՝ կանէ զմարդ.
կապէ՛ գլխիդ՝ գիտութեան վարդ,
որ երևնաս՝ պսակազարդ ։

Փ · փ · ֆ ·

Փըր կու թիւն ե ղաւ աշ խար հի մի այն քրիս տո սի ան գին ար եամբ, որ թա փեց մեզ փըր կե լու հա մար. Թէ պէտ ա̅ծ կա-րող էր ուրիշ կեր պով մեզ փըր կե լու սա-տա նայ ին ձեռ քէն՝ բայց վ̅ն ան չափ սի-րոյն ք̅ն աշ խարհ ե կաւ մար դա ցաւ չար-չա րե ցաւ և մե ռաւ. Հո գին մար մի նէն ե լա ծին պէս գը նաց լիմ պոս ա զա տեց մար գա րէ նե րուն և ար դար նե րուն հո-գին. բա ցաւ ար քայ ու թեան դուռն որ ա մէն քրիս տոն եայ փըր կու թեան հա-սաւ ու երկ նայ ին փառ քե րուն ար ժա-նի ե ղաւ ք̅ն փըր կա գոր ծու թեամբ:

Փիւրըն փառաց՝ քարոզ կուտայ,
վերին փառաց՝ միշտ փափաքեա.
բարի գործքով՝ ով որ ջանայ,
կրկին փառաց՝ արժան կըլլայ:

Ք · ք · ֆ ·

Քա ղա քա վա րու թիւնն է գե ղե ցիկ ու սու մըն մար դոյ, որ կը սոր վե ցը նէ զին քը ճանչ նալ մե ծե րուն պա տիւ տալ, և մար դա վա րու թեամբ շար ժիլ: Քա-ղա քա վար մար դուն ա մէն գործքն ու բա նը շը նորհ քով պի տի ըլ լայ. խօս քը ա-նոյշ, ձայ նը խո նարհ և շարժ ված քը շը-նոր հա լի. ա նանկ պի տի վար վի տա նը մէջ ինչ պէս որ կը վար վի դուր սը. միտ-

քը պի տի դը նէ որ ա մէն տեղ մար դա-
վա րու թիւն ա նե լու է. զի ա մէն տեղ
ա̅ծ կայ, և ուր որ ըլ լայ՝ մարդ է, և ոչ
ան բան. վեր ջա պէս նը ման քե րո բէ ից
պի տի սի րե լի ըլ լայ ա̅յ և մար դոյ քաղցր
կե նակ ցու թեամբ:

Քէն քարոզէ՝ վերջին խրատ,
ընտիր եղիր՝ կըրթըված մարդ.
քաղաքավար՝ և բարեպաշտ,
գիտուն խոհեմ, և շնորհազարդ:

Եւ. և. և.

Եւ րո պա աշ խար հիս չորս մա սին
փոքրն է, բայց շատ մեծ է խել քով գի տու-
թեամբ և բազ մա մար դու թեամբ. իւր
ի մաս տուն նե րը բո լոր աշ խարհ կը լու-
սա ւո րեն, և իւր հը զօր թա գա ւոր նե-
րը աշ խար հի կա նոն կու տան: Սա կայն
ա ռաջ շատ տը գէտ է ին եւ րո պա ցիք,
ա մե նև ին բան չիյ տէ ին. եր բոր ա րապ-
նե րը եւ րո պիա ան ցան ու տի րե ցին ըս-
պա նի այ ի՝ քիչ քիչ ու սում սոր վե ցու-
ցին եւ րո պա ցւոց, որ ըս կը սան ծաղ կիլ,
ու ի մաս տուն գըր քե րով լը ցին ի րենց
աշ խար հը, որ տաս նը վեց աշ խարհ կը-
բաժ նը վի:

Եւն է կիսատ՝ եչէ հնարած,
այլ խրատ տայ՝ ուսանողաց՝
եթէ կիսատ՝ գուլ միտք ունիս,
ջանքով ըլլաս՝ աղէկ սորված:

( ) · ο · ο ·

( )րինքն է կա նոն աշ խար հի , և բո-
լոր աշ խարհ օ րինքով կը կա ռա վար վի ·
ա նոր հա մար եր բոր մարդն ըս տեղ ծե-
ցաւ , ասծ ի րեն բը նա կան օ րինք դը րաւ
խըղճ մը տան քը , որ ա նոր լու սով շի տակ
եր թայ ան սը խալ · յե տոյ տը վաւ մով-
սի սա կան օ րինքն ու պատ ւի րանն , որ
նոյն բը նա կան օ րին քին վը րայ հաս տա-
տած է · նոյն պէս տը վաւ քն ա ւե տա րա-
նա կան օ րէն քը՝ ո րով օ րի նա պահ-
վըր կու ԹԵան կը հաս նին ու կը պը տակ-
վին ա րար չին · իսկ օ րի նա զանց-
դա տա պար տին · զի քն օ րէն քը է հաս-
տա տու Թիւն բը նա կան և դը րա կան
օ րի նաց :

( ) օրինք տայ՝ օրուան վրա ,
որ փուշ բանով՝ կորած չըլլայ ·
օրինապահ՝ ով որ ըլլայ ,
օրինքն իրեն՝ շնորհք կուտայ :

Ֆ · Ֆ · Ֆ ·

Ֆի լի սո Ֆոս կը Թարգ մա նի սի րող
է մաս տու Թեան · բայց Չըշ մա րիտ է-
մաս տա սէ րը պի տի ու նե նայ ա ղէկ
վարք և սէր ա ռա քի նու Թեան , կա տա-
րե լու Թեան , և ասծ պաշ տու Թեան · ա-
նանկ որ իբր է րան եաւ Կո զի ապ րի աշ-
խար հիս վը րայ , ա մե նուն սի րե լի , ազ-

գին պար ծանք և ա̅յ հա ճե լի ։ Այս պի-
սի լա ւու թեանց ե տե ւէ ման կու թե-
նէն պէտք է հե տև իլ, բա րի սո վո րու-
թեանց փա փա քող ըլ լալ, և ի մաս տա-
սի րու թեամբ լու սա ւո րիլ, ու մին չև
ծե րու թիւն բա րի ա նուն ըլ լալ, ա պա
ա̅ծ այ ին ան ճա ռե լի փա ռաց ար ժա-
նի ըլ լալ յա ւի տեանս յա ւի տե նից ։

Ֆէն Ֆիլոսոֆ՝ ասէ եղիր,
Ճանչցիր զաշխարհ՝ մի՛ քուն լինիր.
ըստեղծողին՝ գործոց նայէ՛,
անճառելեաց՝ միշտ փափաքէ՛ ։

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ
ՄԱՆԿԱՆՑ

ՄԱՍՆ ԵՐԿԲՈՐԴ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՔԻՆԻ ՕՐԻՆԱԿԱՑ

ա. Իմաստութիւն.

Դիոնեսիոս բռնաւորը օր մի վաճառանոցն ելաւ, տեսաւ որ ամէն վաճառական տեսակ տեսակ ապրանք կը ծախեն: Հոն պատահեցաւ փիլիսոփայի մի, հարցուց թէ հապա դուն ի՞նչ կը ծախես: Ան ալ պատասխանեց թէ ես իմաստութիւն կը ծախեմ:

կրկնեց Ղ՝ամենեսիոս . քանիսո՞վ կը ծախես : Ն՚ստաց փիլիսոփան թէ վեցհարիւր դահեկանի : Ան կին հանեց վճարեց : Ն՚ստաց փիլիսոփան . Ն՚ՁԻՆ ԳՈՐԾԴԴ ԽՈՀԵՄՈՒԵՔ ԳՈՐԾԷ ՈՒ ԴՂԱ ՀԵՐՔԸ ՆՈՒԱԾԷ . ահա այս է իմ ապրանքս : Ն՚յս խօսքս մեծ բան չերևնալով Ղ՝ամենեսիոսին՝ սկսաւ սովորաբար բերան առնուլ , և նեղանալով ամէն անգամ ասել :

Ն՚ղաւ որ իրեն իշխանները թշնամանալով կաշառք տվին իրեն սափրիչին , որ երբոր գինով ածիլէ , վարպետութեամբ վիզը կտրելով սպաննէ բռնաւորը : Ն՚րբոր գնաց իրեն քով սափրիչը , Ղ՝ամենեսիոս առանց բանը գիտնալու բարձր ձայնով կանչեց . Ն՚ՁԻՆ ԳՈՐԾԴԴ ԽՈՀԵՄՈՒԵՔ ԳՈՐԾԷ ՈՒ ԴՂԱ ՀԵՐՔԸ ՆՈՒԱԾԷ : Սափրիչը կարծելով թէ Ղ՝ամենեսիոս բանը իմացեր է՝ ընկաւ ոտքը թողութի խնդրեց որ կեանքը չնորհէ իրեն : Ն՚յն ատենը Ղ՝ամենեսիոս իմացաւ իմաստութիւն գինը թէ ինչ Թանկագին մեծ բան է եղեր . երանի անոր որ ունի ու գիտէ յարգը իմաստութիւն . զի պատճառ եղաւ իրեն ազատութիւնն :

Ղանձ իմաստութիւն գանձ անկշռելի ,
պարգև տէրունեան ընծայեալ բանի .
զոր ոչ երկրաքարշ միտք մարմնասիրի ,
և ոչ շնչաւորն առնու ՚ի յարգի :
Ո՚յդ մտաց տուաւ այն գանձ տէրունի ,
քեզ հաւատացաւ յարգել անթերի .
Ձոխասցի ՚ի քոյդ գանձարան սրտի ,
Ձոխանալ այնու միտք քո և հոգի :

Է. Աշխատասիրութիւն.

Օգոստոս կայսրը թշնամեաց դէմ մեծ յաղթութի՞ կատարելէն ետև փառաւորապէս Հռոմ դարձաւ։ Կայսեր դէմն ելաւ հռոմայեցի մի ունելով ձեռքը կաչաղակ թռչուն, որուն սորվեցուցեր էր այս խօսքս խօսելու. Ողջունեմ զքեզ կայսրդ յաղթող վեհափառ։ Կայսրն այս բանս թռչունէն լսելով զմայլեցաւ, ու հրամայեց որ ծանր գնով գնեն։ Յետոյ այսպիսի խօսող թռչուններուն սէր ձգելով քանի մի հատ գնեց։ Ռամիկ արուեստաւոր մի այս բանս լսելով՝ ինքն ալ առաւ կաչաղակ մի, ու սկսաւ վերի խօսքը սորվեցնել մեծ դժուարութի՞ւ, որ յետոյ ծախէ կայսեր։ Բայց որովհետև թռչունը դժուար կը սորվէր՝ տէրը շատ անգամ նեղանալով կը կանչէր. Աքսոս աշխատանացս որ կորուսի։

Վերջապէս արուեստաւորը սորվեցուց թռչունին ինչպէս որ պէտք էր, որ ետքի խօսքն ալ միատեղ սորվեցաւ։ Օր մի կայսրը երբոր կանցնէր այս արուեստաւորին դրանն առաջէն, թռչունը նոր սորված ըլլալով՝ պատուհանէն կը կանչէր. Ողջունեմ զքեզ կայսրդ յաղթող վեհափառ։ Վեր նայեցաւ կայսրն ու ասաց. ես շատ ունիմ այդպիսի ողջոյն տըւող թռչուններ։ Կաչաղակն ետևէն մէկալ խօսքն ասաց. Աքսոս աշխատանացս որ կորուսի։

Այս բանն այնչափ զարմացուց կայսրն որ հրամայեց աւելի ծանր գնով գնել այն թըռչունը. այն ժամանակն ասաց արուեստաւորը, թէ իրաւի շատ մեծ բան է եղեր աշխատանքն որ բնաւ չի կորսուիր:

Այսպէս աննահանջ ջանք առաքինի,
 յաղթել բռնութեց գիտէ աշխարհի.
 թէ զանխօսն առնէ խօսող ցանկալի,
 քանի՞ թէ խօսունդ 'ի նոյն կրթեսցի:
Մի՞ յետս ընկրկիր 'ի գործ պիտանին,
 որչափ չարատանջ իցէ առնելին.
 զի յոյսն անուշէ զամէն դժուարին,
 չքնաղ չափակցեալ գործս ը՞ վախճանին:

Գ. Հնարագիտութի՞ :

Երևելի իշխան մի լսեր էր որ աստղաբաշխ մի միշտ կը պարծենայ թէ իմ արուեստովս լաւ գիտեմ չեղած բաները գուշակել: Իշխանը հրաման խրկեց անոր՝ որ գուշակելով իւր չորս հարցմունքին պատասխան տայ: Առաջինն էր, Ո՞ւր է աշխարհիս մէջ տեղը. երկրորդ՝ Իմ արծէքս ո՛րչափ է. երրորդ՝ Հիմա ես ի՞նչ կը մտածեմ. չորրորդ՝ Ես ի՞նչ բանի կը հաւատամ: Աստղաբաշխը զարմանալով այսպիսի հարցմունքի վրայ թողութի՞ խնդրեց իշխանէն, զի այսպիսի բան միայն ա՞ծ կարող է գիտնալ: Բայց իշխանը բարկանալով սպառնացաւ որ կամ գտի՞ր աստղա-

բաշխական արուեստով պատասխան տուր, և կամ կը պատուհասեմ զքեզ չարաչար։

Երբոր աստղաբաշխը կը մտածէր տարակուսած՝ իւր ջաղացպանը ներս կը մտնէ ու հարցընելով պատճառը կիմանայ։ Մի՛ տարակուսիր կասէ. այդ հարցմունքդ բան չէ. ինձի հրաման տուր, հագուստդ հագնիմ, ես երթամ պատասխանը տամ։ Աստղաբաշխը ուրախանալով կը հանէ հագուստն անոր կը հագցընէ ու կը խրկէ իշխանին։ Ջաղացպանը աստղաբաշխին հագուստովն ազատութ՝ կերթայ շիտակ իշխանին խուցը կը մտնէ ողջունելով։ Իշխանը մէկէն կը հարցընէ թէ պատրաստեցի՞ր պատասխանը հարցմունքիս։ Հրամերես ասաց։ Ուրեմն ասա՛ ինձի՝ կրկնեց իշխանը, ո՞ւր է աշխարհիս մէջ տեղը. պատասխանեց ջաղացպանը. ո՛չ միայն պիտի ասեմ, այլև պիտի ցը ցընեմ քեզի, թէ որ կամենաս հետս գալ դաշտը։ Իշխանը հաճեցաւ. ելան գնացին դաշտը. ջաղացպանը քիչ մի տեղ ոտքով չափեց ու կեցաւ. դարձաւ իշխանին ասաց՝ թէ ահա՛ հոս է մէջ տեղն աշխարհիս. եթէ ինձի չի հաւատաս՝ չափել տուր աւելի վարպետ երկրաչափի ու կիմանաս որ շիտակ է խօսքս։

Իշխանը զարմանալով անոր վարպետութ՝ը վրայ ասաց թէ աւելի դիւրին է քեզի հաւատալ, քան թէ կրկին չափել տալ. բայց ասա՛ ինձի իմ արժէքս ո՞րչափ է. պատասխանեց ջաղացպանը. մեր փրկիչը երեսուն դահեկա-

նի ծախուեցաւ. ապա դուն պէտք է որ արժես մէկ դահեկան պակաս. կարծեմ թէ այս գինը անպատուութի՞ չի բերեր քեզ։ Ասաց իշխանը աս ալ թող անցնի. ասա՛ ես հիմա ի՞նչ կը մտածեմ։ Պատասխանեց ջաղացպանը. դուն քու շահդ ու եկամուտդ կը մտածես։ Իրաւի է ասաց իշխանը. բայց գիտցի՞ր նայիմ ես ի՞նչ բանի կըհաւատամ։ Պատասխանեց, թէ դուն կը հաւատաս թէ ես աստղաբաշխն եմ. բայց ես եմ ջաղացպան, որ անոր տեղն եկայ քեզ պատասխանեցի։ Իշխանը շատ զարմանալով անոր հնարագիտութե՞ը վրա գովեց մեծապէս թէ շատ աղէկ կատարեցիր պաշտօնդ ու ազատեցիր աստղաբաշխը. ուստի քու հնարագիտութի՞դ անկէ շատ վեր կը համարիմ։

Այս վսեմափայլ նշոյլ բնածին,
վառիվառ պահեալ կայ յիւր կանթեղին։
զի ճարակ լուսոյ իմացականին,
է հանճար իմաստ ըստ տեսականին։
Եթէ չէ վառեալ քոյդ ճրագ ներքին,
փայլուն առարկայք քեզ խաւար լինին.
զի՞նչ շահ այլք թէ զքեզ գիտուն համարին,
երբ միտքդ է կապեալ 'ի մութ խաւարին։

Դ. Խրատաբանութի՞ւն։

Աւազակները երբոր ճամբան կը սպասէին անցնողները կողոպտելու համար՝ տեսան որ անկէ կանցնէր կրօնաւոր մի սուրբ

Ֆռանչիսկոսի կարգէն՝ կարծելով թէ պա-
հած փող ունի, մէկէն վրան թափեցան, ու
սուրը սրտին դրին կը սպառնային որ հանէ
փողը։ Իսկ բարի կրօնաւորը աներկիւղ և
զուարթ դէմքով սկսաւ այսպէս ասել ա-
նոնց. Պարոններ կերևնայ թէ շատ ժամա-
նակ է որ հեռացեր էք աշխարհէ, և մարդ-
կային կենակցուէ. որովհետև մոռցեր էք
որ Ֆռանչիսկեան կրօնաւորները չեն կար-
նար վրանին ստակ պահելու. ուստի դրամ
չունիմ որ տամ. անոր տեղը ձեզի խօսիմ
խրատ մի, որով կարենաք ձեր ցանկասէր
սիրտը հանգչեցնելու։ Աւազակները զինքն
անանկ հանգիստ և զուարթ տեսնելով հա-
ճեցան որ մտիկ անեն։ Ուստի այսպէս
սկսաւ խրատը. Ա՛ղբայրներ կը տեսնեմ
որ ձեր կենցաղավարութի՛ն ու յ՞ի կենցա-
ղավարութի՛ը շատ նման են իրարու. վ՞ս զի
նա աղքատ մեռաւ, դուք ալ աղքատ պի-
տի մեռնիք. նա ամենուն ատելի եղաւ ու
հալածուեցաւ, դուք ալ ամենուն ատելի էք
ու կը հալածուիք. նա մոլորեցուցիչ համա-
րուեցաւ, դուք գող աւազակ համարուած էք.
նա չունեցաւ տեղ մի գլուխը դնելու, դուք
ալ չունիք ապահով բնակարան մի. մութն
է ձեր լոյսը, գայլերն են ձեր ընկերները
և թռչուններն են ձեր երգիչները. նա մէկ
քաղաքէն մէկալը կը հալածուէր. դուք մէկ
վտանգէն կազատիք մէկալը կիյնիք, ու հո-
վին ձայնը և ծառերուն տերևները ձեզ կը

դողացնէ ։ Նա ընկաւ թշնամեաց ձեռքը մէկ աշկերտին մատնուբ՞ը, դուք ալ պիտի մատնուիք ձեր մէկ ընկերին ձեռքովը ։ զնա Պիղատոսի առաջը հանեցին, դուք ալ օր մի պիտի ելլէք դառն դատաւորի մի առջև ։ նա դատապարտեցաւ 'ի մահ խաչի ։ դուք ալ պիտի կախուիք անարգ կախաղանէն ։ նա իջաւ դժոխքը, դուք ալ պիտի իջնիք ։ Սակայն երկու մեծ տարբերութի՞ կայ անոր ու ձեր մէջ ։ զի նա սուտ վկաներէն յանիրաւի դատապարտեցաւ ։ իսկ դուք պիտի դատապարտիք անսուտ վկաներէն, և արդարութեամբ պիտի սպաննուիք ձեր յատուկ չարագործութե՞ համար ։ Նա դժոխքէն ելաւ յաղթանակով, դուք հոն պիտի մնաք յաւիտեանս յաւիտենից ։ ամէն ։

Այս խրատս այնչափ շարժեց աւազակներուն սիրտն՝ որ ընկան ոտքը զղջացան, ու առին կրօնաւորն իրեն վանքը տարին ու անկէ ետև թողուցին աւազակութի՞ը, բարեպաշտութե՞ հետևեցան բարի խրատով սրբակաց կրօնաւորին ։

Ազդու ազդարար ձայն խրատատուին,
երբ կից է գործոց իւր բան խրատին ։
զի սին բանն ասի շարժումն օդային,
ոչ պատճառ բարեաց ոչ շարժիչ սրտին ։
Դու մատո՛ զքո սիրտ առ ձայն ազդողին,
ամբարեա՛ 'ի նա զբարի բարին ։
այնու մեծանաս այն է գանձ ներքին,
զոր օտարք անտի կողոպտել չունին ։

Է. Աղքատութիւն:

Խելացի մարդ մի միշտ կը մտածէր աշխարհիս ունայնութեան վրան ու կը զարմանար թէ ագահ մարդիկ ինչպէս չեն յագենար՝ որ իրենց սակաւօրեայ ժամանակն հանգիստ անցընեն: Այս բարի խորհուրդներով այնչափ սիրտը շարժեցաւ, որ ամէն ունեցած բարին աղքատներուն բաժնեց, ու լեռը ճգնաւորի նման սրբուբ կապրէր: Երբոր ձմեռը մօտեցաւ կը նայէր որ լեռներուն մէջ ծակ փապար մի գտնէ ու հոն բնակի: Օր մի գտաւ անանկ տեղ մի բնակարանի համար. ելաւ քարերուն վրայէն մէջը մտաւ ու շատ աղէկ տեղ երևցաւ իրեն. բայց երբոր ներսը նայեցաւ՝ տեսաւ որ կտոր մի ոսկի հոն ձգած է անանկ վախ եկաւ իրեն այն ոսկիէն, որ կարծէր թէ մահը տեսաւ

Ուստի ձգեց ելաւ անկէց սկսաւ փախչիլ. երբոր ասանկ վազելով կանցնէր լեռանը մէջէն՝ աւազակները տեսան վրան վազեցին բռնեցին. հարցուցին թէ ինչու կը փախչիս, ինչ կայ: Պատասխան տուաւ թէ մահը տեսայ, անկէց կը փախչիմ: Զարմանալով սկսան ստիպել որ շիտակն ասէ. ինչ բան տեսար որ կը փախչիս: Անատենը իրենց հասկրցուց թէ իմ մահս ոսկին է, ոսկի տեսայ այրին մէջ վախցայ կը փախչիմ:

Աւազակները վրան խնդալով թողուցին,

ար փախաւ գնաց. իրենք իրեք հոգի ելան գնացին գտան ոսկին ու սկսան ուրախանալ. յետոյ խորհուրդ արին հանեցին ստակ տըւին իրենց մէկ ընկերին քաղաք խրկեցին որ գինի և ուտելիք բերէ իրենց: Այս մարդը կերթայ քաղաք և ամէն գան գնելէն ետև կը մտածէ որ բոլոր ոսկին ինքն յափշտակէ. ուստի թոյն առաւ գինիին մէջ լեցուց, որ ընկերները խմեն ու մեռնին: Այս ողջմելին երբոր մօտեցաւ այրին քով՝ ընկերներն ալ խորհեցան որ գինքն սպաննեն, ու ոսկին երկուսին ձնայ. այս խորհրդով ելան գուրս առին ձեռքէն բաները ու զարկին սպաննեցին, ու իրենք նստան ուտել խմելու. բայց որովհետև դեղած էր գինին, անոնք ալ հոն մեռան:

Ասկ բարեսէր ձգնաւորը ուրիշ յարմար տեղ չի գտնելով՝ մտածեց թէ աւազակները ոսկին անկէ առեր տարեր են, երթայ հոն բնակի. երբոր կը մօտենայ, կը տեսնէ որ մէկ աւազակը զարկեր սպաններ են ա-րիւնոտ պառկած. մէկալ երկուսն դեղով սեցած մէկ դի չըջուած են, իմացաւ թէ ոսկին ինչ մահ բերեր էր իրենց. ուստի սկսաւ աւելի ուժով վազել հեռանալ այն մահաբեր տեղէն: Գնաց ընկաւ երեսի վրայ չնորհակալ եղաւ Աստ, որ գինքն ազատեր էր այն չար մահէն, և բոլոր կեանքը մէջ ոսկի չուզեց տեսնելու, իբր Ճշմարիտ մահ հա-մարելով հոգևոր և մարմնաւոր:

Այս ոսկեսիրաց կշիռ և բաժին,
մարմին և հոգի 'ի նոյն մաշողին.
այս սուտ բերկրութի՞ մտաց անմտին,
ծախիչ է կենաց թոյն մահաբերին:
Տե՛ս զիա՞րդ ազատ սիրտ առաքինին,
ազատ 'ի թունից հրճուի յիւր հոգին.
թո՛ղ զանբան ոսկին առիթ մահածին,
հետևեա՛ բարւոյն նման երջանկին:

ՂԵ. Հոգեսիրութի՞ :

Թէոդոս թագաւորը հանդիսաւոր խաղ մի ուզեց անելու, ուր ժողվուեցան ամէն մեծամեծ իշխանները: Խաղէն առաջ երկու իշխան ուզեցին որ երթան դէպ 'ի անտառը քալեն ու դառնան գան. բայց ասոնք մանկութենէ բարի խրատներով կրթուած ըլլալով՝ սկսան պիտանի և հոգևոր բաներու վրայ խօսիլ բոլոր ճամբան. այնչափ անուշ եկաւ իրենց այս խօսակցութի՞ն որ մոռցան խաղը, և շատ տեղ անտառին մէջ կը քալեն ու կը հեռանան: Նայիս անտառին մէկ կողմը ճգնաւորի խուց մի կը տեսնեն կերթան որ օրհնուի՞ առնուն. կը նային որ ներսը մարդ չի կայ, միայն փայտէ ամաններ ու խարազներ կը տեսնեն հոն. կը զարմանան թէ ասանկ ահռելի տեղ մարդ կարնա՞յ կենալու, ի՞նչպէս մարդ է եղեր կըսեն հոս բնակողը: Տախտակին տակը կը գտնեն ՆԲ Ամտոն ճգնաւորին վար-

քը. մէկը կը սկսի կարդալ, որչափ աւելի կարդաց այնչափ սիրտը բորբոքեցաւ. քիչ մ՚ալ կարդաց ու սկսաւ ա՛խ կանչել։

Վերջապէս սիրտը չի դիմացաւ սկսաւ այսպէս խօսիլ. Ո՞հ այս ի՞նչ կուրութի՞ւն է մեր գործքը, այս ի՞նչպիսի անցաւոր կեանք ունինք ու միայն անցաւորին ետևէ ծախեր ենք. ո՞րչափ վտանգներ ո՛րչափ նեղութիւններ քաշեցինք անցաւոր թագաւորին համար, ունայն անուան և փառաց համար. հապա երկնաւոր թագաւորին, անանց բարեաց և փառաց համար ի՞նչ գործեցինք։ Չորս դին կընայէր, ձեռքերը գլխուն կը զարնէր, այս ի՞նչ խևութիւն է մեր բանը. աշխարհի համար մարմինի համար բանի մը չենք խնայեր, հոգւոյ համար ամէն բանի կը խնայենք. արքայութե՛ համար ա՜յ համար ի՞նչ արած ունինք։ Դարձաւ ապա ընկերոջն ասաց՝ թէ ես ալ չի պիտի երթամ քաղաք. ես հոս պիտի մ՛նամ, հոս պիտի գտնեմ իմ հոգիս և իմ յաւիտենական թագաւորութի՞ւս որ կորուսեր էի։ Ընկերն ալ իրեն հետևելով մ՛նացին հոն. հագան այն խարազները նստան ապաշխարեցին, ու մինչև՛ի մահ սրբութի՞ւ անցուցին իրենց կեանքը. ինչպէս կը պատմէ ն՞բն Ոգոստինոս։

Տես՝ զիա՞րդ ազդեալ սրտի դիւցազին,
անդէն ձգեցաւ զհետ շարժողին,
եգիտ մեծութի՞ւ աննիւթականին,
զոր չարժէ աշխարհ ընդ բոլոր գոյին։

Պատրաստեա՛ զմուտ քոյդ ազդարանին,
հետևիլ բարւոյն ըստ սահմանողին.
սէր հոգեկանին սիրոյ անմահին
ձգեսցէ 'ի վեր սիրտ քո և զհոգին:

Է. Ժամասիրութիւն:

Նափոլի քաղաքը սեպուհ իշխան մի կար շատ բարեպաշտ և ժամասէր. որ բաց 'ի պարտաւորութենէն՝ ամէն կիրակի քարոզի կերթար, ու երբոր տուն կը դառնար՝ լսած քարոզը գործքով կը կատարէր: Այս բարեպաշտ իշխանը մէկ այլազգ գերի մը կառնու, և խնամելով լեզու սորվեցընել կուտայ ու քովը կը պահէ: Գերին ալ ամէն կիրակի իշխանին հետ ժամ կերթար. կը նայէր որ տէրն ինչ քարոզ որ ժամը կը լսէ կերթայ տուն գործքով կը կատարէ. միտքը կը դնէ, որ երթայ քարոզիչը գտնէ աղաչէ. որ առջևի կիրակին գերի ազատելու վրայ քարոզ տայ, որ տրը զինքն ալ ազատէ: Քարոզիչը լսելով գերիին խնդիրքը՝ սիրով յանձն առաւ կատարելու: Կիրակի եղաւ նորէն եկեղեցին գնացին քարոզի. բայց քարոզիչը ուրիշ բանի վրայ տուաւ քարոզը. իշխանը տուն գնաց՝ նոյն քարոզին խրատը կատարեց: Գերին կարծելով թէ քարոզիչը մոռցաւ, նորէն գնաց խնդրեց. քարոզիչը Միտս է՝ ասաց, պիտի տամ ուզած քարոզդ: Բայց հետևեալ կիրակին ալ չի տուաւ նոյն քարոզը. և այսպէս քանի

մի կերակի անցաւ վերջապէս մէկ կերակի եկեղեցին կերթան, քարոզիչը կը սկսի գե-
րի ազատելու վրայ փառաւոր քարոզ մի տալ.
գերին ուրախանալով տիրոջը հետ տունն
կերթայ, նայիս իշխանը կը կանչէ քովը գե-
րին, ազատութեան թուղթը կուտայ իրեն՝
ասելով թէ ասկէ ետև դուն ազատ ես,
երթայ կուզես գնա՛ քաղաքդ:

Գերին խնդալով դուրս կելլէ, կը վազէ
կերթայ քարոզչին շնորհակալ ըլլալու, որ
պատճառ եղաւ իրեն ազատութեանը. ետքը
դարձաւ հարցուց թէ ինչո՞ւ համար առջի
կերակրին այս քարոզը չի տուիր, ու այսչափ
ուշացուցիր: Պատասխանեց թէ ես ինչ քա-
րոզ որ տալու ըլլամ՝ նախ գործքով կը կա-
տարեմ, ետքը կուտամ. որովհետև գերի
չէի ազատած՝ նայեցայ որ գերի մի առնում
ազատեմ, յետոյ տամ քարոզը. անոր հա-
մար ուշացայ:

Գերին այս բանս որ լսեց՝ այնչափ զար-
մացաւ որ սիրտը շարժեցաւ դարձաւ գնաց
իշխանին ոտքն ընկաւ, խնդրեց որ ինձ
հոն ու քրիստոնեայ ըլլայ: Ա՛հա այսպէս փա-
փաքին հասաւ և քարոզչին ու իշխանին բա-
րեպաշտութիւնը հետևելով երևելի բարե-
պաշտ եղաւ:

Ա՛յս պտուղ բարեաց գործոց պանծալի,
այս առաքինեաց օրինակ բարի.
ձգե՛ զՀեռաւորս՝ ի գիւտ Ճշմարտի,
՝ի լոյս հրաւիրե զխաւարեալ հոգի:

Այս և քեզ 'ի ճահ մանուկ շնորհալի,
առաքինեաց տիպ 'ի քեզ գծեսցի.
լուսատիպ եղեալ լոյս տուր խաւարի,
փառաւորել զհայր գործովք լուսալի:

Ը. Ա՞ծպաշտութի՞ն:

Երևելի ա՞ծաբան մի ուզեց իմանալ թէ աշխարհիս վրա ո՞վ է թշուառ ողորմելի. շատ մտածելէն ետև Աստուծմէ խնդրեց որ իրեն յայտնէ: Որ մի ձմեռուան մէջ կելլէ եկեղեցին կերթայ. կը տեսնէ որ դրանը քով խեղճ ողորմելի աղքատ մի մերկ կը դողայ. ա՞ծաբանն անանկ խեղճութի՞ն մէջ կը տեսնէ աղքատն որ կը մտածէ թէ ահա այս պիտի ըլլայ փնտըռած թշուառս, զի ասկէց աւելի ո՞վ կարնայ ըլլալ ողորմելի: Ուստի մօտենալով բարև կուտայ աղքատին՝ թշուառ անուանելով. պատասխան կուտայ աղքատը, թէ ես թշուառ չեմ: Զարմանալով ա՞ծաբանը կասէ, թէ դուն՝ թշուառ չես՝ հապա ո՞վ է. դուն ի՞նչ մարդ ես որ խեղճութի՞դ չես ճանչնար: Պատասխան կուտայ աղքատը, թէ ես թագաւոր եմ: Դուն թագաւո՞ր ես, կասէ, քու թագաւորութի՞դ ո՞ւր տեղ է: Կը պատասխանէ, թէ իմ թագաւորութի՞ս հոգւոս մէջն է:

Ա՞ծաբանն աւելի զարմանալով ուրիշ խօսք չի գտներ հարցընելու՝ կը դառնայ կասէ. թէ որ ա՞ծ վճռէ, թէ դուն դժոխքն

երթաս, չէս ըլլար թշուառ։ Ամենևին չէ ասաց. վասն զի ես միշտ իմ ստեղծողս երկու ձեռքովս բռներ եմ ա̅ծպաշտութեան օրէնքով. թէ որ զիս դժոխքը խրկէ, զինքն ալ հետս կը տանիմ. ան ատենը դժոխքն արքայութի̅ կըլլայ, ես ալ իմ հոգւոյս թագաւորութիւնը գտնելով՝ ոչ թէ թշուառ, այլ երջանիկ երանելի կըլլամ։ Այն ժամանակն ա̅ծաբանը աղքատին ոտքն ընկաւ ասաց, թէ իրաւի՝ դուն երջանիկ և կատարեալ ես ա̅ծպաշտութ̅ը. ուրեմն ա̅ծպաշտութի̅ չունեցող չարագործ մարդն է թշուառ թէ՛ աշխարհիս վրան, և թէ 'ի հանդերձեալն։

Ահա՛ հիասքանչ գործ ա̅ծպաշտին,
անկիր երանեալ յամէն վիճակին.
ձեռք ինքնակալաց՝ զօրք բելիարին,
չզօրեն բերել արկած երջանկին։
Ա̅ծպաշտութ̅ թէ կրթիս յանձին,
յաղթես աշխարհի՝ դրանց դժոխին.
մարդ ա̅ծափայլ հրեշտակ 'ի մարմնի,
զերծ յամէն կրից ներքին արտաքին։

Ի̅. Արդարութի̅։

Արիստիդէս աթենացին շատ երևելի ըլլալով իրենց տէրութ̅ մէջ մեծանուն փայլեցաւ թէ՛ խելքով, թէ՛ քաջութ̅ը, և թէ՛ արդարութ̅ը. մինչև մեծ պաշտօնի վրայ ելլելով գլխաւոր եղաւ ազգին։ Բայց ասոր

բնութիւն այնչափ բարեսէր և պարկեշտ էր, որ ամենևին իւր յատուկ շահը չէր փընտըռէր, այլ միայն ազգին և ժողովրդեան աղէկութիւն համար կաշխատէր. ո՛չ փառասիրութիւն գիտէր, և ոչ անիրաւութիւն. մինչ զի իրեն մականուն դրվեցաւ Արդար Արիստիդէս: Սակայն իւր ընկերներէն նախանձոտներ եղան ու ժողովուրդը ոտք հանեցին որ քշեն զինքը խեցեգրութիւն. իբր զի՝ խեցիի վրա գրելով ժողովուրդը կը յայտնէր որ չեն ուզեր զինքը, պէտք է աքսորուի:

Այս արդար իշխանն ամենևին չէր հոգար թէ Աթէնքէն պիտի քշուի. օր մի ելաւ առանձին կը քալէր. տեսաւ որ քաղաքացիներէն մէկը կը գրէր որ աքսորուի Արիստիդէս. գնաց մօտեցաւ հարցուց թէ ինչո՛ւ համար կը գրես. Արիստիդէս քեզի բան մը արած ունի: Պատասխանեց՝ թէ ո՛չ ինձի բան արած ունի, և ո՛չ զինքը կը ճանչնամ. հապա անոր համար չեմ ուզեր որ ամենէն վեր Արդար կանուանի: Ահա՛ այսպէս զուր տեղն աքսորուեցաւ արդարը տասը տարուան համար. բայց իւր արդարութիւն իրեն շուտ հասաւ. զի Քսերքսէս թագաւորը Պարսից՝ Յունաստանի վրան գալով, ժողովուրդը բերել տուաւ Արդար Արիստիդէսը վեցերորդ տարին, ու թշնամւոյն դիմացը հանեց նաւով. որ ոչ միայն քաջութիւն կատարեց իւր պաշտօնը, այլև անկէ ետև մեծամեծ պաշտօններու մէջ մտաւ, ու ա-

մէն անգամ իրեն արդար անունը փայլեցուց իւր վրան՝ զարմանալի առաքինութեամբ և ազգասիրութեամբ։ Երկար ժամանակ գանձապետ եղաւ, բայց շահասիրութի՝ չունենալուն համար միշտ աղքատ էր, ու աղքատ մեռաւ. մինչ զի իւր զաւակները տէրութի՝ը պահեց մեծցուց. բայց արդար անունով ճոխ և պայծառ էր թէ՛ իրեն տէրութե՝ մէջ, և թէ բոլոր աշխարհի առջին։

Արդարութի՝ն է տ՝ր տիեզերին,
ոչ ոյժ զօրութի՝ արքայից բազկին։
երբ բառնին յերկրէ իրաւունք վեհին,
տապալի աշխարհ կործանի ինքնին։
Ա՛ռ քեզ զայն անուն չ քնաղագունին,
արդար գործելով յամէն առնելին.
լաւ է վեհ անուամբ պանծալ՚ի կարգին,
քան տիրել գանձուց բոլոր աշխարհին։

ԺԵ. Հնազանդութի՝ ։

Ազնուական մեծատուն մի ունէր մէկ հատ զաւակ, որ շատ կը սիրէր հնազանդութեանը համար. զի ամենևին ծնողացն հրամանէն դուրս չէր ելած. ուստի ամէն ուսում սորվեցաւ. սակայն ծնողաց սիրովը շատանալով՝ առուտուրի բան չէր սորված։ Երբոր այս տղան չափահաս եղաւ, մայրն սկսաւ հօրն ետևէն խնիլ որ նշանէ որդին. իսկ հայրը խելացի ըլլալով կանչեց տղան քովն ու ասաց, թէ մօրդ խըն-

դէրքը պիտի կատարեմ , բայց նախ կու-
զեմ որ երթաս մէկ հատ ոսկի վաստրկիս
բերես որ տեսնեմ : Տղան կարմըրելով դը-
նաց , որ հօրը հրամանը կատարէ հնազան-
դութիւն . սակայն վաստակի ձամբայ չի գիտ-
նալով տրտմած կը մտմըտար : Մայրը վա-
զեց քովէն ասաց , թէ մի տրտմիր , մեր քովէն
ոսկի շատ . ահա առ այս մէկ ոսկին , վաղը
իրիկուն տար հօրդ տուր . և այսպէս կը
վճարի քու հնազանդութեան պարտքդ :

Տղան մօրն ալ հնազանդելով առաւ ոս-
կին միւս իրիկունը երբոր հայրը շատրուա-
նին քով նստած էր՝ գնաց քովը կեցաւ .
հայրը հարցուց թէ ո՞ւր է վաստրկած ոս-
կիդ . տղան հանեց մօրը տուած ոսկին հօրը
տուաւ . հայրը վրան նայելով վերուց ջուրը
նետեց ասելով թէ այս քու վաստրկած ոս-
կիդ չէ . գնա դուն վաստրկիդ բեր : Տղան
ամօթուն գետինը կանցնի , կերթայ տըրտ-
մութիւն կուլայ : Այսիս մայրը կը հասնի և
կը հարցընէ թէ ինչո՞ւ կուլաս . հայրդ իրեն
ոսկին թէպէտ չանչգաւ , բայց ես վաղը
դրացիէն կը փոխեմ ոսկի մի կուտամ քե-
զի , թո՛ղ չանչնայ նայիմ : Ուստի տղուն
սիրտ կուտայ մայրը . և միւս օրը կը փոխէ
դրացիէն ոսկի մի , ու կուտայ տղուն կը
խրկէ հօրը : Հայրը ձեռքը կառնու ոսկին ,
ու բարկանալով կը նետէ ջուրը . այս քու
վաստրկածդ չէ՛ կասէ , գնա քու վաստր-
կածդ բեր :

Այն ատենը տղան միտքը կը դնէ թէ մին-
չեւ որ չերթամ իմ աշխատանքովս հօրս հրա-
մանը չի կատարեմ չի պիտի ըլլայ : Աստի
առաւօտանց կանուխ կելլէ կերթայ քաղա-
քին ծայրը . կը նայի որ շէնք կը շինեն . կը
փոխէ հագուստն՝ ու կը մտնէ բանուորնե-
րուն մէջ կաշխատի մինչեւ իրիկուն . յետոյ
հագուստը կը փոխէ կերթայ տուն . և այս-
պէս մէկ շաբաթ չարաչար աշխատելով հա-
զիւ մէկ ոսկի կը վաստըկի , և դողալով կը
տանի հօրը : Ոսկ հայրը առաջուան պէս ոս-
կիին վրան նայելով երբոր ջուրը պիտի նե-
տէր , տղան ոտքը կը բռնէ հօ-
րը ձեռքը կաղաղակէ որ չի նետէ՝ մեղք
է . զի մէկ շաբաթ հոգիս հաներ եմ կա-
սէր , քրտինք թափելով վաստըկեր եմ :

Այն ատենը հայրը ուրախանալով կը սկսի
տղան խրատել , թէ այդ քու հնազանդու-
թիւնդ քեզ արժանի արաւ որ վայելես իմ
մեծութիւնս . որովհետև փորձով գիտցար
թէ ապրանքի տէր ըլլալ , բան վաստըկիլը
որչափ մեծ և դժուար բան է : Ան որ դը-
ժուարութիւնը չի գիտնայիր՝ շուտով կը
կորսընցընէր իմ ապրանքս ու չէիր ցաւեր .
ինչպէս որ չի ցաւեցար ջուրը նետած ոս-
կիներուս վրա , վասն զի չէիր աշխատած :
Արեմն պահէ միշտ որդիական հնազան-
դութիւդ և գիտցիր ունեցածիդ յարգը ,
որով կըլլաս հոր և մագաւոր աշխարհի :

Օ ինչ գեղեցկութի՞ քան զայս յաշխարհի,
հնազանդ և հլու ունել պերճ որդի.
զարիւն և ըզկեանս առեալ 'ի ծնողաց,
անդրադարձ նոցին ձօնել նկրտի:
Դու մանուկ ընտիր քաղցր առաքինի,
հնազանդեա՛ կամաց փոքու և մեծի.
թէ յաղթել կամիս աշխարհակալին,
յաղթեա՛ քոյդ կրից ներքին արտաքին:

ԺԱ. Անյիշաչարութի՞:

Անուանի մեծատուն մի իրեք զաւակ ունէր, իրեքն ալ աղէկ կրթելով և սորվեցընելով մեծցուց ինչպէս որ կը փափաքէր: Տեսնելով անոնց առաքինի վարքն ու կատարելութիւնը՝ հանեց իւր բոլոր ապրանքը հաւասար իրեքին բաժնեց: Բայց ունէր մէկ անգին քարով մատնի մի. որուն նմանը չէր գտնուէր. այս մատնին պահեց քովն ու ասաց զաւակներուն, թէ ո՛վ որ ձեզմէ մէկ երևելի գործք կամ գեղեցիկ առաքինութիւն անէ՝ անոր կուտամ: Որդիքն իրմէն հրաման առին, որ երթան իրեք ամիս պտըտին ու երևելի գործքով մը դառնան: Այնչափ ժամանակ անցնելէն ետև դարձան եկան. հայրը կանչեց զիրենք առաջն ու սկսաւ հարցաքննել, թէ ո՞վ աւելի մեծ առաքինի գործք արած է: Առջի որդին պատմեց թէ ինձի պատահեցաւ օտարական մարդ մի, որուն հետ ընկեր ըլլալով բարե-

կամ եղանք, անանկ ինձի հաւատացեր էր որ տուաւ ինձի մէկ մտաւոկ ոսկի պահելու առանց համրանքի և առանց գրի. ուսկից շատ բան կարնայի վերցընելու. բայց չի կամեցայ հաւատարմութեան դէմ մեղանչել, ամբողջ պահեցի. ու եկածին պէս հանեցի ամբողջ տուի իրեն։ Հայրը պատասխանեց Թէ բարի է գործդ. բայց այս առաքինութիւնն անելով քնական պարտքդ կատարեցիր. զի օտարին ոսկին դողնալով պիտի ըլլայր անիրաւ և գրկող, որուն հատուցումն պէտք է որ ըլլայ կամ հոս և կամ հանդերձեալը։ Երկրորդ որդին պատմեց, Թէ ծովուն քովն էի, տեսայ որ տղայ մի յանկարծ ծովն ընկաւ, ու պիտի խեղդուէր. սիրտս չի դիմացաւ մէկէն ծովը նետուեցայ բռնեցի տղան ողջ հանեցի ծովէն ազատեցի։ Պատասխանեց հայրը, Թէ քու գործդ ալ բարի է. բայց դուն ալ քնական պարտքդ կատարեցիր. զի ամէն մարդ պարտական է իրարու օգնել և իրարու հասնիլ. մանաւանդ վտանգի մէջ. որովհետև օգնական մարդը օգնուածէն կը գտնէ, և խստասիրտ մարդը անողորմ կը կոչուի։

Ա՛յն ժամանակը երրորդ որդին պատմեց հօրը, Թէ անիրաւ մարդ մի նախանձելով անանկ Թշնամի եղաւ ինձի որ ետևէս ընկեր էր զիս սպանելու. շատ մեծ դժուարութեամբ երթով կը զգուշանայի իրմէն, օր մի պատահեցայ իրեն, տեսայ որ լեռա-

նը ծայրը պառկեր կը քնանար. անանկ դար ու վտանգաւոր տեղ էր, որ քունին մէջ շարժածին պէս պիտի գլորիր վար իյնիր հազար կտոր ըլլար. նայեցայ վրան սիրտս չի դիմացաւ, ուզեցի որ զինքը այն վտանգէն ազատեմ. իրաւ ինձի մեծ թշնամի էր, բայց ես կամացուկ մօտեցայ իրեն ու զգուշութ՚բ արթընցուցի, որ ելաւ այն վտանգէն ազատեցաւ: Հայրը լսածին պէս վազեց գրկեց այս առաքինի որդին ասելով. սիրելի զաւակ քեզի կը վայլէ այս իմ անգին մատնիս. զի քու առաքինութիւնդ արժանի է ամէն բարեաց. որովհետև բարի անել բարերարին է գործք բնական. բայց բարի անել չարարարին՝ է գերազանց գործք, գեղեցիկ առաքինութ՚ի և դիւցազնական բարեգործութ՚ի: Ահա այսպիսի մեծ գովասանքով և սիրով հանեց մատնին դրաւ առաքինի զաւակին մատն ու հայրական օրհնութ՚բն օրհնեց:

Այս պարգև բարեաց անյիշաչարին,
աննման գործոյ տըրիտուր անգին.
քանզի վարձք գործոց վսեմագունին,
վսեմ գերազանց չափակցեալ նմին:
Թէ 'ի սոյն չքնաղ գործ տիրականին՝
բերիս նկրտիս զերթ առաքինին.
վարձք անկշռելի քեզ պահի յերկին,
մեծապանծ փառօք յանմահից կարգին:

ԺԲ. Ազգասիրութիւն:

Արշակունեաց թագաւորութիւնը վերնալէն ետև բոլոր Հայաստան ոտնակոխ եղաւ Պարսիկներէն. շատ նախարարներ պատուի համար ուրացան հաւատքն ու շատ տեղ կրակատուններ կը շինէին և կրակ կը պաշտէին. իսկ բարեպաշտ մարդիկ մեծ հալածանաց մէջ էին: Պարսիկները ուրացողներուն վատութիւնը տեսնելով բոլոր Հայոց ազգը կատէին, և նախատանօք վարելով ամէն ազգէն անարգ կը համարէին Հայերը:

Այս ժամանակը ՆԲ Վարդանայ եղբօր որդին քաջն Վահան տեսնելով ՆԲ հաւատքին հալածանքն ու ազգին խեղճութիւնը՝ վառուեցաւ սիրտը ազգասիրութԲ և ՆԾպաշտութԲ. ուստի միաբանեց իրեն հետ ամէն բարեպաշտ նախարարներն ու կեանքը դնելով հաւատքին և ազգին համար, սկսաւ քաջութեամբ հալածել Հայաստանէն կրակապաշտ Պարսիկներն և ուրացողները: Թէպէտ շատ քիչուոր էին առջի բերանը բայց ՆՅ զօրութեամբը այնչափ զօրացան, որ հազարաւոր Պարսիկները ցիրուցան կը ջարդէին զարմանալի քաջութԲ. անանկ որ միայն Վահանայ անունը զամէնքը կը դողացնէր:

Պերոզ թագաւորը Պարսից լսելով Վահանայ գործքերը՝ անհամար զօրք հանեց վրան, որ ջնջէ զինքը. բայց նա ՆԾպաշ-

տութ՝ և ազգասիրութ՝ հոգւով անանկ
վառուած էր որ ոչ միայն չի վախցաւ, հա-
պա աներկիւղ և քաջութեամբ մտաւ զօր-
քին մէջ իրեն քաջերովը, և սոսկալի ջարդ
տալով մէկալ դիէն ելաւ, ու սարսափե-
ցուց և խորտակեց Պարսից զօրութիւնը։
Դրեթէ ամէն պատերազմի մէջ այսպիսի
քաջութեամբ ցիրուցան արաւ թշնամինե-
րը։ Բայց վերջի մեծ յաղթութի՝ն եղաւ,
երբոր երեսուն քաջով մտաւ բիւրաւոր Պար-
սից բանակն ու կայծակի նման զանոնք հա-
լածելով մէկալ կողմէն ելաւ. մինչև ան-
հաւատ թշնամիներն վկայեցին թէ Վահա-
նայ օգնական աներևոյթ զօրութի՝ մի՝ կայ.
ուստի չէին համարձակէր իրեն նայելու.
թէպէտ ինքը զանոնք մարդու տեղ չի դնե-
լով քովերնէն կանցնէր։

Ապա Պերոզ մեռնելէն ետև նստաւ թա-
գաւոր Պարսից Վաղարշ, որ լսելով Վա-
հանայ անպարտելի՝ քաջագործութիւնն՝երը
զարմացաւ մնաց. զի քաջին դէմ ծեծկը-
ւող զօրապետները կը վկայէին թէ այս-
պիսի զօրաւոր մեծ մարդ չէ տեսնուած, որ
ազգասիրութեամբ աչքին բան մի չերև-
նար, ու օր ըստ օրէ կը զօրանայ։ Վաղարշ
սէր կապեց Վահանայ վրան, ու հ՝րովար-
տակ խրկեց իր՝են որ հնազանդի հաշտուե-
լով հետը։ Վահան հաւանեցաւ թէ որ ի-
րեն իրեք խն՝դիրքը կատարէ. Նախ՝ թող
տայ իրենց որ ամէն տեղ քրիստոնէական

կրօնը պաշտեն փառաւորապէս. Հայ մարդ չուրացնեն, և կրակատուններն Հայաստանէն վերցընեն: Երկրորդ՝ Թող գիտնան լաւն ու գէշն ընտրելու. բարի և քաջ մարդիկ սիրեն ու պատուեն. իսկ անարգ ուրացող մարդիկ չի պատուեն կրակապաշտ ըլլալնուն համար: Երրորդ՝ Թագաւորն իր աչքովը նայի և ականջովը լսէ ամէն մարդու գործքն ու քաջութիւնը. և չի հաւատայ ստասաց զրպարտողներուն:

Վաղարշ Թագաւորը տեսաւ որ արդար էին Վահանայ խնդիրքները. ոչ միայն կատարեց՝ գովելով անոր ազգասիրութիւնը, որ բոլոր ջանքը ազգին լաւութեան համար էր, այլ և հրամայեց, որ իրեն քովը գայ քաջն Վահան ու փառաւորի պատուով աննման քաջութեան համար: Ուստի երբոր Վահան բարեպաշտ նախարարներով գնաց՝ ներկայացաւ Թագաւորին, ու խօսեցաւ ատենին մէջ զարմանալի ատենախօսութեամբ, ամէնքը մեծապէս հաճեցան, և գովեցին անոր խոհեմութիւնը: Ապա տուաւ Թագաւորը մեծ պատիւներ Վահանայ, նաև սպարապետութիւն ազգին՝ վրայ. նոյնպէս տուաւ ուխտապահ քաջ նախարարներուն իրենց պատիւը, և մեծապանծ փառօք խրկեց զիրենք Հայատան: Երբոր Վահան հասաւ Հայաստան՝ մեծ հայրապետն Յովհան Մանդակունի ելաւ առաջ՝ նբ խաչով, և՝ նբ նշխարքով Լուսաւորչայ՝ օրհնեց զինքն ու տա-

րաւ եկեղեցին բոլոր ժողովրդով, գովեցին և փառաւորեցին զա՜ծ, որ փառաւորեց իւր փառաւորիչը։

Ասկեց ետև Պաղարշ տեսնելով Պահանայ հաւատարմութի՜ն ու խոհեմութի՜ը խրկեց իրեն մարզպանութիւն, և եղաւ տ՜ր և գլուխ ազգին։ Բոլոր Հայաստան ցնծութեամբ և ուրախութ՜բ լեցուեցաւ, որ անանկ փառաւոր ազգասէր իշխանը տ՜ր եղաւ ազգին ու հայրաբար կը խնամէր զամմէնքը։ Իսկ մեծ հայրապետը նորէն օրհնելով իւր պայծառ իշխանը, խօսեցաւ գեղեցիկ ճառ մի սքանչելի ատենաբանութ՜բ. նախ՝ գովելով և փառաբանելով զա՜ծ, երկրորդ՝ մեծարելով Պահանայ քաջութի՜ը, ազգասիրութի՜ը և բարեպաշտութի՜ը. երրորդ՝ օրհնելով զամէնքը, որ այսպէս զօրացան փառաւորապէս։ Իսկ Պահան խոնարհելով առաջի ա՜յ շնորհակալ՝ եղաւ, և անկէ ետև մինչև ցմահ նոյն բարեպաշտութեամբ և ազգասիրութեամբ կառավարեց ազգը խոհեմապէս, և օրըստօրէ պայծառացուց թէ՛ քրիստոնեայ ժողովուրդը, և թէ քս՜ի ս՜բ հաւատքը. և այս բարեպաշտ ազգասիրութի՜ը և իշխանութի՜ը երեսուն տարի տևելով շատ աղէկութի՜ տեսաւ ազգը, և միշտ պատուեցաւ փառաւոր անունը քաջին Պահանայ։

Այս պատգամ սիրոյ կտակ ճշմարտին,
վառիլ և մաշիլ՚ի սէր ընկերին.

այս գործ է սիրոյ սիրող քաջազնին,
ծախել զոր ունի 'ի սէր ազգային:
Տուր 'ի սէր ազգին կեանք քո և մարմին,
կեալ մնալ անմահ 'ի սնունդ նորին.
զի կեալ վ՞ս անձին է կեալ սոսկ մարմին,
կեալ 'ի պէտս ազգին է բանականին:

ԺԳ. Որդեսիրութիւն:

Երևելի խոհեմ մարդ մի ունէր երկու որդի. որ շատ մեծ հոգ ունեցաւ երկուսն ալ աղէկ մեծցընելու կրթելով, և ուսում տալով՝ որ ընտիր խելացի մարդիկ ըլլան. և ինչպէս որ կը փափաքէր ազնիւ խելացի զաւակաց հայր ըլլալու՝ փափաքին հասաւ. զի անանկ շնորհալի իմաստուն զաւակներ եղան, որ աշխարհք կը զարմանար անոնց խելքին քաղաքավարութ՞ը և պարկեշտութեանը վրան:

Այս սիրուն զաւակները երբոր ասանկ շնորհալի կը ծաղկէին մատաղ հասակի մէջ՝ հայրը ամմէն բան կը ձգէր ու անոնց վրայ նայելով կը զմայլէր, շատ անգամ բանը կը ձգեր կը վազէր կերթար զաւակները տեսնելու. որչափ նեղութ՞ի ունենար, անոնց երեսը նայածին պէս կը մոռնար: Որչափ որ անոնց առաքինութ՞իը և եղբայրսիրութ՞իը կեւելնար՝ հօրը սէրն ալ այնչափ կը բորբոքէր. անանկ որ ամէն րոպէ կը դողար վրանին. նոյն չափով անոնք ալ սիրական ծնող-

քին վրայ կը դողային որդիական սիրով։ Ուստի ասոնք առաքինութե՛ պատկերք մի եղած էին աշխարհիս մէջ իրենց բարի վարքովը։ Սակայն ասոնց սէրն ու քաղաքավարութի՛ը անանկ դժոխային նախանձ մի բերաւ բռնաւոր իշխանին, որ կը տիրէր նոյն քաղաքին անիրաւութեամբ, մինչև սկսաւ ետևներնէն իյնիլ պատճառներ փնտրռել, որ զիրենք կորսնցընէ. վերջապէս սուտ բանով մի վերուց երկու տղան ալ բանտը դրաւ սուտ վկաներով, ու հաստատեց որ երկուսն ալ մեռնին. խեղճ հայրը երբոր լսեց, խելքը գլխէն գնաց, վազեց գնաց բռնաւորին ոտքն ընկաւ, խնդրեց աղաղակեց, որ ողորմի՛ խնայէ զաւակներուն ու չի մարէ ճրագը, որ սքանչելի բարի օրինակ մնան աշխարհիս վրան, և ծնողական սրտին մխիթար ըլլան։ Այսպիսի աղետալի խօսքերով որչափ որ ջանաց բռնաւորին սիրտը կակըղցընել, այնչափ քարացաւ նա. մինչ զի քովի մեծամեծներուն սիրտը չի դիմացաւ՝ անոնք ալ սկսան աղաչել։ Ողորմելի հայրը կաղաղակէր որ անոնց տեղը զինքն սպաննէ. իսկ իշխանները կաղաչէին որ գէթ մէկ տղան չըսպաննէ թողու ծնողքին մխիթար։

Այս անօրէն բռնաւորը որովհետև կուզէր որ ծնողքին սիրտը խորտակէ, հրաման հանեց որ երկու որդւոյն մէկը պէտք է որ մեռնի. հապա հայրը որն որ կուզէ՝

այն Թող մեռնի. ուստի բերին զաւակնե-
րը բռնաւորին առաջը. ցաւալի հայրն ալ
հոն բերին որ որոշէ, մէկ զաւակը մեռնե-
լու տայ, մէկալն առնու իրեն: Ո՜ արժե-
ցաւ խեղճին ծնողական գութը. այլայլե-
ցաւ արիւնը. նայելով զաւակներուն վրայ
սիրտը կտրտեցաւ, վազեց գնաց պլլուե-
ցաւ զաւակներուն. ողորմագին ձայնով
խնդրեց բռնաւորէն որ երկու զաւակին ալ
խնայէ, ու զինքն սպաննէ: Տեսաւ որ մտիկ
չարաւ, նորէն աղաղակեց. ո՛վ բռնութե՛ս.
ո՛ր զաւակս տամ, և ո՛րը պահեմ. երկուսն
ալ սիրուն և առաքինի, երկուսն ալ ան-
գին մխիթար ծնողական սրտիս, երկուսն
ալ հոգւոյս ձրագը, և սրտիս փառքը. այս
աչքերս ինչպէս տեսնեն անմեղ զաւակիս
մահը. այս ոտքերս ինչպէս կոխեն զաւա-
կիս արիւնով ներկած հողը. շատ աղէկ է
որ ես մեռնիմ քան թէ աննման զաւակիս
մահը տեսնեմ: Այսիս անանկ այլայլեցաւ
սիրտն ու երևակայութիւնը, որ կորոյս միտ-
քը, չի գիտցաւ արածը. այլ չի դիմացաւ
սիրտը հանեց սուրը զարկաւ ինք զինքը մեռ-
ցուց. և իւր արիւնով շարժեց ամենուն
սիրտն ու զոհ եղաւ զաւակներուն. և այս-
պէս զանոնք ալ ազատեց իւր մահուամբն:

Այս է բռնութեան անժոյժ բռնութիւն,
տեսչայ զաւակաց զոհել զիւր արիւն.
այս ցաւած սրտի կիրք անհնարին,
վազվազեալ բերի յաղէտ դառնագոյն,

Դո՛ւ զաւակ ընտիր բարեկիրթ ներհուն,
ծնողական սրտի միսիթար սիրուն.
Ջանա՛ պանծալի վեհանալ 'ի նոյն,
փառաւոր անմահ 'ի կեանս 'ի մահուն:

ԺԴ. Ծնողական կիրք:

Իդոմենէ Դևկալիոնեան Կրետէի թագաւորը, Տրոյական պատերազմին ժամանակը կերթայ նոյն քաղաքը պաշարելու Յունաստանի ուրիշ թագաւորներուն հետ: Այս քաղաքը կործանելէն ետև, Իդոմենէ կը մտնէ նաւն որ քաղաքն երթայ: Բայց այնպիսի սաստիկ ալէկոծութի՞ մի կը պատահի, որ ամմէնքը կը յուսահատին. իսկ փորձ և զօրաւոր նաւավարները կըհաստատեն թէ այս վտանգէն ազատելու ճար չի կայ: Ամէն մարդ մահն առաջը կը տեսնէր, ամենուն կերևնար թէ անդունդը բերանը բացեր է որ զիրենք կլանէ. ուստի ամմէնքը լացով ողբով կուլային իրենց դրժբաղդութի՞ը, որ գերեզմանի ալ արժանի չեղան:

Իսկ Իդոմենէ վերցուց աչքերը երկինքը դառն տրտմութի՞ սկսաւ աղաղակել. Ո՞վ ամենակալ տ՞ր, դուն որ ունիս տէրութի՞ ծովուն ալիքներուն վրայ, լո՛ւր ողորմելոյս, ողորմէ՛ խեղճ թշուառիս. ահա՛ կուխտեմ որ եթէ զիս ազատես ու հասցընես իմ կղզիս

Կրետէ խորտակելով ծովուն զարհուրելի բռնութիւնը, ես զոհեմ քեզ այն գլուխն, որ նախ աչքիս երևնայ։

Սակայն իւր որդին գիտնալով հօրը դարձը պատրաստուեր էր որ դիմաց երթայ ու հօրը հետ գրկախառնի. խեղճը չէր գիտէր թէ այն պիտի ըլլար իրեն անձին կորուստ։ Հայրը ազատելով ալէկոծութենէ շիտկեց նաւը դէպ 'ի նաւահանգիստը, տեսաւ հեռուէն հայրենիքը՝ ուրախանալով շնորհակալ կըլլար ա՜յ, որ իւր ուխտին հաճեցաւ ու զինքը ցանկալի երկիրը հասցուց. սակայն մեկէն իմացաւ թէ քանի՞ տրտմալի էր արած ուխտը։ Ասով հասկըցաւ իւր դժբաղդութիւնը, և կը ցաւէր անխորհուրդ ուխտին վրայ։ Մինչ զի կը վախնար հասնելու քաղաքը և տեսնելու իւր ընտանիքը. և ս առաւել կը դողար որ չըլլայ թէ որդին տեսնէ, որ շատ աւելի սիրելի էր աշխարհիս մէջ։ Սակայն անգութ ձախորդութիւնն աշխարհի, որ կը ջանայ միշտ պատժելու մարդիկ և խոնահեցընելու մեծամեծները, կը հալածէր աներևոյթ ձեռքով Ադոմենէ։ Վասն զի հազիւ թէ հասաւ քաղաքն ու չի համարձակելով աչքը վերուց որ նայի, ահա՛ տեսաւ սիրական որդին, որուն համար էր վախն որ չըլլայ թէ տեսնէ. մեկէն զարհուրելով անդին դարձուց երեսը. աչքը կը փնտրռէր ուրիշ գլուխ մի տեսնելու, որ քիչ սիրածն ըլլայ, որպէս զի ծառայէ զո-

հին, բայց պարապ տեղը կը նայէր. զի որ-
դին որդիական սիրով վազեց ամէնէն ա-
ռաջ հասաւ կարօտալի հօրը, փաթտուե-
ցաւ վզին փափաքանօք. բայց տեսաւ որ
հայրը տրտմութ՚ը լեցուած ո՛չ երեսը կուզէ
նայիլ, և ոչ իւր գգուանքը կընդունէր,
այլ արտասուօք կողբար. զարհուրեցաւ
տղան, չի դիմացաւ սիրտը. Ո՞վ հայր իմ
ասաց, ուսկի՞ց է այդ քու տրտմութիդ. այս-
չափ երկար հեռաւորութենէդ ետև ինչո՞ւ
կը վշտանաս որ թագաւորական քաղաքդ
հասար. և ինչո՞ւ զաւակիդ ուրախութ՚ը
վրայ տրտմեր ես. ի՞նչ արի ես, որ աչքդ
իզմէ կը դարձընես կը վախնաս երեսս նայ-
ելու: Հայրը տրտմութ՚ը լեցուած չունէր
կարողութի՛ որ պատասխանէ. վերջապէս
խորունկ հառաչանօք սկսաւ ասել. Ա՞հ տ՚ր,
ի՞նչ խոստացայ ես քեզ, և դուն ի՞նչ գնով
ազատեցիր զիս ալեկոծութենէ. տա՛ր զիս
տո՛ւր ալիքներուն և ժայռերուն, խորտա-
կէ՛ զիս, որ կատարի տրտմալի կեանքս.
Թո՛ղ որ ապրի որդեակս: Ո՞վ բռնութ՚ես.
ահա ա՛ռ իմ արիւնս, ու խնայէ՛ զաւակիս:
Այսպէս խօսելով քաշեց սուրն որ ինքը
զինքն սպաննէ, որ որդին ազատի մեռնե-
լէն: Բայց հասան հոն մեծամեծները չորս
դին կեցած՝ բռնեցին ձեռքն արգիլեցին:

Սոփրոնիմոս ծեր պատգամախօսը հա-
սաւ իրեն ու սկսաւ զինքը համոզել, թէ
ի՞նչ հարկ կայ որդիդ զոհ անելու. առանց

անոր ալ կըլլայ. քու խոստումդ է անխո-
հեմ. ա՜ծ չուզեր բնաւ պատուիլ անգթու-
թեամբ. զգոյշ կեցիր չըլլայ թէ աւելցնես
մեղքդ ուխտիդ յանցանքին վրայ, կատա-
րելով ուխտդ ընդդէմ օրինաց բնութե՛ ։
Օ՛ոհէ՛ հարիւր Ճերմակ ցուլ, ցանէ՛ անոնց
արիւնը սեղանին չորս դին, պսակելով ծա-
ղիկներով, և ծխելով անուշահոտ խուն-
կեր. աւելի ընդունելի է այդ ա՜յ ։

Իդոմենէ գլուխը կախած կը լսէր այս
խօսքերը, բայց որդւոյն կսկըծուն սաստիկ
խռոված, դէմքը դեղնած այլանդակ, ա-
մէն կէտի գոյնը կը փոխուէր, ու բոլոր ան-
դամքը կը դողային սարսափմամբ ։ Իսկ որ-
դին բանը հասկընալով աղաղակեց հօրը.
Ա՛հա ես հա՛յր իմ. քու որդիդ պատրաստ է
մեռնիլ զոհ ըլլալ ա՜յ. չըլլայ թէ նորա բար-
կութի՛ը քեզի բերես. ես գոհ կը մեռնիմ.
որպէս զի իմ մահս պահէ քու կեանքդ ։
Օ՛ա՛րկ հա՛յր իմ, մորթէ՛ զիս. մի՛ վախնար,
թէ՝ անարժան որդի կերևնամ քու մեծու-
թե՛դ՝ վախնալով մահուանէ ։ Հայրը տղուն
այս քաղցր ձայնն որ լսեց բոլորովին խոր-
տակեցաւ սիրտը, կորուց մտքին կարողու-
թիւնը՝ ուխտին բանը միտքը բերելով
սարսափեցաւ, արիւնը բռնկեցաւ, վերուց
սուրն որ զարնէ. տղան սրին դէմն ելաւ,
յանկարծ որդւոյն սիրտը մտաւ սուրը,
թարմ արիւնը ոգեխառն սկսաւ վազել ։
Քովի եղողները մինչև որ բռնեցին, արիւ-

նաթաթախ սուրը տղուն սրտէն դուրս հա-
նեց, որ կը ծխար։

Ողորմելի տղան աւելի սիրական ըլլա-
լուն հօրը, աւելի խեղճ եղաւ. նայիս ըն-
կաւ վազած արիւնին մէջ, աչքը կիսաբաց
խաւարած ստուերաւ մահու. նման գեղե-
ցիկ շուշանին, որ արմատէն կտրելով արօ-
րէն՝ կիյնի դաշտին մէջ խամրած խորտա-
կած, չի կարնար վեր կենալ. Թէպէտ դեռ
չէ կորուսած բնական ճերմակ գոյնը, բայց
կեանքը մարած է, ու երկրէս ալ չի կար-
նար սնունդ առնելու։ Այսպէս եղաւ սի-
րուն որդին Իդոմենեայ, որ Թարմ և նո-
րահաս ծաղիկ ըլլալով հնձեցաւ ծաղկա-
փթիթ հասակին մէջ։

Իդոմենէ սաստիկ կըսկըծուն անզգայ և
խելագար եղաւ. ո՛չ ուր եղածը գիտէր և
ո՛չ ինչ արածը։ Վազելով դէպ 'ի քաղաքը
որդին կը հարցընէր։ Իսկ քաղաքացիք տես-
նելով այս զարհուրելի դիպուածը ցաւակից
եղան խեղճ որդւոյն, ու երես դարձուցին
Թագաւորէն։ Իսկ բարեկամները առին
Թագաւորը նաւը դրին ու ծովն ելան գնա-
ցին։ Իդոմենէի խելքը գլուխն եկաւ, հաս-
կըցաւ աղետալի դիպուածը որդւոյն. և շը-
նորհակալ եղաւ բարեկամներուն, որ զին-
քը հանեցին այն երկրէն, որ սիրական զա-
ւակին արիւնովը շաղուած էր. ուր չէր կա-
րող բնակելու. գնաց Սաղենտինա նոր քա-
ղաքը շինեց, ու հոն հաստատեց Թագաւո-

ըութիւնը՝ միշտ ողբալով աղնիւ զաւակին վրայ ։

Բարեզարդ զաւակ տայ զարևն անգին ,
զոհէ զայն 'ի սէր ծնողականին .
զոր փոխ էր առեալ յարենէ նոցին ,
ընծայէ սիրով կենաց տուողին ։
Քեզ է օրինակ մանուկ դիւցազին ,
զոհ լինել ծնողաց զոհ կենարարին .
զի այն է կեալ միշտ անմահ 'ի մահին ,
անմահ յիշատակ թողեալ յաշխարհին ։

ԺԵ. ՀԱՅՐԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ ԵՂԻՍԱՔԵԹԻ

Դիպուած առաջին:

Թոպոլսքի Սիպերիայի մայրաքաղաքը շինած է Թոպոլ և Իրթիշ գետերուն միջոցը. որուն հիւսիսակողմը կը շրջապատէ ըարձակ անտառն ու կերթայ մինչև սառնապատ ծովը: Այս միջոցը կայ 1100 վերստ մինչև ապառաժ լեռները, որ միշտ ծածկած են սառերով. ուր ջրերը սառած ըլլալով ոչ դաշտերը կոռոգանեն և ոչ ծաղիկ մի կը բուսցընեն: Թէ որ աւելի բևեռին մօտենաս, և ոչ մեծ ծառ կը տեսնես. այլ տեղ տեղ անպէտ թուփեր, բժշկական խոտեր և կենդանիներ:

Ահա ասոնք են այս տխուր տեղերուն զարդարանքը: Ապա կերևնան Ճախին տե-

ղեր լեցուն մամուռներով, որ կերևցնեն
քնութ՝ ճիգը. անկէ ետև այլ բոյս չերև-
նար. ցուրտն ու սառը կը թագաւորէ: Սա-
կայն քնութ՝ը ուրիշ տեսարան մի կերևցնէ,
որ է հիւսիսային արշալոյսը. հորիզոնին վրայ
կերևնայ շատ անգամ լուսափայլ կամար
և շարժական լուսեղէն սիւներ երկինքը
կախուած, որ մեծ զուարճութ՝ի, և զար-
մանք կը բերեն մեր կողմերէն աքսորուած-
ներուն: Թոպոլսքի մայրաքաղաքին հա-
րաւային կողմէն կանցնի Իշիմ գետը, ուր
տեղ տեղ սերմանած են դաշտերը. իսկ
դառն լիճը սահման է Խրոխրզ Թաթար-
ներուն. որոնք թէպէտ այլազգ են, այլ
զարմանալի աւելորդապաշտութիւններ ու-
նին հանդերձ կախարդութ՝ը: Շատ ան-
գամ դէպ 'ի երկինքը կը կռուին, թէ ու-
րիշին խնդիրքը կը կատարես մերինը ինչո՞ւ
չես կատարեր. երբեմն հրացան քաշելով
կը սպառնան, որ տայ ա՜ծ իրենց խնդիրքը:
Այս քաղաքին ձախակողմը կը շրջապատէ
Իրթիշ գետը, իսկ աջակողմը Թոպոլ գետը,
ուր անբոյս և անբեր տխուր տեղեր են.
ուրիշ բան չերևնար եթէ ոչ՝ ժայռեր մէկ-
մէկի վրայ դիզած. օդը թանձր, աստիճա-
նը ծանր և արեգակը տրտում:

Իշիմ գաւառը աւելի բարեխառն ըլլա-
լով՝ Սիպերիայի պարտէզը կանուանի. որով-
հետև ամառ կը տեսնէ. և ձմեռը միայն
ութ ամիս կը տևէ. բայց ցուրտը շատ սաս-

տիկ է. մանաւանդ երբ հիւսիսային հովը կը փչէ. սեպտեմբերի մէջ ամէն ջուր կը սառի և կը տևէ մինչև մայիսին վերջը. անկէ ետև ծառերը կըսկըսին կանանչիլ, և բոյսերէն անոյշ հոտ բուրել. թռչուններն երգելով կը զուարճանան, հիւսիսային սագերը ջրերուն երեսը կը կարկաչեն, արագիլն ու սպիտակ կռունկը եղէգներուն մէջ բոյն կը շինեն ձագ հանելու համար. սկիւռ (զինճապ) կենդանիները մէկ ծառէն մէկալը ցատքելով կը ձայնեն: Այս զուարճալի տեսարանը բնութե՛ քաջալերելով կը զօրացնէ բնակիչները, որոնց երջանիկ օրերն ասոնք են: Բայց որոնք որ աղէկ երկիրներէն հոն աքսորուած են ամենևին զուարճութի՛ չեն իմանար ասանկ բաներէն:

Այս անբաղդ աքսորուածները մէյմէկ դիպուածով վարուեցան հոն որոնց մեծ մասը Թոպոլսքի քաղաքին քովերը կը բնակին մինչև Իշիմի սահմանը. ոմանք դաշտերու մէջ կը բնակին խրճիթներով: Ռուսաց տէրութի՛ը ողորմելով հոգացաւ իրենց որսորդութի՛ ապրուստի համար. սակայն այս ողորմելի մարդիկը ամէն դի սիռած ըլլալով՝ ո՛ր կողմն որ նայիս՝ սրտիդ գութը կը շարժի, և ամէն տեղ խեղճութի՛ կը տեսնես:

Սահմքա երկրորդ քաղաք կը համարուի Սիպերիայի, ուր կը նստի երկրորդ կառավարիչ իշխանը. ասկէց իրեք վերստ հե-

ռու՝ ջրոտ անտառին մէջ բոլորակ լճին քով կը գնահէր աքսորուած տուն մի. իրեք հոգի էին, այր կին և դուստր. այրն էր 45 տարուան Պետրոս Ալինձեր անուամբ. կինը 30 տարուան Յէկատերա անուամբ. իսկ դուստրը փոքրիկ և գեղեցիկ ծաղկափթիթ Աղնիսաբեթ անուամբ: Այս խեղճերը փակուած ըլլալով այս անմարդաբնակ անտառին մէջ՝ ամենևին հաղորդակցութիւն չունէին մարդու հետ: Ալինձեր միայն կերթար որսի, այլ բնաւ չէր կարող Ասիմ քա քաղաքը մտնելու. իւր կինն ու աղջիկը մարդ մի չէր տեսեր, բայց 'ի աղքատ Թաթարներէն որ իրենց կը ծառայէին. նաև մարդ չկայտեր թէ ուսկից են, որմէն ցեղէն և ինչ պատճառով աքսորուած են: Այնպէս մեծ իշխանը Թոպոլսքի քաղաքին գիտեր ու իւր տեղապահ իշխանին ալ չէր յայտներ որ կը նստէր Ասիմքա: Ա՛ն զի երբոր ասոնք հոն աքսորուեցան՝ իշխանը խրկեց զանոնք Ասիմքայի իշխանին ու պատուիրեց որ անոնց համար յարմար բնակարան մի շինել տայ հանդերձ փոքրիկ պարտէզով. նաև հոգայ իրենց կերակուրն ու հագուստը. բայց սաստիկ արգելած էր որ ոչ հաղորդակցութիւն ունենան դուրսի հետ, և ոչ թուղթ մի անցընեն Թուսաց տէրութեան կամ Թագաւորական քաղաքը:

Այսչափ զգուշութիւնները կարծիք կը բերէին թէ պէտք է որ ասոնք մեծ ցեղէ

եղած ըլլան, և Սփինճեր անուան տակը ծածկած կայ ուրիշ փառաւոր անուն. Համեստ անբաղդութիւն և մեծ անիրաւութիւն կամ եղեռն: Որչափ որ ջանացին իմանալու ասոնց որպիսութիւնը, այնչափ ծածուկ մնաց: Երբեմն երբեմն որսորդները կը մտնէին այն անտառին մէջ. երբոր կը հասնէին լճին քովն ու կը հարցընէին անոնց անունը, պատասխան կուտային, թէ այս խրճիթին մէջի բնակիչները դժբաղդ ողորմելի են: Ասոնք ալ գթալով իրենց վրայ՝ կը հեռանային ասելով, ա՜ծ ողորմի ձեզ, ու օր մի տանի ձեր հայրենիքը հասցընէ:

Այս լճին մէկ կողմն էր ընդարձակ դաշտ գերեզմաննոց, ուր կերևնային մեռելի ոսկորներ որ յայտնի կերևցընէին թէ հոն կայ եղեր հին ժողովուրդ. որոնց ոսկի զարդերն որ իրենց հետ թաղուած էին ժամանակով՝ մարդկային ագահութ՝ գտնուեցան ու յայտնի եղան: Իսկ արևելեան կողմը լճին կար փայտաշէն փոքրիկ մատուռ մի, որ քրիստոնեայք շիներ էին:

Արդ Սփինճեր այս կողմերս մինակ պտըտելով երկայն ձմեռուան մէջ կը զարնէր զանազան կենդանիներ. կզնաքիս (զէրտէվա) սամոյր, աքիս (քաքում), ուր խիստ շատ կան: Ասոնք կը խրկէր Թոպոլսքի ծախել կուտար, ու կնկանը ուզած բաները առնել կուտար. նաև աղջըկանը համար հարկաւոր գրքեր բերել կուտար: Իսկ երկայն գիշեր-

ները կը պարապէին իրենց սիրական զաւակին կրթութիւն տալու համար, որ պարկեշտութիւն նստելով ծնողացն առջին կը կարդար. միշտ ծնողքը կը ջանային ընտիր պատմութիւններ և երևելի գործքեր կարդացընելու Եղիսաբեթին, որ վառի սիրտը առաքինութիւն և ա՛ծպաշտութիւն. Հայրը կը սորվեցնէր փառաց և դիւցազնութեց մեծութիւնը և գեղեցկութիւնը. իսկ մայրը համեստութիւն և բարեպաշտ սովորութիւն. Հայրը կը սորվեցընէր, թէ ի՞նչպէս պէտք է առաքինութիւնը յարգել. իսկ մայրը՝ ի՞նչպէս պէտք է սիրել առաքինութիւն ու պարկեշտութիւնը։ Այս բարի կրթութիւններէն առաջ եկաւ արիական բնաւորութիւն, հրեշտակային քաղցրութիւն և մխիթարական կենակցութիւն։

Իսկ երբոր ձիւնը կը սկըսէր հալելու, և գետինը կանաչնալու, Սփինճեր պարտէզը կը հոգար. Ֆէոտորա կը պատրաստէր սերմը. Եղիսաբեթ կը ցանէր այն փոքրիկ պարտէզն, որ ցիցերով շրջապատած էր, և զարդարած փոքրիկ ծառերով, որոնց ծաղիկը անոյշ հոտ կը բուրէ։ Կէսօրուան ժամանակը կաշխատէր ծաղկոցին մէջ, ուր կը հասցընէր զանազան ծաղկըներ, որ անծանօթ են մեզ. և ասոնցմով կը զարդարէին Եղիսաբեթի գլուխը ասելով. Ե՛ղիսաբեթ, միտքըդ դիր թէ հայրենեացդ ծաղկըներէն են. ասոնք նման են քեզ. երանի՞ թէ ոչ ասոնք անցնէին և ոչ դու։

Սփինճեր երբոր պարապ կըլլար լուռ կենալով կը մտմըտար, ու խորին հառաչ մամբ կը նայէր դէպ 'ի կողմն հայրենեաց. Թէպէտ կինը գգուելով կը միսիթարէր զինքը, այլ աւելի կը մորմոքէր սիրտը՝ մանաւանդ կնոջը և զաւակին վրայ նայելով: Ուստի կը կանչէր. ա՞հ Ֆէոտորա, ինչո՞ւ կամեցար հետս միատեղ աքսորուելու. լա՛ւ էր որ զիս մինակ թողուիր հոս. գէթ դուն զաւակովդ հանգիստ կըլլայիր մեր հայրենիքը քու պատուովդ, ես ալ հոս առաւել գոհ կանցընէի ցաւալի օրերս: Այս բանն որ կը լսէր Ֆէոտորա՝ ողորմագին նայուածքով կարտասուէր. և ասով ցոյց կուտար թէ որչափ մեծ սէր ունէր քաղցր ամուսնոյն վրայ. անանկ որ և ոչ օր մի առանց անոր կարնար ըլլալու. նաև զինքը թշուառ չէր համարէր միատեղ և ցաւակից ըլլալովը. գիտէր որ ամէն բան ա՞ծային կամքովը կըլլայ. ուստի միսիթարուելով կը ջանար միշտ որ սիրտն առնու ընկերին:

Միշտ կը պարապէր անոր կամքը կատարելու, և սիրած կերակուրը պատրաստելու. մաքրութի՞ն ու խաղաղութի՞ը կը թագաւորէր իրենց փոքրիկ բնակարանին մէջ. իրենց ամէն բանը պարզ և աղքատին էր, որ Սփինճերին որսորդութեամբը կը հոգային: Սենեկին պատերը զարդարած էին Ֆէոտորային ու Եղիսաբեթին քաշած նըկարներով. ներքնասենեակը տուեր էին Ե-

ղիսաբեթին. ունէին և ուրիշ տուն թաթար ծառային համար, ուր կը դնէին ամաննե-րը և պարտիզին գործիքները։

Իրենց ժամանակը կանցնէր կամ ներքին բաները հոգալով, և կամ ծառի կեղևէ փսիաթ շինելովն գետինը փռելու համար. իսկ երբոր կիրակի կըլլար՝ Ֆէոտորա հառա-չելով կը տրտմէր պատարագ չի տեսնելուն համար, թէպէտ սրբութեամբ և աղօթքով կանցընէր ՆԲ Բարսեղի պատկերքին առա-ջը, որուն շատ ջերմեռանդ էր և պաշտպան առեր էր իւր մատաղ հասակին։ Այսպէս ամէն օր ջերմեռանդութեամբ և բարեպաշ-տութեամբ անցընելով իրենց միտքը լուսա-ւորած էր և սիրտը մխիթարած քաջալե-րութեամբ։

Իսկ Եղիսաբեթ չորս տարուընէ 'ի վեր այս Սիպերիայի անտառը բնակելով ասկէ 'ի զատ ուրիշ հայրենիք չէր գիտէր, և իւր անմեղ սիրտը այն պարզ բնական բաներով կուրախանար։ Երբեմն կելլէր լճին քովի ժայռերուն վրայ կը ժողվէր բազէի և ան-գեղի հաւկիթներ. շատ անգամ կը բռնէր վայրի աղաւնիներ, ու թռչնարանին մէջ կը շատցընէր. և այնպէս կը զբօսնոյր իւր սիրտն, որ կարծէր թէ ասկէ աւելի երջան-կութի՞ չի կայ աշխարհիս վրայ իրեն համար. իւր առողջութի՞ը կը զօրանար սովորելով օդին, և իւր հասակը կաճէր շարժմամբ և կրթութեամբ։ Դէմքին վրայ հանգչած կե-

բևնար անմեղութի՞ և հանդարտութի՞, և օրըստօրէ իւր հաճութի՞ը կը շատնար, ու գեղեցկութիւնը կը պայծառանար. որ մի միայն մխիթարութի՞ և ցնծութի՞ էր ծնողացը. որոնց առջին սիրուն ծաղկի նման կը բացուէր, ինչպէս վայրի ծաղիկը միայն արևին ներկայութեամբը կը բացուի, թէպէտ իւր գոյնը և գեղեցկութի՞ը միշտ ունի. այսպէս կըլլար Եղիսաբեթ երբոր ծնողքը կուգային իրեն մօտ. որոնց պարտական կը ճանչնար իւր կեանքը:

Դիպուած երկրորդ:

Երբոր մարդուս ախորժակը քիչ առարկայի վրա կը ժողվուի՝ շատ ազդու և փափուկ կըլլայ, ինչպէս էին Եղիսաբեթի սէրն ու ախորժակը. որ ուրիշ մարդ չէր ճանչնար, եթէ ոչ իւր ծնողքը, անոնք միայն կը սիրէր. և անոնց հետ միայն կը կենակցէր. անոնք էին միայն իւր տէրը, պաշտպանը, ընկերները, մանաւանդ իւր վարպետներն ու սորվեցնողները: Կը տեսնէր որ ամէն բան անոնցմէ կուգար իրեն և առանց անոնց բանի մի կարօղ չէր. ոչ քոյր ունէր, ոչ եղբայր, ոչ ազգական և ոչ ծանօթ. միշտ իւր աչքը անոնց երեսն էր. որոնք խոհեմութի՞ը իրենց ցաւը կը պահէին իրենց սիրական զաւակէն, որ չըլլայ թէ քաղցր սիրտը կոտրի վշտանայ:

Սակայն երբոր սկսաւ հասակն աճիլ և ընտրողութիւնն հասունանալ սկսաւ հետաքրքրութիւնն ալ աւելնալ. կը դիտէր որ սիրական ծնողքը միշտ միակերպ չեն. ծածուկ կը տեսնէր որ մայրը կուլայ՝ հայրը կը հառաչէ. հասկըցաւ որ իրենց մէկ դժբաղդութեի պատահած է: Աստի սկսաւ աղաչել իրենց որ պատճառն իմացընեն իրեն. բայց անոնք ուրիշ բան չէին ասեր, այլ միայն կողբային իրենց հայրենիքը. զի չէին ուզեր որ անոր անմեղ սիրտը իրենց անտանելի վշտին հաղորդեն. չէին իմացներ թէ ինչ մեծութէ այն խեղճութէ հասեր էին:

Յամանակն եաւ երբոր մանկութէ յաջորդեց պատանեկութիւնը՝ իմացաւ ծնողաց տրտմութէ պատճառն ու սկսաւ ինքն ալ հաղորդակցիլ անոնց վշտին. ուստի կորոյս անմեղութէ զբօսանքը, թողուց իւր պարտէզն ու ծաղկընները. դադրեցաւ սիրելու թռչուններըը. երբոր լռին քով կերթար ոչ ծուկ բռնելու կը նայէր, և ոչ նաւակը նստիլ խաղալ. այլ կը մտածէր թէ ինչ պիտի ըլլայ իրենց վախճանը. իւր երևակայութիւնը անանկ սիրտը կը խռովէր որ ոգիքը կը քաղուէին: Երբեմն նստած ժայռին վրա՝ աչքը ջրին վրայ հաստատելով կը մտածէր, թէ ինչ առիթ կարնայ ըլլալ որ կարենայ դադրեցնել ծնողացն արտասուքը, որոնք անդադար կուլային իրենց հայրենիքը. բայց Աղիսաբեթ չէր կարնար

լաւ երևակայել, թէ ինչ բան էր հայրենիքը. որովհետև ինքը ոչ այն մեծութիւնը տեսեր էր և ոչ կարնար երևակայելու։ Սակայն միշտ մտածելով կը յափշտակուէր. յետոյ աչքը երկինքը վերցընելով օգնուէ կը խնդրէր ստեղծողէն. երբեմն այնչափ խորոմնկ կը մտածէր, որ ձիւն անձրև կուգար վրան ու չէր ելլեր։ Սակ երբ ծնողքը կը կանչէին ղինքը՝ մկկէն կը վազէր, կերթար կամ դաս առնելու և կամ մօրն օգնելու։ Բայց երբոր անոնք իրմէ կը հեռանային, և երբ կաշխատէր կամ կը սորվէր, մի միայն մտածութիւնն էր որ ինչպէս երթայ Նեթրպուրկ, ու ծնողքն ազատէ այն խեղճութենէ. և այս խորհուրդը ամպատարութեամբ անանկ սրտին մէջ պահեր էր որ քնաւ չի պիտի յայտնէր, մինչև որ չի յաջողի և չամբորդ չըլլայ։

Ահա այսպէս էր Նդիսաբեթին արիական սիրտն ու խորհուրդը. այսպէս էր անվախ դիտաւորութիւնն մատաղ կուսին. թէպէտ միտքը կուգային մեծամեծ վտանգներ և դժուարութիւններ, բայց սրտին արիութիւնը, կամքին զօնութիւնը և վստահութիւնն առաջ՝ ղինքը քաջալերելով կը զօրացնէին թէ ամէն բանին ալ պիտի յաղթէ։ Նրբոր կը մտածէր որ անտառէն դուրս ելլելու կարողութիւն չունի, մօտ գեղը գնացած չէ, ինչպէս պէտ պիտի երթայ մինչև Նեթրպուրկ, ինչպէս պիտի չամբորդութենէ անկ այնչափ

ազգերուն մէջէն, որոնց ոչ լեզուն գիտէր, և ոչ բնութիւն՝ նորէն կը խնդրէր ա̅ծային օգնութիւն. խոնարհելով առաջի ա̅յ կը խոստովանէր իւր տկարութիւն, ինչպէս որ սորված էր բարեպաշտ ծնողքէն: Ամենէն աւելի դժուար կերևնար իրեն, թէ ի՞նչպէս ծնողացմէ պիտի զատուի, և ի՞նչպէս անոնց խօսք պիտի անցընէ, որոնց մխիթարութիւն էր ինքը միայն աշխարհիս ծայրը անշէն անտառին մէջ, ուր իրմէ 'ի զատ ուրիշ մարդ անոնց դռնէն ներս մտնող չի կար: Բայց սակայն ոչ երբէք ասանկ խորհուրդներով յուսահատեցաւ, յիշելով թէ չի կայ այնպէս անապատ տեղ ուր չի հասնի ա̅ծային նախախնամութիւնը. զի ամէն տեղ կը լսէ դժբաղդներուն աղօթքն, ու օգնութիւն կը հասցընէ:

Իրեք տարիով առաջ մէկ մեծ վտանգ պատահեր էր Սփինճերին. որ խիստ ձմեռուան մէջ գտնուեցաւ սրածայր բարձր ժայռին վրայ, ուր պէտք էր կորսուիլ, թէ որ չի հասնէր իրեն օգնութիւն քաջ պատանին որդի պարոն Սմոլոֆայ կառավարչին Թոպոլսքիու, որ միատեղ որսորդութիւն կերթար ամէն ձմեռ Սախմքայի կողմերը. երբեմն Ուրալսքի լեռներուն վրայ արջ կորսային, որ աւելի վտանգաւոր էր, ինչպէս վտանգեցաւ Սփինճեր և ազատեցաւ օգնութեամբ ընկերին: Այս դիպուածէն ետև Սմոլոֆին անունը ասոնց մէջ միշտ յարգութիւն կը յիշուէր, որ խեղ-

ճերուն երախտաւոր եղաւ, և շատ կը փա-
փաքէր Ֆէոտորա որ տեսնէ ու շնորհակալ
ըլլայ օրհնութեամբ. Թէպէտ ամէն օր ա-
նոր համար կաղօթէին, որովհետև արդելք
կար մարդ չէր կարող անոնց բնակարանն
երթալու:

Իսկ Եղիսաբեթ որ միշտ իւր ճամբորդու-
թե՛ դժուարութի՛ը կը մտածէր, միտքը դրաւ
որ առանց մէկ բարեկամի օգնութե՛ չպիտի
կարնայ գլուխ տանելու այս բանը, իւր խոր-
հուրդը դարձուց Սմոլոֆ կտրիճին վրայ, որ
իրեն պաշտպան անէ. զի նա կարնար իրեն
ճամբայ ցըցնելու մինչև Բեթրպուրկ, և
կայսեր ներկայացնելու. նաև իշխանին որ-
դին ըլլալով՝ հօրը խօսք հասկըցնելու որ
ծնողացը վրայ չի բարկանայ այս բանիս հա-
մար: Ուստի տեսաւ որ ձմեռը մօտ է, ե-
տևէ եղաւ իմանալու թէ արդեօք Սմոլոֆ
կուգա՞յ որսորդութե՛ այն կողմերը. կը փա-
փաքէր հետը խօսակցելու:

Սփինճեր այն վտանգին մէջ իյնելէն ետև
խոստացեր էր կնոջն որ չերթայ արջու որ-
սորդութե՛ և չի հեռանայ անտառէն. այլ
միայն կորսար սկիւռ և սպիտակ աքիս, ինչ-
պէս կը խնդրէր Ֆէոտորա. նաև մինչև որ
դառնար որսորդութե՛ շատ մեծ մտմըտու-
քի և ցաւի մէջ կըլլային: Այն ձմեռ ձիւն
մի եղաւ սաստիկ խիտ և մնայուն, և ցուրտն
էր 30 աստիճանէն աւելի: Սփինճեր մէկ
առաւօտ մի դեկտեմբերի մէջ առաւ հրա-

ցանը գնաց որս, բայց մեկնելէն առաջ գը-
գուելով խոստացաւ կնոջն ու զաւակին որ
արևը չի մտած դառնայ:

Ժամանակն անցաւ գիշերը մօտեցաւ՝
Սփինճեր չի դարձաւ. անտանելի եղաւ
կսկիծն ու մտմըտուքը Ֆէոտորային. իսկ
Եղիսաբեթ սրտին ցաւուն կուզէր երթալ
հայրը փնտըռել, կամ օգնել. բայց չէր
կարնար մայրը մինակ ձգելու ողբի մէջ:
Մինչև նոյն ատենը Ֆէոտորա լճին քովէն
անդին չէր գնացեր. այն կէտին վիշտը բըռ-
նադատեց խեղճն որ երթայ աղջըկանն հետ
փնտըռէ այրը: Երկուքը միատեղ ելան կեր-
թային դէպ 'ի դաշտավայրը. օդը սաստիկ
ցուրտ, ծառերը սառած, հորիզոնը թանձր
սևութի՞ մի ծածկեր էր. գիշերուան մօտի-
լը զարհուրելի գոյն մի տուեր էր առարկա-
ներուն. անանկ որ ամէն մէկ քայլին կը դող-
դոջար տկար Ֆէոտորա. իսկ Եղիսաբեթ
հոն մեծցած ըլլալով սորված էր օդին և
ցրտին. բայց մայրը չէր սորված, որ միշտ
կը զօրացնէր: Ինչպէս որ ծառ մի օտար
տեղէ բերեն տնկեն կը տկարանայ, իսկ փա-
փուկ շառաւիղները արմատէն կելլեն ու կը
սորվին այն տեղին, կը զօրանան և կաճին,
նաև իրենց ստուերին տակը կը պաշտպա-
նեն ծառը, իբր թէ նոր կեանք կուտան.
այսպէս կը զօրացընէր Եղիսաբեթ մայրը:

Երբոր մօտեցան տափարակ տեղը՝ Ֆէո-
տորա այլ չէր կարնար առաջ երթալու. Ե-

ղիսաբեթ ասաց. մայր իմ օրը կը մտնէ, դուն հոս կեցիր. թող զիս երթամ մինչև անտառին ծայրը. թէ որ այսպէս ուշանանք գիշերը մեզ կարգիլէ փնտրռելու հայրս: Խեղճ Ֆէոտորան կռթընած կեցաւ ծառին քով, ու թողուց որ աղջիկն երթայ. որ մէկէն հասաւ լեռնակը գերեզմաններուն. այս լեռնակին ծայրէն Եղիսաբեթ արտասուալի աչօք կը նայէր չորս դին որ հայրը տեղէ մի տեսնէ. բայց բան մի չի տեսաւ. ամէն դի լուռ և անապատ տրտմալի. խաւարն ալ սկըսեր էր երկիրս երկինքէն որոշելու:

Բիչ մի անցաւ լսեց մօտ տեղէ ձայն հրացանի ու մեծ յոյս առաւ: Որովհետև այս ձայնը միայն հօրը ձեռքէն լսած էր, կարծեց թէ հայրն է. անցաւ ժայռերուն մէկալ կողմը տեսաւ որ մարդ մի վար ծռած որսը կը փնտրռէր՝ կանչեց. Հա՛յր իմ հա՛յր իմ, դո՞ւն ես: Երբոր նայեցաւ իրեն, տեսաւ որ չէր Սփինճեր, այլ էր շնորհքով պատանի մի: Եղիսաբեթ տրտմութ՞ը ասաց. դուն չես իմ հայրս. բայց չի տեսա՞ր տեղ մը հայրս, ասա՛ աղաչեմ ո՞ւր կարնամ գտնելու: Պատասխան տուաւ թէ չեմ ճանչնար հայրդ. բայց գիտեմ որ ասա ատենս դուն չես կարնար ասա տեղերս մնալ առանց վտանգի, պէտք է վախնաս: Կրկնեց Եղիսաբեթ, ես բանէ մի չեմ վախնար աշխարհիս մէջ, ո՞հ միայն կը վախնամ որ հայրս չեմ կարնար գտնելու: Այսպէս խօսելով

աչքը վերուց դէպ ՚ի երկինքը հառաչեց. ուր քաջուհին ու խանդաղատանքը, վստահութիւնն ու քաղցրութիւնը նկարուած էին դէմքին վրայ, և կը նախագուշակէին իւր երջանիկ վիճակը: Պատանեակը այնպէս զարմացեր էր որ կարծէր թէ երազ կը տեսնէ. զի այնպիսի ազնիւ քաջասիրտ կոյս չէր տեսած. ուստի հարցուց թէ ինչ է հօրդ անունը. պատասխանեց, թէ Պետրոս Սփինձեր: Ըսելոյ թէ ասաց՝ դուն ըլլաս դուստր աքսորուածին, որ կը բնակի լճին քովի խըրճիթը. մի վախնար ես կը ձանչնամ հայրդ. դեռ ժամ մի չի կայ որ զատուեցանք իրարմէ, և գնաց իւր բնակարանը. թուի թէ հիմա հասած է հոն:

Աղխսաբեթ այլ չի կեցաւ, սկսաւ վազել երթալ մօրն, որ թողուցեր էր ծառին քով. և կը կանչէր մեծաձայն խնդութեամբ հօրը գարձը, որ մայրը հեռուէն լսելով ուրախանայ. սակայն չի գտաւ հոն մայրը. սկսաւ անտառին մէջ կանչել ծնողացն անունը տալով: Այրիս լճին կողմէն ձայն եկաւ իրեն. վազեց հասաւ խրճիթը. տեսաւ հայրն ու մայրը. գրկեց զանոնք նստաւ. պատմեցին իրարու թէ ինչպէս զանազան չամբայով հասեր էին հոն: Աղխսաբեթ նայեցաւ դուրս՝ տեսաւ որ պատանին հոն կուգար. Սփինձեր լսելով եկաւ դուրս կանչեց անոր տհաճութիւնը. Պարոն Սմոլոֆ ժամանակս ուշ է. դուն գիտես որ ես քեզ չեմ կար-

նար տունս ընդունելու, և ոչ մէկ գիշեր։ Իսկ կինն ու դուստրն մէկէն կանչեցին. Պարոն Սմոլոֆն է, որ մեզի եղաւ ազատիչ, ազատելով քեզ այն վտանգէն. երկուսն ալ ելան դուրս ոտքն ընկան։ Ֆէոտորա արտասուօք լուաց ոտքը. Եղիսաբեթ ասաց. Պարոն Սմոլոֆ իրեք տարի է որ ազատեցիր հայրս, մենք օր մի չենք անցուցած առանց աղօթք անելու և օրհնելու զքեզ։ Պատասխանեց պատանին զարմանալով. իրաւի իմ արած փոքր աղէկութեն չէր արժէր այդչափ մեծ հատուցումն։

Ժամանակն անցեր էր, մութը կոխեր էր բոլոր անտառը. Սմոլոֆ առանց վտանգի չէր կարնար մինչև կէս գիշեր հասնիլ Սախմքա. նաև Սփինճեր չէր կարնար ճամբայ տալու իւր ազատչին. բայց գիշերը հոն պահելու կը վախնար. զի երդուընցեր էր Թոպոլսքիու կառավարիչ իշխանին, որ մարդ չի հանդիպցընէ իւր խրճիթը. ուստի առաջարկեց հիւրին, որ ճրագ վառէ ու միատեղ երթայ առջևէն։ Ֆէոտորա այս բանը լսելով դող ելաւ, ու ընկաւ ոտքը աղաչեց որ չերթան։ Ան ատենը ասաց Սմոլոֆ. շնորհք արա՛ ինձ տ̄ր, որ մինչև առաւօտ մնամ խրճիթդ. գիտեմ ինչ պատճառի համար հայրս արգիլեց քեզ, և այնչափ խստութի̄ եղաւ։ Ես ապահով եմ, որ նա ինձ կը ներէ այս առթիս մէջ. նաև խօսք կուտամ, որ շուտով գամ իրեն կողմանէ

շնորհակալ ըլլամ տէրութեդ, որ զիս այս գիշեր հոս պահեցիր։ Ան ատեն Սփինձեր բռնեց ձեռքէն ու խրձիթէն ներս տարաւ. նստան մինչև Ֆէոտորա և Եղիսաբեթ կերակուր պատրաստեցին։

Դիպուած երրորդ։

Եղիսաբեթ հագեր էր ինչպէս գեղացի թաթար աղջիկ մը. տակէն մորթի, վրայէն կարմիր կապայ և նեղ բաճկոն՝ կոճակներով մէջքը սրխմած. մազերը ձգած ետին, որ մինչև ոտքը կը հասնէր. ասով գեղեցկութիւնը դէմքին ու հասակին վայելուչ չափակցելով, յայտնի կերևցընէին ազնուութիւն բարուցը և վսեմութիւն հոգւոյն. նաև բոլոր իւր շարժմունքն էին շնորհալի. մինչ զի Սմոլոֆ կը զարմանար և կը զմայլէր անոր քաղաքավարութեան և շնորհքին վրայ, ու գթալիր կը նայէր վրան։ Իսկ Եղիսաբեթ քանի որ կը նայէր Սմոլոֆին, իբր թէ իւր եղբայրը կը համարէր մաքուր սիրով, որ հայրը ազատեր էր. և յոյս ունէր թէ ճամբորդութեան այլ օգնութեան կը հասնի։ Սրտին մէջ ա՛ծ դրեր էր, որ միայն ծնողացը համար հոգայ, և անոնց ազատութիւնը մտածէ։

Երբոր կերակուրի նստան՝ Սմոլոֆ ասաց թէ իրեք օրէն ետև Սախմքա մեծ որսորդութիւն պիտի ըլլայ գայլերուն համար,

որ շատերը էին, և կապականէին այն կողմը: Երբոր Ֆեոտորա լսեց՝ աղաչեց Սփինձերին որ չերթայ այս վտանգաւոր որսը. չի դնես կասկը կեանքդ վտանգի մէջ, որ ինձի ամէն բարիքէս աւելի յարգելի է: Պատասխանեց Սփինձեր. դուն ինչ կը խօսիս Ֆեոտորա. ինչ է իմ կեանքս. ես չըլլայի՝ դուք այս խեղճութիւնը կը քաշէիք. գիտէք որ եթէ իմ կեանքս չըլլայ, դուն ալ, զաւակս ալ կազատիք: Ինքը կտրեց այս խօսքս ցաւագին աղաղակով. Երիսաբեթ վազեց հօրը քովն ու բռնեց ձեռքն ասաց. Հայր իմ, գիտես որ այս անտառիս մէջ մնած ըլլալով՝ ասկից 'ի զատ ուրիշ հայրենիք չեմ ճանչնար. ես և մայրս քեզի հետ երջանիկ ենք ուր որ ըլլանք. իսկ առանց քեզ մեր հայրենիքն ալ ըլլանք՝ Թշուառ ողորմելի ենք: Կրկնեց Սփինձեր. լուր պարոն Մոլոֆ. գիտնաս որ այսպիսի խօսքը սիրտս կը ճմլէ տրտմութիք, և ուչ թէ զիս կը մխիթարէ. առաքինութիքն է միայն զիս մխիթարողը. բայց սիրտս կը խորտակի երբոր կը յիշեմ թէ ասոնք իմ պատճառովս այս անչէն առնապատիս մէջ ընկեր են. և իմ պատճառովս Երիսաբեթ պիտի անծանօթ մնայ՝ աշխարհէ հեռու: Ատատ զաւակը կտրեց խօսքն ու ասաց. ՕՀ հայր իմ, ահա ես ձեր ձեռքին մէջն եմ. ինչպէս անծանօթ խեղճ կըլլամ: Ինչ ատենը շարունակելով խօսքը ասաց Սփինձեր. Սիրելի զաւակս, դուն

չպիտի խրախանա՞ս ընկերաց հետ, չպիտի աշխարհի՞ բերկրութ՞ ունենաս, չպիտի խաղա՞ս խնդաս փեսայի հետ. այս տխուր անապատին մէջ պիտի անցնի քաղցր կեանքդ, ինչպէս թռչուններու. ո՞հ անմե՛ղ զոհ. չե՞ս գիտեր թէ ի՞նչ բարիք կորուսեր ես. աւա՛ղ չեմ կարող տալ քեզի անոնք որ կորուսեր եմ:

Այս ցաւագին տեսարանը անանկ ճմլեց սիրտը Սմոլոֆին, որ անդադար կուլար. շատ անգամ ուզեց խօսելու, ձայնը արգելուեցաւ լացէն. վերջապէս սիրտ առաւ, ասաց. Տէ՛ր իմ, այս տրտում անապատիս մէջ շատ տեղ քալեցի, շատ ողորմելի բաներ տեսայ. դժբաղդագոյն աքսորուածներ տեսայ, որ ոչ բարեկամ ունէին, և ոչ ընտանի, ոչ մխիթարանք, և ոչ անոյշ խօսք տեղէ մի ունէին, որոշած յաշխարհէ և հեռացած մարդիկներէ: Կրկնեց Ֆէոտորա. ա՞ծ մեզի զաւակ տուած է, ու կասես թէ ամէն բան կորուսեր եմ. հապա թէ որ առնէ մեզմէ՝ ի՞նչ պէտք է ասես: Սփինճեր գգուելով աղջիկն ասաց թէ՝ իրա՛ւ կիմանամ թէ ամէն բան չեմ կորուսած:

Այսպիսի խօսակցութ՞է ետև նոյն գիշեր հոն հանգստացան. առաւօտուն Սմոլոֆ հրաման առաւ որ երթայ. Եղիսաբեթ կը փափաքէր որ միջոց մի գտնէ ու իւր խորհուրդն անոր յայտնէ. բայց մէկ վայրկեան ծնողքը զինքն առանձին չի թողուցին, որ

խօսի հետը. կը յուսար որ ուրիշ անգամ տեսնէ զինքն, ու յայտնէ խորհուրդը։ Յետոյ դարձաւ ասաց. Պարոն, այլ չե՞ս գար հոս. խօսք տուր ինձի որ այսօր չըլլայ վերջինն որ տեսայ հօրս ազատիչը։ Սփինձեր զարմացաւ այս եղանակ խօսակցութենէ վրայ, ու գաղտնի անհանգստութենի մի ունեցաւ, մտածելով թէ չըլլայ որ նորին իշխանին հրամանին դէմ այսպիսի դիպուածծ պատահի։

Սմոլօֆ պատասխանեց, թէ ես կերթամ Ռոսպոլսքի հօրս. ինձի մեծ երջանկութենէ է, եթէ կարենամ ծառայութենի մի անել քեզ. ասա կազաչեմ չունիս խնդիրք մի իշխանէն։ Պատասխանեց Սփինձեր, թէ ոչինչ։ Այսպա հարցուց Ֆեոտորային. ան ալ ասաց, թէ ես կը խնդրեմ որ տայ հրաման կիրակինեն երթամ Սախմքա, պատարագ տեսնելու աղջկանս հետ միասին։ Սմոլօֆ խօսք առաւ, որ կառնուսմ ձեզի համար այս հրամանը։ Այսպա մեկնեցաւ անկէ շատ օրհնութենք և աղօթքով։ Սակայն Սմոլօֆին սիրտն ու երևակայութիը Աղնսաբեթին հետն էր. կը զարմանար անոր չնորհալի տեսքին, անոյշ խօսքին և նազելի շարժմունքին, որ տեսաւ անմեղ կոյսին վրայ. սիրտը դրաւ որ այն դաշտին մէջն որ զինքը նախ տեսաւ, չէր դիպուածական ինչ, այլ նախախնամութիւն-ոյ. որ մէկ մեծ բարիք պիտի ելլէ։ Միտքը կը վկայէր թէ Աղնսաբեթի սիրտն ալ իւր սրտին շատ հեռու չէր։

Իսկ Սփինճեր մեծապէս տրտմած էր քանի որ այս սիրական պատանին միտքը կուգար. վասն զի իրեն փափաք կուգար, որ ազնիւ զաւակն անոր տայ. բայց իւր ողորմելի վիճակը ամէն բան իրեն մոռցընել կուտար։ Մէկ իրիկուն այսպիսի թանձր տըրտմութ՚ը կը մաշուէր, Ֆէոտորա ձգեց ձեռքէն ասեղն ու նայեցաւ թէ ի՞նչ կըլլայ. աղօթք արաւ, որ ա՜ծ սփոփելով սիրտը մխիթարէ, ու մոռնալ տայ այն վիշտը։ Եղիսաբեթ մութ տեղէն տեսնելով այս բանը, կը խընդրէր ստեղծողէն, որ տայ այն օրն որ այլ այսպիսի ողբ և տրտմութի՜ չունենան։ Կը յուսար որ Սմոլոֆին օգնութ՚ը երթայ Բեթրպուրկ ու զանոնք ազատէ. բայց կը վախնար որ ծնողքը չեն հաճիր, մանաւանդ մայրը։ Նաև հարկաւոր էր գիտնալ թէ ուստի՞ և ի՞նչ պատճառով աքսորուած էին, և ի՞նչ յանցանքի համար ներում պիտի խնդրէր կայսերէն։

Այս բարի խորհուրդը Եղիսաբեթին՝ այնչափ զօրացաւ որ միտքը հաստատեց թէ ժամանակն հասած է, պէտք է յայտնել սիրտը և իմանալ ծնողաց միտքը. ուստի քաղաքավարական ամօթով մօտեցաւ հօրը մէկ կողմն, ու լուռ կեցաւ քիչ մի ժամանակ. կը յուսար որ հայրը պիտի խօսի հետը. բայց տեսաւ որ հայրը իւր մտմըտուքին հետն էր՝ ինքն սկսաւ խօսիլ այսպէս. Հայր իմ՝ ներէ՛ ինձ որ տէրութեանդ

խնդիր մի առաջարկեմ։ Հայրը սիրով ընդունեց իրեն խնդիրքը. ուստի ասաց. Հայր, անցեալ օր Սմոլոֆ պատանին խնդրեց թէ բան մի կուզէս. հրամանքդ պատասխանեցիր որ չէ. իրաւի՞ է որ բանի մի չես փափաքիր։ Հայրը ասաց թէ բան մի չեմ ուզեր, որ նա կարնայ տալու ինձի։ Հապա, կրկնեց Եղիսաբեթ, ո՞վ կարնայ ուզածդ տալու. ասաց թէ արդարութի՞ը միայն. — Ո՞ւր կը գտնուի այդ արդարութի՞ը. ասաց — երկինքը. այս երկրիս վրայ տեղ մի չի գտնուիր։

Եղիսաբեթ կրկնեց արիական ձայնով. Ո՛վ սիրական ծնողք իմ, լսեցէ՛ք ինձի, ահա այսօր տասնըեօթը տարիս լմընցուցի. այսօր է որ այս կեանքս ինձի տուիք, որ պիտի ըլլայ ինձի անչափ սիրելի, եթէ կարենամ զայն ձեզի համար զոհելու. այս սիրտս կենդանի պատկեր ըլլալով ստեղծողին երկնից՝ կը սիրէ և կը յարգէ զձեզ, պէտք է ապաւինի յա՜ծ, ու ձեր բարեացը տենչայ։ Ծնընդենէս ետև ամէն րոպէն կեանքիս՝ ձեր բարերարութի՜ը նշանակած է. որոնց չեմ կարող երախտագէտ և շնորհակալ ըլլալու. ո՛վ սիրական ծնողք իմ, ներեցէ՛ք յանդըգնութի՜ը ձեր զաւակին, որ կը փափաքի բոլոր կենացը մէջ մէկ երախտիք մի անելու ձեզ, որուն դուք անդադար կանէք ծննդենէ 'ի վեր։ Ո՛հ կաղաչեմ, յայտնեցէ՛ք ինձի ձեր դժբաղդութի՜ պատճառը։

Հայրը լսելով այս բանս կանչեց. ի՞նչ կը խնդրես ո՛րդեակ՝ ասա՛. Կը խնդրեմ, ասաց, որ ինձի պատմես ամէն ծածուկդ. որն որ հարկ է ինձ գիտնալ իմ սէրս ձեզի յայտնելու համար. ա՜յ յայտնի է թէ ի՞նչ առիթ զիս կը քաջալերէ, որ պիտի համարձակիմ ուխտել ձեզ այսպիսի ուխտ:

Այս խօսքս ասելով ընկաւ հօրը ոտքը՝ աչքը լաց, երեսը ողորմագին կաղաչէր. որուն այլայլած կերպարանքն, ու կենդանի զգացողութի՜ն կերևցընէին դիւցազնութի՜ հոգւոյն և ազնուութի՜ սրտին: Իսկ խոնարհ շարժումն կը յայտնէր ա՜ծային շնորհն որ ունէր. Սփինճեր մնաց զարմացած այս առաքինի համարձակութե՜ը վրայ սիրուն զաւակին. սիրտը կը ճմլէր գթով, ո՛չ կարնար խօսիլ, ո՛չ կարնար լալ. լուռ կեցած էր տրտմութեամբ. բոլոր զօրութի՜ը կորուսեր էր խեղճը: Իսկ Եղիսաբեթին սիրտը անանկ զօրացեր էր որ թագաւորներուն ուժը չէին կարող վախցընելու:

Սփինճեր որչափ որ մնաց շուարած, Եղիսաբեթ առաջը ծունկ չոքած էր. մայրը եկաւ զաւակին քով տեսաւ որ այլայլած է, ուզեց վերցընելու. բայց աղջիկը մնաց հաստատ իւր խորհրդին վրայ: Ապա Ֆէոտորա ասաց Սփինճերին, թէ ինչո՞ւ չես պատմեր մեր ծածուկը մեր զաւակին. չե՞ս ցաւիր մատղաշ հասակին վրայ. կը վախնա՞ս որ Եղիսաբեթին սիրտը մեզի ցաւակից չը՛լլար:

Պատասխանեց այրը, թէ ես չեմ վախ-
նար, թէ տկար է, մեզի ցաւակից չըլլար.
այլ... Սիրտը լեցուելով կտրեց խօսքն ու
աղաղակեց. Ո՞վ ստեղծող ա՜ծ իմ. ներէ՛
ողորմագին ձայնիս. ես բարիք կը ճանչ-
նայի զանոնք, որ առիր իզմէ. և ո՛չ զանոնք,
որ ինձի համար կը կարգադրէիր: Ա՛ղիսա-
բեթ դուն այսօր տասուերկու տարուան քա-
շածներս մոռցուցիր:

Պատասխանեց աղջիկը. Հայր իմ, մի՛
կասկածիր, իմ բերնէս ուրիշ խօսք չելլէ,
եթէ ոչ այն՝ որ պիտի պատճառէ երջան-
կութի՛դ: Պատմէ՛ ինձի, երդումով կը հար-
ցընեմ, ի՞նչ է քու անունդ, ո՞ւր է հայրե-
նիքդ, և ի՞նչ է դժբաղդուե՛դ պատճառը:
Իմ դժբաղդութի՞ւնս, ասաց, կը հարցընես.
չունիմ դժբաղդութիւն. իմ հայրենի՞քս.
ուր տեղ որ քեզ ինձի մօտ կը տեսնեմ հոն
է. իսկ իմ անունս է երջանիկ հայր Աղիսա-
բեթի: Ֆէոտորա խօսքին վրայ գալով ա-
սաց. սիրելի՛ զաւակ իմ, քանի՞ մէկ սիրտդ
կը մաշես, ի՞նչպէս պիտի մխիթարես հայրդ:

Այս խօսքով յաղթուեցաւ Սփինճերին
հաստատութի՛ը. առաւ քովը կինն ու զա-
ւակը. սկսաւ լալով աղաղակել. Ա՜ծ իմ,
ներէ՛ իմ ապերախտութե՛ս. ներէ՛ մի՛ պա-
տուհասեր որչափ որ տրտնջացեր եմ. գի-
տեմ որ ամէն բան իմ լաւութե՛ս համար
տնօրինեցիր բարերար կամօքդ: Ապա դար-
ձաւ աղջըկանն ասաց. սիրելի՛ զաւակ իմ

այլ չեմ դիմանար. ահա՛ կը պատմեմ քեզ, ինչ որ կուզես գիտնալ. սակայն քանի մի օր համբերէ, որ քիչ մի ցաւերս մոռնամ, և սիրտս հանդարտի. զի այսօր չեմ կարնար պատմելու իմ անբաղդութի՛ս: Եղիսաբեթի հնազանդութի՛ը չի համարձակեցուց զինքն որ նորէն ստիպէ. ուստի ակնածութեամբ ելաւ անկէ ու կը սպասէր ժամանակին, որ լսէ. բայց պարապ տեղը կը սպասէր. կերևնար թէ Սփինճեր կը վախնար և կը հրաժարէր պատմելու. զի հասկըցաւ որ սիրական զաւակին կեանքը վտանգի մէջ պիտի դնէ իրեն համար. գիտէր արիութի՛ն սրտին, որ յանձն պիտի առնէր այն սարսափելի ճամբորդութի՛ն անելու, անոր համար չէր ուզեր պատմել. չէր ուզեր իւր ազատութի՛ն, որ զաւակին վտանգովը միայն կարնար ըլլալու:

Ծնողական սէրը սկսաւ պատերազմիլ զաւակին սիրոյն հետ, այլ կը ջանար որ ամէն դժուարուե՛ց յաղթէ իւր անձին վտանգովը, միայն թէ կարենայ ծնողքն այն թըշուառութի՛է ազատելու. իսկ անոնք կը ջանային անոր մտքէն այս բանը հեռացնելու, որ մի միայն մխիթարանքն էր իրենց սրտին: Ինչպէս կարելի էր մատաղ կուսին ութ հարիւր փարսախ ճամբայ անել, քալելով այն սաստիկ ցուրտ օդին մէջ և վայրենի անապատներուն մէջ: Եղիսաբեթ սկսաւ ճամբու կրթութի՛ն անելու. ամէն օր որչափ

ցուրտ բուք ըլլար՝ կելլէր կերթար, իւր զօրութիւն փորձելով օրէ օր քիչ քիչ առաջ կերթար, յետոյ կը դառնար տեղը. Թէպէտ ծնողքը կը մորմոքէին վրան, բայց ճար չէր ըլլար իւր քաջութեան յաղթելու:

Դիպուած չորրորդ:

Սիպերիայի ձմեռը յանկարծ փոթորիկ կը հանէ. Նայիս երբ օդը պարզ է յանկարծակի փոթորիկներ կելլեն երկու հակառակ կետէն հորիզոնին՝ սարսափելի ալեկոծելով օդը. կը խորտակեն ծառերը, ձիւնն ու սառը լեռներուն բարձրութիւնը վրայ կը պտըտցընեն և կը զարնեն ժայռերուն ծայրին. մինչ զի տուն խրճիթ մարդ և անասուն կը յափշտակեն սոսկալի կերպիւ: Յունուար ամսուն մէջ առաւօտ մի երբոր Եղիսաբեթ կրթութեան համար դէպ 'ի փայտաշէն մատուռը կերթար, տեսաւ որ փոթորիկ ելաւ. երկինքը մթնեցաւ, հովն սկսաւ. վազեց արագութեամբ. փոթորիկն իրեն չի հասած ընկաւ ՝նբ մատուռին մէջ ազատեցաւ. երբոր քամին զարկաւ մատուռին՝ կը թուէր թէ հիմը պիտի տապալէ. Եղիսաբեթ խորանին առաջն ընկած կաղօթէր. փոթորիկն որոտալով ամէն բան կը սարսեցընէր բաց 'ի սրտէն Եղիսաբեթի. զի գիտէր որ իւր կեանքն էր վ՝ն ծնողաց. կը յուսար որ ՝ած կը պահէ զինքն անոնց համար. և չէր

զինքը կորսընցընէր զանոնք չազատած ։ Այս ներքին ապահովութ՝իը կամ երկնաւոր ձայնը միայն բարեպաշտ սիրտը կարնայ լսելու, ինչպէս էր Եղիսաբեթին. որ խռովութ՝եց մէջ հանդարտ դրաւ գլուխը խորանին ոտքին, ուսկից կաղաչէր ա՝ծ, հանգիստ քնացաւ, ինչպէս անմեղ զաւակ մը ծնողաց գիրկը, և ինչպէս առաքինութ՝ի ա՝ծային հաւատքին վրայ ։

Այս օրեր Սմոլոֆ պատանին Թոպոլսքիէն դարձեր էր Սախմքա. իւր առաջին հոգն էր որ երթայ Սփինճերին խրճիթը. զի բերեր էր թոյլտուութ՝ի Ֆէոտորային ու դստերը համար, որ ազատութ՝ը կարենան երթալ ամէն կիրակի Սախմքա պատարագ տեսնելու. զի արքունի հրամանն միայն Սփինճերին համար էր սաստիկ. ուստի իշխանը հրաման տուեր էր Սմոլոֆին որ նորէն տեսնուի հետը, և այս պիտի ըլլար վերջին այցելութ՝ի. զի պատանին երդուընցեր էր հօրն որ միանգամ միայն տեսնուի. և մեծ տրտմութ՝ի ունէր այսչափ սաստիկ խըստութ՝ե վրայ ։

Արդ Սմոլոֆ ուրախական կրիւք գնաց խրճիթը, տեսաւ որ Եղիսաբեթ չի կայ, պաղեցաւ մնաց, որ չըլլայ թէ խեղճերուն դիպուած մի պատահած ըլլայ. բայց երբոր իմացաւ թէ Եղիսաբեթ քալելու գնացեր է, քիչ մի ուշացաւ որ գայ տեսնուի. ահա այս միջոցը վերոյգրեալ փոթորիկն սկսաւ

անանկ սաստիկ որ սարսափեցան մնացին. կը հոգային թէ ի՞նչ եղաւ Եղիսաբեթին. մայրը վշտանալով կը կանչէր, ո՞վ Եղիսաբեթ, ի՞նչ եղաւ արդեօք իմ Եղիսաբեթս:

Վերջապէս Սփինճեր չի դիմացաւ առաւ գաւազանն որ երթայ նայի թէ խեղճ աղջիկը ի՞նչ եղաւ: Սմոլոֆ մեկէն վազեց գնաց հետը. հովն անանկ սաստիկ էր, որ անտառին ծառերը կտոր կտոր կըլլային ամէն կողմանէ: Սփինճեր կարգելուր պատանին որ վտանգի մէջ չիյնի. իսկ պատանին կը մխիթարէր բարեկամը: Երկուսն ալ անտառին մէջէն կերթային. Սմոլոֆ հարցուց թէ ո՞ր կողմն երթանք. պատասխանեց Սփինճեր թէ դէպ 'ի մեծ դաշտն երթանք, ուր ամէն օր կերթար. և յուսամ թէ հոն մատուռին մէջ փախած է: Այսպէս միակերպ արագութ՞ը կը վազէին երկուսն ալ իբր երեսի վրայ երթալով. զի սոսկալի քամին ծառերուն ճիւղերն ու ճիւնը երեսնուն կը զարնէր. և ժայռերուն փայլատակները վրանին փոթորկելով աչուընին կը շլացընէր: Թէպէտ անտառէն ելլելով այս երևոյթներէն ազատեցան, բայց քամին աւելի բռնացաւ, մինչև վար կը շրջէր զիրենք:

Վերջապէս շատ մեծ աշխատանքէն ետև հազիւ հասան մատուռը, ուր կը յուսային որ գտնեն. բայց վախերնուն ոտուընին առաջ չէր երթար որ ներս մտնեն. չըլլայ

թէ հոն չի գտնեն ։ Սմոլոֆ առաջ անցաւ՝ մտաւ տեսաւ որ Եղիսաբեթ աղաւնիի նման խորանին առջև անոյշ կը քնանար ։ ցցուց հօրն, ու երկուսն ալ զարմանալով ընկան պահապան հրեշտակին առաջն ու աղօթք արին ։ և շնորհակալ եղան ստեղծողին, որ զինքը պահեր էր այն մեծ վտանգէն ։ ապա մօտեցան նայեցան Եղիսաբեթի շնորհալի երեսին, որ անմեղութեամբ կը փայլէր ։

Այս միջոցս արթընցաւ Եղիսաբեթ ու վազեց հօրը փաթթուեցաւ ասելով ։ ո՞հ գիտէի որ զիս կը հոգաք ։ Ո՞վ անբաղդ զաւակ իմ, ասաց հայրը ։ ի՞նչ նեղութեան մէջ ձգեցիր զիս ու ցաւալի մայրդ ։ Պատասխանեց ։ Հայր իմ, ներէ՛ ինձի ։ երթանք շուտով մօրս արտասուքն ալ սրբենք ։ Նայեցաւ որ Սմոլոֆ հօրն ետին կեցեր է՝ զարմանալով ասաց ։ իրաւ դուք էք իմ՝ պաշտպանս՝ բայց ինձի համար ի՞նչ կը հոգաք ։ զի ա՞ծ վերէն զիս կը հոգայ, հայրս և դուն ինչո՞ւ աշխատեցաք հոս եկաք ։

Ասաց հայրը, թէ դուն կուզես շուտով երթալ մօրդ ։ բայց մենք հրաշքով հազիւ կարցանք գալու, դուն ի՞նչպէս պիտի երթաս ։ Փորձենք ասաց ։ ա՞ծ ինձի ալ բաւական ոյժ տուեր է, որ չես կարծեր ։ Այսպէս խօսելով կերևնար վրան մեծ քաջալերութիւն, մինչև հայրը սիրտ առաւ, ելան գլուխը ծածկեցին ու առին ազնիւ աղաւնին իրենց մէջ սկսան երթալ, որ թեթև

և քաջութեամբ երթալով անոնց ալ սիրտ տուաւ. մինչև ոչ վտանգէն և ոչ աշխատանքէն վախցան։

Ընդ առաւօտն երկինքն սկսաւ պարզիլ, և փոթորիկը մեղմացաւ. Նղիսաբեթ իւր զօրութիւնը յայտնելու համար Թողուց զանոնք ու սկսաւ միայնակ վազել հասնիլ մօրը։ Ու երբոր տեսաւ զաւակը, առաւ գիրկն ու օրհնեց ուժ մեծ ընդհակառակութեամբ, և մայրական սիրով կը գգուէր. ապա ամէնքը միասեղ նստան. Սմոլոֆ կը զարմանար Ֆէոտորային աղնուագունթ սիրոյն վրայ, և ընդհալի զաւակին քաղաքավարութիւը վրայ։

Երբոր իրիկուն եղաւ Սփինձեր թունեց ձեռքէն Սմոլոֆին, և ցաւագին սրտով նշան տուաւ, որ ժամանակ է երթալու. Նղիսաբեթ լսեց որ վերջին գալն էր հոն, այլ հրաման չունէր գալու. ուստի խռովելով աղաղակեց. ինչ, ասաց, այլ չպիտի քեզ տեսնենք։ Պատասխանեց պատանին, կը տեսնուինք ուր. ես անպակաս կուգամ Սախալա. և հոն եկեղեցին կարնանք տեսնուելու, կամ դուրսը կը հանդիպինք։

Ընդ այսպիսի տրտմութիւ մեկնեցաւ պատանին գնաց Սախալա։

Յաջ երբոր կերակին եկաւ Նղիսաբեթ և Ֆէոտորա պատրաստուեցան երթալ եկեղեցին Սախալայի. Սփինձեր զերինք Համբայ դրաւ, ու գարձաւ տրտմութիւ խրճիթը. զի առաջին անգամն էր որ մնաց մինակ իրեր-

ճիթը. բայց իւր կսկիծը անոնց չիմացուց, այլ օրհնելով յանձնեց զիրենք ա̅յ. որոնք կերթային ու կուլային: Ոդը գեղեցիկ ըլ-լալով՝ ճամբան կարճ երևցաւ իրենց. գե-ղացի թաթար ծառան ալ հետերնին գնաց մինչև գեղը: Երբոր մտան եկեղեցին՝ ամէն-քը երեսնին կը նայէին. բայց իրենք միայն ա̅յ կը նայէին. սրտերնին լի բարեպաշտուբ̅, գլուխնին խոնարհած՝ խնդրեցին ստեղծո-ղէն օգնութի̅, մանաւանդ Եղիսաբեթ որ առաջադրեց և ուխտեց ա̅յ՝ ծնողքն ազա-տելու համար:

Մ՝ինչև հանդիսին ժամանակը քօղը երե-սէն չի վերուց. միայն ա̅ծ կը խորհէր, և հայրը կը հոգար: Երբոր հոգևոր երգերն սկսան երգել եկեղեցնայ մէջ, Եղիսաբեթ սաստիկ զգացողութեամբ յափշտակեցաւ. մտքով տեսաւ թէ երկինքը բացուեր է, և ա̅ծ իրեն հրեշտակ մի տուաւ որ առաջնոր-դէ ճանապարհին: Երբոր երգը դադրե-ցաւ, այս տեսիլքս ալ դադրեցաւ: Եղի-սաբեթ աչքն որ բացաւ, նախ և առաջ տեսաւ Սմոլոֆ պատանին. իրեն թուե-ցաւ թէ նա էր հրեշտակն որ պիտի օգնէր ազատելու համար հայրը:

Եկեղեցիէն ելլելէն ետև Սմոլոֆ ու-զեց որ մինչև անտառը հետերնին երթայ. գնացին մինչև լճին մօտ. հոն մնաց Սմո-լոֆ. մեծաւ երախտագիտուբ̅ զատուեցան անկէ գնացին իրենց խրճիթը. և Սմոլոֆ

դարձաւ դէպ 'ի անտառը. և միտքը յա-
փըշտակեր էր Եղիսաբեթին վրայ. կը զար-
մանար իւր գեղեցկուե՛ և շնորհալի շար-
ժուածքին վրայ. կը զմայլէր բարեպաշտ ջեր-
մեռանդութե՛ը և ծնողասիրուե՛ը վրայ, զի
չէր տեսած անանկ բան. մանաւանդ որ ան-
տառի մէջ սնած զաւակ մի ինչպիսի խոհե-
մուի՛ և կատարելուի՛ կը ցուցընէր գործքով:

Եղիսաբեթ առաւօտուն ըստ իւր սովո-
րութե՛ գնաց քալելու, և հասաւ մինչև մա-
տուռը մեծ դաշտին. անանկ արագութ՛ը
կը փորձէր քալելու, որ կարենայ անով իւր
ծնողքը ազատելու: Արեգակը իւր ճառա-
գայթը ձգելով ձիւնապատ դաշտին վրայ,
և բիւրաւոր սառոյցներ կախուելով ծառե-
րէն վար, իւր փայլուն երևակայութի՛ը և
սիրտը կը բացուէր, ու զօրութի՛ը կը շատ-
նար՝ ասոնց վրայ նայելով: Երբոր հոն կա-
ղօթէր, նայիս Սմոլոֆ հոն հասաւ, ու եր-
բոր տեսաւ աղջիկը՝ աչքն երկինքը՝ թևերը
վեր վերուցած, նորէն զարմանքն աւելցաւ:

Եղիսաբեթ երբոր տեսաւ պատանին՝ մե-
կէն կանչեց. ո՞վ պարոն Սմոլոֆ, ա՜ծ կու-
զէ քու ձեռքովդ ծնողքս ազատելու. խոս-
տացի՛ր ինձի առաջի ա՜յ քու օգնութիւնդ:
Այս բանս որ լսեց պատանին, խռովեցաւ
մնաց. ապա ասաց, եթէ ա՜ծ իւր ողորմու-
թի՛ը ձեզ պիտի անէ, ես ի՞նչպէս կարնամ
հրաժարելու, հնազանդ եմ բարերար կա-
մացը, ահա՛ կամք առաջի ա՜յ:

Ան ատենը Եղիսաբեթ սկսաւ այսպէս խօսիլ. Պարոն Սմոլոֆ, ես շատոնց կը փափաքէի հետդ առանձին խօսելու և իմ միտքս քեզի յայտնելու, որ ա՜ծ դրաւ ու քու ձեռքովդ պիտի ըլլայ. ահա ա՜յ առջևն ենք. գիտէ ստեղծողս որ խելքս միտքս տուեր եմ ծնողքս ազատելու համար. քանի որ ես զիս կը ճանչնամ, միայն անոնց վրայ կը մտածեմ. անոնց սէրն է իմ հանգիստս, և անոնց երջանկութի՜ն է բոլոր կենացս նպատակը: Իմ ծնողքս թշուառութե՜ մէջ են, ա՜ծ զիս կը կանչէ որ օգնեմ իրենց. զքեզ ալ այսօր հոս բերաւ որ ինձի օգնես, ու իմ վիճակս լրացնես: Լաւ գիտնաս, որ ես պիտի երթամ Բեթրպուրկ ազատութի՜ խնդրեմ հօրս համար. ահա այս է իմ կամքս. ինձի կերևնայ թէ ա՜ծ այս վիճակն ինձի որոշեր է իմ կենացս հետ միատեղ. այս գութն ու սէրը ծծեր եմ կաթին հետ մէկտեղ: Ես պարոն Սմոլոֆ առջի անգամն որ զքեզ տեսայ, միտքս կաթեց որ օր ըլլայ յայտնեմ քեզ և օգնութի՜դ խնդրեմ. բայց այսօրուան պահուած էր. ահա այս է իմ խորհուրդս. թէ ննջեմ, թէ զարթնում, այս է այն որ զիս հոս բերաւ, այս է որ սիրտս շարժեց քու վրադ եղբայրական սիրով որ յայտնեմ այս խորհուրդս. վերջապէս այս է միայն որ կուտայ ինձի քաջալերութի՜. ո՛չ աշխատանքէ, ո՛չ դրժբաղդութեանց և ոչ մահուանէ վախնալ. և

այս կարծեմ զիս անհնազանդ պիտի անէ ծնողացս, եթէ զիս արգելուն երթալու։

Սմոլոֆ պատանին զարմացեր էր այս մատաղ կուսին այսպէս մեծամեծ բաներ մտածելուն համար. ապա ասաց. Երանի՛ և հազար երանի՛ ես ինձ եթէ զիս ընտրես քեզ օգնական և լսող. բայց դուն չես ձանչնար թէ ինչ մեծ դժուարութիւններ կան։ Պրինեց աղջիկը. ես երկու միայն դժուարութի՛ կը ձանչնամ. մեծ բան էր եթէ կարնայիր բառնալ. մէյմը որ ձամբայ չկտեմ, ուր պիտի երթամ և չունիմ ապահովութի՛. երկրորդ՝ չըլլայ թէ իմ երթալովս վնաս մի գայ հօրս։ Ուրեմն պէտք է որ դուն ինձի ձամբայ ցուցընես, ինչ քաղաքներէ պիտի անցնիմ, ինչ տներ պիտի իջնեմ, և ինչ միջոցով պիտի աղերսագիրս կայսեր ներկայացընեմ։

Պատասխանեց Սմոլոֆ. գիտե՞ս Աղնիսաբեթ, թէ կայսրն ինչպէս բարկացած է հօրդ դէմ, որ մահացու թշնամիի տեղ դրեր է։ Պատասխան տուաւ, թէ ամենևին չկտեմ թէ ինչ յանցանքով հայրս ամբաստանուեր է. ոչ հայրենիքը գիտեմ և՛ ոչ ձչմարիտ անունը. բայց ապահով եմ անմեղութեանը վրայ։ Ըսաղաղեց պատանին. ինչ, չես գիտեր ծնողացդ վիճակը, չես գիտեր ինչ մեծութիւն և գերազանցութի՛ ունէին աշխարհիս վրայ։ Աղջիկը խօսքը կըտրեց, թէ ահա այս էր հօրս ծածուկն որ իմ ձէ պահեց. ապա պարտիմ իրմէն իմանալ

և ոչ ուրիշէն. և անկէ ետև երթամ աշ-
խատիմ սիրական ծնողքիս համար, որոնց
պարտական եմ իմ կեանքս: Կրկնեց պա-
տանին. Եղիսաբեթ, կարնա՞ս 3500 վերստ
անցնելու, որ կորոշէ Իսքիմայ շրջանակը Ին-
կրիա գաւառէն. և այն միայն ոտքով՝ անտէր՝
անօգնական: Աղաղակեց աղջիկը խորանին
առաջն ընկած. զիս խրկող տէրը օգնելու
համար ծնողացս՝ չի թողուր զիս անտէր:

Սմոլոֆին սիրտը չի դիմացաւ սկսաւ լալ.
ապա ասաց. այդ քու բանդ շատ սիրտս շար-
ժեց. պէտք է որ առաջարկութեանդ վրայ
մտածեմ. ժամանակս ձմեռն է, ու քիչ ժա-
մանակէն ետև Սիպերիայի անտառները կը
խոնաւանան սոսկալի. ուստի ես հիմա կեր-
թամ Թոպոլսքի, և հօրս կը յայտնեմ.
նա գթասիրտ բարի մարդ է, ողորմութիւն
մի կանէ անբաղդից, յետոյ նորէն կը տես-
նուինք. յուսամ թէ նա չի պատժեր զհայրդ
այդպիսի առաքինի գործքի համար, թէ որ
ըլլայ կարելի: Ասկէց ետև իմ հանգստու-
թիւնս և երջանկութիւնս կը համարիմ այն
օրն երբոր ծնողքդ կազատին յայս դառն
աքսորանաց, ու կերթան կը վայելեն իրենց
հայրենիքը. բայց Եղիսաբեթ յիշէ՛ ան ատե-
նը, թէ Սմոլոֆ այս անապատին մէջ տե-
սաւ զքեզ, խօսեցաւ հետդ սիրով. և իրեն
շատ քաղցր է ապրիլ, բարեկամ մնալ աղ-
քատ և իմաստուն կուսիդ հետ, քան ամէն
ճոխութեամբ մեծնալ:

Այս բանիս վրայ Եղիսաբեթ մտածեց թէ ժամանակը անցաւ՝ ելաւ երթալու ասելով ամօթխածութ՚ը. Ես եկայ խօսելու հետդ ծնողացս օգտին համար. շնորհակալ եմ լսեցիր ինձի, հիմա պէտք է երթամ դտնեմ զիրենք: Կրկնեց պատանին. Ա՛հ ազնուական դուստր. գնա՛ գնա կատարէ առաքինութ՚ե պարտքդ. իմ սիրտս չի պիտի հեռանայ քեզմէ, և իմ խորհուրդս միայն պիտի զբաղի քեզ օգնելու համար: Այս ասելով խոստացաւ, որ հետևեալ կիրակին տեսնէ զինքը եկեղեցնայ դուռն ու պատմէ ամէն հարկաւոր գիտելիքը իւր ճամբորդութ՚ե համար. և այսպէս մեկնեցան: Կիրակի եղաւ՝ Եղիսաբեթ մօրը հետ գնաց եկեղեցին Սաիմքայի. պատարագէն ետև անհամբերութեամբ ելաւ, բայց մայրը դեռ կաղօթէր. նայեցաւ որ Սմոլոֆ չէր եկած, շատ մեծապէս վշտացաւ. և այսպիսի տըրտմութ՚ը դարձաւ մօրը հետ տուն. անհամար վախ և վտանգ միտքը կուգային նոյն իրիկունը. Սմոլոֆն ալ չի տեսնելով բոլորովին անհանգիստ եղաւ, ուստի շուտով առանձնացաւ իրեն բնակարանն, ու սկսաւ երկնաւորէն օգնութիւն խնդրել արտասուօք:

Երբոր անմեղ զաւակը գնաց քովերնէն, մայրն սկսաւ ուրիշ մտքի երթալ. դարձաւ ասաց Սփինճերին. կը տեսնէ՞ս Եղիսաբեթի սրտին փոփոխութ՚իը, որ միշտ կը մտածէ, ու Սմոլոֆին հեռանալն իրեն անհան-

գըստութիւն կը բերէ. այսօր եկեղեցին ալ շատ հանգիստ չէր. այս ի՞նչ մեծ ցաւ է մեզի: Ո՞վ Ստանիսլաւս, ես կը յիշեմ այն օրերն որ իմ գլխուս եկաւ երբոր երջանիկ հարսդ եղայ. անանկ որ երբ քեզի համար ինձի հետ կը խօսէին, կամըչնայի. ու աչքս միշտ քեզ կը փընտըռէր: Ա՜հ ի՞նչ պիտի ըլլայ զաւակիս վերջը. չէ՛ նա ինչպէս մայրն՝ որ երջանկութիւն էին իրեն այն բաները:

Սփինճեր կանչեց լալով. ի՞նչ երջանկութի՞ է, որ քաղցր կեանքդ աքսորանաց դառն անապատին մէջ անցուց: Կրկնեց կինը. այո՛ երջանկութի՞ է ինձի թէ և աքսորանաց մէջ մաշիմ. բաւական է որ սիրելեաց սիրտը իրարու մօտ գտնուին, ո՛ւր որ ըլլան նոյն է: Այս խօսքէս ետև նորէն շարունակեց առջի խօսքը. կը վախնամ որ Սմոլոֆ պատանին աղքատ տեսնելով զաւակս չուզենայ առնելու, և իմ ազնիւ զաւակս տրտմութի՞ մեռնի, իւր մայրն ալ հետը: Այսպէս խօսելով խեղճ կուլար. բայց այրը հաստատ սրտով կը մխիթարէր զինքը ըսելով:

Սիրելի՛ իմ Ֆէոտորա մի՛ վախնար և մի՛ խռովիր. Եղիսաբեթ ուրիշ հոգւոյ տ՞ր է. և ուրիշ առաքինական վարք ունի, որ պիտի յայտնէ գործքովը: Թէ որ մենք կամենանք տալու զինքը Սմոլոֆին, ապահով եմ թէ չի հրաժարիր առնելու մեր ազնիւ կոյսը. թէ և անապատիս մէջ աքսորած ըլլանք: Սակայն Եղիսաբեթ չի պիտի մնայ

անապատիս մէջ անծանօթ և ոչ դժբաղդ երկար ատեն. զի անհնարին է թէ անոր այնչափ առաքինութիւնները առանց պսակի մընան. շուտ և ուշ պէտք է երևնայ անոր փառքը:

Ֆէոտորա այսպիսի քաջալերական բան լսելով զօրացաւ. ու սկսաւ քնանալ: Իսկ Եղիսաբեթ կը նայէր որ Սմոլոֆ Սախմքա գայ. երկու ամիս ամէն կիրակի եկեղեցին կերթար, տեղ մի չի տեսաւ. սիրտը շատ կոտրած էր, կարծէր թէ խնդիրքը մոռցեր է, և շատ անգամ կուլար: Ապրիլի վերջերը գեղեցիկ արև օրեր եղան, ձիւներն սկսան հալիլ, և լճին աւազուտ կղզիներն երևցան կանաչագեղ. նոյնպէս գետին քովերը կը թռչէին կարմրագոյն քանարիայք Պարսից սև կտուցով, և յոպոպ թռչուններ, որ գեղեցիկ ձայնով կերգէին, և գետերուն վարելովը զանազան տեսակ թռչուններու ալ վեր վար կը թռչէին. վերջապէս գեղեցիկ գարուն եղաւ, իսկ խեղճ Եղիսաբեթ հալէր ու կը մաշուէր որ ճամբայ չէր կարնար ելլելու այն գեղեցիկ օրերը:

Դիպուած հինգերորդ։

Մէկ առաւօտ մի Սփինճեր կաշխատէր պարտէզին մէջ, Եղիսաբեթ քովը նստած կը մտածէր. շատ խորունկ մտածելով երևակայեց ճամբուն դժուարութիւնները, և թէ ի՞նչպէս յայտնէ իւր խորհուրդը ծնողաց. անոնք որ դէմ գան չի թողուն զինքը՝ ի՞նչ պատասխան պիտի տայ, և ի՞նչպէս պիտի սիրտն ամբրցընէ ու անոնց միտքը իրեն դարձընէ։ Այս մտածմունքներն իրեն մոռցուցին թէ հայրը քովն է, լալով ծնկան վրայ եկած խնդրեց ստեծողէն զօրութի՞, որ կարենայ քաջութ՞ի կատարելու։ Սփինճեր երբոր այս լալագին աղաղակը լսեց՝ վազեց եկաւ աղջըկանը քովն ու ասաց. Ե՛ղիսաբեթ ի՞նչ ունիս, և ի՞նչ կուզես. ո՛հ այդ ի՞նչպէս սիրտդ կը մաշես, յայտնէ՛ ինձի՝ ես մաշուիմ։ Պատասխանեց աղջիկը. Հայր իմ, այլ մի՛ պահեր զիս հոս. ես պէտք է որ երթամ, ճամբէ՛ զիս. զի ա՞ծ է, որ զիս կը կանչէ։ Այս խօսքս չի լմընցած թաթար ծառան վազելով եկաւ ասաց. Ահա պարոն Սմոլոֆ, ահա պարոն Սմոլոֆ։ Եղիսաբեթ լսելով ուրախութ՞էն չի գիտցաւ ինչ անէ. բռնեց հօրը ձեռքը դէպ 'ի սիրտը տարաւ ասելով. Կը տեսնե՞ս ահա ա՞ծ է որ զիս կը կանչէ. ինքը կը խրկէ ինձ օգնական, որ ճամբաս բանայ, ստեղծողիս դըժուար բան մի չիկայ. ո՞վ հայր իմ, սիրական

հայր իմ, քու երջանիկ դուստրդ պիտի կոտ-
րէ շղթայդ ու զքեզ ազատէ։ Այս բանս
խօսելով գնաց դէպ 'ի տուն. մօրը հետ
մէկտեղ ներս մտան գտան մեծաւոր մարդ
մի յիսուն տարուան, միակերպ հագուստով,
նստած էր շատ մարդիկներով. զարմացան
մնացին, զի այնպիսի բան չէր եղած. Եղի-
սաբեթին սիրտը նորէն կոտրեցաւ, դէմքը
դեղնեցաւ և ծնկերը կը դողային։

Վերջապէս իմացան որ կառավարիչ մեծ
իշխանն էր Թոպոլսքի մայրաքաղաքին, և
հայրը Սմոլոֆին, որ սկսաւ այսպէս խօսիլ
Սփինճերին հետ. Պարոն Սփինճեր, ար-
քունական խոհեմութիւն Ռուսիոյ աքսորեց
զքեզ հոս. և մինչև հիմա չի կարցայ գալու.
ահա առաջի անգամն է որ այցելութեան եկայ
այս շրջանակիս. քաղցր էր ինձ թէ որ թոյլ-
տուութիւն ըլլար բարեկամութիւս յայտնե-
լու քու պայծառ անձիդ, և մեծ բաղդա-
ւորութիւն կը համարէի ինձ. այլ ցաւ է ինձ,
զի այն պարտաւորութիւն կարգելու զիս օգ-
նելու և պաշտպանելու քեզ։ Պատասխա-
նեց Սփինճեր. ես չեմ ուզեր մարդկային
պաշտպանութիւն և ողորմութիւն, և չեմ ա-
պաւինիր անոնց արդարութեանն ու գթու-
թեան. աղէկ թող ըլլան իրենք, որ զիս հե-
ռացուցին այսչափ իրենցմէ. ես պիտի ան-
ցընեմ իմ օրերս այս անապատին մէջ ա-
ռանց տրտնջման։ Կրկնեց կառավարիչը.
քեզ նման պայծառ մարդու շատ ահռելի

բան է անցընել կեանքը այս ողորմելի անա-
պատիս մէջ։

Սփինճեր այնպէս հանդիստ և առաքի-
նի սրտով պատասխանեց որ յայտնի ցցուց,
թէ իւր անձը մեծ էր քան իւր թշուառու-
թիւը։ Իսկ Եղիսաբեթ մօրը ետին կեցած
կը նկատէր, թէ կառավարչին երեսը ինչ
գութ և մարդասիրութիւն կը տեսնէ, որ հա-
մարձակի սիրտը անոր բանալու։ Կառավա-
րիչ իշխանը տեսնելով Եղիսաբեթին շարժ-
մունքը իմացաւ, ինչպէս որ որդին ալ իրեն
պատմեր էր. ասաց իրեն. Ազնուուհի, որ-
դիս քեզ ճանչցեր է ինչպէս որ պատմեց ին-
ձի։ Պատասխանեց Ֆէոտորա. Իրաւի է
պարոն, զի պարտական է անոր հօրը կեանքն
որ ազատեց։ Կրկնեց իշխանը. Այդպէս
չէ՛ տիկին. զի նա ինձի պատմեց թէ Եղի-
սաբեթ իւր կեանքը կուզէ տալ հօրն ու
քեզի համար։ Սա՞ պիտի տայ, ասաց Սփին-
ճեր, այս գութն է մեր մի միայն բարին որ
ունինք. այս բարին միայն մնաց մեզ, որ
մարդիկ չի կարողացան մեզմէ հանելու։

Ան ատենը իշխանը դարձաւ ասաց Եղի-
սաբեթին. Ազնուուհի, երկու ամիս է, որ
որդիս Սախմքա էր, կայսերէն հրաման ա-
ռաւ որ երթայ հասնի զօրքին. որոնք կը
հաւաքին երթալու Լիվոնիա, բայց երթա-
լէն առաջ երդումով խնդրեց իզմէ, որ քեզ
հասցընեմ իւր թուղթը. ահա այն թուղ-
թը իմ ձեռքովս կուտամ քեզ։

Եղիսաբեթ ամօթխածութեամբ առաւ թուղթն ու առաջը նայեցաւ. երբոր ծնողքը կը զարմանային այս բանիս վրայ, կանչեց իշխանը. Երջանի՛կ հայր, երջանի՛կ մայր, որ այսպիսի զաւակ ունիք, որ ձեզմէ ծածուկ ձեր փրկութեանը համար կաշխատի: Յետոյ Սփինճերին ասաց, թէ թագաւորին հրամանը զիս կը պարտաւորէ որ միշտ արգելում, չըլլայ թէ մարդ հանդիպցընես բնակարանդ. սակայն լսեցի որ աղքատ միսիոնար քահանաներ պիտի գան Չինիմաչինու կողմէն. պէտք է որ այս լեռնէն անցնին. թէ որ գալու ըլլան այս խրճիթն ու խնդրեն գիշեր մի կենալու՝ հրաման է, կարնաս զանոնք պահելու:

Կառավարիչ իշխանը անկէ մեկնելէն ետև Եղիսաբեթ վար ծռած կը նայէր թղթին վրայ, ու չէր համարձակէր առանց ծնողացը հրամանին բանալու, ուստի ծնողքը հրաման տուին որ բանայ կարդայ. Թուղթը կարդացածին պէս ընկաւ ծնողացը գիրկն ու լալով աղաղակեց. Հասաւ ժամանակը, օգնեցէ՛ք առաջարկութե՛ս. երկնային նախախնամութիւնն ինձի ապահով ճամբայ կը բանայ. ստեղծողս զիս ընդունեց ու օրհնեց իմ մտածութի՛ս, ո՛վ սիրական ծնողքս, դուք ի՞նչպէս պիտի չի հաւանիք ու չի օրհնէք զիս: Սփինճեր միտքն իմանալով խռովեցաւ սիրտը. իսկ Ֆէոտորա ամենևին բան մի չի գիտնալով շփոթեցաւ. Ե՛ղիսաբեթ,

ասաց, ի՞նչ խորհուրդ է այդ. և ինչ կայ գրիդ մէջ: Աղջիկը համարձակեցաւ պատասխանելու. Ո՞վ մայր իմ ներէ՛ ինձի. ես կը դողամ խօսելու քու առաջդ. չե՞ս իմանար թէ ի՞նչ կայ. քու ցաւդ սիրտս կը խորտակէ, որ է մի միայն իմ արգելքս. ո՞վ մարիկ, թո՛ղ որ յայտնեմ հօրս առջին. դուն չես տեղեակ ինչպէս նա... Կտրեց խօսքը Սփինճեր. Չէ՛ դուստր իմ, չէ՛. մի՛ աներ այդ բանն, որ ոչ աքսորանքը և ոչ դժբաղդութիւնը կարցաւ մեզ իրարմէ զատելու: Խեղճ մայրը իմանալով բանն սկսաւ զարհուրելի ձայնով աղաղակել. Սիրական զաւակս, առաքինի՛ դուստրս, խնդրէ՛ իզմէ իմ կեանքս, և մի՛ խնդրեր հրաման մեզմէ հեռանալու. Թո՛ղ ես մեռնիմ, իմ մահուամբս ձեզմէ զատուիմ, չէ կենդանութ՞ւս: Այսպիսի ողորմելի խօսքերով շատ լացին: Եղիսաբեթ սիրտ առնելով ասաց. Մա՛յր իմ, հօրս երջանկութ՞ւը համար կը խնդրեմ քիչ մի ժամանակ: Կանչեց մայրը, և ո՛չ օր մի, և ոչ ժամ մի. ի՞նչ երջանկութ՞ի է այն՝ որ կարենայ գնել քու հեռաւորութ՞իդ. ո՛չ ո՛չ, և ո՛չ օր մի. ո՞վ ստեղծող երկնի և երկրի, մի՛ թոյլ տար զայն, որ իզմէ կը խնդրէ:

Այս բանս խորտակեց Եղիսաբեթին սիրտը. չէր գիտէր ի՞նչ անէ և ի՞նչ խօսի. ապա հանեց թուղթը հօրը տուաւ որ կարդայ: Սփինճեր առաւ թուղթը և քաջալերեց կինն որ հանդարտի. ապա սկսաւ ձայ-

նով կարդալ այսպէս. "Ազնուուհի՞ դուստր. Ցաւ է ինձ որ չի կարցայ քեզ տեսնելու և օգնելու առաջնորդելով թէ ի՞նչ ճամբայ պիտի բռնես. ահա թագաւորական սաստիկ հրամանը զրկեց զիս իմ փափաքէս. զի Թոպոլսքի հասածիս պէս հայրս իմացուց ինձի եկած հրամանն երթալու հազար փարսախ հեռու ասկէց. որուն հնազանդելով՝ մէկէն ճամբայ կելլեմ. բայց չիյտես թէ ի՞նչ սէր և գութ հետս կը տանիմ: Ահա ես ամէն բան յայտնեցի հօրս. ու զքեզ ալ իրեն ծանուցի, որ երբոր լսեց քու միտքդ՝ սիրտը լեցուեցաւ լացաւ. կարծեմ թէ նա կուզէ քեզ տեսնելու և միսիթարելու: Կարելի է թէ այս տարի կերթայ Իսքիմայ շրջանակը այցելութե՛ համար, և այս թուղթս կը հասցընէ քեզ: Ազնիւ Եղիսաբեթ, ես հանգիստ կերթամ իմ ճամբաս, որովհետև յանձնեցի զքեզ իմ հօրս պաշտպանութե՛ը. բայց կը խնդրեմ, որ իմ դառնալէս առաջ ճամբայ չելլես, ես տարիէն ետև կուգամ ու կը տանիմ զքեզ Բեթրպուրկ, ու ա՛ով ամէն ճամբորդութի՛դ հոգալով կայսեր ալ կը ներկայացնեմ զքեզ: մի՛ վախնար, ես ոչ միայն եմ բարեկամ, այլ և պիտի ըլլամ եղբայր հարազատ և սիրելի՝ անջնջելի սիրով":

Այս բարևագրին տակը հայրն ալ ձեռք դնելով հաստատեր էր քաջալերական խօսքերով. անանկ որ երբոր լմընցուց Սփինճեր

կարդալը՝ շատ սիրտ առաւ և զօրացաւ, որ դստերը վրայ այնչափ համարում ունէին, ու կուզէին օգնելու անոր հայրասէր առաքինութ՚ը։ Սակայն մայրը տրտմութեան ծովն ընկղմած՝ միակերպ աղջըկանն երեսը կը նայէր, ու կենար կենար աչքը երկինքը կը վերցընէր։ Իսկ Եղիսաբեթ ընկաւ առաջնին ու սկսաւ այսպէս խօսիլ. Ո՞վ ծընողք իմ, հրաման արէք որ խօսիմ ձեր առջին. ես իմ կեանքս դրեր եմ ձեր երջանկութ՚ը համար. ես պիտի հեռանամ ձեզմէ, որ դուք մօտենաք ձեր քաղցր հայրենեացը. ես տարի մի ձեզմէ զուրկ պիտի մնամ, դուք ձեր կեանքը հայրենեացը մէջ պիտի անցընէք, ինչպէս կը յուսամ ստեղծողիս օգնութ՚ը և կարողութ՚ը, որ օգնական է անբաղդից և յուսացողաց։ Ո՛հ, թէ որ ասկէ աւելի բան մի խնդրեմ ձեզմէ, մի՛ կատարէք։ Սփինձեր ձեռքը դրաւ աղջըկանը գլխուն՝ կեցաւ լուռ։ Մայրը աղաղակեց. Մ՚իայն ոտքո՞վ, անօգնակա՞ն. ի՞նչպէս ըլլալու բան է. ո՛չ ո՛չ, անկարելի է որ քեզմէ զատուիմ։ Պատասխանեց Եղիսաբեթ. Դիտնայիր թէ ես ո՛րչափ ժամանակէ 'ի վեր է այս առաջադրութիւնս արեր եմ. երբոր ձեր դժբաղդութիւնը հասկրցայ՝ անկէ 'ի վեր է. ես զիս ձեզի զոհ եմ արեր. երջանիկ է ինձ այն օրն որ ձեր ազատութ՚ն համար պիտի անցընեմ. երջանիկ է այն յոյսն որ զիս զօրացուց. եթէ այս յոյսը կուզէք

վերցընել իզմէ, նախ իմ կեանքս վերցու-
ցէ՛ք. եթէ պիտի մնամ այսպէս առանց օգ-
նելու ձեր անբաղդութ՚ը, թո՛ղ մթնէ՛ իմ
լոյսս և վերնա՛յ իմ արևս: Ըզաչեմ ներե-
ցէ՛ք, եթէ ձեզ կը վշտացնեմ. ինչո՞ւ համար
կուզէք որ ձեզմէ չի զատուիմ, երբոր ա-
մէնքնիս ալ նոյն անբաղդութ՚ե մէջն ենք.
թողէ՛ք երթամ. բաց է ողորմածիս դուռը.
չի կորսնցընէր իմ յոյսս, իմ ջանքս, իմ տա-
ռապանքս վասն ձեր ազատութ՚ե: Մի՛ ա-
սէք թէ այս բանս է անկարելի. չի կայ աշ-
խարհիս մէջ անկարելի բան, եթէ աշխա-
տի մարդ՝ կը վայելէ. սիրտս ձեզի կը պա-
տասխանէ, որ այսքան զօրացեր է արդա-
րութ՚ե համար. չունի վախ ո՛չ աշխատան-
քէ, ո՛չ վտանգէ, ո՛չ նախատինքէ, և ո՛չ թա-
գաւորէն. ուրիշ տեղէ ահ չունի, միայն ձեզ-
մէ որ չըլլայ թէ չի հաւանիք:

Սփինճեր չի դիմացաւ կանչեց. թո՛ղ Ե-
ղիսաբեթ, բաւական է. խռովեցիր հոգիս,
մաշեցիր սիրտս, որ մինչև ցայսօր գերա-
զանց առաքինութ՚եց և մեծամեծ գործոց
համար քաջ էր. ահա այսօր թուլացաւ.
ես չէի կարծեր զիս այսչափ տկար. ահա՛
տկարացայ, չեմ կարող հաւանիլ առաջար-
կութ՚եդ, որ կը խնդրես: Երբոր Ֆէոտո-
րա լսեց այս խօսքս, սիրտ առաւ, բռնեց
աղջըկանը ձեռքը, դէպ 'ի սիրտը տանելով
ասաց. լսէ՛ ինձ Եղիսաբեթ, ողորմէ՛ ողոր-
մելոյս. թէ որ հայրդ տկարացաւ առջիդ,

պէտք է որ ներես մօրդ տկարութեան որ չի կարնար թողուլ քեզ գործել դիւցազնական առաքինութիւնդ։ Ոտար բան է որ մայրը կը խնդրէ զաւակէն քիչ առաքինի ըլլալ. կը խնդրեմ սիրական զաւակս, բայց չեմ հրամայեր։

Կրկնեց Եղիսաբեթ. Մայր իմ, քու խընդիրքդ միշտ արդար է. թէ որ հրամայես ինձ հոս կենալ չերթալ, պէտք է որ հնազանդիմ. բայց ես կաղաչեմ, թողուցէք զիս որ ձեզի ցաւակցիմ, ձեր ազատուիր հոգամ. իմ յոյսս հաստատուն է, զի մէկ օրուան մտածութիւն չէ, այլ շատ ժամանակուան. ես իմ տկար զօրութեան չեմ ապաւինած, այլ ա̃ծային ողորմութեան. կա՛յ ուրիշ առիթ ազատելու հայրս ասկէ 'ի զատ։ Ահա՛ 12 տարի է հոս ընկեր ենք, ո՛ր բարեկամ օգնեց և պաշտպանեց մեզ. ո՛րչափ մեծ բարեկամ ըլլայ, կարնա՛յ համարձակ խօսելու, ինչպէս մենք. կը հոգա՛յ սրտանց՝ ինչպէս մենք։ Թողէ՛ք կաղաչեմ, որ յոյսս ամուր մնայ. մի՛ դէմ կենաք այս պայծառ առաքինութեան, որ ա̃ծ դրաւ միտքս գործելու, և պատրաստ է օգնելու և կատարելու։ Ո՛ւր թողունք այն, թէ որ զիս մարդու տայիք, չէ՞ր կարնար զիս ձեզմէ որոշելու. ի՞նչ պիտի անէիք այն ժամանակը. միթէ այն ժամանակը վտանգ չէ՞ր կարնար գալու։ Ես հիմա սորված եմ այս ցրտերուն ու կը դիմանամ հեռու ճամբայ քալելու թե-

թևութ՝ ։ իմ մանկութենէս կը վախնաք ։ կարող է ա՞ծ օգնելու անոր՝ որ իրեն միայն ապաստաներ է և ոչ զօրութեան անձին ։ Իրաւի անփորձ եմ, բայց բարեգութ կառավարիչն որ կուզէ օգնել առաջարկութ՝ ես, ինձի կը սորվեցնէ ։ որ եթէ ներէ աղքատ քարոզիչներուն, ահա զանոնք կուտայ ինձի առաջնորդ և պաշտպան ։ Ահա կը տեսնէք որ ա՞ծ նախատեսութեամբ կը հոգայ ամէն բանս ։ չի կայ վտանգ և ոչ դժուարութիւն ։ ուրիշ պակասութիւն չունիմ՝ եթէ ոչ ձեր հաւանութիւնն ու օրհնութիւնը ։

Հայրը սաստիկ վշտանալով աղաղակեց ։ ո՞վ խոնարհ զաւակ, քու նախնիքդ թագ ունէին Լ եհաստանու մէջ, և մօրդ նախնիքը մինչև Սիպերիա կը տիրէին ։ դուն ի՞նչպէս պիտի մուրանալով երթաս մինչև Բեթըրպուրկ ։ Պատասխանեց համեստութ՝ ը Եղիսաբեթ ։ Եթէ ես թագաւորական զարմէ եկած եմ, պէտք է որ գործքովս յայտնեմ զիս արժանի անոնց ու ձեզ ։ և չի պզտիկցընեմ անոնց փառաւոր անունն որ ինձի թողին ։ ինչո՞ւ համար պիտի ամըչնայ դուստրն Սէյտսի և Սոպիէսքիոյ (*) երթալ ողորմութիւն խնդրել իրեն նմաններէն ։ Աշխարհիս ամէն մեծամեծներն ընկան կործա-

---

(*) Այսպէս կանուանին ազնուական թաթարներն, որ եկած են նախնի արքայորդիքներէն Սիպերիայի ։

նեցան. անոնք իրենց համար պատիւ ստացան. ես աւելի երջանիկ ըլլալով՝ հօրս համար պիտի ստանամ:

Այս մանուկ կուսին ազնուական հաստատութիւնը կը փայլեցնէր աչքին մէջ ա՛ծափայլ գերազանցութի՛ մի, և խոնարհ հնազանդութի՛ն ու քաջութի՛ը յաղթեցին Սփինճերայ. մինչև խիղճ եղաւ իրեն թէ ի՞նչպէս արգելու զաւակը այն մեծ առաքինութի՛ն, և պահելու այն անապատին մէջ ողորմելի: Ան ատենը ասաց. ո՞վ իմ սիրուն Ֆէոտորա, ի՞նչպէս թողունք Եղիսաբեթն որ հոս մեռնի. ի՞նչպէս զրկենք զինքը յաջողութի՛ներէն, որ ա՛ծ կուտայ իրեն ազնուութի՛ը համեմատ: Բա՛ջ եղիր սիրելի. զի ուրիշ միջոցով չենք կարնար մեր առաքինի զաւակը փառաւորելու եթէ ոչ թողունք որ երթայ:

Աղաղակեց Ֆէոտորա ողորմելի ձայնով. ո՛չ ոչ, ես չեմ թողուր երթալ, կարնամ դէմ կենալու. ի՞նչպէս թողում վտանգի մէջ ձգելու կեանքը մէկ հատիկ զաւակիս. ի՞նչպէս թողում ու լսեմ օր մի թէ կորաւ Եղիսաբեթ, պաղեցաւ սոսկալի անապատին մէջ. ո՞վ Ստանիսլաւս, ի՞նչպէս անմեղ գառնուկս զոհ անենք մեզի համար. մատնենք դժբաղդութեանց և մահու:

Երբոր այսպէս կը խօսէր՝ Սփինճեր յուսահատելով կանչեց. Դո՛ւստր իմ, մինչև որ մայրդ չի հաճի, դուն կարող չես երթա-

լու ։ Եղիսաբեթ դարձուց խօսքը ։ Մայր
իմ, ըսաւ, եթէ դուն հրաման չի տաս, չեմ
երթար ։ ես հնազանդ եմ քեզ միշտ ։ բայց
կարելի է թէ ա̄ծ ինքը պիտի կատարէ ։
խնդրենք մայր իմ միաբան, որ իւր բարե-
րար կամքը մեզ յայտնէ, և յաջողէ այն
որ պարտական ենք անելու ։ ահա՛ այս է
լոյսն որ կառաջնորդէ ։ ամենայն յաջողու-
թիւն և ճշմարտութիւն միայն անկէ կու-
գայ որ աշխարհս կը խնամէ ։ Այս բարե-
պաշտ խօսակցութիւնը բարեպաշտ դստեր
մեղմացուց Ֆէոտորային ցաւը ։ այս առա-
քինի ձայնը քաջալերեց մայրը և հանդար-
տեցուց ցաւած սիրտը ։

Հետևեալ օրը անանկ պատահեցաւ որ
Սփինճեր ու աղջիկը մինակ գտնուեցան՝
սկսաւ պատմել աղջրկանը գլխէն անցած
խեղճութիւնները, և ձախորդ պատերազմ-
ներն որ Լեհաստան բաժնեցին ։ Ապա ա-
սաց ։ իմ դ՝ժբաղդութ՝իս հայրենիքս աւելի
սիրելուս համար պատահեցաւ, իմ միակ
յանցանքս է սիրելս իմ հայրենիքս, և չի
դիմանալ անոր գերութեանը ։ իմ արիւնէս
մեծ թագաւորներ նստան, անոր համար
պարտաւորեցայ պաշտպանելու մեր տէրու-
թիւնը, ուսկից առեր էի այնչափ պատիւ ։
գլուխ եղայ ազնուական Լեհերուն, և պաշտ-
պանեցի հայրենիքս՝ որուն՝ պարտական էի ։
Ես էի որ կը կռուէի իրեք մեծամեծ տէրու-
թ՝եց դէմ երբոր եկան բազմութ՝ը պաշա-

ըեցին Վարսավիա մայրաքաղաքը. մէկ դիէն կրակ, մէկալ դիէն յափշտակութիւն. ես տակաւին դէմ կեցեր էի, որ հայրենիքս չի կործանի. ես էի զօրացնողն ու զէնք և օգնութիւն խնդրողը:

Ընօգուտ եղաւ իմ ջանքս. իմ երկիրներս անցան Ռուսաստանու տէրութեան, ուր կը բնակէի. բայց սաստիկ հայրենասիրութեան համար կասկածելի եղայ մեծ կայսերութեան առջին: Օր մի տնէս դուրս հանեցին ու տարին Բեթրպուրկ բանտը դրին. ան ատենը դուն չորս տարուան էիր: Ֆէոտորա մայրդ հետևեցաւ ինձի, որ մեծ խնդիրքներով շնորհեցաւ իրեն այս թոյլտուութիւնը: Տարի մի մնացի ողորմելի. չէի կարծեր թէ զիս այսպիսի սոսկալի պատժի արժանի կը համարին, որ հայրենիքս ուզեցի պաշտպանելու. թէպէտ խոստացեր էի յետոյ՝ հպատակ մնալ Տէրութեան: Վերջապէս աքսորուեցայ Սիպերիա. իմ առաքինի Ֆէոտորաս չի թողուց զիս մինակ, հետևեցաւ եկաւ. աւելի լսող եղաւ սրտին քան թէ պարտականութեան. անանկ որ եթէ աքսորուէի Պերեզովայ զարհուրելի խաւարը, և միայնարանը Պայքալ լճին կամ Բամչեաքայ՝ չէր թողուր զիս միայնակ. ահա այսչափ է անոր դիւցազնական առաքինութիւնն ու սէրը. եթէ քաղցրութիւն մի տեսնես վրանիս, այն մօրդ է, իսկ եթէ դառնութիւն՝ այն իմս է:

Այսպէս խօսելով Սփինճեր հանեց Սմոլոֆին թուղթը տուաւ Եղիսաբեթին ասելով. Դուստր իմ, ես պարտական եղայ քու սիրոյդ և քու քաջութեանդ. այս թուղթը քեզ կը կոչէ մեր բարերարը, և յիշատակ ըլլայ առաքինի սրտիդ երախտաւորութեր: Ազնիւ զաւակը խոնարհութ առաւ թուղթն ու լռեց. անկէ ետև այլ չէր խօսէր երթալու վրայ. բայց մօրը սիրտը ամենևին հանգիստ չէր ու միշտ տրտմութեամբ կը մաշուէր:

Դիպուած վեցերորդ:

Ժամանակ անցաւ, նայիս կիրակի իրիկուան Ֆէոտորա մինակ նստած էր տունը, գաւազանով զարկին դուռը՝ բացաւ տեսաւ որ ծեր ճերմակ մորուք միսիոնար մի կայներ է. խեղճ Ֆէոտորային սիրտը ճմլելով աղաղակեց. ո՛հ ա՜ծ իմ, չըլլայ թէ այս ըլլայ որ եկաւ զիս զաւակէս զրկելու համար. ուստի ընկաւ երեսի վրայ կուլար: Բայց միսիոնարը մտաւ ներս բոլորովին հոգնած. թէպէտ անանկ փորձ և հոգևոր անձն էր որ երեսէն շնորհք կը կաթէր, ու իւր շարժմունքէն յայտնի կերևնար թէ այր ա՜յ է, և բոլոր աշխատանքը ա՜յ ընծայած և ա՜վ միսիթարուած, ուրախ և պայծառ:

Սփինճեր հասաւ և խոնարհութ ընդունեց իբր ս՜բ ա՜յ: Միսիոնարն սկսաւ այսպէս

խօսիլ. Պարոն, մեծ ուրախութ՚ի կը մտնեմ տունդ. զի կը տեսնեմ աղքատ խրճիթիդ վրայ ա՚ծային օրհնութ՚ի. հոս եղած հարստութիւնն է առաքինութիւն որ ոսկիէն ու մարգըրտէն աւելի յարգոյ է. իսկ ես եկայ հոս որ մէկ գիշերուան հանգստութ՚ի խընդրեմ քեզմէ: Եղիսաբեթ վազեց աթոռ դըրաւ որ նստի՝ յետոյ ասաց պարկեշտութ՚ի. Հայր ս՚ը, շատ քալեր ես առաքինութ՚ն ճամբային մէջ, և առաջին ասախճանէն շատ հեռու թողեր ես մեզ. զի երկար միջոց կայ հասնելու քեզ: Միսիոնարը տեսաւ որ Ֆէոտորա տրտում կուլայ, դարձաւ ասաց. Մայր բարեպաշտ, ինչո՞ւ կուլաս: Պատասխանեց Ֆէոտորա. ի՞նչպէս չի լամ, մէկ հատիկ զաւակ, մէկ հատիկ մխիթարութիւն ունիմ աշխարհիս վրան, ու անկէց ալ կուզեն զատել զիս:

Միսիոնարը հասկընալով բանը մխիթարական խօսքերով ասաց. Մի՞ տրտմիր տի՞կին, վ՚ս զի առաքինութ՚ին է միայն որ կորոշէ զաւակդ քեզմէ քիչ մի ժամանակ. ուրիշ մայրերն ի՞նչ անեն, որ ախտի պատճառով կորոշին զաւակներէն և յաւիտեան կը կորսընցնեն: Ցաւալի ձայնով աղաղակեց Ֆէոտորա. վախեմ թէ այլ չի պիտի տեսնեմ զաւակս: Կը տեսնես զաւակդ, ասաց ծերը, թէ՛ հոս և թէ երկինքը. իրաւի՞ մեծ է աշխատանքը, բայց ա՚ծ կը զօրացնէ, որ գառներուն բուրդին նայելով հովը կուտայ:

Սրբակաց ծերը այնչափ հոգևոր բան խոսեցաւ, մինչև ամենուն ալ սիրտը զօրացաւ. կամեցան որ Աղխասաբեթ երթայ իրեն հետ. սակայն Աղխասաբեթի սիրտն սկսաւ ձմլիլ, կը մտածէր որ ինչպէս պիտի զատուի ծնողացմէն: Որովհետև ժամանակը հասաւ՝ սիրտը շարժեցաւ, վաղը չի պիտի լսեմ կասէր՝ հօրս ձայնը. մինչև տարի մի մօրս գըգուանքը չի պիտի տեսնեմ. այնչափ ժամանակ ինչպէս պիտի զուրկ մնամ այս քաղցր ուրախութենէս: Սիրտը խռոված, աչքը ցաւագին, ամէն բան խաւար կերևնար իրեն. իբր թէ անդունդ մի բացուած էր առջին: Կասէր ինքնիրեն. ա՛հ վախկոտ ողորմելի, ահա առջի քայլդ չառած վար կիյնես, որպէս որթ անյենարան. հապա ինչպէս պիտի անցնիս մէկ մասն աշխարհի:

Աբանկ տրտմալի խորհուրդներով սեղանը դրին միսիոնարին, նստան իրիկուան կերակուր ուտելու. բայց իրենք միայն իրենց արտասուքով կշտացան. թէպէտ դրսէն զիրենք կը բռնէին, որ չի լան: Նարեսիրտ կրօնաւորը կը դիտէր զանոնք գթալիը ցաւակցութենէ: Այս քահանայն երկար ձամբորդութենէ աչխատեր էր ու անհամար բան եկած էր գլուխն. իւր առջի ուսումն էր ամէն վիշտ քաղցրացնել համբերութենէ, ամէն մէկ ձախորդութենէ գտեր էր միխիթարութենէ ձարը. ուստի այն իրիկունը ամէն մէկ խոսակցութենէ անոյշ խոսք մը յարմարցընելով

սրտերնին կանուշցընէր. երբեմն Թող կու-
տար որ լային: Պատմելով իւր ձամբորդու-
Թիւնները և տեսած խեղճութիւնները
դրաւ իրենց առջին մկկ շատ դժբաղդի մի
գլուխն եկածը. և այնչափ ձախորդ դի-
պուածներ պատմեց, որ ոչ միայն մխիթա-
րեց զանոնք՝ այլև ցաւակից եղան այն խեղ-
ճերուն, որոնց խեղճութիւնը իրենցէն շատ
վեր էր:

Այս յարգելի անձը 60 տարուընէ ետև
2000 փարսախ աշխարհիս ծայրն երթա-
լով բարբարոս և մարդակեր մարդկանց
հետ երկար կենակցեցաւ. զանոնք շահելու
համար, և չի լուսած հալածանքներ քաշեր
էր ու ամէնքը իրեն դահիճ էին: Տեր էր
թագաւորական քաղաքը փեքին, և զար-
մացեր էին անոր առաքինութիւնը վրայ. իսկ
մարդակերներուն աշխարհը շատ մարդ
դարձուցեր էր, և սորվեցուցեր էր երկրա-
գործութիւն և քաղաքականութիւն. իրենց
անբեր դաշտերը, ագարակ և պարտէզ ե-
ղան, գեղ և քաղաք դարձան. ունեցան ա-
նուն տոհմի, զաւակի, և փեսայի. և որ
մեծն է, ճանչցեր էին ած, իմացեր էին Թէ
մարդ են և ունին տէր և արարիչ:

Ահա այս ամէն բան այն սրբակաց քահա-
նային աշխատանքովը եղած էր. կօրհնէին
այն մարդիկը միշտ այն քահանային. գիտէին
ըզ կրօնի յարգութիւնը, և շատ դժուարու-
թեամբ վինքը թողուցեր էին որ երթայ:

զի հրաման եղած էր իւր մեծաւորէն որ երթայ Սպանիա իւր հայրենիքը հանգչի, որովհետև շատ ծերացած էր։ Պէտք էր որ անցնի Ռուսիա, Գերմանիա, և Գաղղիա. ասոր անունն էր Հայր Պօղոս։ Բոլոր պատմածներն էին զարմանալի. զարմանալի սովորութիւններ, ահռելի ազգեր, և սոսկալի դիպուածներ, մանաւանդ անապատներուն մէջ. Չինումաչինի պարիսպին կողմերը, ուսկից անցաւ, ու մտաւ մեծ Թաթարաստան և սահմանը Սիպերիայի։

Այս յարգելի քահանային համար պատրաստեցին փոքր խուցը, հանգիստ տեղ մի պառկելու, արջու մորթերով անկողին շինեցին, և ինքը զանոնք օրհնելով գնաց պառկեցաւ։ Առաւօտուն Եղիսաբեթ կանուխ ելաւ, մօտեցաւ քահանային դրանը, լսեց որ կաղօթէ. և խնդրեց հրաման, որ ներս մտնէ առանձին խօսի հետը, զի ծնողացն առջին չէր համարձակեր խօսելու. ուստի ծունկ չոքած պատմեց իւր բոլոր պատմութիւն ու խորհուրդը։ Երբոր Հայրն Պօղոս լսեց Եղիսաբեթին ցաւալի պատմութիւնը՝ շատ սիրտը ցաւեցաւ վրան. զի թէպէտ շատ բան տեսեր էր և աշխարհիս մէկ ծայրէն մէկալ ծայրը ժուռ եկեր էր, բայց Եղիսաբեթին սրտին նման գթած ծնողասէր սիրտ չէր տեսած։

ՍփինՃեր և Ֆէոտորա չէին գիտեր Եղիսաբեթի դիտաւորութիւնը թէ միւս օրը

կուզէ ճամբայ ելլել. երբոր առաւօտուն գրկեց զիրենք ու սկսաւ լալ ողորմագին՝ ի-մացան և խռովեցան, իբր թէ մէկ մեծ փոթորիկ ելաւ իրենց խրճիթին մէջ. թո-ղուցին իրենց ամէն բանը աղջըկանն երեսը կը նայէին. ուր նայէր, հոն կը նայէին. ուր քալէր, հոն կերթային. իսկ Եղիսաբեթ չիյ-տէր թէ զի՞նքը հոգայ, թէ զանոնք. մայրը գրկելով զաւակը կապսպրէր որ տանը բա-ները նայի, հրաման կուտար, որ երթայ հօրը հետ մէկտեղ ձուկն որսալու. իսկ աղ-ջիկը ձայն չէր հանէր, միայն արտասուք թափելով կուլար:

Հայրը դարձաւ ասաց թէ Դուստր իմ, հնազանդէ մօրդ, վաղն եկուր հետս երթանք ձուկն որսալու: Աղջիկը գլուխը խոնարհեց հօրն ու ասաց. Վաղը պէտք է որ մխիթա-րես մայրս: Այս՝ խօսքս նորէն այլայլեց հօրը սիրտը ու զանազան կիրք զինքը կը տանջէին. կը մտածէր զաւակին սէրն, որ պիտի զատուէր. կը մտածէր կնոջը կսկիծը, թէ ի՞նչպէս պիտի մխիթարէր. թէ որ չի թողուր երթալու, գիտէր որ անոր առա-քինական գործքը պարապ չելլէր. ա՜ծ կը վարձատրէ, ու փափաքը կը կատարէ, և հոն մնալով ի՞նչ պիտի ըլլան:

Այն օր շատ ողորմելի տեսարան եղաւ հոն. սրտերնին այլայլած էր ամենուն ալ ներքին շարժմամբ. գաղտնի զգացողութիւն մի կիմանային, կենդանի գգուանք, և խան-

դաղատանք ծնողացն ու զաւակին մէջ։ Բա-
րոզիչ քահանայն կը ջանար որ զօրացնելով
մխիթարէ զանոնք, և զանազան պատմու-
թիւններ կը բերէր ա̅ծաշնչէն, թէ ա̅ծ ի̅նչ-
պէս հատուցում արաւ մեծ զոհին որդիա-
կան գթութեան և հայրական յանձնարա-
րութե̅ն. կարող էր նոյն ամենակարող զօ-
րութի̅ն իրենց ալ օգնելու՝ հանգիստ հաս-
ցընելով զաւակը ուզած տեղը, և անկէ եր-
ջանկութեամբ դարձընել։ Շատ հոգեշահ
խրատներէն ետև իրիկուն որ եղաւ, Եղի-
սաբեթ ծնկան վրայ եկաւ ու ողորմելի ձայ-
նով խնդրեց ծնողքէն որ զինքն օրհնեն։
Հայրն իմացաւ որ կեցիք բարով կուզէր ա-
նել, արտասուալի աչքով մօտեցաւ զաւա-
կին, գրկեց լացաւ. ապա դրաւ ձեռքը Ե-
ղիսաբեթին գլխուն, օրհնեց ու ա̅յ յանձ-
նեց։

Իսկ շնորհալի զաւակը գորովական գթով
նայեցաւ մօրն ու ասաց. Սիրակա՛ն մայր
իմ, քաղցրիկ մայր իմ, դուն ալ չե՞ս ուզեր
զաւակդ օրհնելու։ Աղաղակեց խեղճ մայ-
րը. Հոգեսէր զաւակս, մէկ հատիկ զա-
ւակս, վաղուան թո՛ղ մ̅նայ։ Կրկնեց. ինչո՛ւ
այսօր չես ուզեր։ Կուզեմ ասաց, ամէն օր
օրհնելու, ամէն ժամանակ օրհնած ես։
Եղիսաբեթ ծռեց գլուխը ծնողացն առ-
ջին, աչքն երկինքը վերուցած ու ձեռք ձեռ-
քի բերած։ Միսիոնարը խաչը ձեռքը օրհ-
նեց զամէնքն ալ, և քաջալերական խօսքով

միսիթարեց, ու հասկրցուց թէ ի՞նչ պէտք է անեն և ի՞նչպէս զաւակնին տան ա՜յ, որ երթայ իրենց ազատութեանը համար աշխատի։

Ժամանակն եղաւ մայիսի մէջն, ուր հազիւ երկու ժամ գիշեր կըլլար. Եղիսաբեթ սկսաւ անել ճամբու պատրաստութիւն, քիչ մի ուտելու պաշար, հագուստ և այլն. Նոյն իրիկունն ամէն բան պատրաստելէն ետև առաւօտուն կանուխ գնաց դուռը Հայր Պօղոս միսիոնարին ասելով. ժամանակ է երթալու, ծնողքս կը քնանան, մենք ճամբայ ելլենք, որ լալով և կսկըծով չի վնասին։ Որովհետև իրիկուընէ հաւանութի՞ ու օրհնութի՞ առեր էր, չէր ուզեր ծնողացը սիրտը նորէն բորբոքելու, բայց չոքեցաւ ծնողացը դրանն առջին ու աղաղակեց. Ո՞վ ա՜ծ իմ, դուն հոգա՛ զասոնք, պահէ՛ ու ամէն փորձանքներէ ազատէ՛. արժանի՛ արա՛ որ նորէն տեսնեմ ծնողքս և ուրախանամ։ Այս միջոցին հայրն ելաւ դուրս։ Հա՛յր իմ ասաց ինչո՞ւ ելար նա պատասխանեց, քեզ սիրելու քեզ տեսնելու և քեզ օրհնելու ելայ. ո՞վ ազնիւ սիրական զաւակ, թէ որ մանկութե՞ ժամանակդ ատեն եղած ըլլայ, որ իմ գութս քեզի չեմ ցցուցած, կամ թէ ծանր խօսքով եթէ սիրտդ ցաւցուցեր եմ, ներէ՛ ինձի զաւակս. կարելի է թէ չէ ինձի սահմանած որ երջանկութ՞ը նորէն քեզ տեսնեմ, գէթ խաղաղութեամբ մեռնիմ։

Եղիսաբեթի սիրտը ճմլեցաւ, կանչեց լալագին. Մի՛ ասեր աղաչեմ մի՛ ասեր ասանկ բան. ես քեզի պարտական եմ, դուն ինձի ներէ՛։ Կրկնեց հայրը. Երբոր ողորմելի մայրդ ելլէ՝ ի՞նչ ասեմ իրեն, և ի՞նչ պատասխան տամ. երբոր հարցընէ սիրական զաւակը, գայ փնտըռէ անտառին մէջ, և այս լճին քով. ես ալ իրեն հետ ամէն տեղ խնդրենք փնտըռենք, հարցընենք մեր ազնիւ զաւակը. ո՞վ մեզի պատասխան պիտի տայ։ Եղիսաբեթ ասոնք լսելով սաստիկ տրտմութ՝էն թալկացաւ մնաց պատին կըռթընած։ Հայրը տեսաւ որ աղջիկը կը մաշուի՝ սիրտը զօրացուց սկսաւ քաջալերական խօսքերով ասել. Քա՛ջ եղիր դ՛ուստր իմ, որ ես ալ քաջալերութ՝ի ունենամ. մի՛ հոգար, ես կը միսիթարեմ մայրդ և կը զօրացնեմ, որչափ որ տրտմած ըլլայ երթալուդ համար. նաև կը յուսամ ա՛ւ որ ներկայացնեմ քեզ մօրդ երբոր առողջութ՝ը դառնաս գաս։ Իրաւի զաւակս, կարնայ ըլլալ որ քու բարեպաշտական ճամբորդութ՝իդ պսակուի, կամ ոչ, ծնողքդ չի պիտի մեռնին առանց քեզ տեսնելու։ Ա՛ն ատենը դարձաւ ասաց միսիոնարին, որ խորին մտածութ՝ը կը դիտէր ասոնց ողորմելի կերպը. Ո՞վ հայր իմ, ահա կը յանձնեմ քեզ իմ բարի զաւակս. մէկ գանձ մը, որուն չիկայ հաւասար բան. զի աւելի է քան իմ արևս, իմ արիւնս և իմ սիրտս. կը յան-

ձնեմ քեզ ապահովութ՚ը, առ տար գնա հե-
տը։ Բիւրաւոր հրեշտակներ հետերնիդ ըլ-
լան ու ձեզ պաշտպանեն. երկնային զօրքը
ձեզի օգնական ըլլան, և ողորմած ձեռք
ստեղծողին չի կորսընցընէ իմ Եղիսաբեթս։

Ամբիծ աղաւնին այս հօրն օրհնենքն
առնելով մէկ ձեռքն աչքին դրաւ ու սկսաւ
լալ, մէկալ ձեռքը տուաւ միսիոնարին ու
դողալով սկսաւ հեռանալ։ Արշալոյսն ալ
սկսեր էր լուսաւորել լեռներուն ծայրը.
ամենևին ոչ հով կար և ոչ ձայն կենդա-
նեաց, թուէր թէ բնութ՚ի ակնածելի լռութ՚ի
մի կը պահէր, որպէս զի Սփինճերի ձայնն
որ կը կանչէր զաւակին ետևէն՝ երթա՛ք
բարով՝ լսուի. խեղճ հօրը աղաղակը անտա-
ռը կը դողացնէր, և զաւակին լացը քարե-
րը կը լացընէր, մինչև այլ ձայնը չի լսուե-
ցաւ։

Ցաւալի հօրը բաները քիչ մի կարցանք
պատմելու. բայց մօրը բաները անկարելի
է գրով պատմել. մանաւանդ երբոր Սփին-
ճերին աղաղակովն արթընցաւ վազեց դուրս,
տեսաւ որ զաւակը չի կայ՝ չորս դին մթնեց,
կորուց խօսքն ու խելքը, ընկաւ հոգեվար-
քի նման։ Սփինճեր այնչափ բան արաւ,
այնչափ բաներ պատմեց որ քիչ մի զգաս-
տանայ, ճար չեղաւ. քիչ մի միտքը վրան
կուգար կաղաղակէր ո՞ւր է զաւակս, մնացի
անզաւակ. նորէն սիրտը կանցնէր. ահա
այսպէս ողբով լեցուեցաւ իրենց տունը, մին-

չև ա̅ծ ողորմելով քիչ մի սիրտ տուաւ զօրա-
ցուց որ կարցաւ գէթ կսկիծն իմանալու ։

Դիպուած էօթներորդ ։

Այս եղաւ յամի տ̅ն 1801, մայիսի ամ-
սոյն Եղիսաբեթ ճամբայ ելաւ սրբակաց
ծերոյն հետ. բայց նախ գնացին Թոպոլս-
քիու իշխանին, որ պէտք եղած բաները
հոգաց, և անկէ ելան ճամբայ մէկ ամիսը
հազիւ կարցան անցնիլ թաց անտառը Սի-
պերիայի, որ այս եղանակին մէջ շատ տեղ
ջուր կոխած է. ցորեկը շատ անգամ գե-
ղացի թաթարներուն սայլովը կերթային,
ու գիշերը ողորմելի խրճիթներուն մէջ կը
պառկէին. որ անանկ հոտած ծխոտ և գար-
շելի էին՝ որ հազիւ քիչ մի ժամանակ կար-
նային հանգչելու ։ Թինուէն 40 վերստ ան-
դին անտառէն անցան որ Թոպոլսքի կա-
ռավարութ̅է դուրս է. Եղիսաբեթ կը մտա-
ծէր թէ իւր աքսորանաց երկրէն դուրս
ելաւ, իբր թէ երկրորդ անգամ զատուեցաւ
ծնողքէն. ուստի լալով կասէր. Ահա հիմա
հեռացայ իմ երկրէս ու իմ ծնողքէս ։ Այս-
պէս ողբաց նաև երբոր յետոյ կոխեց Եւրո-
պայի հողը, զի թողուց իւր ծնողքը Ա-
սիայի մէջն ու անցաւ Եւրոպա իրեք ամի-
սէն ետև ։ Այս հեռաւորութ̅ի աւելի սիր-
տը կը խորտակէր քան թէ ճամբուն վիշ-
տը. թէպէտ լսեր էր Եւրոպայի գեղեց-
կութիւնը, հարստութիւնը և լուսաւորու-

թիւը, բայց իրեն աչքին ամէնը ոչինչ կերևնար, միայն ծնողացն ազատութիւը կը մտածէր միշտ։ Թոպոլսքիէն մինչև Բերմէ 900 վերստ է, ուր դաշտերը պտղաբեր են և կը մշակուին. տեղ տեղ Ռուսաց գեղեր կան հարուստ, ու բնակարաններ անցաւորներու համար. բնակիչները կը զարմանային Եղիսաբեթի պարզութիւը վրայ։ Այս Բերմէ քաղաքը ուրիշ տեսած քաղաքներէն մեծ էր, բայց գեղեցկութիւն չունէր. Ճամբաները նեղ և աղտոտ, օդը անշահ և տներն անշուք։ Ասկէց մինչև Ղազան՝ մեծ քաղաք չիկայ. շատ տեղ անբեր մացառոտ են, երբեմն կայծակը կը զարնէ հին ծառերուն, և մեկէն կերևնան իբր կրակէ սիւն. շատ անգամ տեսաւ Եղիսաբեթ որ Ճամբուն երկու կողմն ալ այսպիսի հրդեհ կըլլար, և երբեմն խորտակելով ծառերը կիյնէին։ Ասկէց աւելի վտանգաւոր էր գետերէն անցնիլը. սակայն Եղիսաբեթ առանց տրտնջալու համբերութիւն առաջ կերթար իւր հոգևոր հօրը հետ մէկ տեղ, որուն սրբակաց դէմքը ամենուն սիրտը կը շարժէր. և շատ անգամ Ճամբորդները զիրենք կառնէին իրենց սայլին վրայ կը տանէին. և երբեմն թղթատարներուն սայլով ալ կերթային, մինչև հասան հոն, որ 200 վերստ մնացեր էր Ղազանին։

Օգոստոսի ամսոյն հասան Բամայի գետին եզերքը, ու սկսաւ խեղճ Եղիսաբեթի

ցաւն ու վախը աւելնալ, քանզի կը նայէր
որ իւր հոգեւոր հայրը քանի կերթայ կը
տկարանայ. մէկ ձեռքը գաւազան մէկալ
ձեռքը Եղիսաբեթ բռնած հազիւ կարնար
առաջ երթալու. այն կողմի սայլերն ալ ա-
ւելի ցնցելով չէր կարող սայլով երթալ:
Երբոր հասան Սարաբուլ քաղաքը՝ նայե-
ցաւ ծերն որ այլ չի պիտի կարնայ առաջ
երթալու, մնաց ողորմելի խրճիթի մի մէջ,
որ ոչ պատուհան ունէր, և ոչ նստարան.
քիչ մի խոտ դրին տակը պառկեցուցին:
Եղիսաբեթի հոգն ու մտածութիւնը զինքը կը
տանջէին չարաչար. ուստի բժիշկ խընդրեց,
չի գտան ու իրմէ 'ի զատ հիւանդը նայող
չի կար. կերթար դաշտէն առողջարար ա-
րօտներ կը ժողվէր կեփէր կը խըմցընէր ծե-
րոյն, ինչպէս որ մօրմէն սորվեր էր. բայց
ի՞նչ շահ՝ ծերութիւնը տիրեր էր, հիւանդին
ուժը անցեր էր. ողորմելի Եղիսաբեթ կու-
լար կողբար թէ ի՞նչ պիտի անէ. ո՞բ ծերը
լսելով անոր հառաչանքը ինքն ալ կողբար
անոր ողբին վրայ. զի 60 տարի աշխատեր
էր ա՜յ համար՝ ամենևին չունէր վախ մա-
հէն. հապա կը ցաւէր որ քիչ մի ժամանակ
ալ ունենայ, ու աւելի բարի գործէ. կա-
ղաղակէր ցած ձայնով. Ա՜ծ իմ, չեմ բնաւ
տրտնջար բարերար կամացդ դէմ, սակայն
ներէ՛, ժամանակ տո՛ւր մինչև տանիմ տեղը
այս ողորմելի որբս, և անկէ ետև հանգիստ
մեռնիմ:

Եղիսաբեթ ոտքի վրայ կը ծառայէր, ամանով ջուր տուաւ իրեն. առաւ ջուրը ձեռքը վերուց ասաց. Ա՛ծ իմ, կը յանձնեմ այս զաւակս անոր, որ խոստացաւ բաժակ մի ջուր տուողին չի կորսնցնելու վարձքը: Եղիսաբեթ լսելով աւելի մեծ ցաւ ունեցաւ, զի այրն ա՜յ կիմանար որ պիտի մեռնի. ուստի Եղիսաբեթ ընկաւ հիւանդին առջին կուլար ողորմագին: Ծերը մեծ ցաւակցութ՚ը ասաց. Ա՛ծ իմ, ողորմէ՛ ասոր, ասոր ողորմէ տէր իմ: Վերջապէս տեսաւ որ ցաւը սաստիկ է, ասաց. Դուստր իմ անուամբ ա՜յ և քու հօրդ այլ մի՛ լար: Եղիսաբեթ մեկէն ելաւ, սրբեց արտասուքն ու խոնարհութ՚ը ծերուն բերանը կը նայէր, թէ ի՛նչ պիտի խօսի: Ծերը քիչ մի զօրանալով թևին կըռթընեցաւ ու ասաց. Զաւակ իմ Եղիսաբեթ. մեծ եղաւ քու անբաղդութ՚իդ, որ մինակ պիտի մ՚նաս զանազան վտանգի և անբաւ աշխատանաց մէջ. սակայն ա՜ծապաշտ սիրտը, և առաքինի համբերութ՚իը ամենուն ալ կը յաղթէ. եթէ այսպէս մ՚նայ քաջասրտութ՚իդ ապաւինելով ամենակարողին, որ կը հասնի ամէն տեղ, մի՛ վախնար տէր ընդ քեզ է: Իսկ եթէ անզգամ մարդիկ պատահին քեզ ու ջանան հեռացընել զքեզ յառաքինութ՚է՝ մի՛ հաւատար, թէ և խոստանան քեզ անցողական մեծութիւն. զի ա՜յ երկիւղն ու ծնողաց սէրը ամենէն վեր են. միշտ յիշէ թէ մէկ

փոքրիկ պակասութի՞ մի մահ կը բերէ ծնողացդ որ քու կենացդ պատճառ եղած են։

Եղիսաբեթ խօսքին վրայ գալով ասաց. Ո՞հ հայր իմ մի վախնար։ Ես չեմ վախնար ասաց ծերը. յուսամ թէ ա՞ծ քեզ կը պահէ ամէն փորձանքէ քու բարեպաշտութեանդ և հպատակութե՞դ համար։ Հիմա դուստր իմ, ա՛ռ հագուստիս մէջէն քսակն, որ առատասիրտ իշխանը Թոպոլսքիու տըւաւ երբոր զքեզ ինձ յանձնեց. պահէ՛ այս դրամը ծածուկ, որ կենացդ հարկաւոր է ու մինչև Բեթրպուրկ կը տանի քեզ. երբոր հոն հասնիս, գնա մետրապօլտին պատմէ՛. կարծեմ թէ զիս չէ մոռցած. անտարակոյս կուտայ քեզ տեղ կուսանաց վանքին մէջ և քու աղերսագիրդ կը ներկայացնէ կայսեր։ Ընկարելի է որ քեզ արհամարհեն. զի քու առաքինութի՞դ մեծ է և զարմանալի, աշխարհք պիտի կարեկցի քեզ, վասն զի քիչ պիտի տեսնէ նմանը. առաքինութի՞ը պէտք է որ առնու փոխարէնը աշխարհիս վրայ յառաջ քան զառնուլն յերկինս։

Երբոր այսպիսի քաղցր մխիթարութի՞ կը խօսէր ն՞բ ծերը՝ շնչառութի՞ը տկարացաւ, ու պաղ քրտինք մի կը վազէր ճակատէն։ Խեղճ Եղիսաբեթ գլուխը ծռած կուլար լռիկ։ Ծերը երկար ժամանակ հանգչելէն ետև առաւ սրտին վրայէն խաչելութի՞ն՝ որ սև փայտէ շինած էր, մեծ ջերմեռանդութի՞ կատարելէն ետև տուաւ Եղիսաբեթին

ասելով. Դուստր իմ առ զայս, որ է իմ մի միայն բարիս՝ որ ժառանգեցի աշխարհիս վրայ, որով բանի մի չի կարօտացայ: Եղիսաբեթ առաւ համբուրեց կենդանի հաւատքով և մեծ ցաւով, զի կերևնար որ բարի ծերը հոգին պիտի աւանդէ: Ծերը զօրանալով նորէն ասաց. Ընմեղ գառնուկ, ողորմելի անտէր, մի՞ վախնար բանէ մի. ահա բարի հովիւը քեզ կը խնամէ, ու կը հատուցանէ կրկին աւելի, միայն թէ դուն հաւատարիմ մնացիր. այն որ կուտայ կերակուր ճնճղուկներուն և գիտէ ծովու աւազին թիւը՝ չի մոռնար քեզ:

Երբոր ձեռքը երկնցուց որ օրհնէ, Եղիսաբեթ բռնեց ձեռքն լալագին կանչեց. Ո՞հ հայր իմ, ի՞նչպէս պիտի որոշուիմ քեզմէ, ո՞ւր պիտի դառնամ: Կրկնեց ծերը. բարի զաւակ իմ. ա՜ծ այսպէս հրամայեց, պէտք է որ համակերպելով կամքդ՝ մեղմես ցաւդ. յուսամ ստեղծողիս ողորմութ՝էն որ յետ սակաւուց պիտի առնու զիս երկինքը, և պիտի ողորմի քեզ ու ծնողացդ: Խօսքը չի վճարեց, միայն շրթունքը կը շարժէին, բայց խօսքը չէր որոշուէր. գլուխը դրաւ խոտին վրայ, աչքը երկինքը վերուց. կերևնար թէ կաղաչէ ա՜ծ որբ Եղիսաբեթին համար. և այսպէս սրբութ՝ը աւանդեց հոգին երանելի ծերը. որուն հոգին ու սիրտը այնչափ ողորմածութեամբ լեցուած էր, որ բոլոր կենացը մէջ ամենևին իւր յատուկ

շահը չէր նայած. այլ միայն ուրիշները կը հոգար 60 տարուան առաքինական աշխատանացը մէջ. ինչպէս այն վերջին սոսկալի կէտն ալ նոյն ողորմութ՝ գործքով ելաւ առաջի երկնաւոր դատաւորին, և նոյն առաքինութեամբ մտաւ յաւիտենական վիճակին մէջ:

Ողորմելի Եղիսաբեթ ի՞նչ խեղճութ՝ մէջ ընկաւ. անանկ կուլար կողբար որ ամէնքը հոն վազեցին թէ ի՞նչ եղաւ. իսկ Եղիսաբեթ լալով կը ցցընէր անոնց իրեն պաշտպանն որ մեռած էր. ոմանք կը կըսկըծային, ոմանք զարմանալով կը նայէին մանուկ աղջըկանը վրան. իսկ տանը տէրերը վազեցին եկան որ տուած կերակուրին փողը առնուն. երբոր կը խառնէին ծերուն հագուստը գըտան քսակն որ ասեր էր Եղիսաբեթին. բայց նա տրտմութ՝ լեցուած ըլլալով ոչ նայեր էր և ոչ առեր էր. անոնք յափշտակեցին առին, պատճառելով թէ թաղմանն ալ պէտք է:

Նայիս Ռուս քահանայք եկան իրենց ջահերով, ծածկեցին մարմնոյն վրայ սև չուխայ ու սկսան երգել մեռելի պաշտօնը: Եղիսաբեթ աղաղակելով տուաւ վերջին բարևը պատուական մարմնոյն որ կը ցոլար ա՝ծափայլ լուսով: Ապա ընկաւ ծնկան վրայ ողբալի դուստրն՝ սենեկին խաւար անկեան կողմը կուլար կողբար, ու արտասուօք գետինը կը թրջէր. գլուխը ծածկեր էր սև

թաշկինակով որ զինքը չի տեսնեն. դարձաւ դէպ 'ի մարմինն ու աղաղակեց. ո՞վ երանեալ հոգի մի թողուր աղքատ ողորմելի զաւակդ. ո՞վ հայր իմ, սիրական մայր իմ, արդեօք հիմա ի՞նչ կը մտածէք. ահա ամէն օգնութի՞ վերցաւ ձեր սիրական զաւակէն:

Իսկ ծերոյն մարմինը երգելով դրին դագաղին վրայ որ տանին. Եղիսաբեթ թէպէտ տրտմութի՞ն տկարացեր էր, բայց կամեցաւ երթալ մարմնոյն ընկերակցիլ մինչև գերեզմանը, որ է դաշտ և քովն է աւերակ հին բերդի. իսկ մէջ տեղը փայտաշէն մատուռն և փայտէ խաչ:

Շատ բազմութի՞ կերթային մեռելին հետ զանազան ազգերէ խառն 'ի խուռն. իսկ Եղիսաբեթ ծանրաքայլ համեստ սգով գլուխը ծածկած կերթար ետևէն: Երբոր մարմինը պիտի դնէին փոսը, թաղող քահանայն ըստ իւրեանց սովորութի՞ փոքրիկ դրամ մի դրաւ մեռելին ձեռքն որ ճամբան տայ անցնի. քիչ մի հող վրան լեցընելէն ետև հեռացաւ անկէ. իսկ այրն ա՞յ հոն թաղուեցաւ, որն որ օր մի չէր անցուցած առանց անելոյ բարի այլոց. նման էր այն բարերար հողմոց, որ ամէն տեղ կը տանին օգտակար հունտեր և ամէն տեղ ծլելու և ծաղկելու պատճառ կըլլան: Այս ա՞ր անձն քալեր էր քարոզութի՞ հողագնտիս կէսէն աւելի, և ամէն տեղ սերմաներ էր իմաստութի՞ և ճշմարտութի՞. վերջապէս մեռաւ

անծանօթ աշխարհի մէջ, և յաւիտենական մոռացութեամբ մնաց թաղուած օտարութեան մէջ։ Խեղճ Եղիսաբեթ մնաց հոն լի տրտմութ՞ը մինչև իրիկուն. իւր աղօթքն ու թափած արտասունքը քիչ մի զինքը մխիթարեցին, զի շատ լաւ և օգտակար է մըտածել 'ի մէջ երկնից և մահու։ Գերեզմանէն կելլեն առաքինական մտածութ՞իք. իսկ երկնքէն կիջնի մխիթարական յոյս. ուր տեղ որ վախճան կայ՝ դժբաղդութ՞իը շատ վախ չի տար. և ուր որ հատուցմունք կայ՝ դժբաղդութ՞իը կը սիրուի։

Եղիսաբեթ այսպէս բարի մտածմունքներով կուլար առանց տրտնջալու. մանաւանդ միշտ շնորհակալ կըլլար բարերարութ՞եցն ա՞յ, որ առեր էր մինչև հոն հասցընելով. կը տեսնէր զինքն առանց առաջնորդի անօգնական Բերմէին սահմանը. բայց նոյն հաւատքով զինուորած և նոյն քաջութ՞ը ամըրցած, սկսաւ կանչել. Ո՞վ հայր իմ և մայր իմ, սիրական ծնողքս. մի՛ վախնաք, ձեր զաւակը չի մնար անյոյս. զի ա՞ծ է իրեն յոյսը, որ ամէն տեղ կը հասնի։ Այսպէս որչափ որ սարսափելի բան պատահէր իրեն, մեկէն կը կանչէր. ո՞ւր էք սիրական ծնողք իմ. և ասով մեկէն սիրտ կառնուր բնական ազդեցութեամբ։

Երբոր իրիկունը մօտեցաւ՝ ընկաւ Եղիսաբեթ միսիոնարին սը՞ գերեզմանին վրայ. ու երեսը հողին քսելով շնորհակալ եղաւ

որչափ որ հոգացեր էր զինքը. ուստի վեր-
ջի բարևը տուաւ գերեզմանին. բայց դառ-
նալու ատենը կամեցաւ որ հոն յիշատակ մի
թողու՝ փայտէ մեծ խաչին վրայ փորելով
գրեց Եսայի մարգարէին այս խօսքը. "Ա-
ղարն բարձաւ, և ո՛չ ոք խորհի ընմանէ". ԾԷ. 1:
Ան ատենը մեծաւ տրտմութ՝ ելաւ գերեզ-
մանատնէն գնաց իւր խուցը՝ որ էր Սարա-
բուլայ հիւրանոցը. հետևեալ օրը երբոր
ճամբայ պիտի ելլէր՝ պանդոկապետը տուաւ
իրեն 3 ռուբլի՝ հաստատելով թէ այսչափ
մնաց քարոզչին քսակէն. շնորհակալութ՝
առաւ ու ելաւ անկէ լալագին: Այս քու
ողորմութիւնդ է, կասէր, ողորմած առաջ-
նորդ իմ, պաշտպան իմ. ի՞նչպէս զրկուե-
ցայ քեզմէ, ո՞ւր երթամ. ո՞վ զիս խնամէ
հայրաբար. գէթ քու ՝ոբ օրհնութիւնդ ին-
ձի հետ ըլլայ ու զիս պաշտպանէ ճամբուս
մէջ:

Դիպուած ութերորդ:

Եղիսաբեթ բարի հաւատքով և հաս-
տատ յուսով միտքը դրաւ թէ անոր համար
՝ած առաւ իրմէն իւր պաշտպանն, որ ինքը
պաշտպանէ և ողորմի անոր, ինչպէս որ ո-
ղորմեցաւ անմեղ Շ՝ ուշանին: Ուստի երբոր
ճամբայ ելաւ Ղ՝ ազան երթալու՝ հանդի-
պեցան իրեն աղքատ գեղացի քրիստոնեայ
կանայք որ պիտի Ղ՝ ազան երթային. ա-

նոնց հետ ընկերանալով Ռուսի գեղերէն կանցնէին և կը մուրային ։ Սակայն սոսկալի հիւսիսային հովը փչելով՝ Եղիսաբեթ սեպտեմբերի առջի օրն հազիւ կարցաւ հասնելու Ղ ազան քաղաքը. տեսաւ որ Վ ոլկայ գետին ԵՂերքը սառեր են այն տարուան սաստիկ ցրտէն. շատ դժուար և վտանգաւոր էր անցնիլը, գրեթէ կէսը սառած էր ։ Եղիսաբեթ երբոր կը մտածէր թէ ի՞նչպէս անցնի, տեսաւ բարեպաշտ նաւավար մի՝ մօտեցաւ հարցուց թէ ի՞նչպէս կարնամ անցնելու այս սոսկալի գետէս ։ Պատասխանեց թէ մինչև որ բոլորովին չի սառի ջուրը՝ անհնարին է ։ Հարցուց թէ քանի՞ օր պէտք է. ան ալ ասաց թէ, երկու շաբաթ. Եղիսաբեթ հառաչելով ասաց. վ՞ս սիրոյն ա՞յ ողորմէ ինձի, ու անցուր զիս գետէն. զի ես կուգամ Թոպոլսքիէն ու կերթամ Բեթրպուրկ որ կայսերէն ազատութիւն խնդրեմ աքսորուած հօրս համար. այնչափ քիչ է ունեցած ստակս, որ եթէ 15 օր մընամ Ղ ազան՝ բան մի չի մնար որ շարունակեմ ճամբաս ։

Այս խղճալի խօսքը անանկ շարժեց նաւավարին սիրտն որ բռնեց Եղիսաբեթին թևէն. արի՞, ասաց, ես մէկ ճար մի անեմ. դուն բարի զաւակ ես՝ երկիւղած յա՞յ, և սիրող հօրդ, ա՞ծ զքեզ կը պահէ ։ Առաւ սառոյցին վրայէն մտցուց նաւը, և որովհետև գետին կէսը չէր սառած, մինչև կէ-

սէն անդին տարաւ. բայց հոն սառոյց ըլ-
լալով՝ զգուշութ՟ի հանեց նաւէն մէկալ կող-
մի սառուցին վրայ. ինքն ալ ելաւ՝ առաւ
կռնակը Եղիսաբեթն ու սառոյցներուն վը-
րայէն ցատքելով անցուց Վ՝ոլկային միւս
կողմը առանց վտանգի, որ շատ մարդ չէր
համարձակէր անցնելու:

Եղիսաբեթ մեծաւ շնորհակալութ՟ի հա-
նեց քսակն որ ունեցած իրեք ռուբլին տայ
իրեն. նաւավարն ասաց. Խեղճ աղջիկ, այս
է ունեցած հարստութ՟իդ որ քեզ պիտի տա-
նի Բեթրպուրկ, մի՛ կարծեր թէ Նիկողոս
Քիզոլով քեզմէ բան կառնու, աւելի կու-
զեմ քեզ օգնելու. որպէս զի ա՟ծ տայ ինձի
և իմ վեց զաւակացս յաջողութ՟ի: Ան ա-
տենը հանեց դրամ մի տուաւ Եղիսաբեթին
ու դարձաւ իւր նաւակն ասելով. Դուստր
իմ, ա՟ծ հանգչեցնէ սիրտդ: Եղիսաբեթ
շնորհակալ ըլլալով աղօթք արաւ նաւապե-
տին, ու դրամը պահեց ասելով. Ես զայս
կը պահեմ որ հօրս ցցընեմ. որպէս զի վը-
կայէ իրեն թէ իւր աղօթքը լսեց ա՟ծ, և
իւր հոգին չի ձգեց զիս. ամէն տեղ հասաւ
ինձ պաշտպան, որոնք հայրական գթով կը
խնամեն զիս:

Եղիսաբեթ նորէն ընկեր եղաւ ուրիշ
ճամբորդներու, և սկսաւ շարունակել ճամ-
բան, մինչև չորս ժամ գնաց առանց հանգ-
չելու. տեսաւ որ շատ հոգներ է՝ նստաւ
ժայռին տակը, որ զինքը հովէն պաշտպա-

նէ. զի թէպէտ պարզ էր օդը, բայց հիւ-
սիսային հովը սաստիկ պաղ կը փչէր: Ա-
կէց կը սկսէր մեծ անտառ մի և կը տարա-
ծէր Վոլկայի եզերքը: Հոն տեսաւ նոր տե-
սակ ծառի որ չէր ճանչնար, զի էր Եւրո-
պայի ծառ գեղեցիկ կաղնի. միտքն ընկան
Սիպերիայի եղևին անզարդ ծառերը, որոնք
էին իրեն ծանօթ ծառ աքսորանաց, և իւր
մանկութիւնը պաշտպանեցին. անոնց տա-
կը կը հանգչէին սիրական ծնողքն՝ որ այն-
չափ իրմէն հեռու մնացեր էին: Այս մըտ-
մտուքով սկսաւ լալ և աղաղակել. Ո՞հ
ե՞րբ պիտի զձեզ տեսնեմ ու ձեր ձայնը լսեմ.
ե՞րբ պիտի դառնամ ձեր գիրկն իյնիմ:
Այսպէս լալով դարձուց աչքը դէպ 'ի Պա-
զան. տեսաւ քաղաքէն վեր երևելի հ՞ին
բերդը, որ առջի թաթար խաները շիներ
էին ժայռերուն վրայ:

Եղիսաբեթ այս ճամբորդուն՝ մէջ միշտ
աքսորուած մարդիկներուն ողորմելիութի՞ը
տեսնելով՝ սիրտը կտոր կտոր կըլլար. ոմանք
երկու երկու շղթայով կապած Ներչինսքի
մետաղները կը խրկէին որ մինչև 'ի մահ
աշխատին. ոմանք Իրքուցքիին դաշտերը
և Ընկարայի անմարդաբնակ տեղերը կեր-
թային որ հոն բազմանան: Երբեմն կեր-
թային հատուածներ Չինումաչինի սահմա-
նը՝ ոմանք կառօք և իրենց բաներով, ոմանք
ալ ոտքով կերթային: Կը նայէր ոմանց
ազնուական ձևն, որ յանցանքով մի Սիպե-

րիա կերթային. հայրը միտքը կիյնէր որ ա-
նոնց նման անանկ փորձանքի եկած էր.
սիրտը ցաւելով աչքերն արտասուալից կը
մօտենար խեղճերուն ու կը մխիթարէր գը-
թութ՝ը, զի. մխիթարութ՝է 'ի զատ ուրիշ
բան չունէր որ տար խեղճերուն. որչափ
աւելի առաջ կերթար, այնչափ աւելի կը
տեսնէր անոնցմէ:

Ահա այսպէս հասաւ Վլատիմիր քաղաքը,
և ունէր մէկ ռուբլի. զի երկու ռուբլի ծա-
խեր էր Սարաբուլէն մինչև հոն, իսկ Սի-
պերիայէն երեք ամսուան ճանապարհ քա-
լեր էր, բայց Ռուս գեղացիներուն մարդա-
վարութ՝իը շատ եղաւ Եղիսաբեթին, որ ա-
մէն տեղ զինքը հոգալով մինչև հոն հասու-
ցին. ուստի իւր խեղճ ստակը դեռ չէր լը-
մընցած: Սակայն կօշիկները և հագուստնե-
րը մաշած էին, և չէին կարնար զինքը ցըր-
տէն պաշտպանել. որ արդէն 30 աստի-
ճանէն աւելի էր, ու օր աւուր վրայ կաւել-
նար. ձիւնը երկու ոտնաչափէն աւելի ծած-
կած էր գետինը. երբեմն ձիւնը վար գա-
լով կը սառէր, և երբեմն սաստիկ անձրև
գալով ճամբաներ կը բանար. երբեմն ա-
նանկ սոսկալի քամի կելլէր որ Եղիսաբեթ
ձիւնը կը բանար ու գլուխը մէջը կը խո-
թէր որ պահպանուի:

Երբոր Վլատիմիրէն ճամբայ ելաւ՝ օր
մի հանդիպեցաւ անանկ սաստիկ փոթոր-
կի, որ ձիւնը երկինքը բարձրացնելով կը

խաւարէր օդը. մինչ զի Եղիսաբեթ կորոյս ճամբան. հարկադրեցաւ որ մեծ ժայռին տակը մտնէ կենայ անշարժ. բայց հովը լեռները կը դողացնէր. այն միջոցը ձայն մի եկաւ իրեն. ելաւ անկէ դժուարութ՚ը մէկալ կողմն անցաւ տեսաւ որ գեղացիի խրճիթ մի կայ. վազեց գնաց դուռը զարկաւ. նայիս պառաւ կին մի դուռը բացաւ, ու զարմանալով ասաց. խեղճ աղջիկ, ուսկից կուգաս այս մատղաշ հասակովդ մինակ և ձիւնով ծածկած: Պատասխանեց Եղիսաբեթ. Ես կուգամ Թոպոլսքիէն ու կերթամ Բեթրպուրկ՝ հայրս ազատելու համար: Ներսը մարդ մի կար՝ գլուխը ծռած մտիկ կանէր. երբոր լսեց զարմանալով կանչեց, ի՞նչ կը խօսիս. հիմա դուն Սիպերիայէ՞ն կուգաս այս հասակովդ ասանկ թըշուառ անօգնական, այսպէս մրրիկներով: Ա՛հ իմ ողբալի զաւակս ալ քեզի պէս պիտի անէր, բայց բաժնեցին զիս անկէ՝ առանց գիտնալու թէ զիս ո՛ւր պիտի տանին. ուստի չիյտէ թէ ո՛ւր եմ, որ կարենար զիս հոգալու. ո՛հ չի պիտի տեսնեմ զինքը, և այսպէս պիտի մեռնիմ. զի սիրական զաւակէս հեռու չեմ կարնար ապրելու:

Եղիսաբեթին սիրտը խռովելով ասաց. Պարոն, մի՛ յուսահատիր, ա՜ծ քեզ ալ կը հասնի զաւակիդ ալ կը հասնի, որուն ձեռքին մէջն է բոլոր աշխարհ աւազի մի նման: Պատասխանեց աքսորուած մարդը.

Իրաւի է խօսքդ. բայց կուզեմ որ իմ վի-
ճակս զաւակիս իմացնեմ, ճարը չեմ գըտ-
ներ. ահա թուղթ մի գրեր եմ իրեն, որ է
Ռիկա, թղթատարը ներսն է հիմա պիտի
երթայ. ես ստակ չունիմ որ տամ. զի ա-
ռանց ստըկի չի տանիր: Եղիսաբեթ հա-
նեց տուաւ իրեն մէկ ռուբլին, որ մնացեր
էր, ներում խնդրելով, զի աւելի չունէր
որ տայ: Աքսորուածը առաւ ձեռքէն, վա-
զեց տարաւ թղթատարին տուաւ. ան ալ ա-
ռաւ թուղթը: Եղիսաբեթ ունեցածը տա-
լով շատ առատասիրտ երևցաւ. մանաւանդ
պատճառ եղաւ որ այն աքսորուածին զա-
ւակն օգնէ խեղճ հօրն: Երբոր հանդար-
տեցաւ քամին, Եղիսաբեթ ուզեց ճամբայ
ելլելու, շնորհակալութ՝ գրկեց այն պա-
ռաւն որ զինքը հանգուցեր էր. բան մի
չունիմ, կասէր, որ քեզի հատուցանեմ.
ուրիշ բան չունիմ, եթէ ոչ ծնողացս օրհ-
նութ՝իը, որ է իմ մի միայն հարստութ՝իս:
Ողորմելի աղջիկ, ասաց պառաւը. հապա
ինչո՞ւ բոլոր ունեցածդ տուիր. Եղիսաբեթ
ամըչնալոյն կարմրեցաւ: Իսկ աքսորուած
մարդն ելաւ թևերը վերցուց օրհնեց Եղի-
սաբեթն ասելով. Պահապան հրեշտակն ա-
ռաջնորդ ըլլայ քեզ ու պահէ ամէն փոր-
ձանքներէն, որ հասար ինձի. Եղիսաբեթ
ան ատենը առաւ մկրատն ու մազէն կտրեց
փունջ մի տուաւ անոր ասելով. Որովհետև
Սիպերիա կերթաս, տար այս մազս տո՛ւր Թո-

պոլսքիու կառավարիչ իշխանին, և ասա՛ թէ Եղիսաբեթ խրկեց իրեն ծնողքին. աղաչեմ տար այս յիշատակս որ պիտի ծանուցանէ իրենց, թէ դեռ զաւակը ողջ է: Առաւ աքսորուածն ասելով. Երդում ըլլայ քեզի որ ամբողջ կը տանիմ. նաև պիտի գտնեմ ծնողքիդ խրճիթն ու պիտի պատմեմ ինչ որ արիր ինձի: Եղիսաբեթին սիրտը մեծապէս մխիթարուեցաւ ծնողացն համար, որ պիտի ուրախանային իւր առողջութե՛ը համար. և իւր տուած մէկ դրամը այնչափ բարութե՛ պատճառ եղաւ. զի անով թէ աքսորուածին զաւակը լուր առնելով ուրախացաւ, և թէ իւր ծնողքը:

Վ լատիմիրէն մինչև ցՓոքրող քաղաքը անտառային է ճանապարհը, ամառը ծառերն տերևալից զարդարուելով գողերու բնակարան է. բայց ձմեռն այնչափ չեն կարնար պատսպարուելու: Թէպէտ Եղիսաբեթի վախ տուողներ եղան, սակայն իւր աղքատութի՛ն ու յոյսը մեծապէս զինքը քաջալերեցին. որ ելաւ ճամբայ ու քանի մի վերստ առաջ գնաց հանդիպեցաւ մեծ ճամբային մէջ բազմութի՛ ճամբորդներու, որոնք Մոսկով կերթային՝ լճին մէկալ կողմն անցնելով որ շատ հաստատ սառած էր: Եղիսաբեթ այս ճամբայով սկսաւ սառոյցին վրայէն առաջ երթալ. բայց որովհետև ճամբան չէր երևնար՝ սխալեցաւ գնաց ընկաւ տղմալից տեղ մի, որ շատ դժուարութի՛ հազիւ կար-

ցաւ ելլելու. բոլորովին շաղախած ըլլալով հանեց կօշիկները և վրայի լաթը դրաւ արեգակն որ չորնայ ու ինքը նստաւ քարին վրայ։

Այս տեղս վայրի անբնակ ըլլալով՝ բան մի չէր երևնար, ոչ ձայն կը լսուէր և ոչ մարդ կանցնէր. իմացաւ որ մեծ ճամբայէն շատ հեռացեր է, ետևն էր լիճը ու առաջն էր մեծ անտառը. օրն ալ սկսաւ իրիկուն ըլլալ, ելաւ քաջասրտութեամբ զօրացաւ, ասդին անդին կերթար մոլորելով որ ճամբայ մի կամ մարդ մի գտնէ։ Երբոր կը փափաքէր մարդու ձայն մի լսելու, նայիս շատ մարդու ձայն լսեց անտառին կողմէն. շատ չանցաւ իրենք ալ երևցան որ դէպ ինքը կուգային։ Տեսաւ որ դէմքերնին սոսկալի, ձայներնին վայրենի՝ վախցաւ որ աւազակներն էին. և լսեր էր որ շատ կան այն կողմը։ Կը մտածէր որ չըլլայ թէ ա̅ծ զինքը պատժէ յանդգնութե̅ն համար, որ բանէ մի չէր վախնար, ուստի խոնարհելով առաջի ա̅յ ծնկան վրայ եկաւ ա̅ծային օգնականութիւնը խնդրեց։

Իսկ այն բազմութիւնն յառաջելով եկաւ մօտեցաւ Եղիսաբեթին. հարցուցին իրեն թէ ուսկից կուգաս և ի՞նչ կը պտըտիս հոս։ Արի աղջիկը աչքը խոնարհած ցած ձայնով ասաց, թէ կուգամ Թոպոլսքիու կողմանէ ու կերթամ կայսերէն շնորհք խնդրելու հօրս ազատութե̅ը համար։ Խիստ շատ զարմացան. հարցուցին թէ որչափ դրա-

մով ճամբայ ելար։ Ան ալ հանեց նաւավա-
րին տուած փոքրիկ դրամը. կրկին աւելի
զարմանալով իրարու երես նայեցան ու ա-
նանկ երևեցաւ իրենց թէ այս մատաղ կոյ-
սը գերբնական և աներևոյթ զօրութ՚է մը
կը պահուի։ Այնչափ ակնածութ՚ի ունեցան
որ չի համարձակեցան երեսը նայելու. եր-
թանք երթանք, ասին, զի անտարակոյս ա՜ծ
իրեն հետ է։

Անոնք անցան անկէ, ու Եղիսաբեթ ելաւ
փութով մտաւ անտառը. քիչ մի առաջ գը-
նաց տեսաւ մեծ ճամբայ մի խաչաձև, ո-
րուն մէկ կողմը կար մատուռ մի ա՜ծածնայ.
Եղիսաբեթ ընկաւ մատուռին առաջն ու
շնորհակալ եղաւ ա՜յ որ զինքն ազատեց ա-
ւազակներէն։ Այս մատուռին դիրքը կը
յայտնէր թէ ամէն մէկ ճամբայ որ քաղաք
կը հանէ. ուստի աւելի զօրանալով սկսաւ
թեթևութ՚ը երթալ Փոքրովին ճամբան, և
առաջ երթալով տեսաւ աղքատ կուսանաց
վանքին պատը։ Հասաւ վանքն ու դուռը
զարկաւ մտաւ ներս, պատմելով քաշածնե-
րը՝ խնդրեց իրեն բնակարան. ինչ որ ու-
զեց՝ տուին կուսանքն ու քրոջ պէս զինքն
ընդունեցին, և չորս դին շարուած երբոր
կը պատուէին զինքը Եղիսաբեթ կը կարծէր
թէ մայրը տեսաւ։

Եղիսաբեթ պարզ և համառօտ պատմեց
իւր պատմութ՚իը, որ մեծ շինութիւն տուաւ
բոլոր միաբանութեան։ Այս սրբասէր կու-

ամնք զարմացած ճնացեր էին զարմանալի առաքինութեանը վրայ մանուկ կուսին, որ այնչափ աշխատանքի դիմացեր է և այնչափ նեղութեի քաշեր էր առանց տրտնջալու. և մեծապէս կը վշտանային որ ինչ որ իրեն պէտք է անել և ինչ պաշար պէտք է տալ՝ չէին կարնար, զի շատ աղքատ էր իրենց վանքը, ու միայն ողորմութէ կապրէին։ Սակայն կամեցան որ իրենք զիրենք մերկացընեն ու զայն ծածկեն. Հանեցին պատառած հագուստն ու կօշիկները և իրենց ըզգեստը հագուցին։ Աղնսաբեթ կուզէր հրաժարիլ որ չառնու անոնց հարկաւոր զգեստը. իսկ գթած կուսանք ցցուցին վանքին պատն ասելով. Մենք ունինք այս պատրաստարանը, դուն առ ալ չունիս. մեր քիչը քուկինն է, դուն մեզմէ աւելի աղքատ ես։

Աղնսաբեթ եղաւ Մոսկուա Ջամբուն վրայ, տեսաւ բազմութիւն սայլերու, մարդիկներու և կիներու, որ մեծ մայրաքաղաքը կերթային. շատ զարմացաւ և որչափ աւելի առաջ գնաց, այնչափ բազմութիւը շատ տեսաւ։ Երբոր եղաւ վանքէն հասաւ գիւղը՝ տեսաւ որ մարդով լեցուն էր, իշևանները կիսիկ մարդ աղջիկներ և ամէն տեսակ Ջամբորդներ կային. կը զարմանար երբոր կը տեսնէր որ փոքրիկ խուցի մի համար վարձք կուտային շատ դրամ, և շատ կը ցաւէր անհնարին տառապանօք. զի աղքատ կոյսն չունէր դրամ որ տար ու

հանգիստ տեղ ունենար, այլ շատ անգամ
անձրևի և ձեան տակ կը մնար. սակայն սի-
րով կը համբերէր ամէն նեղութեանց վասն
սիրոյ ծնողացն զորոնք ազատելու կերթար:
Երբոր մօտեցաւ 'ի Մոսկով ամէն տեղ
զանգակներու ձայն կը հնչէր և ամէն տեղ
կայսեր անունը կը լսուէր: Ուելի մօտենա-
լով մեծ մայրաքաղաքին լսեց թնդանօթի
ձայներ որ Մոսկովէն կուգար. և որովհետև
Եղիսաբեթ այնպիսի ձայն չէր լսած շատ
զարհուրեցաւ: Նայիս բազմութի՞ կառաց
կանցնէին և խուռն մարդիկ դիզուեր էին
մեծ ճամբային վրայ. Եղիսաբեթ զարհու-
րելով հարցուց պատճառը: Ասին որ կայսրը
կուգայ Մոսկով երթալու. ի՞նչպէս, ա-
սաց, միթէ կայսր Բեթրպուկ չէ՞. խեղճ
աղքատ աղջիկ, ասին, չե՞ս լսած որ Աղեք-
սանդր կայսր կուգայ որ թագադրութեան
հանդէսը կատարէ Մոսկով: Եղիսաբեթ
ձեռքը ձեռքին բերելով աչքն երկինքը վե-
րուց, հաստատեց յոյսը և զարմացաւ աս-
տուածային ողորմութե՞ը վրան որ կը խրկէր
ինքնակալն իրեն առջին, որուն ձեռքն էր
ծնողաց վիճակը. և այն անանկ ժամանակ
որ ազգային և ընդհանուր ուրախութի՞ կար
ամենուն որտին մէջ, ևս առաւել կայսեր
որ գթութի՞ լեցուած էր: Եղիսաբեթի սիր-
տը շարժելով, դարձուց գլուխը դէպ 'ի Սի-
պերիա ասաց. Ո՞ւր էք ծնողք իմ, յու-
սամ թէ իմ աշխատանքս պարապ չեն ել-

լեր. շուտով պիտի իմանաք ձեր զաւակին երջանկութիւնը, թէպէտ հիմա իմ ձայնս ձեզի չի հասնիր:

Դիպուած իններորդ:

Յամի տեառն 1801 սեպտեմբերի 13 Եղիսաբեթ մտաւ Մոսկով մայրաքաղաքը. երբոր կը տեսնէր մեծամեծ պալատներ, թագաւորական ապարաններ և այնչափ զարդարանք և մեծութիւն՝ զարմանար կը մնար: Այլ միտքը դրաւ թէ իրեն վիշտը և նեղութիւնը լմընցաւ, ու մտքէն չէր անցներ որ նոր վիշտ պիտի ունենայ: Տեսաւ որ ճամբաները և հրապարակները անանկ լեցուն էին մարդով որ հազիւ կարնար քալելու բազմութեան մէջէն, որ զինքը մէկ կողմէն մէկալը կը հրէին: Վերջապէս ելաւ փողոցէն տեսաւ զուարճալի ծառնոց մէկ կողմը քաղաքին ու հոն հանգչեցաւ:

Այս զուարճալի զբօսարանին մէջ անհամար մարդիկ կը պտըտէին. և ամէնքն ալ կը խօսէին կայսեր թագադրութեան հանդէսին վրայ: Շատ կառքեր վեր վար կը պտըտէին, ու մեծամեծ զանգակները մայր եկեղեցիներուն անդադար կը չալուէին: Երբեմն երբեմն թնդանօթներ կը նետուէին, ու բոլոր քաղաքը կը սարսէր:

Եղիսաբեթ ելաւ անկէ գնաց դէպ 'ի հրապարակը Կրեմէլեան, զի հոն կերթար

խուռն բազմութիւնը, ուր կրակներ վառեցին հանդէսի համար. Եղիսաբեթ վախով նստաւ մէկ կողմը, զի չի տեսած բաները կը տեսնէր: Նոյն գիշերն անցուց այնպէս. բայց միւս օրն սկսաւ մտմըտալ տրտմութիւն. զի այնչափ քալեց, տեղ մի չի գտաւ բնակարանի համար որ քիչ մի հանգչի. տեսաւ շատ մեծամեծ պալատներ, բայց ինչ շահ որ չի գտաւ իրեն համար խուց մի. տեսաւ անչափ բազմութիւն, բայց չի գտաւ իրեն պաշտպան բարեկամ մի:

Երբոր գիշերը մօտեցաւ՝ ցուրտը սաստկացաւ, խեղճը բան ալ չէր կերած նոյն օրը: Կը նայէր անցնողներուն երեսն որ գըթութիւն մի գտնէ. բայց ամէնքը զբաղած ըլլալով մարդ երեսը չէր նայէր, նաև իրեն երեսը չէր բռնէր որ երթայ մէկին դուռը: Վերջապէս համարձակեցաւ գնաց մէկ աղքատի դուռ զարկաւ. չի բացին, ու երեսն ալ չի նայեցան. զի ամէն մարդ աւելի վաստակ անելու կը ջանային այն մեծ հանդէսին ատենը, ուստի ամենուն գութը փակուած էր և օտարական աղքատը նայող չի կար:

Մանուկ կոյսն Կրեմէլեան հրապարակին մէջ մօտեցաւ կրակին ու նստաւ կուլար. տրտմութենէն սիրտ չունէր որ պատառ մի հաց ուտէ որ տուեր էր իրեն պառաւ կին մի: Նոյն գիշերն այնչափ սաստիկ ցուրտ եղաւ որ Եղիսաբեթ մտածեց թէ որ

դուրսը մնայ պէտք՝ է որ վտանգի. ուստի
արիացաւ ելաւ, տեսաւ որ մարդիկ կանց-
նին մօտեցաւ առաջի անցնողին ասաց. վասն
անուան հօրդ որ քեզ կը սիրէ և վասն սի-
րոյ մօրդ՝ ուսկից առեր ես կեանք, քիչ մի
ողորմութի՞ արա ինձի, որ գիշերս տեղ մի
վարձեմ նստիմ: Մարդը կրակին լուսովն
երեսը նայեցաւ ասաց. Մանուկ աղջիկ, ա-
մօթ չէ՞ որ չես աշխատիր ու կը մուրաս.
ա՜ծ տայ. ես մուրացկան չեմ սիրեր. այս-
պէս խօսելով անցաւ գնաց: Ողորմելի Ե-
ղիսաբեթը գետինն անցաւ ամօթոյն. աչքն
ու սիրտը երկինքը վերուց, խնդրեց ստեղ-
ծողէն որ հասնի իրեն օգնութի՞, զի ընդու-
նայն է փրկութի՞ մարդկան:

Վ երջապէս գիշերն աւելի անցաւ, բազ-
մութի՞ը պակսեցաւ, կրակն ալ կը մարէր.
բայց Եղիսաբեթ մնաց անօգնական խեղճ:
Այս միջոցս հրապարակի պահապան զօրքն
ելան պտըտեցան. երբոր մօտեցան Եղիսա-
բեթին, զարմանալով կանչեցին, թէ ի՞նչ
բան ունիս հոս: Ասոնց սոսկալի ձայնն ու
խստուի՞ը անանկ դողացուց սիրտը մատաղ
կուսին որ փոխանակ պատասխանելու սկը-
սաւ լալ, կը կարծէր թէ լացով կարնայ անոնց
սիրտը շարժելու. բայց անոնք աւելի խըս-
տանալով՝ նորէն կանչեցին, ո՞վ ես դուն:
Կոյսը դողալով պատասխանեց. Ես կու-
գամ Թոպոլսքիու կողմանէ որ կայսերէն
շնորհք խնդրեմ հօրս համար. ողորմեցէք

խեղճութեա՛ս, բոլոր այսչափ ճամբան քալելով եկեր եմ. փող չունէի որ տեղ մի վարձէի, անոր համար հոս մնացի:

Այս խօսք որ լսեցին՝ աւելի կատղեցան կարծելով թէ ասանկ անյարմար սուտերով զիրենք կը խաբէ: Միամիտ զաւակը զինքը Սիպերիա կարծելով ուզեց փախչելով ազատիլ. պահապանները հասան ետևէն բռնեցին զինքն որ բանտը տանին: Ան ատենը ողորմագին ձայնով աղաղակեց Եղիսաբեթ. Ո՞վ ա՜ծ իմ, հայր իմ, ստեղծող ա՜ր իմ. ո՞ւր են ողորմութի՛ք քո առաջինք. արդեօք երեսէ ձգեցի՞ր ողորմելի Եղիսաբեթը. ահա՛ ժամանակ՝ հասիր տառապեալ աղախնոյդ:

Այս ողորմագին ձայնը շատ մարդ հոն հաւաքեց. երբոր տեսան անմեղ զաւակին խեղճութի՛ը՝ սկսան պահապաններուն սաստել թէ ինչո՞ւ կը չարչարէք ողորմելի աղջիկը: Իսկ խեղճը թևերը տարածեալ կաղաղակէր. Երդում ըլլայ առաջի ա՜յ, որ սուտ չեմ խօսիր. քալելով եկեր եմ Սիպերիայէն հոս որ հօրս համար ազատութի՛ խնդրեմ. ազատեցէ՛ք զիս ա՜յ համար ըլլայ՝ ազատեցէ՛ք զիս, որ չի մեռնիմ. գէթ հայրս ազատելէս ետև մեռնիմ: Այս խօսքով ամենուն սիրտը գութ շարժեցաւ. հոն գրտնուողներուն մէջէն մէկ բարեպաշտ մարդ մի առաջ անցաւ. ասաց թէ այս խեղճ աղջիկն այս իրիկուն իմ հիւրս է. և իմ հիւ-

բանոցս է ՝ոբ Բարսղի հրապարակին վրայ, հոն կը բնակեցնեմ. Թէ որ պակասութե՝ ՝որ եղած ըլլայ, վաղը իզմէ գիտցիք: Այս-պիսի հասուն խօսքերով առաւ անոնց ձեռ-քէն, ու սկսաւ անկէ հեռանալ:

Եղիսաբեթ շնորհակալ ըլլալով ՝ածային ողորմութե՝ը՝ կերթար իւր պաշտպանին ե-տևէն, մինչև հասան տունը. բայց որով-հետև նոյն ժամանակն ամէն տուն լեցուն օտարական էր, ասաց Թէ ես աւելի խուց չունիմ որ քեզի տամ, ահա ամէնը լեցուն է. ուստի մէկ գիշերուան համար կնոջս քով կեցի՛ր, Թո՛ղ քիչ մի անհանգիստ ըլլայ քեզ ընդունելու համար: Եղիսաբեթ ձայն չի հանեց. մտան փոքրիկ գաւիթը տեսաւ որ կինն մանկամարդ էր և ունէր գիրկը տղայ: Այս բարեսիրտ կինը տեսածին պէս Եղի-սաբեթին խեղճութի՝ը, ելաւ գնաց քովը: Այրը պատմեց կնկանը Թէ ի՛նչ վտանգէ ազատեց խեղճն ու իր անուամբը խոստա-ցաւ զինքն ընդունելու: Կինը ուրախութի՝ ցուցընելով բռնեց Եղիսաբեթին ձեռքէն, ու ծիծաղ երեսով ասաց. հազա՛ր բարով ե-կար, խեղճ աղջիկ. ի՞նչպէս դեղներ ու խռո-վեր ես. բայց մի՛ վախնար մենք քեզ զաւա-կի պէս կը սիրենք գթալով. ուրիշ անգամ չըլլայ Թէ ուշ ատեն հրապարակին մէջ նստիս. խօսքիս հաւատա՛ զի մեծ քաղաք-ներուն մէջ կարելի չէ որ քեզի պէս աղջիկ հրապարակներուն մէջ մնայ այս ժամանակս:

Եղիսաբեթ պատասխանեց լալագին, թէ ի՞նչ կարող էի անել. ես տէր չունիմ, ճար չունիմ. հեռու աշխարհէ եկայ, բոլոր օրս խնդրեցի տեղ մի չի գտայ, զի ամէն դուռ ինձի փակուեցան: Սկսաւ պատմել բոլոր ճամբորդութի՞ը, և քաշած նեղութի՞ները: Բարեսիրտ կինը լսելով խեղճ զաւակին քաշածներն սկսաւ լալ, նոյնպէս այրը շատ զարմանալով սիրտը լեցուեցաւ. զի յայտնի կերևնար, թէ ինչ որ կը պատմէ ճշմարիտ է, ոչ սուտ էր և ո՛չ երազ էր լսածնին: Ծայրէ 'ի ծայր պատմութիւնը լմընցուց և ճշմարտութիւնը հաստատելով հաւանեցուց լսողներուն:

Այս պարոնին անունն էր Յակոբ Ռոս-սի պանդոկապետ. երբոր Եղիսաբեթ խօս-քը լմընցուց, մխիթարելով ասաց, թէ ի-րաւի ես այս քաղաքին մէջ շատ անուանի մարդ չեմ, բայց ունիմ շատ բարեկամ. որչափ ձեռքէս կուգայ քեզի համար կաշ-խատիմ և որչափ իմ աղէկութի՞ս կուզեմ՝ այնչափ ալ քու աղէկութի՞դ: Կինն ալ հաս-տատելով այս խօսքս՝ հարցուց թէ մարդ մի չե՞ս ճանչնար հոս որ քեզ թագաւորին տա-նի. Եղիսաբեթ չէ ասաց. զի յոյս չունէր թէ պատանին Սմոլոֆ այն կողմերը գըտ-նուի: Կրկնեց կինը, թէ այդ խնդիրքդ մեծ բան մի չէ մեր մեծահոգի գթած կայսեր համար, ա՞վ քեզ ալ կուրախացնէ: Յակոբ հաստատելով ասաց. այո՛ այո Աղեքսանդր

կայսր կարող է ամէն բանի, որ վաղը պի-
տի պսակուի կայսր և թագաւոր Վերափոխ-
ման եկեղեցնայ մէջ. պէտք է՝ որ դուն
գտնուիս ճամբուն վրայ ու ոտքն իյնիս խըն-
դրես շնորհք հօրդ ազատութեանն համար.
մի՛ հոգար ես ալ հետդ կուգամ, ա՜ծ կօրհնէ
զքեզ ողորմութեամբ:

Եղիսաբեթի սիրտն ելաւ, կանչեց լա-
լագին. Ո՞հ իմ առատասիրտ հիւրընկալ-
ներս. ա՜ծ լսէ՛ ձեզ, և օրհնէ՛ զձեզ ծնողացս
օրհնութ՜բը. դուք ինձի ընկեր եղի՛ք, հաս-
տատեցէ՛ք ողորմելիս ու տարէ՛ք կայսեր ոտ-
քը, զի ա՜վ դուք պիտի ըլլաք վկայ իմ երջան-
կութ՜ես. քան զայս մեծ երջանկութ՜ի չի կայ
ինձի համար, որ կարնայ վայելել մէկ ստեղ-
ծուած մի: Արդեօք պիտի ըլլա՞յ ինձ այս շը-
նորհքը. արդեօք պիտի տանի՞մ զայն հօրս,
և պիտի տեսնե՞մ մօրս ուրախութ՜իը: Ն՛ո-
րէն սիրտը շարժեցաւ խեղճին, չի կարցաւ
խօսքն առաջ տանելու. զի անանկ եկաւ ի-
րեն թէ արժանի չէր այն երջանկութեան.
ուստի կուլար անձայն:

Բարեպաշտ հիւրընկալները քաջալերե-
ցին յոյսը. սիրտ տուին իրեն մեծ գովեստ-
ներով այս մեծ առաքինութ՜ը համար, որ
կը մաշուէր վասն սիրոյ ծնողացն. նաև ա-
նոր հասկըցուցին Աղեքսանդր կայսեր գու-
թը թէ ո՛րչափ կը խղճայ ասանկ անմեղ
խեղճերուն վրայ. զի ո՛վ որ ինչ խնդիրք ա-
րեր էր՝ պարապ չէր ելած. և առաւել

այն առաքինի աշխատանքը պէտք էր որ պա-
րապ չելլէ ու պսակուի ։ Եղիսաբեթ կո-
րոյս քունն ու հանգիստը , շարունակ մտիկ
կանէր անոնց քաջալերական խօսքերն ու
կը զօրանար ։ սակայն տանուտէրքը կամե-
ցան որ Եղիսաբեթ հանգչի , որ միւս օ-
րուան աշխատանքին պատրաստ գտնուի , թէ-
պէտև ժամանակը շատ ուշ էր ։ Ուստի Յա-
կոբ Ռոսսի քաշուեցաւ գնաց վերի փոքրիկ
խուցը պառկելու , իսկ կինը առաւ Եղի-
սաբեթն իրեն անկողինը ։ Սակայն խեղճին
սիրտը սաստիկ խռոված ըլլալով երկար ժա-
մանակ չի կարցաւ քնանալու ։ Շարունակ
շնորհակալ կըլլար ա՜յ որ ողորմութիւնն ա-
մէն տեղ կը հասցընէր ։ և այն նեղ ժամա-
նակը առատասիրտ հիւրընկալներն իրեն
հանդիպեցան ու օգնական եղան ։ Թէ որ
հրապարակին մէջ այն մեծ նեղութե՛ մէջ
չըլլայի , կասէր Եղիսաբեթ , Յակոբ Ռոս-
սի ինձի չպիտի ողորմէր ու տուն բերէր ։
ուրեմն այն քաշած խաչս ալ ա՜ծ խրկեց որ
համբերեմ , ու աւելի յաջողութի՛ գտնեմ ։
փա՛ռք ստեղծողիս հազա՛ր փառք , յուսամ
հաստատութ՛ թէ չի՛ թողուր զիս ։ Այս-
պիսի երախտագիտութ՛ և բարի յուսով
քնացաւ ։ բայց երևակայութիւնը սաստիկ
շարժած ըլլալով՝ քաղցր երազներ կը տես-
ներ ։ երբեմն հայրը կը տեսնէր , որ սիրտ
կուտար իրեն ։ երբեմն գորովալի տեսլեամբ
մայրը կը տեսնէր ուրախութ՛ փայլած ։ եր-

բեմն կուգար իրեն թէ կայսեր ձայնը կը լսէ, և երբեմն զանազան առարկաներ կը տեսնէր. և այսպէս անոյշ քնով մինչև 'ի լոյս հանգստացաւ։ Հետևեալ օրն սկսաւ հրատարակուիլ ամէն տեղ քաղաքին մէջ տօն ցնծութեան. զանգակները մէկ դիէն կը չալուէին, հրացանները մէկալ դիէն. ամէն դի ուրախութի՛ն, երգ և նուագարան կը լսուէր։ Փողոցները զարդարուեցան և ժողովուրդը սկսաւ դէպ 'ի եկեղեցին երթալ։ Ա՛ն ատենը բարեսիրտ կինը Յակոբին՝ հագուց Եղիսաբեթին իւր համեստ զգեստը. որուն ներքին ազնուութիւնը դրսէն ալ փայլեցաւ, և իւր գեղեցիկ տեսքն ու պարկեշտ շարժուածքը յայտնի կը քարոզէին հոգւոյն մեծութիւնը։

Դիպուած տասներորդ։

Եղիսաբեթ Յակոբ Ռոսսիին թևէն բռնած ելաւ դուրս խառնուեցաւ բազմութե՛ն մէջ, նազելի գնացքով հասան եկեղեցին Վերափոխման, ուր որ կայսրը պիտի պսակուէր թագադրութ՛ը։

Այս ն՛ը տաճարը պայծառ կը փայլէր. հազար ջահէն աւելի կը վառէին և անթիւ զարդարանքներով գեղեցիկ զարդարած էր. մէկ կողմը շինած էր փառաւոր գահը կայսերական՝ վրան մեծագործ ամպհովանի ու մեծապանծ կայսրը բազմեր էր փառաւորապէս,

կայսրուհին ալ քովը մեծագին զարդարանք-
ներով և հագուստներով. անանկ պայծառ
և ահեղ կը փայլէին որ տեսնողներուն ա-
րեգական նման կերևնային։ Կայիս կայս-
րուհին ելաւ չոքեցաւ կայսեր առջին և ա-
ռաւ փեսայէն կայսերական փառաւոր թա-
գը, ու դրաւ համեստ գլուխը իբր գերազանց
կապ իրենց յաւիտենական միութ՚ե։ Ասոնց
դիմացն էր մեծապատիւ Պղատոն արքե-
պիսկոպոսն Մոսկովու, որ ծանր ոճով և ճո-
ռոմ խօսքով կը յիշեցնէր կայսեր և կայս-
րուհւոյն կայսերական պարտքը, թէ ի՞նչ-
պէս մեծ պարտաւորութեան և սարսափելի
երաշխաւորութ՚ե տակն ընկան առաջի ա՜յ.
որչափ աւելի պայծառացան մեծութ՚ը, այն-
չափ աւելի պատասխան պիտի տան ստեղ-
ծողին՝ որ չի խաբուիր։ Կը ցցընէր բազմու-
թ՚ե մէջ զանազան ազգերն, որոնց պիտի տի-
րէր. կը ցցընէր Քամչեաքցիներն որ Ա-
խանկելէն եկեր էին. Լս և բնակիչները Ա-
ծովուն, Կասպից ծովուն և մեծ Թաթարս-
տանու, նաև կէս մասն աշխարհի մինչև
բևեռն իրեն պիտի ըլլար։

Ա երջապէս այսպէս լմընցուց խօսքը. Ինք-
նակալ տէր, ահա փառաւոր ինքնակալու-
թ՚ն աշխարհի տիրեցիր. այսօր եկար հոս
երդում անելու առաջի երկնաւոր թագաւո-
րին, որպէս զի տիրես ամէն նահանգներուն,
որ է հինգերորդ մասն տիեզերիս. մի՞ մոռ-
նար բնաւ որ պիտի երթաս պատասխան

տալու ա՛յ այս ամենայն բիւրաւոր մարդկանց համար. չըլլայ թէ ամենափոքր անիրաւութի՛ մի անես ասոնց մէջէն ամենէն փոքրին. այլ բարերար եղիր ամենուն որ բարի գտնես վերջի օրն։

Այս բանով շատ սաստիկ շարժեցաւ գլթած սիրտը երիտասարդ կայսեր. նոյնպէս շատ շարժեցաւ Եղիսաբեթի սիրտն որ գլնաց հօրն ազատութի՛ համար շնորհք խնդրելու։ Ան աաենը Աղեքսանդր կայսրն սկսաւ անել իւր երդումն հրապարակական, որով զինքը պարտաւորեց առաջի ա՛յ, որ իւր կեանքն ու ժամանակը զոհէ վասն երջանկութի՛ ժողովրդեան։ Այս բանեն ետև Եղիսաբեթ լսեց ողորմութի՛ ձայն մի. իբր թէ կայսրը հրամայեց որ ամէն աքսորուած անբաղդներն ազատին. այլ սիրտը չի դիմացաւ քաջ աղջըկանը, զօրացաւ գերբնական զօրութի՛ ճեղքեց այնչափ բազմութի՛ն՝ ու անցաւ զօրքերուն շրջապատէն մէկալ կողմը՝ ցատքեց գահին առաջն աղաղակելով. Շնո՛րհք, շնո՛րհք։ Այս անսովոր ձայնը խափանեց հանդէսը ու շշնջիւն ելաւ եկեղեցնայ մէջ. մինչև պահապանները բռնեցին դուրս վարեցին խեղճը մեծ նախատանօք. թէպէտ շատ լալագին պաղատեց, բայց մըտիկ անող չեղաւ ամենևին։

Ողորմած կայսեր բարի սիրտը չի դիմացաւ երբոր տեսաւ որ խեղճ աղջիկը լալագին դուրս հանեցին. չուզեց որ այն մեծ

հանդիսաւոր օրը մարդու սիրտ ցաւի. ուս-
տի հրամայեց մօտն եղած հազարապետին,
որ երթայ հասկընայ թէ ի՞նչ շնորհք կը
խնդրէր աղջիկը։ Այս հազարապետը տղայ
մարդ ըլլալով վազեց անցաւ բազմութենէն
դուրս ելաւ. տեսաւ որ խեղճ Եղիսաբեթը
պահապաններուն կաղաչէ կը ստիպէ, որ
թող տան երթայ իյնի կայսեր ոտքը։

Երիտասարդ հազարապետն երբոր տե-
սաւ՝ ճանչցաւ կոյսը ու շուարեցաւ մնաց. ուս-
տի սկսաւ կանչել. Այս է այն ազնիւ Ե-
ղիսաբեթ։ Իսկ ցաւալից կոյսը չէր կարծէր
թէ նոյն կէտին մէջ ալ մեծ երջանկութե՛
պիտի հանդիպի, ու Սմոլոֆ պատանին պի-
տի գտնէ հոն որ զինքն ու հայրը ազատէ
խեղճութենէ։ Կը նայէր որ ձայնը Սմոլո-
ֆինն է, թէպէտ փառաւոր հագուստնե-
րով փոխուած էր. պաղած կը նայէր իրեն
բազկատարած ողորմագին տեսքով ու չէր
կարնար խօսելու, անանկ կուգար իրեն թէ
երկնից դուռն իրեն համար բացուած էր
նոյն օրը։ Սակայն պատանի հազարապետը
զինքը ճանչնալով՝ որ էր Սմոլոֆ, վազեց
մօտն ու բռնեց ձեռքէն վերցուց ասելով.
Դո՞ւն ես արդեօք, Ե՛ղիսաբեթ. ուսկի՞ց
կուգաս հրեշտակի նման. Ես կուգամ, ա-
սաց, Թոպոլսքիէն։ Թոպոլսքիէ՞ն, ասաց,
մինա՞կ ու քալելո՞վ եկար։ Այո՛ ասաց, մի-
նակ ու քալելով եկայ, որ ողորմած կայսե-
րէն ազատութիւն խնդրեմ հօրս համար.

քայց աւա՛ղ, ահա՛ հեռացուցին զիս կայսեր առջևէն։ Կրկնեց Սմոլոֆ. մի՛ վախնար, ա-
րի՛ հետս երթանք. ոչ միայն ես քեզ կայսեր
կը ներկայացնեմ, հապա խնդիրքդ ալ կա-
տարել կուտամ. զի գթած է նա չի կար-
նար քեզ չողորմելու։

Սմոլոֆ մէկդի անելով պահապան զօրքը՝
բռնեց Եղիսաբեթին թևէն մտաւ ներս։
Այս միջոցս կայսերական մարդիկ մեծ
դրանը կողմն կը շարուէին. Սմոլոֆ ընկաւ
կայսեր առաջն ասելով. Արքայ, լո՛ւր ձայնի
դժբաղդիս, որ է դուստր Ստանիսլաւս Փո-
թովսքիին. և կուգայ Իշիմայ անապատէն,
ուր տասուերկու տարի է որ իւր ծնողքը
կը տանջին աքսորանաց մէջ. սա կուգայ
անկէց միայնակ անօգնական, և ոտքով, որ
խնդրէ ողորմութի՛ ծնողացն համար։ Եղի-
սաբեթ բազկատարած չոքած կաղաղակէր.
Շնո՛րհք հօր իմոյ։

Մ՝եծ զարմացում և շշնջիւն եղաւ բազ-
մութե՛ մէջ. կայսեր սիրտն ալ շարժեցաւ,
զի գիտէր որ ի՛նչ մարդու զաւակ է։ Հայրդ
ազատ է, ասաց, կը շնորհեմ իրեն ողոր-
մութի՛։ Այս բանն որ լսեց ողորմած կայսե-
րէն՝ սիրտն անցաւ մարեցաւ ընկաւ Եղիսա-
բեթ, բռնեցին դուրս տարին. անհամար
մարդիկ վրան թափեցան, ոմանք կը զար-
մանային, ոմանք կը գովէին դիւցազնական
առաքինութի՛ն որ այնչափ ճամբայէն եկեր
էր հայրն ազատելու համար. ոմանք ալ

կայսեր ողորմութիւնը կը գովէին, որ հանդեսէն ետև այս մեծ և առջի կայսերական ողորմութիւնը արաւ խեղճին ու ելաւ հանդէսով գնաց պալատը:

Իսկ զԵղիսաբեթ մտաթափ տարին Յակոբ Ռոսսիին տունը. Սմոլոֆ հանդեսէն ետև հոն հասաւ, ճարելով հազիւ կարցան սիրտը զօրացնելու. խելքը վրան եկաւ՝ աչքը բացաւ տեսաւ որ Սմոլոֆ մօտն է, և առջի խօսքն ասաց իրեն. Ե՛ղիսաբեթ, հայրըդ ազատեցաւ. զի կայսրը շնորհք արաւ իրեն: Սակայն Եղիսաբեթ չէր կարնար խօսելու. միայն նայուածքը կերևցնէր սրտին ուրախութի՛ը ու նաև երախտագիտութի՛ը: Ա՛ երջապէս հազիւ կարցաւ հօրն ու մօրը ան՝ունը տալու, թէ պիտի տեսնեմ զանոնք և պիտի ուրախանամ անոնց երջանկութե՛ը վրայ:

Սմոլոֆ պատանին այս սքանչելի աղջական բաները տեսնելով և իմաստուն խօսքերը լսելով աւելի սիրտը վառեցաւ անոր վրան սիրով. միտքը դրաւ որ այսպիսի զաւակ քիչ կը գտնուի աշխարհիս վրայ. և այսպիսի առաքինի կոյսը յաւիտենական սիրով սիրելու և պատուելու արժանի է: Ուստի որչափ կարելի էր կը հոգար զինքը բարեպաշտ Յակոբին ձեռքովը, որուն կնոջը հետ մնաց մինչև որ ամէն խնդիրքը կատարուեցաւ: Բայց շատ օր անցաւ մինչև որ ազատութե՛ շնորհքն եղաւ. զի ամէն արար-

մունքը Ստանիսլաւսին քննեցին։ Աղեք-
սանդր կայսրն այսպէս որոշեց թէ արդա-
րութիւնը անոր համար հրամայեր էր անոր
աքսորանքն, որ խորտակէ ուժը ազնուա-
կան իշխանաւորին, չէ թէ կորսնցընէ. ապա
պէտք եղաւ շնորհք անել և ազատել։

Սմոլոֆ առաւօտ մի կանուխ եկաւ Յա-
կոբ Ռոսսիին դուռը զարկաւ ներս մտաւ.
որ հանդէսի օրէն ետև դեռ չէր համարձա-
կած հոն երթալու. կանչեց զԵղիսաբեթ
ցցուց մագաղաթ հրովարտակը կայսերա-
կան կնքով կնքած։ Ահա այս է ասաց հրա-
մանագիրը կայսեր, որ կը խրկէ հօրս 'ի Թտ-
պոլսքի, հօրդ ազատութ՝ը համար։ Ազ-
նիւ կոյսը խլեց ձեռքէն հրովարտակն ու
քսեց աչքին՝ լացաւ ողորմագին. կրկնեց
Սմոլոֆ. Այսչափս բաւական չէ. զի մեր
մեծահոգի ողորմած կայսրն ոչ միայն պիտի
ազատէ հայրդ, այլ և պիտի տայ իրեն հա-
րստութիւնը, պատիւը և մեծութ՝իը։

Այս խօսքերն որ շատ մարդու հպար-
տութ՝ի կը բերեն՝ ամենևին Եղիսաբեթի
սիրտը չի մեծցուցին. այլ խոնարհելով ա-
ռաջի՝ այ, շնորհակալ եղաւ. յետոյ խնդ-
րեց գիտնալ թէ ե՞րբ կերթայ թղթատա-
րը։ Պատասխանեց Սմոլոֆ, թէ վաղը ա-
ռաւօտ պէտք է ճամբայ ելլել. ես ալ հրա-
ման առի կայսերէն որ հետն երթամ։ Ե-
ղիսաբեթ աղաղակեց. հապա ես ի՞նչ ա-
նեմ. չերթա՞մ ծնողացս։ Ասաց պատանին

թէ պէտք է որ դուն ալ երթաս անտարա-
կոյս . զի քու բերնէդ ՚ի զատ որմէն բերանը
ունի իրաւունք աւետիս տալու ծնողացդ
այս ընորհքին համար . ես այս խորհրդով
ծանուցի կայսեր . գնացաւ վրադ ու զիս
պարտաւորեց որ ծանուցանեմ քեզ անոր
հրամանն որ վաղը Համբայ պիտի ելլես . ա-
հա կը ընորհէ քեզ կառք մի , երկու ծա-
ռայող կին և քսակ մի ոսկի . որպէս զի ա-
նաչխատ երթաս հանգիստ :

Աղիսաբեթ հիանալով նայեցաւ երեսն
ու ասաց . Այսօրին օրէն ՚ի վեր որ քեզ
տեսայ , ինչ բարիք որ ՚ած ինձի տուաւ , քու
ձեռքովդ տուաւ . չկրսեմ ինչ խորհուրդ ու-
նին ՚ածային գաղտնիքն . զի առանց քեզ ո՛չ
ես կարնայի այս ընորհքն ունենալու , և ո՛չ
ծնողքս կարնային իրենց հայրենիքը տեսնե-
լու : Այրեմն քեզի կը վայլէ որ հօրս ծանու-
ցանես ազատուէ ընորհքը , չէ ինձի . և այս
բարեյաջողութիւնը պիտի ըլլայ միայն արժա-
նաւոր վարձք քու բարերարութեանդ : Ոչ
Աղիսաբեթ , ասաց պատանին . այս բա-
րեյաջողութիւնը թող ըլլայ քեզի վարձք , յու-
սամ թէ ինձի աւելի գերագոյն վարձք կըլ-
լայ : Կանչեց կոյսը . աւելի մեծ վարձք . ո՞վ
տէր իմ . քան զայս աւելի մեծ բան կարնայ
ըլլալ աշխարհիս վրան : Ամրոջ կուշէր այլ
ևս խօսիլ , լուռ եղաւ սկսաւ վար նայելով
մտածելու . յետոյ ասաց , թէ ես քեզի կա-
սեմ զայն երկար երթանք ՚ալ հօրդ քով :

Դիպուած մետասաներորդ ։

Սմոլոֆ պատանի հազարապետը նոյն օրն ամէն պատրաստութիւն տեսաւ թէ իրեն և թէ Եղիսաբեթին. իսկ առաւօտուն եկաւ հոն թագաւորական կառքը երկու ծառայող կնիկով և ամէն պատրաստութեամբ ։ Ելաւ Եղիսաբեթ իբր թագաւորազուն դշխոյ, հագաւ նոր շինած ճամբու հագուստը, հանեց քսակէն հիւրընկալներուն շատ պարգևտուաւ և մեծ շնորհակալութ՚ բարևեց, ելաւ նստաւ կառքը ուրախութ՚. սկսաւ երթալ երկու աղախինով. նոյնպէս Սմոլոֆ ալ ընկերացաւ իրեն, մեկնեցան Մոսկովէն մտան մեծ ճամբան Սիպերիայի. բայց անանկ կարճ կերևնար իրեն քաղաքներուն միջոցը և անանկ հանգիստ, իբր թէ այն տեղերը չէին, որոնցմէ անհնարին տառապանօք անցաւ Եղիսաբեթ ։ Սմոլոֆ ամէն տեղ քոյր կանուանէր զԵղիսաբեթ, և եղբայրական ՝ի սիրով կը սիրէր. անանկ որ քանի առաջ կերթային աւելի իրենց սէրն ու խնդութիւնը կը շատնար ։

Ահա այսպիսի ցնծութ՚ հասան Ղ ազան քաղաքը. Եղիսաբեթ յիշեց բարերար՝ Նիկողոս նաւավարը, հարցուց փնտրուեց թէ ուր է, որ բարերարութեանը երախտագէտ ըլլայ ։ Պատասխանեցին թէ մեծ դժբաղդութ՚ պատահեցաւ. զի վեց զաւակով հիւանդ

պառկած է ու հաց չունին ուտելու։ Ե-
ղիսաբեթ խնդրեց որ տունը տանին զին-
քը. գնաց գտաւ աղքատ ողորմելի. բայց
նա չի ճանչցաւ Եղիսաբեթն որ առաջ ան-
շուք աղքատ տեսեր էր, հիմա կը տեսնէր
պայծառ և փառաւոր. ուստի Եղիսաբեթ
հանեց քսակէն անոր տուած փոքրիկ դրամը
ցցուց իրեն. ու յիշեցուց թէ իրեն ի՞նչ ա-
ղէկութիւն արեր էր ջրէն անցընելու ատե-
նը։ Ապա հանեց հարիւր ռուբլի դրաւ ան-
կողինին վրայ. Ա՛ռ ասաց զայս, զի ողորմու-
թիւը պարապ տեղը չի ցանուիր. ահա՛ այն ո-
ղորմութի՞ն է որ ինձի տուիր անուամբ ա՞յ.
ահա այն է որ ա՞ծ դարձուց քեզի։ Ղ ա-
զանէն ելան երկար ճանապարհաւ՝ որչափ
աւելի առաջ կերթային՝ այնչափ շատ կը
շարժէր սիրտը Եղիսաբեթին որ շուտով
հասնի ծնողացը. ուստի գիշեր ցորեկ կեր-
թային անհնարին արագութեամբ թռչու-
նի նման. մինչև հասան Սարաբուլ քաղա-
քը, ուր թաղուած էր սրբակաց միսիոնա-
րը։ Եղիսաբեթ չուզեց առաջ երթալու
մինչև որ չերթայ անոր գերեզմանին այցե-
լութիւն ընէ. որ էր իրեն որդիական պարտ-
քը։ Ելաւ շիտակ գնաց գերեզմաննոցը մեծ
ջերմեռանդութեամբ. նախ տեսաւ ան փայ-
տէ խաչն որուն քով այնչափ ողորմելի դառն
արտասուք թափեր էր. սկսաւ քաղցր ար-
տասուօք լալ ու շնորհակալ ըլլալ ստեղծո-
ղին ողորմութեանը. գնաց ընկաւ գերեզ-

մանին վրայ կաղօթէր ։ Ընանկ կերևնար ի-
րեն թէ ՝ԵԲ ծերը երկինքը կուրախանայ ա-
նոր երջանկութ՝ԵԸ վրայ ։ և ողորմած սիրտը
այլոց յաջողութ՝ԵՆ աւելի կը պայծառա-
նայ երկնային փառքերուն մէջ, մանաւանդ
իրեն երջանկութեամբը ։

Ելաւ գերեզմաննոցէն մեծ ջերմեռան-
դութ՝Ե ու սկսաւ երթալ Թոպոլսքի ։ բայց
բոլոր ճամբան միայն ծնողացը վրան կը խօ-
սէր, թէ ի՞նչպէս պիտի տեսնէ զիրենք և
ի՞նչպէս պիտի գտնէ ։ Երբեմն կը մտածէր
Սմոլոֆին երախտեացը վրան, որ պիտի
պատմէր ծնողացն անոր եղբայրական գութն
ու սէրը ։ իսկ Սմոլոֆ կը ջանար զի ժամ
մի առաջ տանի Եղիսաբեթ ծնողացն յանձ-
նէ ։ Ահա այսպիսի բարի խորհրդով հասան
Թոպոլսքի և ներկայացան մեծ իշխանին
հօրն Սմոլոֆին, որ շատ ուրախանալով ա-
ռաւ թագաւորին թուղթը ։ և սկսաւ շու-
տով գործքի դնել ինչ հրաման որ եղած էր
Սփինճերին ազատութեանը համար ։

Եղիսաբեթ չուզեց երկար մնալու Թո-
պոլսքի ։ խնդրեց հրաման իշխանէն, որ շու-
տով հասնի ծնողացը ։ իշխանը հրաման ա-
րաւ որդւոյն որ մեծ պատուով տանի ծնո-
ղացը յանձնէ ։ Մեծ ուրախութ՝Ե ելան ան-
կէ հասան Սախմքայ ։ Եղիսաբեթ ճանչնա-
լով քալած տեղերը՝ չիյտէր թէ ի՞նչպէս շը-
նորհակալ ըլլայ ՝ՈՅ ։ Միայն կը հոգար որ
չըլլայ թէ ծնողքը կսկիծով հիւանդ ըլլան ։

զի գիտէր որ իրեն համար մեծ ցաւի մէջ
են անոնք ։ Ապա երբոր Սախմքայ մտան,
Եղիսաբեթ ուզեց որ հարցընէ իմանայ ծնո-
ղացը որպիսութիւնը, բայց Սմոլոֆ թող չի
տուաւ. սկսաւ շարունակել ճամբան ու եր-
թալ անտառէն ։

Երբոր մտան մեծ անտառը՝ Եղիսաբե-
թին սիրտն ելաւ, արիւնը կայլայլէր, մա-
նաւանդ երբոր հասաւ լճին քով. կը ճանչ-
նար ամէն մէկ ծառը և ժայռերը. միտքը
կուգար թէ ի՞նչ հոգեր քաշեր է հոն, և որ-
չափ արտասուք թափեր է ծնողացն ազա-
տութեանը համար, ու ի՞նչ երջանկութ՞ի կը
դառնայ ծնողացը քով ։ Բռնացան կիրքը,
զօրացաւ սրտին այլայլութիւնը. չիյտէր թէ
ո՛ր դին նայի, և ի՞նչպէս շնորհակալ ըլլայ
ա՜յ. նորէն կը դառնար չորս դին կը նայէր և
հաւատալիքը չէր գար որ ծնողքը պիտի ա-
ռողջ տեսնէ ։

Առաջ երթալով տեսաւ ծնողացը խրճի-
թը, տեսաւ իւր հայրենիքը հեռուէն, սիր-
տը թալկացաւ. այլ չէր կարնար զինքը բըռ-
նելու, ուրախութ՞էն կուլար ։ Սմոլոֆ բռնեց
զինքը քաղցր խօսքերով կը մխիթարէր, սիրտ
կուտար. բայց նա Վախնամ թէ հիւանդ
են, կասէր, ծնողքս. վ՝ախնամ ցաւի մի հան-
դիպեցան իմ պատճառովս. ո՛ւր են, մարդ
մի չերևնար. վախնամ կորուսի երջանկու-
թ՞իս ։ Ծնողասէր սիրտը այլ չի դիմացաւ,
թողուց կառքը ելաւ վազեց մինակ. կիրքը

բռնանալով ծնկուրները կը դողացնէին չէր կարնար առաջ երթալու. որչափ աւելի մօտեցաւ խրճիթին այնչափ թուլացաւ սիրտը բեկբեկելով ձայնը:

Հուսկ յետոյ հասաւ Եղիսաբեթ խրճիթին դուռը. երբոր ծնողաց ձայնը լսեց ճանչցաւ ու նորէն սիրտը փակուեցաւ. խելքը գնաց չէր կարնար ներս մտնելու. դողալով կանչեց ծնողացը, բացաւ դուռը ներս ընկաւ. տեսաւ հայրն ու աղաղակեց, մայրը հասաւ քովը, փաթտուեցան իրարու լալով. Եղիսաբեթ ընկաւ ծնողաց գիրկը մընաց անխօս. Սմոլոֆ հասաւ վրանին սիրտ տալով. Ահա՛ ձեր մէկ հատիկ առաքինի զաւակն որ բերաւ ձեզի կայսերական պարգևը. յաղթեց ամէն բանի ու ամէնն ալ շահեցաւ:

Այս խօսքերն ամենևին անոնց ականջը չի մտաւ և ոչ իսկ կարնային մտածել թէ ի՞նչ շնորհք է, և ի՞նչ աղէկութի՞. զի հարբածի նման իրարու երես կը նայէին անձայն ու միայն ազնիւ զաւակին փաթտըւած կը զմայլէին: Այնչափ միայն խելքերնին կը բերէր թէ եկաւ Եղիսաբեթ ու իրենց գրկին մէջն է. գտան ու այլ չի պիտի թող տան. բոլորովին մոռցեր էին թէ ուրիշ բարի կարնա՞յ ըլլալ աշխարհիս մէջ քան զայն որ ունէին:

Երկար ժամանակ մնացին այսպէս իբր խելագար. երբեմն երբեմն բան մի կը խօ-

սէին՝ որ ո՛չ կապ ունէր, և ո՛չ հետևանք։ Կուզէին խօսելու հարցընելու, չէին կարնար բան բանի հետ կապելու. ապա սկսան լալ, նորէն սրտերնին փակուեցաւ կորուսին մտքերնին. զի գերազանց գութն ու ուրախութի՛ը կապեց լեզունին ալ ստերնին ալ. մինչ զի և ոչ կը տեսնէին Սմոլոֆ, որ զարմանալով կը նայէր երեսնին. ու չէր գիտէր թէ այս ի՛նչպիսի բան է և ի՛նչ զօրաւոր կիրք է։ Վերջապէս Սմոլոֆ վախցաւ թէ բանի մի չի գ՝ան սաստիկ ուրախութի՛ն, վազեց քովերնին ընկաւ ոտքերնին սկսաւ սիրտ տալ, որ արթըննան ու շնորհակալ ըլլան ստեղծողին, որ այսչափ մեծամեծ շնորհքներով ողորմեցաւ իրենց ու սիրական զաւակնին բերաւ հասուց իրենց գիրկը. պէտք է կասէր ուրախանալ և մխիթարուիլ ա՛ւ, չէ թէ կապուիլ մնալ չափազանց կիրքով և չի ճանչնալ երջանկութի՛ն որ ա՛ծ տուաւ ձեզի։

Դիպուած երկոտասաներորդ։

Երբոր քիչ մի իրենց կիրքը չափաւորեցաւ՝ տեսան Սմոլոֆ պատանին ու բարևեցին շնորհակալութի՛ւ։ Ա՛ն ատենը համարձակեցաւ բարեսիրտ պատանին այսպէս խօսելու. Դիտնաք որ հիմա դուք ունիք մէկ զաւակէն աւելի. զի մինչև ցայժմ Եղիսաբեթ զիս իւր եղբայրը անուանեց. սակայն երբոր եկաւ ձեր գիրկը հասաւ՝ ներեցէ՛ք ինձի որ ուրիշ անուն ալ արտաբե-

ըեմ։ Եղիսաբեթ մեծ երախտագիտութ՞բ
բռնեց ծնողաց ձեռքն ասաց. Առանց այս
եղբօրս բան մի կարող չէի անելու. կարե-
լի է թէ հոս ալ չէի, զի սա տարաւ զիս
կայսեր ոտքը, խօսեցաւ ինձի համար և
ձեր ազատութ՞ին առաւ. սա է որ բերաւ
ձեր զաւակը ձեզի ամենայն քաղաքավարու-
թ՞բ։ Ո՞վ մայր իմ ասա՛ ինձի ի՞նչպէս պիտի
յայտնեմ իմ երախտագիտութիւնս. ո՞վ
հայր իմ սորվեցո՛ւր ինձի ի՞նչպէս պիտի ա-
զատիմ պարտքէս։ Ֆէոտորա գգուելով
սիրական դուստրը ասաց. Քու երախտա-
գիտութ՞իդ պիտի ըլլայ սէրը, անանկ՝ ինչ-
պէս ես ունիմ հօրդ հետ։ Սփինճեր աղա-
ղակեց. Պարգևը ազնիւ սրտիդ շատ վեր
է քան զա՞մ բարերարութ՞իս որովք կարե-
նաս ըլլալ աւելի առատաձեռն։ Պարկեշտ
կոյսը կարմըրելով չիյտէր ի՞նչ պատասխա-
նէ. զի այնպիսի բան երևակայութ՞էն չէր
անցած, որ սնած էր քաջ առաքինութ՞բ ա-
նապատի մէջ. մինչև այն ժամանակը պարզ-
մտութ՞բ ամէն բան կը հասկընար, ինչպէս
որ ողջախոհ սորված էր։ Սակայն կը վախ-
նար անհնազանդ երևնալու ծնողացն որ կը
ջանային հաւանեցնել զաւակն որ Սմոլո-
ֆին հաւանութ՞ի տայ։ Ուստի Եղիսաբեթ
համեստ նշան մի տուաւ թէ իւր կամքն հա-
մակերպած է ա՞յ բարի կամացը. ա՞յ կամքն
ըլլայ։ Այս բանն որ լսեց ազնուական պա-
տանին շնորհակալ եղաւ ա՞յ, և անոնց ե-

բախտագիտութեն որ խնդիրքը կատարե-
ցին, ու հաւանեցան իրենց փեսայ անելու
երախտաւոր Սմոլոֆը. ուստի անանկ կար-
ծէր, թէ այն կէտին քան զինքն աւելի եր-
ջանիկ մարդ չի կայ աշխարհիս վրան, ուր
չորսն ալ այս մտքով կուրախանային. ամէնն
ալ երջանկութ՚ը կը փայլէին։ Օ արմանա-
լի տեսարան եղաւ հոն. վսեմութ՚ի հօրն որ
պարտական կը խոստովանէր ազատութ՚ը
համար. գորովական սէր մօրը, համեստ ա-
ռաքինութիւն դստերն, և սքանչելի սէրը
Սմոլոֆին։

Նոյն օրը և բոլոր գիշերը սիրալրական
խօսքերով անցուցին. երբեմն պատմել կու-
տային Եղիսաբեթի գլխուն եկածները.
երբեմն կուլային, և երբեմն ծնկան վրայ
գալով շնորհակալ կըլլային ա՚յ բարերարու-
թ՚ցը։ Հետևեալ օրն առաւօտանց ելան
պատրաստուեցան Թոպոլսքի երթալու մեծ
իշխանին. բայց ամէն կողմ նայելով կը բա-
րևէին այն տխրալի անապատին տեղերը,
ուր տասուերկու տարի մնացեր էին ողորմե-
լի աքսորանաց մէջ։ Սակայն միշտ Եղիսա-
բեթն իրենց աչքի առջևէն չէին հեռա-
ցնէր՝ գորովական սիրով կը գգուէին. մինչև
հասան Սախմքա. ծնողքը կը ցցընէին զա-
ւակին ուր տեղեր որ արտասուք թափեր
էին, և որչափ ողբացեր էին իրեն համար,
մանաւանդ մօրը թափած արտասուքն եկե-
ղեցնայ մէջ։

Ասոնց տրտմութիւնը աւելի սաստիկ եղած էր մազերն առնելէն ետև որ խրկեր էր ճամբայէն. միշտ կուլային ու երեսնին քսելով կաղաղակէին թէ ե՞րբ պիտի տեսնենք։ Ահա այս ամէն կսկիծները նորոգեցան այն տրտմալի տեղերէն զատուելու ժամանակնին։ Այսպիսի տրտմախառն ուրախութիւն հասան Թոպոլսքի. մեծ իշխանը շատ մեծ պատուով զիրենք մեծարեց. մանաւանդ մեծ համարում ցցընելով կը պատուէր Եղիսաբեթն որ ծնողացը սիրոյն համար այնչափ չարչարանք քաշեց ճամբաներն ու զանոնք ազատեց։

Իսկ մեծն Սփինճեր կամ Ստանիսլաւս իւր քաղցր ամուսնոյն և զաւակին հետ միատեղ շնորհակալ եղան իշխանին բարեսիրութիւնը, և զաւակին՝ Սմոլոֆ պատանւոյն, որ այնչափ բարի սրտով հոգացեր էր զԵղիսաբեթ, ու պատճառ եղեր էր իրենց ազատութիւնը։ Այս բարեկամական խօսակցութիւնները դառնալով զարմանալի բերկրութեամբ վերջը կայացուցին որ մնան ոչ միայն անքակ բարեկամ՝ այլ և խնամութիւն ազգական ըլլան ու անմահ սիրով կապուին իրարու հետ. ուստի Եղիսաբեթին ու Սմոլոֆին նշանին հանդէսը կատարեցին շատ մեծ ցնծութեամբ։ Թէպէտ Եղիսաբեթին աստիճանը և ցեղին պատիւը շատ գերազանց էր՝ քան Սմոլոֆին, սակայն այս բարեսիրտ կտրիճին առաքինի գործքը զինքն արժանի

արաւ այս երջանկութեանն և այս մեծ պա-
տւոյն. ինչպէս որ Եղիսաբեթ ալ կը մտա-
ծէր որ քան զայն արժանաւոր մարդ չի կար
աշխարհիս վրայ իրեն համար:

Ահա այսպիսի մեծապանծ ցնծութ՚բ բա-
րով մնայ արին ոչ միայն մեծ իշխանին որ
իրենց ամենայն բանը հոգաց ըստ կայսերա-
կան հրամանին, այլ և այն տրտմալի անա-
պատներուն Սիպերիայի, ուսկից ելան հե-
ռացան աքսորանաց խղճալի տեղերէն. փայ-
լեցան պայծառացան մտնելով եւրոպական
բարեշէն քաղաքներուն մէջ և մօտենալով
իրենց քաղցր հայրենեացն, նման արեգա-
կան ճառագայթներուն, որ երբ ամպերէն
դուրս կելլեն աւելի պայծառ կը փայլին:
Ո արմանալի էր իրենց ջերմեռանդութ՚իը.
ամ՚էն խօսքէն ետև թևերնին վեր վերցընե-
լով շնորհակալ կըլլային ա՚յ, և ուր տեղ որ
եկեղեցի և խաչ կը տեսնէին ճամբուն մէջ,
վար կիջնէին երկրպագութ՚ի կանէին. մա-
նաւանդ Եղիսաբեթ, որ հրեշտակի նման
հոգևոր խօսքերով կը զուարճանար իւր սի-
րական ծնողաց և բարեսէր Սմոլոֆին հետ,
մինչև հասան Բեթրպուրկ: Ուր երբոր ներ-
կայացան կայսեր, բարեսիրտ կայսրը նայե-
լով վրանին որ 12 տարի այնչափ տառա-
պանք քաշեր էին դառն աքսորանաց մէջ,
շատ մեծ գութ ցցուց իրենց ու ամենայն
պատուով պատուեց և ամէն իրենց մեծութ՚իը
տուաւ, որ երջանկութ՚ բ ապրինաշխարհիս վրայ:

Բարեպաշտ Ստանիսլաւս մեծաւ շնորհակալութ՚ի խոնարհեցաւ Աղեքսանդր կայսեր աղօթք արաւ, նոյնպէս Ֆէոտորա և Եղիսաբեթ. ապա ելան իրենց համար պատրաստուած պալատը գնացին նստան. ուր ամէն մեծամեծք կերթային զիրենք պատուելու: Բաւական հանգստանալէն ետև Եղիսաբեթին հարսնեց հանդէսը կատարեցին: Եւ այսպիսի երջանկութեամբ իրենց մնացած օրը անցուցին բարի օրինակ ըլլալով աշխարհի՝ առաքինի քաղաքավարութ՚ի, եղբայրսիրութեամբ, երախտագիտութ՚ի և ա՛ծպաշտութեամբ:

Ահա տարացոյց քաջ հայրասիրին,
եւ գործ հիասքանչ սրտի դիւցազին.
չէ՛ այս գիւտ հանճար ըստեղծաբանին,
այլ նոյն իսկ բնու՛ե գործ խանդաղատին:
Ո՛չ գիտաց երբէք գիւտ բանաստեղծին,
յիւր արուեստ յեղուլ զայս գործ բնածին.
այլ այն եռանդուն սէր բնականին,
խօսի նուագէ գործ մեծագործին:
Սէր որդիական խանդաղանք սրտին,
գիտաց յայս ձգել զվեհ դիւցազնուհին.
զի առաքինեաց չի՛ք անհնարին,
Թէ և անհնար կարծեսցի վատին:
Այսպէս կենդանի է բան ճշմարտին,
այսպէս սուր ազդու ձայն գործնականին.
քաջաձայն խօսի այս վէպ չքնաղին,
ձգէ սիրտ ոգի առ սէր սիրունին:

Դու պայծառ կուսան փառք թագազարմին,
յաղթող ախոյեան զամէն դժուարին.
զիա՞րդ անվեհեր արկեր կեանս անգին
'ի զոհ ծնողաց, որո՛ջ դեռածին:
Այդ անդամանդեայ սիրտ քո կաթոգին,
զիա՞րդ ոչ բեկաւ 'ի ծանրագունին.
այն քնքուշ երակք այն ջիղք ջերմ ոգին,
ո՞րպէս ո՛չ լուծան յերկար վտանգին:
Մտեր յասպարէզ անբաւ արկածին,
մատնեցեր վշտաց սիրտ և թարմ մարմին.
թողեր ըզհոգիդ 'ի ծոց ծնողին,
առեր հեռացար զհոգի, սիրտ նոցին:
Առաքինութի՞ն եցոյց քեզ դիւրին,
յոր սնեալ գտար 'ի ծայր հիւսիսին.
ծանրութի՞ վշտաց ծանրոց բոլորին,
տանելի եղեն գթած քո սրտին:
Վառեալ սլացար սիրով ծնողին,
Եդար 'ի կշիռ անկշիռ վշտին.
'ի ծագաց երկրի մինչ 'ի ծագ վերջին,
կոխեցեր անցեր տիօք դալարին:
Ո՛չ ոք օգնական քոյդ ազնիւ սրտին,
ո՛չ ոք ուղեկից յանկոխ ամային.
դու ընկեր օգնիչ ցաւած քո անձին,
նաև գութ ծնողաց օրհնութի՞ վերին:
Զուարթուն ոգի քոյդ տիրականին,
ը՞նաւ ոչ շիջաւ յանցից ցաւագին.
նազելի դնացք յաւերժահարսիդ,
զամէն վշտաբեր կոտորէր յոտին:
Ամբիծ աղաւնի թևօք թեթևին,
յառաքինութեանց բարձրացար լերին.

գտեր զհաշտութեան ազնիւ ձիթենին,
բերեր զայն ծնողացդ 'ի փրկանս անձին:
Դու միակ տիպար չքնաղագունին,
մեծապանծ քարոզ յազգս յաւիտենին.
Թող 'ի քէն ուսցին ազգք կանանցածին,
յառաքինութեց ճոխանալ պատուին:
Թէ կրթականօք բերցին առ բարին,
անշարժ անսաղապ ձգեալ 'ի կետին.
ուսմամբ և սիրով կրկնակի թևօք,
անդ 'ի ծայր լերին փառօք վերբերին:
Յայնժամ աջ հզօր ամենակալին,
լինի ուղեցոյց ընթացից նոցին.
վերբերեալ 'ի ծագ հոգեշարժ տենչին,
յանծայր բերկրանաց հրճուիլ 'ի բարին,

ԱՌԽՃԱՆ

Հ.Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
С.С.Р.А Публичная Библиотека
7/XI 1922
имени А. Мясникова
Ա. ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

291